

Dyplomacja polska w okresie
II wojny światowej

Dyplomacja polska w okresie

II wojny światowej

Polish Diplomacy during World War Two

Marek Pernal

Współpraca

Paweł Ceranka, Barbara Janicka, Małgorzata Mroczkowska, Krzysztof Smolana, Krzysztof Szczepanik

Klęska wrześniowa w 1939 r. nie oznaczała kresu polskiej państwowości. Kraj znalazł się pod okupacją, ale Rzeczpospolita nie przestała istnieć jako podmiot prawa międzynarodowego. W zgodzie z normami konstytucji z 1935 r. odtworzone zostały za granicą legalne władze RP i swe funkcje objęli nowo mianowany rząd i prezydent. Rozpoczęło się formowanie Armii Polskiej we Francji, a środowiska polityczne podjęły starania, by sprawa polska znalazła się wśród głównych kwestii wymagających rozwiązania w ogarniętej wojną Europie. Jednym z podstawowych atrybutów ciągłości bytu państwowego stała się kontynuacja działań najważniejszych organów i urzędów RP. W szczególnych okolicznościach związanych z okupacją terytorium Polski i przeniesieniem większości publicznych działań władz RP na arenę międzynarodową specjalna rola przypadła w latach 1939–1945 Ministerstwu Spraw Zagranicznych.

Album *Dyplomacja polska w okresie II wojny światowej* stara się ukazać złożoność i różnorodność zadań, przed jakimi stanęło polskie MSZ po 1 września 1939 r. Z jednej strony ciągłość misji urzędu oznaczała kontynuowanie działań przypisanych na stałe do sfery relacji międzynarodowych, takich jak utrzymywanie kontaktów z rządami i środowiskami politycznymi innych państw, nawiązywanie stosunków dyplomatycznych, budowanie sieci placówek czy zawieranie umów. Z drugiej strony stawiała resort spraw zagranicznych, jego kierownictwo i pracowników wobec wyzwań bezprecedensowych, takich jak – w różnych okresach wojny – ewakuacja korpusu dyplomatycznego z Polski we wrześniu 1939 r. czy organizacja pomocy Polakom w ZSRR po zawarciu

tzw. układu Sikorski–Majski. Sferą, w której rola MSZ jest trudna do przecenienia, były w całym okresie wojny działania konsularne, ogromny wysiłek związany z opieką nad obywatelami polskimi w krajach Wschodu i Zachodu.

Wspomniane kwestie związane z funkcjonowaniem dyplomacji RP w latach wojny doczekały się bogatej literatury naukowej i publicystycznej. Niniejszy album zamierza uzupełnić wiedzę o tym fragmencie historii Polski poprzez prezentację materiałów ikonograficznych związanych z misją Ministerstwa i jego pracowników w latach 1939–1945. Publikacja przedstawia okoliczności polityczne i warunki materialne, w jakich funkcjonowało MSZ w latach wojny, czołowe postaci polskiej służby dyplomatycznej i konsularnej oraz akredytowanego przy rządzie RP korpusu dyplomatycznego, siedziby Ministerstwa i licznych polskich placówek, najważniejsze funkcje i działania resortu, układy międzynarodowe i dokumenty dyplomatyczne okresu 1939–1945 oraz paszporty, zaświadczenia i wizy ilustrujące działania służby konsularnej.

Zamiar ukazania jak najbogatszego zbioru unikatowych, często wcześniej niepublikowanych fotografii i dokumentów, zdeterminował formę i naturę tego wydawnictwa. *Dyplomacja polska...* jest albumem, w którym rolę pierwszorzędną grają ilustracje; owszem, opatrzone rozbudowanym komentarzem, który naświetla konteksty i identyfikuje przedstawione postaci. Nie jest jednak pracą naukową szczegółowo analizującą działania MSZ i nie znajdziemy w nim informacji o wielu faktach znaczących dla historii Polski w latach 1939–1945. Brak wzmianki

o niektórych postaciach, spotkaniach, projektach i sytuacjach nie świadczy o ich bagatelizowaniu; wynika z innej, prostej przyczyny. Niestety, liczne wydarzenia rozgrywające się przy współudziale polskich dyplomatów nie mają żadnej dokumentacji ikonograficznej. Wojenne warunki nie sprzyjały gromadzeniu takich archiwaliów. Tam, gdzie było to możliwe, niedostatek zdjęć jest w publikacji rekompensowany faksymiliami dokumentów.

Podczas pracy nad albumem korzystałem z profesjonalnego wsparcia licznych osób i instytucji. Za tę pomoc, rady i spostrzeżenia oraz udostępnienie materiałów ikonograficznych jestem niezmiernie wdzięczny. Bezsprzecznie największy udział w powstaniu *Dyplomacji polskiej w okresie II wojny światowej* ma zespół Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Podczas pisania tekstu do albumu i poszukiwania przez wiele miesięcy odpowiednich ilustracji miałem oparcie w wiedzy i doświadczeniu Małgorzaty Mroczkowskiej oraz Krzysztofa Szczepanika i Pawła Ceranki. Wydana przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych w 2008 r. publikacja *Traditions of Polish Diplomacy 1918–1939* – przygotowana przez K. Szczepanika – była dla mnie wielokrotnie punktem odniesienia i źródłem inspiracji. Cennych wskazówek udzielił mi także dr Krzysztof Smolana z Archiwum Akt Nowych.

Jestem wdzięczny wybitnemu znawcy historii dyplomacji, profesorowi Piotrowi Łossowskiemu za opatrzenie albumu wstępem, który zwięźle

zarysowuje okoliczności polityczne, w jakich funkcjonował rząd polski w okresie II wojny światowej.

Zaprezentowanie w *Dyplomacji polskiej...* tak obszernego zbioru fotografii i dokumentów nie byłoby możliwe bez kontaktu z krajowymi i zagranicznymi instytucjami zajmującymi się gromadzeniem i ochroną zasobu archiwalnego. W londyńskim Instytucie Polskim i Muzeum Gen. Sikorskiego swą pomoc i życzliwość okazali prezes Instytutu inż. Krzysztof Barbarski oraz kierownik Archiwum Andrzej Suchcitz i Jadwiga Kowalska. Ponad połowa wykorzystanych zdjęć pochodzi ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego w Warszawie. Dokumenty paszportowe wyszukano w zasobach Archiwum MSZ, a liczne materiały związane z okresem wojny – w Archiwum Akt Nowych. Korzystałem też z życzliwej pomocy Zbigniewa Głuzy i Agaty Bujnowskiej z Ośrodka „Karta”, Jacka Sygnarskiego z Fundacji Archivum Helveto-Polonicum, Wojciecha Sikory z Instytutu Literackiego „Kultura”, Barbary Janickiej z Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk, Anety Hoffmann z Fundacji Kresy-Syberia oraz Andrieja Kochetkova z odległej Samary. Ze zrozumieniem do moich próśb odnieśli się pracownicy Biblioteki Narodowej w Warszawie, Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, nowojorskiego Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Muzeum Holocaustu w Waszyngtonie (Przedstawicielstwo w Warszawie) oraz Archiwum Ligi Narodów w Genewie.

Marek Pernal

The lost September Campaign did not spell the end of Polish statehood. The country was under occupation, but the Republic of Poland continued to exist as a subject of international law. Its constitutional authorities were recreated in exile, where the newly-appointed government and president took office. The Polish Army began to form in France and political circles engaged in efforts to place the Polish question high on the agenda of issues to be resolved in the war-torn Europe. The Polish state continued to function through its most important bodies and offices. In 1939–1945, the Ministry of Foreign Affairs played a key role in internationalising most of the public activities pursued by the Polish authorities under the specific circumstances created by the occupation of Poland.

Polish Diplomacy during World War Two aims to depict the complexity and variety of tasks with which the Polish Foreign Ministry was faced after 1 September 1939. The continuity of the ministry's mission meant that actions reserved for the sphere of international relations were still carried out. These included maintaining ties with foreign governments and political circles, establishing diplomatic relations, building a network of diplomatic posts and concluding agreements. The Foreign Ministry, its senior officials, and staff were also confronted with unprecedented challenges: the evacuation of diplomatic corps from Poland in September 1939 or the organization of aid for Poles in the USSR after the signing of the Sikorski–Maisky Agreement. The MFA's role in providing consular protection during WW II and the immense effort that went into

assisting Polish citizens in the East and West cannot be overestimated.

Poland's wartime diplomatic activity has amassed extensive academic and popular literature. The aim of this book is to provide knowledgeable insight into this period of Polish history in the form of iconographic material relating to the Ministry and its staff's mission in 1939–1945. This publication presents the political circumstances and material conditions in which the MFA operated during the war, key figures in Polish diplomatic and consular service and the diplomatic corps accredited to the government of the Republic of Poland, the headquarters of the Ministry and its many diplomatic posts, the Ministry's main functions and activities, international agreements and diplomatic documents from 1939–1945, passports, certificates, and visas illustrating the work of the consular service.

The aim of this publication was to show possibly the greatest number of unique, often never published before photographs and documents. Illustrations with extensive background information on people shown in the photographs are the book's major achievement. It is not, however, a scientific publication that offers an in-depth analysis of the MFA's actions; it does not include many significant facts from Poland's 1939–1945 history. The fact that certain figures, meetings, projects, and situations have not been mentioned does not mean that they have been downplayed; the reason is quite different and simple: the lack of iconographic documentation of events in which Polish diplomats participated. Indeed, wartime conditions were

not conducive to collecting such archive materials. Wherever possible, document facsimiles were presented in place of the non-existent photographs.

Many people and institutions supported me during the process of writing of this book. I am deeply grateful for their assistance, advice and comments and the iconographic materials they provided. Evidently the staff of the Archives of the Ministry of Foreign Affairs should take the greatest credit for *Polish Diplomacy during World War Two*. In the process of writing this book, I could always rely on Małgorzata Mroczkowska, Krzysztof Szczepanik and Paweł Ceranka for their knowledgeable support and insight. The MFA publication *Traditions of Polish Diplomacy 1918–1939* prepared by Krzysztof Szczepanik in 2008 served as a reference and an inspiration for me on many occasions. I also received valuable advice from Dr. Krzysztof Smolana from the Central Archives of Modern Records.

I am also grateful to Professor Piotr Łossowski, a distinguished scholar of diplomatic history, for writing an introduction to this book which concisely outlines the political circumstances under which the Polish government operated during World War Two.

It would not have been possible to present such a rich collection of photographs and documents in *Polish Diplomacy during World War Two*

were it not for the assistance of national and international institutions that collect and safeguard archival materials. At the Polish Institute and Sikorski Museum in London, assistance and kindness were offered to me by Chairman Krzysztof Barbarski, the Head of Archives Andrzej Suchcitz and Jadwiga Kowalska. More than half of the photographs are from the National Digital Archives in Warsaw. Passport documents were found in the MFA Archives, while numerous materials connected to the war period – at the Central Archives of Modern Records. I also benefited from the kind assistance of Zbigniew Gluza and Agata Bujnowska from the “Karta” Centre, Jacek Sygnarski from the Archivum Helveto-Polonicum Foundation, Wojciech Sikora from the “Kultura” Literary Institute, Barbara Janicka from the Institute of History of the Polish Academy of Sciences, Aneta Hoffmann from the Kresy-Syberia Foundation and Andrei Kochetkov from Samara. I am also grateful to the National Library in Warsaw, the Ossoliński National Institute in Wrocław, New York's Józef Piłsudski Institute of America, the United States Holocaust Memorial Museum in Washington, DC (Representation Office in Warsaw) and the League of Nations Archives in Geneva for their kind assistance.

Marek Pernal

Dyplomaci polscy nie byli odpowiedzialni za ostateczny obrót spraw, który nastąpił. Oni obowiązek swój wykonali, płacąc za to niejednokrotnie ofiarą swego życia.

Pierwsze dni po napaści niemieckiej na Polskę niewiele zmieniły w pracy polskiej służby zagranicznej. Ci sami ludzie wykonywali rutynowo swe obowiązki. Nastroje, mimo pierwszych bombardowań, były dobre. Jeszcze w dniu 3 września, po otrzymaniu wiadomości o przystąpieniu do wojny Wielkiej Brytanii i Francji, minister Józef Beck był pełen optymizmu. Ale zmiana sytuacji ujawniła się już wkrótce z powodu rosnącej przewagi Wehrmachtu.

Zaistniała konieczność, niemal z godziny na godzinę, przystąpienia do wyjazdu z Warszawy. Nagle zakomunikowana tak ważna decyzja, dotycząca bezpośrednio nie tylko pracowników, ale i ich rodziny, wywołała zamieszanie. Normalny tok pracy Ministerstwa został z dniem 5 września przerwany.

Z wielkiego zasobu akt zabrano ze sobą nieliczne dokumenty, które uznano za najważniejsze. Część załadowano na kilka ciężarówek, resztę – pozostawiono.

Ewakuację pracowników centrali MSZ zorganizowano w ten sposób, iż niektórzy z nich pojechali samochodami w kierunku Nałęczowa, a inni wsiedli do podstawionego pociągu, który ruszył w kierunku na południowy wschód. Pracowników służby zagranicznej pochłonał wielotysięczny tłum uchodzących z Warszawy ludzi. Stali się oni, tak jak i wszyscy, celem ataków niemieckiego lotnictwa, które z całą bezwzględnością ostrzeliwało jadących i idących cywilów, zrzucając na nich bomby.

Ochrony przed atakami szukano w taki sposób, iż poruszano się nocą z przyciemnionymi światłami. A to powodowało wiele dalszych utrudnień. Jak podaje dyplomata Jan Meysztowicz, podróż upodobała się „do korowodu jadących mozolnie w ciemnościach, przystających co chwila gwałtownie, najróżniejszych pojazdów i samochodów z tłącymi się zaledwie światłami, wśród nawoływań, przekleństw, złorzeczeń i rozpaczliwego jazgotu klaksonów”.

Postój w Nałęczowie dał tylko chwilowe wytchnienie. Wkrótce uznano, że należy się ewakuować znacznie dalej. Wybór padł na odległy o kilkaset kilometrów Krzemieniec, położony już w pobliżu granicy radzieckiej.

Jazda z Nałęczowa do Krzemieńca przeciągała się nie tylko ze względu na zatłoczone szosy i powtarzające się bombardowania, ale także z powodu coraz dotkliwszego braku benzyny. W rezultacie do Krzemieńca przyjechano dopiero późnym wieczorem 8 września. Zastano tam oazę ciszy i spokoju. Zarysowała się perspektywa odpoczynku, zorganizowania pracy.

Ministra Becka nie było, znajdował się w tych dniach w kwaterze Naczelnego Wodza w Brześciu nad Bugiem. W tej sytuacji w Krzemieńcu kierował wszystkim wiceminister Jan Szembek. Przede wszystkim nawiązał kontakt z przedstawicielami państw obcych, którzy podążali za Ministerstwem.

Stwierdził, że wśród ambasadorów i postów panuje niezadowolenie z powodu nieobecności ministra Becka. Żądano jego przyjazdu.

W tym czasie dotarły do Szembeka informacje o koncentracji wojsk za nieodległą granicą radziecką. Jednak ambasador ZSRR Nikołaj Szaronow uspokajał. Powiedział wprawdzie, że „na kilka dni” będzie chciał się udać na teren Związku Radzieckiego „dla nawiązania łączności”, lecz zaraz po tym wróci. Odjechał 11 września. Zauważono, że jego samochód był załadowany ponad wszelką miarę. Pakunki poumieszczano nawet na dachu. Za dużo było tego jak na kilkudniowy wyjazd.

Tegoż dnia przyjechał wreszcie do Krzemieńca minister Beck. Zarzucony pytaniami, wyjaśniał i uspokajał ambasadorów i postów. Zapytał m.in. ambasadora Francji Léona Noëla o prawo – w razie potrzeby – pobytu rządu polskiego we Francji na zasadzie precedensu belgijskiego z czasów pierwszej wojny światowej. Noël zapewnił, że rząd francuski udzieli wszystkich żądanych ułatwień.

Życie w Krzemieńcu jakoś się układało. Ministerstwo zaczynało funkcjonować, przywracano łączność. Tak nadszedł dzień 12 września. Była godzina 10.50, gdy nad miastem ukazały się niemieckie samoloty. Ambasador Stanów Zjednoczonych Anthony Drexel Biddle opisał to, co się wówczas stało. Lecące wzdłuż głównej ulicy samoloty zaczęły zrzucać bomby. „Potem ostrzelały ludzi na zatłoczonym rynku. Skutki nalotu były straszne: palące się domy, mieszkańcy biegnący bezładnie w popłochu, nieszczęśnicy oplakujący stratę lub rany najbliższych, małe grupki przenoszące ciężko ranne kobiety i dzieci”.

Bezwzględny i krwawy nalot wywarł duże wrażenie na dyplomatach. Zaczęto natarczywie domagać się wyjazdu w bardziej bezpieczne miejsce. Tegoż dnia otrzymano wiadomość, że grozi niebezpieczeństwo odcięcia Krzemieńca od połączeń z Rumunią.

W dniu 13 września urzędnicy Ministerstwa otrzymali trzymiesięczne pensje. Część personelu „urlopowano”, czyli po prostu zwolniono.

Nad ranem 14 września nadeszło rozporządzenie premiera, nakazujące Ministerstwu niezwłoczne ewakuowanie się to Kut nad granicą rumuńską.

Gdy tak się układały losy pracowników centrali MSZ, przedstawiciele polscy na placówkach zagranicznych byli zdani w dużym stopniu na własną inicjatywę. Na przykład w Brazylii najazd hitlerowskich Niemiec na Polskę odbił się, wbrew pozorom, bardzo silnym echem. Gazety przepełniały wiadomości z teatru działań wojennych. Bardzo silnie dochodziła do głosu propaganda niemiecka, przedstawiająca wydarzenia w sposób korzystny dla Trzeciej Rzeszy. Poseł Tadeusz Skowroński starał się temu przeciwstawić. Usiłował informować o wydarzeniach Polaków zamieszkających w Brazylii, a jednocześnie wpływać na samych Brazylijczyków. Temu celowi służyła jego inicjatywa powołania Komitetu pomocy ofiarom wojny w Polsce. W pierwszych dniach wojny eksponował obronę Westerplatte. Podał, choć nie był pewny jej autentyczności, fotografię mjr. Sucharskiego, „która w wielkich rozmiarach ukazała się w pismach”.

Walkę propagandową prowadził przez wiele tygodni. Skowroński zapisał w swym dzienniku, że w ogóle nie było kontrakcji francuskiej i brytyjskiej

na propagandę Niemców. Cały ciężar walki spadł na jego barki. Pod datą 10 września zanotował: „Codziennie urzędnicy poselstwa i wolontariusze zaangażowani spośród kolonii polskiej odwiedzają po nocy redakcje, umieszczając fabrykowane naprędce, z obcych źródeł zresztą telegramy własne PAT, artykuły i fotografie zaopatrzone odpowiednimi legendami. Wycina się ilustracje ze starych dzienników, z książek, z albumów i wszystko się aktualizuje”.

Tymczasem znajdujący się w Krzemieńcu pracownicy MSZ i towarzyszący im akredytowani w Polsce dyplomaci wyruszyli 14 września w ostatni etap swej ewakuacyjnej wędrówki. Wiódł on nad granicę rumuńską, odbywał się dość sprawnie.

Wieczorem 14 września pierwsze samochody dotarły na miejsce. Zaczęto zajmować kwatery w kilku miejscowościach, jednakże centralnym punktem stała się miejscowość Kut, położona nad Czeremoszem tuż przy granicy rumuńskiej. Krzepiono się nadzieją i nasłuchiowano wieści o toczącej się wojnie. Jak wspominał dyrektor Departamentu Administracyjnego MSZ Stanisław Schimitzek, jeszcze 16 września otrzymano „rewelacyjną wiadomość” o zwycięstwie pod Lwowem, zniszczeniu 100 czołgów, zdobyciu 50 armat oraz wzięciu 8 tysięcy jeńców niemieckich. Wiadomości te wywołały entuzjazm.

Jednak następny dzień pozbawił wszystkich wszelkich złudzeń. Wiceminister Szembek podaje, że wczesnym rankiem 17 września dotarła do niego „straszna wiadomość”, iż wojska radzieckie przekroczyły na całej długości granicę polską. W ciągu dnia uzyskano bliższe szczegóły od ambasadora polskiego w ZSRR Wacława Grzybowskiego. Donosił on, iż

motywy zawarte w nocy radzieckiej były tego rodzaju, że odmówił jej przyjęcia i wyraził kategoriyczny protest. Ewakuacja rządu do Rumunii była właściwie w tym momencie już postanowiona.

Odbywają się ostatnie rozmowy i narady na terytorium Polski. Strona polska otrzymuje ponowne zapewnienie od ambasadora Rumunii Gheorghe Grigorcei, że rząd rumuński przedkłada do wyboru dwie propozycje: bezpieczny tranzyt przez Rumunię do neutralnego kraju lub pobyt rządu polskiego w Rumunii pod warunkiem zaprzestania działalności politycznej. Nie ulegało wątpliwości, że wybrana zostanie pierwsza możliwość.

Kolumna samochodów posuwała się wolno przez graniczny most na Czeremoszu. „Jechałem w cadillacu z Ministrem – zanotował sekretarz Becka Ludwik Łubieński – ostatni meldunek oficera straży granicznej i z ciężkim sercem i łzami oczach znaleźliśmy się na terenie Rumunii. Opisać nie sposób”.

W nocy przyjazd do Czerniowców. W dniu 18 września próba dalszych rozmów z przedstawicielami władz rumuńskich. Minister Beck podaje, iż otrzymał do podpisu oświadczenie, że z chwilą wjazdu do Rumunii – „tego przyjaznego i neutralnego kraju” – rząd polski zrzeka się wszystkich swoich atrybutów konstytucyjnych i politycznych. Odrzucając takie rozwiązanie Beck zażądał umożliwienia mu rozmowy z ministrem spraw zagranicznych Grigore Gafencu. Obiecano mu to.

Jak podaje Łubieński, Rumuni zażądali natychmiastowego wyjazdu z Czerniowców w kierunku południowym, gdyż na północy Rumunii ogłoszono stan wyjątkowy i odbywa się koncentracja wojsk

rumuńskich w obliczu zagrożenia ze strony ZSRR. Na takie *dictum* Beck ustąpił.

Droga ewakuacji zaprowadziła go do Slanic w środkowej Rumunii. „Slanic – wąska dolina w górach – jesteśmy jak w worku” – napisał Łubieński. „Jedna, jedyna droga bardzo zła. Żadnych połączeń telefonicznych”. Minister Beck i towarzyszący mu współpracownicy zdali sobie sprawę, iż podstępnie zaciągnięto ich w pułapkę. Są internowani.

W dniu 30 września 1939 r. minister Beck zarządził odprawę pracowników, którzy przy nim jeszcze pozostali. Powiedział: „Od jutra władzę w Rzeczypospolitej sprawować będzie rząd wyznaczony przez nowego prezydenta w Paryżu. Jemu musimy być posłuszni i lojalni”. Słowa te stanowią symboliczne zakończenie ministerialnej aktywności Józefa Becka.

Jak wiadomo, 30 września 1939 r. prezydent Władysław Raczkiewicz powołał nowy rząd na uchodźstwie, na czele którego stanął gen. Władysław Sikorski. Głównym zamierzeniem rządu było zorganizowanie walki o wyzwolenie Polski u boku sojuszniczej Francji i Wielkiej Brytanii oraz zamanifestowanie tą drogą ciągłości istnienia państwa polskiego.

Ministrem spraw zagranicznych w nowym gabinecie został August Zaleski, doświadczony dyplomata i znawca stosunków międzynarodowych, minister w latach 1926–32.

Ogólne cele i założenia nowego rządu były jasne i przekonujące. Określono je już 10 października 1939 r. W instrukcji do placówek zagranicznych mówiono, że należy podkreślać wierność Polski danemu słowu oraz pewność, iż i wobec Polski

sprzymierzeńcy dotrzymają swych zobowiązań. Dalej wskazywano, że odzyskanie niepodległości trzeba wiązać z ogólnymi celami wojny, sformułowanymi przez państwa sprzymierzone. Wyrażano też przekonanie, że Polska wyjdzie z wojny „zwycięska, oczyszczona i wzmocniona”.

Minister Zaleski, podobnie jak inni członkowie rządu, w sposób jednoznaczny potępiał działalność poprzedniej ekipy rządowej i odcinał się od polityki Becka. Takie były wówczas nastroje, rozumienie winy ludzi oskarżanych za klęskę.

Ale jednocześnie minister Zaleski nie ugiął się przed naciskami działaczy partii politycznych, które wchodziły do koalicji rządowej, ażeby przeprowadzić wymianę kadr służby zagranicznej. W praktyce doszło do odejścia tylko osób w sposób szczególny powiązanych z dawnym kierownictwem MSZ. Większość pracowników MSZ, którzy dostali się do Francji, Zaleski zatrzymał.

Wyłonił się wówczas, jeśli chodzi o swobodne dysponowanie kadrami, inny problem. Otóż zdarzały się wypadki, że akcja odwoływania dyplomatów z niektórych placówek musiała zostać wstrzymana wskutek sprzeciwu państw, w których byli akredytowani. Musiano ustąpić wobec gróźb, że listy uwierzytelniające ich następców mogą nie zostać przyjęte.

Były też trudności natury czysto materialnej. W rezultacie personel w placówkach zredukowano o 120 osób, zatrudnienie w Centrali było mniejsze niż przed wojną, pobory zaś niższe o 60%. W następnych miesiącach sytuacja finansowa poprawiła się.

Sam minister Zaleski rozwijał od początku dużą aktywność dyplomatyczną.

Między innymi w dniach 11–13 października odwiedził Londyn. Celem było ożywienie stosunków rządu polskiego z Wielką Brytanią. Partnerzy brytyjscy dali mu do zrozumienia, że w danej chwili należy unikać działalności skierowanej przeciwko ZSRR, „albowiem Rosja nie przeszła jeszcze do obozu Niemiec”. Zaleski tłumaczył politykom brytyjskim, że odbudowana Polska musi przede wszystkim posiadać gwarancje bezpieczeństwa. Dlatego musi ona uzyskać kontrolę nad Prusami Wschodnimi. Poruszył też kwestię współpracy powojennej Polski i Czechosłowacji. Spotkało się to z przychylnością i zrozumieniem ze strony brytyjskiej.

Były to niejako wstępne sondáže, ale już wkrótce – w dniach 14–20 listopada – do Londynu udali się sam premier gen. Sikorski oraz minister Zaleski. 18 listopada podpisali umowę w sprawie utworzenia polskiej Marynarki Wojennej w Wielkiej Brytanii. Rokowania dotyczyły także przyszłości, a zwłaszcza niepokojącej Polaków sprawy granic. Anglicy uznali, że przedwczesne jest przesądzanie zmian. Przyjęto, że Prusy Wschodnie muszą przestać odgrywać rolę niemieckiej bazy wojskowej nad Bałtykiem. Stwierdzono, że federacja państw w Europie Środkowo-Wschodniej „byłaby dobrą podstawą bezpieczeństwa”.

Dogodną okazją dla dyplomacji RP do przypomnienia o Polsce stała się agresja ZSRR na Finlandię. Napadnięta Finlandia zwróciła się do Ligi Narodów. Liga, a właściwie dająca jej gościńną Szwajcaria, nie chciała zadrażnień z Niemcami. Prośba Finlandii stworzyła jednak okazję zajęcia się przynajmniej agresją radziecką.

Do Genewy udała się delegacja polska, na czele której stał wiceminister spraw zagranicznych Zygmunt Graliński. Polacy musieli zobowiązać się wobec Ligi, że nie będą poruszać sprawy wojny polsko-niemieckiej. Dzięki temu Graliński mógł zabrać głos na sesji Zgromadzenia Ligi Narodów w dniu 14 grudnia.

Wyraził on solidarność z narodem fińskim, który „bez żadnego powodu staje się przedmiotem napaści wyrosłej z ducha imperializmu równie nienawistnego, jakkolwiek nosi nazwę”. Dał wyraz przekonaniu, że Rada Ligi „nie ścierpi obecności sowieckiego napaśnika w gronie państw uczciwych i szanujących swe zobowiązania”. W ten sposób delegat polski przyczynił się do usunięcia Związku Radzieckiego z Ligi Narodów.

Istotnym czynnikiem, rzutującym na możliwości pracy polskiej służby dyplomatycznej, była bezwzględna i aktywna walka dyplomacji niemieckiej przeciwko Polsce. Hitlerowskie Niemcy wszem i wobec ogłosiły, że państwa polskiego już nie ma, iż nie istnieje ono jako podmiot międzynarodowy.

Tę pokonaną i rzekomo nieistniejącą Polskę zechciano przedtem jeszcze obarczyć winą za rozpętanie wojny. W tym celu zainteresowano się przede wszystkim polskimi dokumentami. Do Warszawy przybyła specjalna ekipa, która otrzymała zadanie spenetrowania zasobów polskiego MSZ, których nie udało się we Wrześniu wywieźć. Dokumenty uznane za najciekawsze, przewieziono do Niemiec. Tam wybrano te, które wydawały się mieć największe znaczenie dla celów propagandowych.

Wszakże główne uderzenie dyplomacja niemiecka skierowała przeciwko rządowi polskiemu na

emigracji. Już 3 października niemiecki Urząd Spraw Zagranicznych wysłał do swych placówek zarządzenie, w którym instruowano, że utworzony nowy „rząd polski nie posiada znaczenia ani faktycznego, ani prawnego. Rząd ten dla Niemiec nie istnieje”.

Swoje poglądy Niemcy starali się w pierwszym rządzie narzucić państwowi mniej lub bardziej od nich zależnym, ale niektóre usiłowały się wykręcić od tej presji. Nawet te, które odmówiły odpowiedzi na notyfikację polskiego rządu, dalekie były od przyjęcia niemieckiego punktu widzenia. Dowodem było dopuszczenie do dalszego funkcjonowania w nich poselstw lub konsulatów polskich.

Zupełnie inaczej wyglądała sytuacja w państwach od Niemiec niezależnych, rzeczywiście neutralnych, choćby w Portugalii. Tutaj również poseł niemiecki Oswald von Huene próbował naciskać na miejscowe MSZ, ażeby nie przyjęło notyfikacji nowego rządu polskiego. Ponieważ zachował się impertynencko, sekretarz generalny portugalskiego MSZ, Luis Teixeira de Sampaio, z irytacją powiedział: „Nowy rząd polski jest legalnym następcą poprzedniego. Gdy jakiś rząd w wyniku wypadków wojennych faktycznie swoich obowiązków pełnić nie może, nie wpływa to w niczym na fakt jego istnienia”.

Oprócz Trzeciej Rzeszy znalazło się wszakże inne państwo, które zajmowało równie bezwzględne stanowisko wobec Polski. Był to Związek Radziecki. Już w nocy, którą wręczono ambasadorowi Grzybowskiemu 17 września 1939 r., znalazło się stwierdzenie, że „polskie państwo i jego rząd przestały definitywnie istnieć”. Wkrótce potem, w końcu października 1939 r., szef rządu radzieckiego

Wiaczesław Mołotow, przemawiając na posiedzeniu Rady Najwyższej ZSRR, wspominał o zniszczeniu „pokracznego bękarta” traktatu wersalskiego, jakim miała być Polska. W dokumentach dyplomacji radzieckiej była już tylko mowa o „byłej Polsce” lub o „nieistniejącej już jako państwo Polsce”.

Przeciwstawiając się podobnym twierdzeniom i naciskom MSZ przygotowało edycję dokumentalną, Polską Białą Księgę, która mówiła o stosunkach polsko-niemieckich i oddzielnie o polsko-radzieckich w latach 1933–39. Księga wydana została najpierw w marcu 1940 r. w Paryżu po francusku, a następnie wydrukowana także w angielskiej i hiszpańskiej wersji językowej.

Ta stosunkowo niewielka rozmiarami książka w większości zawierała dokumenty dotąd niedrukowane. Mówiły one o zawartych przez Polskę układach, o różnych formach działalności dyplomacji polskiej na tle polityki europejskiej. Dzieliła się na dwie nierówne części – większą, dotyczącą stosunków z Niemcami, i mniejszą, odnoszącą się do ZSRR. Wymowa publikacji była jednoznaczna – Polska prowadziła politykę pokojową, przestrzegała zawartych traktatów i zmierzała do zachowania istniejącego *status quo*. Wniosek nasuwał się sam – padła ofiarą niesprowokowanej agresji ze strony Niemiec i Związku Radzieckiego.

Od początku 1940 r. działalność dyplomacji polskiej nasiliła się. 8 lutego minister Zaleski udał się ponownie do Londynu, gdzie przeprowadził rozmowy z premierem Neville’em Chamberlainem i ministrem Edwardem Halifaxem. Ważnym jego osiągnięciem było uzgodnienie trójstronnej, polsko-francusko-brytyjskiej deklaracji rządowej potępiającej

postępowanie Niemców w Polsce, którą ogłoszono 17 kwietnia 1940 r. Stwierdzała ona jednoznacznie: „Masowe egzekucje, przesiedlenia ludności polskiej, osiedlanie ludności niemieckiej na obszarach polskich, niszczenie pomników historycznych, deportowanie młodych Polaków do Niemiec na roboty przymusowe, zamykanie kościołów, prześladowanie religii, ukazują jasno politykę zmierzającą świadomie do zniszczenia narodu polskiego. Do prześladowań Polaków dołącza się okrutne traktowanie ludności żydowskiej”.

Tymczasem w kwietniu 1940 r. Niemcy zaatakowali Danię i Norwegię. 10 maja ruszyła ofensywa niemiecka, która doprowadziła do kapitulacji Holandii i Belgii. W północnej Francji wojska brytyjskie poniosły klęskę i musiały się ewakuować na Wyspy. 14 czerwca Niemcy zajęli Paryż. Wkrótce potem Francja kapitulowała.

Rząd polski stanął przed perspektywą nowej klęski. Zarządzoną z opóźnieniem ewakuację oddziałów polskich i cywilów z Francji do Wielkiej Brytanii przeprowadzono, ale z wielkimi stratami. Szok był jednak olbrzymi, być może nawet większy niż we wrześniu 1939 r. Wówczas było więcej wiary w rychłą odmianę sytuacji. Teraz czepiano się już tylko resztek nadziei.

Podjęta przez rząd polski decyzja kontynuowania walki u boku Wielkiej Brytanii przyniosła jasność co do dalszych celów i metod działania. Wróg był ten sam, pozostał jeden sojusznik. Jednoznacznie zabrzmiały słowa listu ministra Zaleskiego, skierowanego 25 czerwca 1940 r. do ministra Halifaxa: „Naród i rząd polski są stanowczo zdecydowane prowadzić nadal wojnę przeciwko Niemcom

wszystkimi swymi siłami, w najpełniejszym porozumieniu z Wielką Brytanią”.

Widomym wyrazem utrzymanej współpracy stała się polsko-brytyjska umowa wojskowa, podpisana w Londynie 5 sierpnia 1940 r., która precyzowała formy i zasady wzajemnego współdziałania.

W dniu 15 sierpnia przedstawiono tezy programowe rządu polskiego w Londynie. Określały one stosunek do poszczególnych krajów oraz problemów wynikłych już w czasie wojny. W dokumencie tym podkreślano: „Główny nasz interes leży w równoległym i przyjaznym współdziałaniu Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych we wszystkich sprawach polityki światowej”. Jeśli chodziło o ZSRR, to w dokumencie zapisano: „Warunkiem podstawowym wprowadzenia stosunków między Polską a Rosją musi być przywrócenie granicy sprzed września 1939 roku”.

Warunki pracy polskiego MSZ w Londynie były bardzo skromne. Brakowało nawet miejsca do pracy. Początkowo rząd mieścił się w lokalu polskiej ambasady. Ministrowie urzędowali w jednym pomieszczeniu, w wielkim chińskim salonie.

Był to najcięższy okres, który przetrwano. Wybiegano też ku przyszłości podejmując rokowania z rządem Czechosłowacji. Odbłyły się liczne rozmowy, w rezultacie których strony podpisały w dniu 11 listopada 1940 r. deklarację zapowiadającą, że oba kraje „zamykając raz na zawsze okres dawnych urazów i sporów i biorąc pod uwagę wspólność podstawowych swych interesów, zdecydowane są po ukończeniu wojny wejść ze sobą, jako państwa niepodległe i suwerenne, w ściślejszy związek polityczny i gospodarczy”.

Stałą troską kierownictwa MSZ było utrzymanie przy rządzie polskim na emigracji obcych przedstawicieli dyplomatycznych. Tuż po przymusowej przeprowadzce do Londynu liczba ich zmalała. Uzupełnili ją przedstawiciele rządów na emigracji. Doszli także reprezentanci niektórych państw latynoamerykańskich.

Aktywność dyplomacji polskiej uwidoczniła się wówczas w jeszcze jednej kwestii – budowania wspólnego frontu z innymi państwami poszkodowanymi przez Trzecią Rzeszę. W kwietniu 1941 r. skryształowała się myśl utworzenia komitetu skupiającego przedstawicieli zainteresowanych rządów. W rezultacie wspólnych wysiłków powstał komitet porozumiewawczy, którego sekretarzem został polski dyplomata Władysław Kułski. Był to niewątpliwie sukces dyplomacji polskiej.

Z chwilą wybuchu wojny niemiecko-radzieckiej w dniu 22 czerwca 1941 r. w Europie zaistniała zupełnie nowa sytuacja. Niemcy, które dotychczas skupiły się na walce z Wielką Brytanią, większą część swych sił przerzuciły na front wschodni. Rząd brytyjski przyrzekł udzielić ZSRR wszelkiej pomocy. Obiecał też usunąć przeszkody w rozwoju współpracy wojennej z nowym sojusznikiem.

Jedną z takich przeszkód stanowiły zaognione po 1939 r. relacje pomiędzy rządem polskim w Londynie a rządem ZSRR. Doszło też wkrótce, za pośrednictwem brytyjskim, do nawiązania kontaktów polsko-radzieckich. Strona radziecka nie chciała się wyraźnie wypowiedzieć w sprawie granicy z Polską. Deklarowała wszakże unieważnienie traktatów niemiecko-radzieckich z 1939 r., wznowienie z Polską stosunków dyplomatycznych i utworzenie Armii

Polskiej w ZSRR. Potem obiecała także zwolnienie tysięcy polskich więźniów i zesłańców. Premier Sikorski opowiedział się zdecydowanie za porozumieniem. „W danej sprawie więcej osiągnąć się nie da – mówił – ktokolwiek wypowiada się za odmową, nie widzi rzeczywistości”.

Sikorski napotkał jednak stanowczy sprzeciw. Między innymi minister Zaleski uważał, że zawarcie porozumienia z ZSRR będzie możliwe tylko wówczas, jeżeli rząd brytyjski zaciągnie jednocześnie zobowiązanie wobec Polski co do jej integralności terytorialnej. Doszło do ostrej konfrontacji. Zaleski podał się do dymisji, gen. Sikorski zaś, przy nacisku ze strony brytyjskiej, traktat z rządem radzieckim podpisał w dniu 30 lipca 1941 r.

Kierownikiem MSZ został Edward Raczyński, ambasador w Londynie. Raczyński pisał: „Historia nie zatrzyma się dłużej nad pytaniem, czy generał Sikorski mógł w roku 1941, czy też nie mógł wywalczyć od Moskwy paragraf jaśniej warujący prawa Polski do granic przedwrześniowych. Stwierdzi natomiast, że układ otworzył dla rzesz polskich więźniów i wysiedleńców bramy więzień i obozów [...]. Uważam, że sformułowanie układu nawet najlepsze nie zmieniłoby istotnie naszego położenia”.

Uzyskanie sukcesu w relacjach z Moskwą okazało się niemożliwe: „Wysiłki polskie rozbijały się – pisał Raczyński – o dwie potężne zapory: brutalną przemoc Moskwy i niepokonalną niechęć mocarstw zachodnich do obrony swych sojuszników”.

Dużo uwagi poświęcano w tym czasie sprawie stosunków polsko-czechosłowackich. Jednak politycy czescy coraz bardziej zaczynali orientować się na

współpracę z ZSRR i nawiązanie ściślejszych więzów z Polską nie było im na rękę. W maju 1943 r. strona czeska dała do zrozumienia, iż nie jest zainteresowana konfederacją z Polską.

Szczególnego znaczenia w pracach służby zagranicznej nabrały wówczas sprawy opieki nad polskimi wygnańcami rozproszonymi po świecie. Zaraz po wrześniu 1939 r. starano się wspomagać uchodźców na Węgrzech, Litwie i w Rumunii. Potem w latach 1942–1943 rozlała się po różnych krajach wielotysięczna fala Polaków przybyłych z ZSRR. Kierujący Ministerstwem Spraw Zagranicznych Raczyński tak pisał do placówek 28 kwietnia 1943 r.: „Katastrofa dziejowa wyrzuciła na wszystkie niemal tereny, wolne od okupacji nieprzyjacielskiej, liczne rzesze naszych obywateli i narzuciła nam zadanie opieki nad nimi w rozmiarach i formach znacznie przewyższających praktykę przedwojenną”.

Zadanie to wykonywały przede wszystkim placówki konsularne, których liczba wzrastała. Ale tworzone teraz także nowe struktury. Na przykład ambasada w Moskwie posiadała 20 delegatur terenowych. Tym z kolei podlegali mężowie zaufania, którzy mieli za zadanie sprawowanie bezpośredniej opieki nad wielotysięczną rzeszą wywiezionych w głąb ZSRR obywateli polskich.

Jednak od przełomu 1942 i 1943 r. coraz więcej troski przysparzały stosunki z Kremlem. Z ZSRR nadchodziły wiadomości o niszczeniu polskich instytucji opiekuńczych. Dały się słyszeć coraz częstsze, coraz ostrzejsze ataki na rząd polski.

Decydujący krok ze strony rządu radzieckiego nastąpił dnia 25 kwietnia 1943 r.

Jak wiadomo, Niemcy ogłosili w tym czasie o znalezieniu grobów polskich oficerów w Katyniu. Rząd polski zwrócił się o wyjaśnienie sprawy do instytucji bezstronnej, jaką była organizacja Międzynarodowego Czerwonego Krzyża. Posłużyło to jednak ZSRR za pretekst do zerwania stosunków z rządem polskim w Londynie. Przebywający w strasznych warunkach w ZSRR obywatele polscy stracili szansę uzyskania pomocy i opieki ze strony władz polskich.

Bardzo ważnym wydarzeniem, także dla dziejów polskiej dyplomacji, stała się tragiczna śmierć gen. Sikorskiego w dniu 5 lipca 1943 r. Nowym premierem został Stanisław Mikołajczyk, ministrem spraw zagranicznych zaś były ambasador w Moskwie Tadeusz Romer. Mikołajczyk zapowiadał kontynuowanie linii Sikorskiego.

Przedstawiając 27 lipca 1943 r. program nowego rządu, mówił: „W polityce zagranicznej zasadniczym naszym dążeniem jest utrzymanie i pogłębienie Wielkiego Aliansu. Dochowując lojalności i wierności chcemy trwać w jednym szeregu z naszymi towarzyszami broni, dokładając wszystkich sił i energii dla ogólnego zwycięstwa. Pragniemy pogłębić naszą współpracę i przyjaźń z Wielką Brytanią [...]. Przyjaźń Polski ze Stanami Zjednoczonymi musi być przez nas serdecznie pielęgnowana”. Dużo miejsca premier poświęcił stosunkom z ZSRR, nazywając je naczelnym zagadnieniem polskiej polityki zagranicznej. Zaznaczył jednak, iż „powinny się one opierać na wzajemnym szacunku, na poszanowaniu wzajemnych praw i interesów”.

Sytuacja stawała się coraz trudniejsza. Premier Mikołajczyk ZSRR nie znał i nie doceniał jego

bezwzględności oraz przewrotności. Wydawało mu się, że będzie mógł oprzeć politykę polską na gruncie solidarności sojuszniczej. Ale, jak trafnie wskazywał E. Raczyński, „sojusznicy traktowali sprawę Polski i całego wschodu Europy marginalnie, nie jako żywotny interes własny, lecz jako kłopotliwy dług honorowy, który spłacić wypada bez nadmiernego ryzyka i wysiłku”.

W tym miejscu wtrącić warto kilka słów o komórce, która stanowiła część polskiej służby zagranicznej, lecz działała w okupowanym kraju. Była to sekcja przy Delegaturze Rządu na Kraj pod kryptonimem „Moc”, na czele której stał dyplomata Roman Knoll. Sekcja zbierała materiały na tematy międzynarodowe, przygotowywała raporty i analizy dla polityków. W polu widzenia miało także przygotowanie kadry dla powojennego MSZ.

Tymczasem na forum międzynarodowym zaczęły zapadać decyzje dotyczące Polski, na które rząd polski nie miał wpływu. Na konferencji w Teheranie w końcu 1943 r., pod nieobecność Polaków, określono dla Polski zasadniczy kształt jej granic. Nie zawiadomiono o tym niezwłocznie samych Polaków, informowano ich ostrożnie i na raty, starając się ułatwić połknięcie gorzkiej pigułki w postaci tzw. linii Curzona jako wschodniej granicy Polski, przy czym dla „osłody” oznajmiano o granicy zachodniej na Odrze.

Rząd radziecki tworzył w tym czasie fakty dokonane. Mówił o powstaniu w Polsce przyjaznych mu organizacji, na zajmowanych zaś terenach wschodniej Polski, aż do Bugu, ustanowił własną administrację. Nie zadowolony już zmianą polskiej granicy na wschodzie, lecz myślał o wciągnięciu całej Polski

w orbitę swych wpływów. Świadczyło o tym utworzenie w lipcu 1944 r. Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, który był faktycznie podległym Moskwie ośrodkiem władzy.

Premier Mikołajczyk gotów był do ustępstw, lecz chciał bronić suwerenności Polski. Jego bezradność uwidoczniła się podczas pertraktacji w Moskwie w sierpniu 1944 r., kiedy nie zdołał nawet uzyskać pomocy dla walczącej Warszawy.

Coraz bezwzględniejsze posunięcia Kremla, coraz natarczywsze wymagania sojuszników żądających ustępstw od rządu polskiego – przytłaczały. Tragiczne rozterki Mikołajczyka dostrzec można na podstawie depeszy wysłanej przez niego do Delegata Rządu na Kraj w dniu 19 sierpnia 1944 r.: „Postawiłem Radzie Ministrów jedno zasadnicze pytanie: jakie środki, jakie drogi powinny być obrane, by ratować Polskę od sowietyzacji. Czy Rząd Polski ma za granicą prowadzić swoją walkę, czy też, wykorzystując swoją pozycję zagraniczną, ma wrócić, by tam [...] bronić Polski od sowietyzacji”. Pytania padły, lecz odpowiedzi na nie nie znajdowano.

Powściągliwy zwykle i kurtuazyjny premier Churchill zaczął zachowywać się brutalnie. W dniu 25 października 1944 r. w rozmowie z Mikołajczykiem, Romerem i Raczyńskim prawie krzyczał, że należy ustąpić, bo brak jest innej alternatywy „oprócz ostatecznej klęski narodu polskiego”. Pod datą 15 listopada 1944 r. E. Raczyński zanotował: Churchill „nie szczędził nam ani ostrzegawczych ukąszeń, ani szyderstw. Było to trudne do zniesienia”.

Wkrótce potem nastąpił kryzys w rządzie. Premier Mikołajczyk w dniu 24 listopada podał się do

dymisji, a 29 tegoż miesiąca na czele nowego gabinetu stanął Tomasz Arciszewski. Ministrem spraw zagranicznych został dyplomata Adam Tarnowski.

W wywiadzie prasowym 17 grudnia 1944 r. premier Arciszewski tak wyjaśniał, na czym opiera swoje nadzieje: „Sądzę, że oprzeć można przyszłość kraju, napotykającego tak olbrzymie trudności, jedynie na traktatach międzynarodowych bardzo jasno ujętych. Dlatego też rząd mój zamierza uczynić wszystko, aby przede wszystkim osiągnąć formalne gwarancje sojusznicze dla odbudowy państwa polskiego”.

Musiał być wszakże spełniony jeden zasadniczy warunek – *pacta sunt servanda*, a tak się nie działo. W rzeczywistości mocarstwa sojusznicze dystansowały się coraz bardziej od emigracyjnego rządu polskiego. Stawał się on faktycznie jedynie rządem sprzeciwu i przetrwania. „Przypadła nam rola upiora – napisał z goryczą Raczyński – o którym mówić najlepiej jak najmniej”.

Odsunięcie rządu polskiego od wpływu na decyzje podejmowane w sprawie Polski uwidoczniło się najwyraźniej podczas konferencji jałtańskiej, która obradowała w dniach 4–11 lutego 1945 r. Zdecydowano wówczas, że istniejący w Polsce poradziecki „rząd” zostanie uzupełniony przez polityków z kraju i emigracji. Jego wiarygodność miały potwierdzić „wolne wybory”. Jako granicę wschodnią Polski wskazano ponownie „linię Curzona”. Biorąc pod uwagę dotychczasową politykę i postępowanie Stalina, nie ulegało wątpliwości, że będzie to oznaczało oddanie Polski pod władzę ZSRR. Rząd Arciszewskiego

ostro zaprotestował. Protestu nie pozwolono jednak nawet opublikować.

Po Jałcie pracownicy służby zagranicznej, i ci w Centrali, i ci na placówkach, zaczęli przygotowywać się na najgorsze. Minister Tarnowski poinformował kierowników placówek o możliwych zmianach.

Tak więc decyzja rządów Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych z dnia 5 lipca 1945 r. (w ślad za Szwecją i Francją, które dokonały tego już 29 czerwca) o cofnięciu uznania rządowi polskiemu w Londynie nie była zaskoczeniem. Rząd i wszystkie podległe mu instytucje traciły podstawy istnienia.

Za tym następował krok dalszy. Pozbawienie placówek – ambasad, poselstw, konsulatów – ich siedzib. Przekazanie budynków w ręce przedstawicieli tzw. Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej miało nastąpić nie bezpośrednio, lecz, na przykład w Wielkiej Brytanii, za pośrednictwem brytyjskiego urzędu skarbu państwa.

Tę ostatnią czynność ambasador Edward Raczyński tak opisał: „Ceremonia była krótka i wolna od patosu. Była dla mnie niemniej przykra i nieznośna. Może tym bardziej przykra, że tak banalna. Podałem rękę p. Dunbarowi, który miał obejść biura, pokoje mieszkalne i piwnice, zamykając i lakując je”.

Musiały upłynąć długie 44 lata, ażeby opuszczone wówczas budynki polskich przedstawicielstw mogły stać się ponownie siedzibami niezależnej i suwerennej służby zagranicznej Trzeciej Rzeczypospolitej.

Piotr Łossowski

Polish diplomats were not responsible for the final course of events. They had done their duty, often paying the ultimate price.

The first days of the German aggression did not change much in the work of the Polish diplomatic service. The same people routinely performed their duties. In spite of the first bombing raids, the mood was positive. Even on 3 September, after receiving news of the French and British declaration of war, Minister Józef Beck was full of optimism. But the changing situation quickly manifested itself as the Wehrmacht extended its advantage.

In a matter of hours, the necessity to leave Warsaw arose. Such a significant and abruptly communicated decision – which directly affected not just staff, but also their families – caused a commotion. The Ministry's normal working schedule was broken on 5 September.

Only documents considered crucial were taken from the massive archive collection. Some were loaded onto lorries, the rest was left behind.

During the evacuation of the MFA headquarters, some staff left by car in the direction of Nałęczów, while others got on a specially-provided train heading south-east. Members of the diplomatic corps were caught up in the crowds of thousands of people fleeing Warsaw. Like everyone else, they became the target of German airborne attacks, which indiscriminately fired upon and bombed civilians, both those travelling by foot and by car or rail.

To avoid attacks, people travelled by night with dimmed headlights. This in turn led to further disruptions. Diplomat Jan Meysztowicz noted that the journey “was a procession of all sorts of vehicles, cars with barely flickering lights, toiling in the dark, stopping suddenly every few moments, all this accompanied by shouting, swearing, cursing, and the desperate din of car horns.”

The stopover in Nałęczów provided but a short-lived respite. It was soon decided that the evacuation must move much further along. The destination was Krzemieniec – located several hundred kilometres away, near the Soviet border.

The ride from Nałęczów to Krzemieniec grew lengthier not only due to the heavy traffic and repeated bombing raids, but also because of the increasingly disruptive petrol shortages. As a result, the convoy only made it to Krzemieniec on the evening of 8 September. What the travellers encountered was an oasis of peace and quiet. The perspective was one of rest and organizing further work.

Minister Beck was not among the group; at the time he was at the headquarters of the Supreme Commander in Brest, on the River Bug. As such, Deputy Minister Jan Szembek led the operations in Krzemieniec. First and foremost, he got in touch with representatives of foreign countries who followed

the Ministry. He saw that the ambassadors and envoys were unhappy with Minister Beck's absence. Beck was called upon to join the others.

During this time, Szembek got news of the concentration of troops on the nearby Soviet border. But the USSR Ambassador, Nikolai Sharonov, provided reassurances. He mentioned that “in a few days' time” he will want to leave for the Soviet Union “to establish communications,” but that he will be back promptly. He left on 11 September. It was noted that his car was packed to the brink – luggage was even stacked on the roof. It was far too much baggage for just a several-day-long trip.

That day Minister Beck finally arrived in Krzemieniec. Bombarded with questions, he gave explanations and reassured the ambassadors and envoys. For example, he inquired the French Ambassador, Léon Noël, about the right – in case of need – of the Polish government to stay in France, in line with the Belgian precedent from World War I. Noël ensured him that the French government would provide all possible facilitations.

Life in Krzemieniec was becoming more stable. The Ministry began operating; communications were re-established. Then, on 12 September at 10:50 am, German warplanes appeared in the sky above the city. The Ambassador of the United States, Anthony Drexel Biddle, described the scene. Flying along the city's main street, the planes began dropping bombs. “They then fired on people crowding the main market square. The aftermath of the raid was horrible: houses in flames, citizens rushing in havoc, poor men and women mourning the loss or injury of

loved ones, small groups carrying heavily wounded women and children.”

The ruthless, bloody raid unnerved the diplomats. They insisted that they be relocated to a safer site. That day news arrived that Krzemieniec risked being cut off from connections with Romania.

On 13 September, Ministry staff received three months' worth of salaries. Some of the staff was “put on leave” – in other words, they were laid off.

On the morning of 14 September the Prime Minister's order arrived that the Ministry be immediately evacuated to Kutý, on the Romanian border.

While such was the fate of staff from the MFA headquarters, Polish representatives serving in diplomatic missions abroad were largely left to their own devices. For example, echoes of the Nazi German invasion of Poland reverberated strongly in Brazil. Newspapers carried reports from the war-zone. The German propaganda was very strong and spun the events in favour of the Third Reich. Envoy Tadeusz Skowroński tried to oppose this trend. He made efforts to inform Poles living in Brazil about current developments, while at the same time trying to influence the Brazilians themselves. To this end, he gave rise to an initiative to establish a Committee to assist war victims in Poland. During the first days of the war, he placed emphasis on the Battle of Westerplatte. Though he was not sure of its authenticity, he circulated a photograph of Major Sucharski, “which newspapers reprinted in large format.”

He fought this propaganda war over the course of many weeks. In his diary, Skowroński wrote that there was no British or French counter-reaction

whatsoever to the German propaganda. The entire burden fell on him. On 10 September, he wrote: "Every day, diplomatic mission staff and volunteers from the Polish community visit newsrooms by night, running hastily produced Polish Telegraphic Agency telegrams, articles, and photographs with the relevant captions. Illustrations are cut out from old journals, books, albums; everything is constantly updated."

Meanwhile, on 14 September the MFA staff gathered in Krzemieniec and the diplomats accredited to Poland who accompanied them set out on the last stage of their evacuation. They headed in the direction of the Romanian border; the trip went rather smoothly.

On the evening of 14 September the first cars arrived at their destination. Rooms were occupied in several towns, but the focal point was to be the town of Kutu, lying on the Cheremosh River right next to the Romanian border. People were heartened by hope and listened in to news of the war. The director of the MFA's Administration Department, Stanisław Schimitzek, recalls that on 16 September "brilliant news" arrived of the victory in Lvov, the destruction of 100 tanks, the capture of 50 cannons, and the taking of 8,000 German POWs. The news led to a wave of enthusiasm.

But the following day shattered all illusions. Deputy Minister Szembek recounted that on 17 September he received the "terrible news" that Soviet forces crossed the Polish border along its entire breadth. During the day, more details arrived from Poland's Ambassador to the USSR, Wacław

Grzybowski. He reported that the motives presented in the Soviet note were such that he declined to accept it and categorically protested. At this point, the evacuation of the government to Romania was all but decided.

The final discussions and meetings take place in the territory of Poland. The Polish side receives further reassurances from the Romanian Ambassador, Gheorghe Grigorcea, that the Romanian government has put forward two proposals: safe passage through Romania to a neutral country, or the stay of the Polish government in Romania, providing it ceases all political activity. There was no doubt that the first option would be selected.

The column of cars progressed slowly along the border bridge on the Cheremosh. "I rode in the Cadillac with the Minister," notes Beck's secretary, Ludwik Łubieński. "The last report by an officer of the border guard. With heavy hearts and tears in our eyes, we found ourselves in the territory of Romania. No words to describe it."

Night-time arrival in Chernivtsi. On 18 September, further efforts to talk to Romanian authorities were made. Minister Beck states that he received a statement for signing, stating that upon arrival in Romania – "this friendly and neutral country" – the Polish government renounces all of its constitutional and political attributes. Rejecting this solution, Beck requested the possibility to speak with Foreign Minister Grigore Gafencu, as promised.

Łubieński writes that the Romanians requested the immediate departure from Chernivtsi towards the south, since a state of emergency had been

declared in the north of Romania in connection with the concentration of Romanian forces due to the Soviet threat. Faced with this dictum, Beck acquiesced.

The evacuation path led him to Slanic in central Romania. "Slanic – a narrow valley in the mountains – we are as if in a sack," wrote Łubieński. "The one and only road – very bad. No telephone communications." Minister Beck and the staff accompanying him realised that they were deceitfully pulled into a trap. They were interned.

On 30 September 1939 Minister Beck called a briefing for the co-workers who were still alongside him. He said: "From tomorrow onwards, power in the Republic will be exercised by the government appointed by a new president in Paris. It is this government that we must obey and be loyal to." Those words mark the symbolic end of Józef Beck's ministerial mission.

As we know, on 30 September 1939 President Władysław Raczkiewicz appointed a new government-in-exile, headed by General Władysław Sikorski. The government's main goal was to organize the struggle to liberate Poland alongside the French and British allies, and thereby manifest the continuity of Polish statehood.

The Minister of Foreign Affairs in the new cabinet was August Zaleski, an experienced diplomat and scholar of international relations, who had served as Foreign Minister between 1926 and 1932.

The general goals and principles of the new government were clear and convincing. They were

defined as early as 10 October 1939. An instruction issued to diplomatic missions stated that they must underscore the promises made vis-à-vis Poland and that allies will fulfil their obligations to Poland. It further noted that regaining independence must be tied with the overall goals of the war, as formulated by the allied countries. It also expressed the belief that Poland will exit the war "victorious, cleansed, and strengthened."

Like other government ministers, Minister Zaleski unequivocally condemned the measures taken by the previous government and dissociated himself from Beck's policies. Those were the sentiments at the time and the perception of guilt of people blamed for the defeat.

At the same time, Minister Zaleski did not bow to demands by members of political parties making up the government coalition, that the diplomatic corps be re-staffed. In practice, only those directly connected with the former MFA leadership were made redundant. Zaleski retained most of the MFA staff who had made it to France.

Another problem connected to staff management surfaced at the time. There were certain cases wherein measures withdrawing diplomats from some missions had to be halted as a result of opposition from their countries of accreditation. The government was forced to yield, in view of the fact that the letters of accreditation of their successors risked being rejected.

There were also difficulties of a purely financial nature. As a result, diplomatic mission staff was cut by 120 people, employment at the headquarters

was lower than before the war, and salaries were 60% smaller. In the following months the financial situation improved slightly.

Minister Zaleski himself conducted intense diplomatic activities from the very beginning. He visited London on 11–13 October. The goal was to reinvigorate ties between the Polish government and the United Kingdom. The British partners made it clear to him that, for the time being, activities directed against the USSR should be avoided, “since Russia has not yet crossed over to the German camp.” Zaleski explained to the British politicians that the reconstructed Poland must, first and foremost, possess security guarantees. That is why it must gain control over East Prussia. He also touched upon the issue of post-war cooperation between Poland and Czechoslovakia. This met with the support and understanding of the British side.

This was a way of taking preliminary soundings, but soon – on 14–20 November – PM General Sikorski, together with Minister Zaleski, visited London. On 18 November they signed an agreement to create the Polish Navy in Britain. The talks also focused on the future, including the border issues that worried Poles. The British side decided that it was premature to forejudge any changes. It was decided that East Prussia must stop serving as a German army base on the Baltic. It was stated that a federation of states in Central-Eastern Europe “would be a sound foundation for security.”

A good occasion for Polish diplomacy to remind others of its cause was the Soviet aggression against Finland. After the attack, Finland turned

to the League of Nations. The League – or, more precisely, its host country of Switzerland – did not want to create frictions with Germany. But Finland’s request at least provided an occasion to deal with the issue of Soviet aggression.

A Polish delegation headed by Deputy Foreign Minister Zygmunt Graliński made its way to Geneva. The Poles had to commit to the League to make no mention of the Polish-German war. Thanks to this, Graliński was able to take the floor during the League of Nations Assembly session on 14 December.

He expressed his solidarity with the Finnish nation, which “for no reason has become the object of aggression stemming from an equally hateful spirit of imperialism, regardless of its name.” He expressed the opinion that the League’s Council “will not tolerate the presence of the Soviet aggressor among the group of honest nations that respect their obligations.”

A key factor influencing the possible actions of the Polish diplomatic service was the ruthless and active fight of Germany’s diplomacy against Poland. Nazi Germany continued to declare to all who would listen that the Polish state no longer exists as a subject of international relations.

Beforehand, efforts were moreover made to blame the defeated and supposedly non-existent Poland for starting the war. In light of this, every Polish document was closely studied. A special team was dispatched to Warsaw, tasked with going through the Polish MFA documents that were not taken abroad in September. The documents deemed

most interesting were moved to Germany, where they were further combed to produce those with the greatest propaganda significance.

Indeed, German diplomacy directed the main blow at the Polish government-in-exile. As early as on 3 October, the German Foreign Office sent an order to its diplomatic missions with instructions stating that the newly-established “Polish government does not possess factual or legal significance. For Germany this government does not exist.”

To begin with, Germany made efforts to impose their opinions on countries more or less dependent on them, even though some states tried to free themselves from this pressure. Even those that declined to answer the notification of the Polish government were far from embracing the German point of view. The decisions to allow Polish diplomatic missions and consulates to continue to operate were proof of this.

The situation was wholly different in truly neutral countries independent of Germany, such as Portugal. The German envoy to the country, Oswald von Huene, tried to pressure the local MFA into rejecting the notification of the new Polish government. Because of his impertinent behaviour, the Secretary-General of the Portuguese MFA, Luis Teixeira de Sampaio, stated with irritation: “The new Polish government is the legal successor of the previous one. If, as a result of wartime activities, it is incapable of actually performing its duties, this does not in any way influence the fact of its existence.”

But apart from the Third Reich, there was one more country that took an equally ruthless approach

towards Poland: the Soviet Union. Even the notification presented to Ambassador Grzybowski on 17 September 1939 included the statement that “the Polish state and its government no longer exist.” Soon afterwards, in late October 1939, the USSR’s head of government Vyacheslav Molotov, speaking at a meeting of the Supreme Soviet of the Soviet Union, noted the destruction of the “monstrous bastard” of the Treaty of Versailles, by which he meant Poland. Soviet diplomatic documents speak of “former Poland” or of “Poland which no longer exists as a state.”

Opposing such statements and pressure, the MFA put together a documentary publication – the Polish White Paper – which covered Polish-German and, separately, Polish-Soviet relations between 1933 and 1939. The Paper was first published in Paris in March 1940 in the French language version, and then in English and Spanish.

This relatively small book in terms of size included mainly hitherto unpublished documents. They spoke of the agreements concluded by Poland and various forms of activity of Polish diplomats against the backdrop of European politics. The Paper was divided into two uneven sections: a larger section devoted to relations with Germany, and a smaller one referring to the USSR. The message behind the publication was unambiguous: Poland pursued a policy of peace, observed treaties, and aimed to defend the status quo. The conclusion was evident – Poland had become victim of an unprovoked aggression on the part of Germany and the Soviet Union.

From the outset of 1940, the activities of Polish diplomats intensified. On 8 February Minister Zaleski once again travelled to London, where he held talks with Prime Minister Neville Chamberlain and Foreign Secretary Edward Halifax. One of his key achievements was to agree on a trilateral, Polish-French-British government declaration condemning German atrocities in Poland, which was issued on 17 April 1940. It states outright: "The mass executions, deportations of Polish civilians, settlement of the German population in Polish territories, destruction of historical monuments, deportations of young Poles for forced labour in Germany, closing of churches, and religious persecutions all clearly reflect a policy intentionally aimed at destroying the Polish nation. The persecution of Poles is accompanied by cruel treatment of the Jewish population."

Meanwhile, in April 1940, Germany attacked Denmark and Norway. The German offensive began on 10 May, leading to the capitulation of the Netherlands and Belgium. British forces were defeated in northern France, forcing them to retreat back to the British Isles. On 14 June the Germans conquered Paris. France fell soon afterwards.

The Polish government once again faced the prospect of defeat. The delayed evacuation of Polish troops and civilians from France to Great Britain was finally conducted, but with massive losses. Nevertheless, the shock was huge – perhaps even greater than in September 1939. At the time, there was more hope that the situation would change any time soon. Now there were only glimmers of hope.

The decision taken by the Polish government to continue fighting alongside Great Britain made it clear what the further aims and steps would be. The enemy remained the same and there was one ally left. The words uttered by Minister Zaleski on 25 June 1940 and addressed to Foreign Secretary Halifax left no doubt: "The Polish nation and government are firmly determined to continue fighting the war against the Germans with the greatest possible strength, in full agreement with Great Britain."

A visible sign of the continued cooperation was the Polish-British military treaty signed in London on 5 August 1940, which laid down the forms and principles of mutual actions.

On 15 August, the Polish government in London outlined its policy assumptions. They defined the relationship with the individual countries and the problems which had arisen during the war. The document states: "Our main interest lies in the parallel and friendly cooperation between Great Britain and the United States in all matters of global policy." With regard to the USSR, the document noted: "The fundamental condition for the establishment of relations between Poland and Russia must be the restoration of the border from before September 1939."

Working conditions at the Polish MFA in London were very modest. Even office space went lacking. Initially, the government was headquartered in the Polish Embassy building. The ministers all worked in one room – a large, Chinese-style study.

This was the most difficult period to endure. The long-term perspective was also considered, and talks were held with the government of

Czechoslovakia. There were numerous discussions, which resulted in both sides signing a declaration on 11 November 1940, stating that by "closing once and for all the period of past injuries and disputes, and having regard to their shared fundamental interests [both countries] are determined – after the end of the war – to enter as independent and sovereign states into a closer political and economic alliance."

A constant concern of the MFA's senior leadership was to retain foreign diplomatic representatives accredited to the Polish government-in-exile. Their number had dropped soon after the forced relocation to London. They were supplemented by representatives of governments in exile. Representatives of selected Latin American countries also joined them.

Poland's diplomatic activity became more visible on yet another issue – the establishment of a common position with other countries that were victims of the Third Reich. In April 1941 the idea to set up a committee grouping representatives of the interested governments crystallized. As a result of joint efforts, a negotiating committee was set up, with Polish diplomat Władysław Kułski as its secretary. This was undoubtedly a success for Polish diplomacy.

After the outbreak of the German-Soviet War on 22 June 1941, Europe found itself in an entirely new situation. Germany, up till now focused on fighting Great Britain, moved most of its forces to the eastern front. The British government pledged to provide the USSR with all possible assistance. It also

promised to remove barriers to military cooperation with the new ally.

One such barrier was the relations between the Polish government in London and the Soviet government, which were exacerbated after 1939. Not long afterwards, through British agency, Polish-Soviet contacts were established. The Soviet side did not want to make any clear statement on the issue of Poland's border. However, it did declare the annulment of the German-Soviet treaties of 1939, the re-establishment of diplomatic relations with Poland, and the creation of the Polish Army in the USSR. It then promised to free thousands of Polish prisoners and exiles. Prime Minister Sikorski spoke out vehemently in favour of the agreement. "Nothing more can be achieved in the matter in question," he said. "Whoever favours rejecting it is blind to reality."

But Sikorski met with strong opposition. Minister Zaleski was among those who claimed that concluding an agreement with the USSR will be possible only if the British government simultaneously takes on the obligation vis-à-vis Poland with regard to its territorial integrity. The two statesmen clashed over the deal. Zaleski handed in his resignation, while General Sikorski – facing pressure from the British side – signed the treaty with the Soviet government on 30 July 1941.

Edward Raczynski, Poland's Ambassador in London, was appointed head of the MFA. Raczynski states: "History will not pause for long to consider the question whether in 1941 General Sikorski could or could not have secured from Moscow a paragraph that would have been clearer in guaranteeing

Poland's rights to the pre-September borders. It will, however, see that the agreement opened the gates of prisons and labour camps for scores of Polish prisoners and exiles [...]. I believe that even the best possible wording of the treaty would not have changed our predicament significantly."

Nevertheless, achieving success in relations with Moscow turned out to be impossible. Raczyński wrote: "Polish efforts crashed against two powerful barriers: Moscow's brutal violence and the insurmountable unwillingness of the Western powers to protect their allies."

During this time, much attention was devoted to the issue of Polish-Czechoslovak relations. But Czech politicians were increasingly often turning towards cooperation with the USSR; establishing closer bonds with Poland did not suit them. In May 1943 the Czech side made it clear that it was not interested in a confederation with Poland.

At the time, helping Polish exiles scattered all over the world was a matter of key significance in the work of the foreign service. Just after September 1939 efforts were made to help refugees in Hungary, Lithuania, and Romania. Then, in 1942–1943, the wave of thousands of Poles arriving from the USSR spilled over into various countries. On 28 April 1943, MFA chief Raczyński wrote a dispatch to the diplomatic missions: "The historical catastrophe has thrown large numbers of our citizens to almost every territory free of German occupation, and has imposed on us the task to care for them much larger in scope and form than what we performed before the war."

This task was carried out mainly by consular offices, which continued to increase in number. But new structures were also being established. For example, the Embassy in Moscow had 20 field delegations. These in turn had intermediaries on the ground, who were tasked with directly providing care to the many thousands of Polish citizens deported deep into the USSR.

But beginning at the turn of 1942–43, relations with the Kremlin became a source of ever more concern. News kept arriving from the USSR of the demolition of Polish aid institutions. Attacks on the Polish government were becoming increasingly frequent and much harsher.

The Russian government took the final step on 25 April 1943, after the Germans announced the discovery of the graves of Polish officers in Katyn. The Polish government approached a neutral institution – the International Red Cross – to investigate the matter. This served as a pretext for the USSR to sever relations with the Polish government in London. The Polish citizens remaining in terrible conditions in the USSR lost the possibility of receiving aid and assistance from Polish authorities.

A crucial event – also for Polish diplomacy – was the tragic death of General Sikorski on 5 July 1943. Stanisław Mikołajczyk was appointed the new prime minister, while the former ambassador to Moscow, Tadeusz Romer, became foreign minister. Mikołajczyk pledged to continue to pursue Sikorski's stance.

Presenting the programme of the new government on 27 July 1943, he stated: "In foreign policy our primary goal is to maintain and develop the

Grand Alliance. Staying loyal and true, we want to stand shoulder-to-shoulder with our comrades in arms, giving all our strength and energy to ensure overall victory. We wish to develop our cooperation and friendship with Great Britain [...]. Poland's friendship with the United States must be closely cultivated." The PM devoted much room to relations with the USSR, considering it the supreme issue of Polish foreign policy. He said, however, that "they should be based on mutual respect, observance of mutual rights and interests."

The situation was becoming increasingly difficult. PM Mikołajczyk did not know the USSR and underestimated its ruthlessness and deceitfulness. He thought that he would be able to base the Polish policy on the foundation of Allied solidarity. But, as Raczyński rightly noted, "the Allies treated the issue of Poland and all Eastern Europe marginally – not as their own vital interest, but as a complicated debt of honour which must be repaid without unnecessary risk and effort."

Here it is worthwhile to mention the agency which was part of the Polish diplomatic service, but operated in the occupied homeland. It was a section acting alongside the Government Delegation for Poland under the cryptonym Power [Moc], headed by the diplomat Roman Knoll. The section gathered documents on international relations and prepared reports and analyses for politicians. Preparations regarding the staffing of the post-war MFA were also on the horizon.

In the meantime, decisions concerning Poland were being made on the international stage, with the

Polish government unable to influence them. At the Tehran Conference in late 1943 – with Poland absent – the general shape of the Polish borders was laid down. The Poles were not promptly informed of this fact, but instead the news was handed to them bit by bit and cautiously, in an effort to help them swallow the sour pill in the form of the Curzon Line as Poland's eastern border; this was "sugar-coated" with news of the western border on the Oder.

During this period, the Soviet government was creating *faits accomplis*. It spoke of the establishment of friendly organizations in Poland; in the territories of eastern Poland, right up to the Bug River, it set up its own administration. It was no longer content with the changed Polish border in the east, but thought of including all of Poland in its sphere of influence. Proof of this was the creation, in July 1944, of the Polish Committee of National Liberation, which was in fact a centre of power operating under the full control of Moscow.

Prime Minister Mikołajczyk was ready to make concessions, but wanted to protect Poland's sovereignty. His helplessness was evident during the negotiations in Moscow in August 1944, when he failed to even secure help for the Warsaw Uprising.

The Kremlin's moves were becoming more and more ruthless, while the Allies were making increasingly persistent demands for concessions from the Polish government. All this was depressing. Mikołajczyk's tragic quandaries are visible in his dispatch from 19 August 1944 addressed to the Government Delegate for Poland: "I posed one fundamental question to the Council of Ministers:

what measures and paths should be taken to save Poland from Sovietization? Should the Polish government carry on its fight abroad, or – using its international position – go back [...] to protect Poland from Sovietization?" Questions were posed – but the answers to them were nowhere to be found.

Churchill – who was usually reserved and courteous – began behaving aggressively. On 25 October 1944, in talks with Mikołajczyk, Romer and Raczyński, he almost yelled that Poland must back down, as there is no alternative but "the final defeat of the Polish nation." In an entry on 15 November 1944, E. Raczyński wrote: "[Churchill] gave us both mordant warnings and plenty of scorn. It was difficult to handle."

A government crisis soon ensued. PM Mikołajczyk submitted his resignation on 24 November. On 29 November, Tomasz Arciszewski was appointed head of the new cabinet. Adam Tarnowski, a diplomat, became foreign minister.

In a newspaper interview published on 17 December 1944, PM Arciszewski explained what his hopes rested on: "I believe that the future of the country – currently facing such enormous difficulties – can only be based on the most clearly worded international treaties. That is why first and foremost my government intends to do everything to obtain formal allied guarantees for the reconstruction of the Polish state."

One fundamental condition had to be fulfilled – *pacta sunt servanda*. But that was not the case. In reality, the Allied powers distanced themselves ever further from the Polish government-in-exile.

The latter was, in fact, turning into but a government of objection and survival. "It has fallen to us to play the role of a phantom, of which the less is said, the better," wrote an embittered Raczyński.

The barring of the Polish government from exerting any influence on decisions concerning Poland was most visible during the Yalta Conference, which took place on 4–11 February 1945. There it was decided that the pro-Soviet "government" present in Warsaw will co-opt Polish and émigré politicians. Its credibility was to be confirmed via "free elections." The Curzon Line was once again indicated as the eastern Polish border. Bearing in mind Stalin's hitherto policy and actions, there was no doubting that it meant imposing Soviet rule over Poland. The Arciszewski government protested vehemently. But the protest was not even allowed to be published.

In the aftermath of Yalta, diplomatic service staff – both from the Headquarters and the diplomatic missions – began readying themselves for the worst. Minister Tarnowski informed the heads of missions about the possible changes.

As such, the decision of the governments of the United Kingdom and the United States of 5 July 1945 to stop recognizing the Polish government-in-exile (following Sweden and France, which communicated their decisions on 29 June) came as no surprise. The government and all of the institutions subject to it lost their basis for existence.

The next step followed: depriving the diplomatic missions – embassies, legations, consulates – of their premises. The hand-over of the buildings to

the so-called Provisional Government of National Unity was to take place indirectly; in Great Britain, for example, this happened via the British Treasury.

Ambassador Edward Raczyński described this task as follows: "The ceremony was short and free of pathos. Nonetheless, it was for me sad and unbearable. Perhaps all the sadder due to its banality. I shook Mr Dunbar's hand; his job was to go around

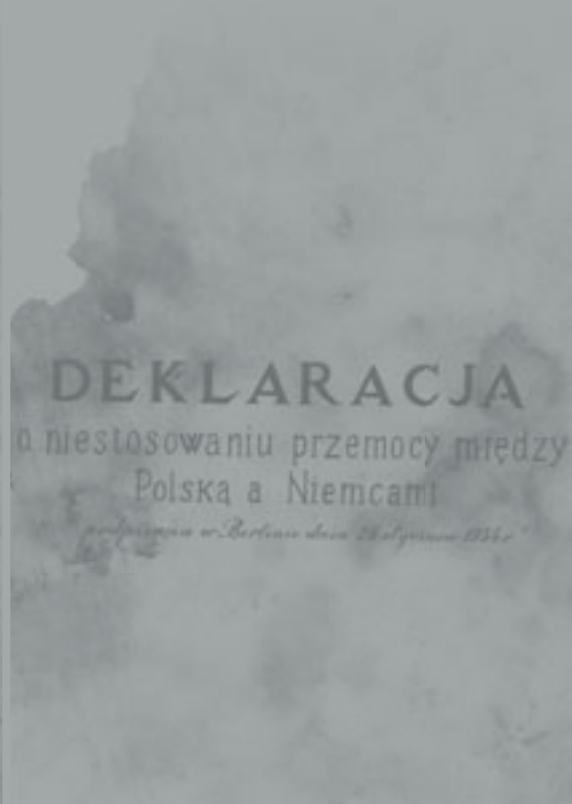
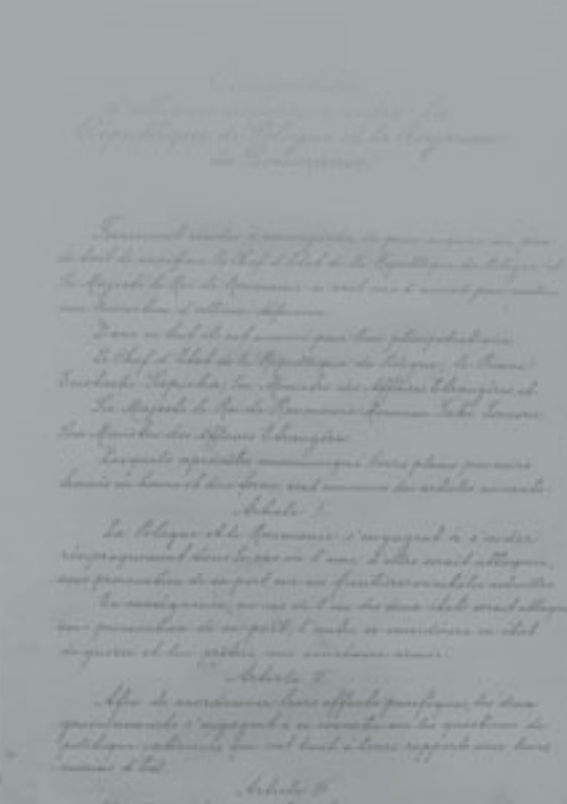
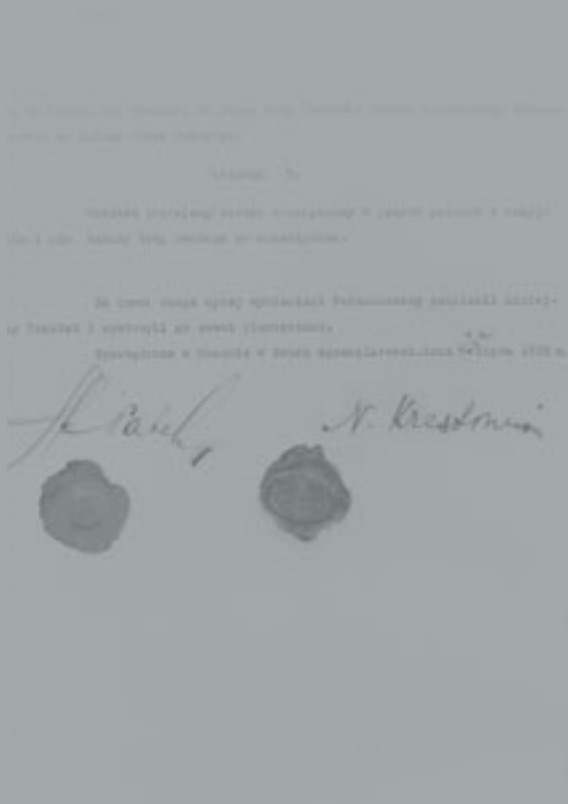
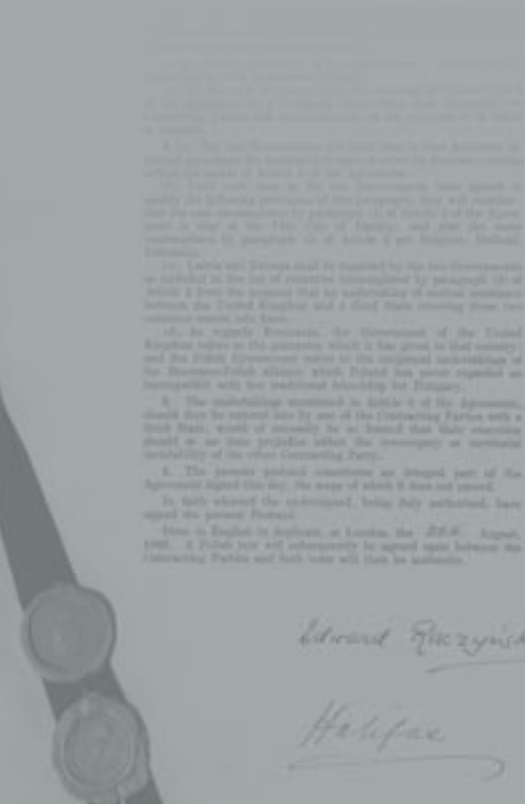
the offices, rooms, and cellars, closing them and sealing the doors with wax."

Forty-four long years would have to pass before the diplomatic mission buildings left behind at the time could once again become the headquarters of an independent and sovereign diplomatic service of the Third Republic.

Piotr Łossowski

Traktatowe fundamenty polityki zagranicznej przed wybuchem wojny

Treaty-based foundations of pre-war foreign policy

Umowa polsko-francuska z 19 lutego 1921 r.

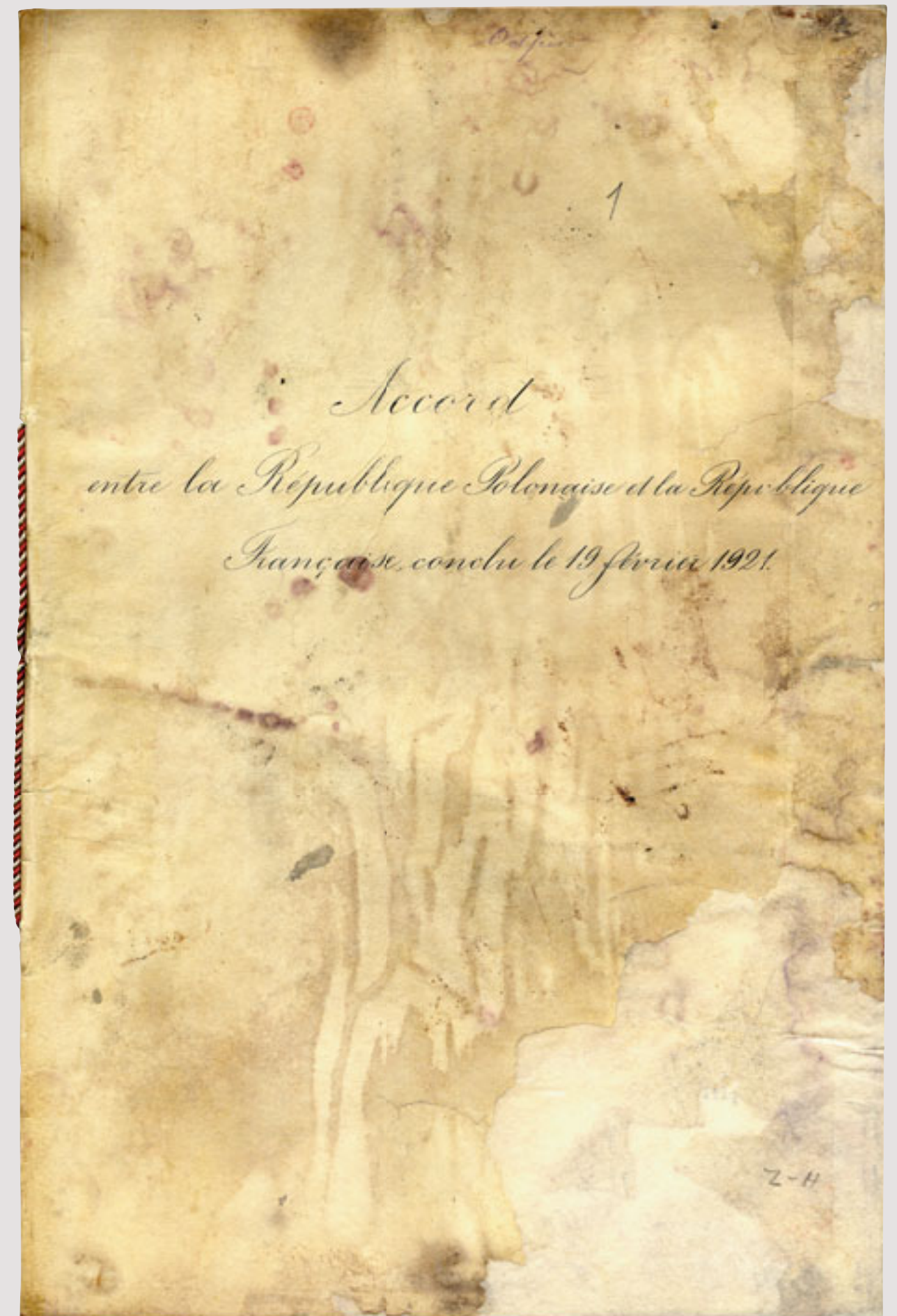
Polish-French Agreement of 19 February 1921

Najwcześniejszym z traktatów, które określały polityczne i wojskowe położenie Polski w momencie wybuchu II wojny światowej była umowa polsko-francuska z 19 lutego 1921 r. Podpisana w Paryżu przez ministrów spraw zagranicznych Aristidesa Brianda i Eustachego Sapiechę była dla młodego państwa polskiego czynnikiem stabilizującym jego pozycję wobec ewentualnego zagrożenia ze strony Niemiec. Przewidywała, że w razie niesprovokowanego ataku ze strony trzeciej oba kraje porozumieją się „celem obrony swych terytoriów i ochrony swych uprawnionych interesów”. Dopiero podpisana dwa dni później tajna konwencja wojskowa ustalała, że w razie agresji niemieckiej Polska i Francja

The earliest treaty defining Poland's political and military position as of the outbreak of World War Two was the Polish-French Agreement of 19 February 1921. Signed in Paris by Foreign Ministers Aristide Briand and Eustachy Sapieha, it was a factor stabilizing the young state's position against the possible aggression of Germany. It stipulated that, in the event of an unprovoked attack by a third party, both countries will reach an agreement "with a view to defending their territories and protecting their legitimate interests." It was only the secret military convention, signed two days later, which stipulated that in the event of German aggression Poland and France would provide one another with "effective

Fot. 1–4 Okładka, tekst i akt ratyfikacji umowy podpisany 30 maja 1922 r. przez Józefa Piłsudskiego.

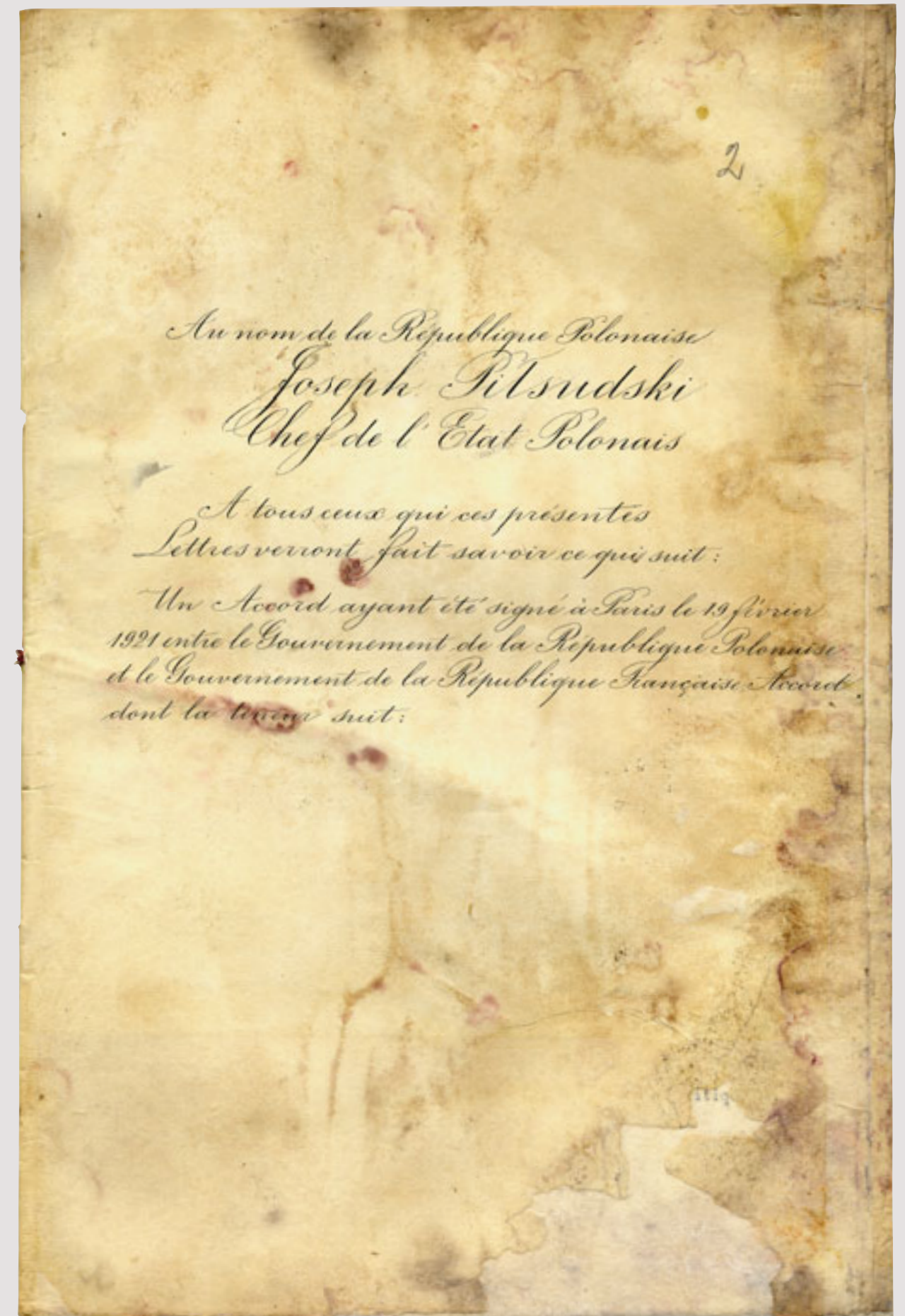
Photos 1–4 Cover, text, and ratification document of the agreement, signed on 30 May 1922 by Józef Piłsudski.

Fot. 1

udzielał sobie „skutecznej i szybkiej pomocy”. Mimo starań negocjatorów – Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego, ministra spraw zagranicznych Eustachego Sapiehy i ministra spraw wojskowych gen. Kazimierza Sosnkowskiego – Polska nie uzyskała przyrzeczenia pomocy wojskowej w przypadku wojny z Rosją.

and rapid assistance.” Despite efforts made by the negotiators – Chief of State Józef Piłsudski, Foreign Minister Eustachy Sapieha and Minister of Military Affairs General Kazimierz Sosnkowski – Poland was not pledged military aid in the event of war with Russia.

Fot. 2

ACCORD FRANCO-POLONAIS.

Le Gouvernement polonais et le Gouvernement français, également soucieux de sauvegarder, par le maintien des traités qui ont été signés en commun ou qui seront ultérieurement respectivement reconnus, l'état de paix en Europe, la sécurité et la défense de leur territoire ainsi que leurs intérêts mutuels politiques et économiques, ont convenu ce qui suit :

1/ Afin de coordonner leurs efforts pacifiques, les deux Gouvernements s'engagent à se concerter sur toutes les questions de politique extérieure intéressant les deux Etats et relatives au règlement des relations internationales dans l'esprit des traités et conformément au Pacte de la Société des Nations.

2/ Le relèvement économique étant la condition primordiale du rétablissement de l'ordre international et de la paix en Europe, les deux Gouvernements s'entendront à cet égard en vue d'une action solidaire et d'un mutuel appui.

Ils s'engageront à développer leurs relations économiques: des accords spéciaux et une convention commerciale seront conclus à cet effet.

3/ Si, contrairement aux prévisions et aux intentions sincèrement pacifiques des deux Etats contractants, ceux-ci ou l'un des deux se voyaient attaqués sans provocation de leur part, les deux Gouvernements se concerteraient en vue de la défense de leur territoire et de la sauvegarde de leurs intérêts légitimes, dans les limites précisées dans le préambule.

4/ Les deux Gouvernements s'engagent à se consulter avant de conclure de nouveaux accords intéressant leur politique en Europe Centrale et Orientale.

Après avoir vu et examiné ledit Accord, Nous l'avons approuvé et approuvons en toutes et chacune des dispositions qui y sont contenues; déclarons qu'il est accepté, ratifié et confirmé et promettons qu'il sera inviolablement observé.

En foi de quoi Nous avons donné les présentes, revêtues du Sceau de la République Polonaise.
A Varsovie, le 30 Mai 1922.

J. Piłsudski

Par le Chef de l'Etat
et pour le Ministre des Affaires Etrangères

Herzowicz

Grand du Ministère
des Affaires Etrangères a.i.

Polsko-rumuńska konwencja o przymierzu obronnym z 3 marca 1921 r.

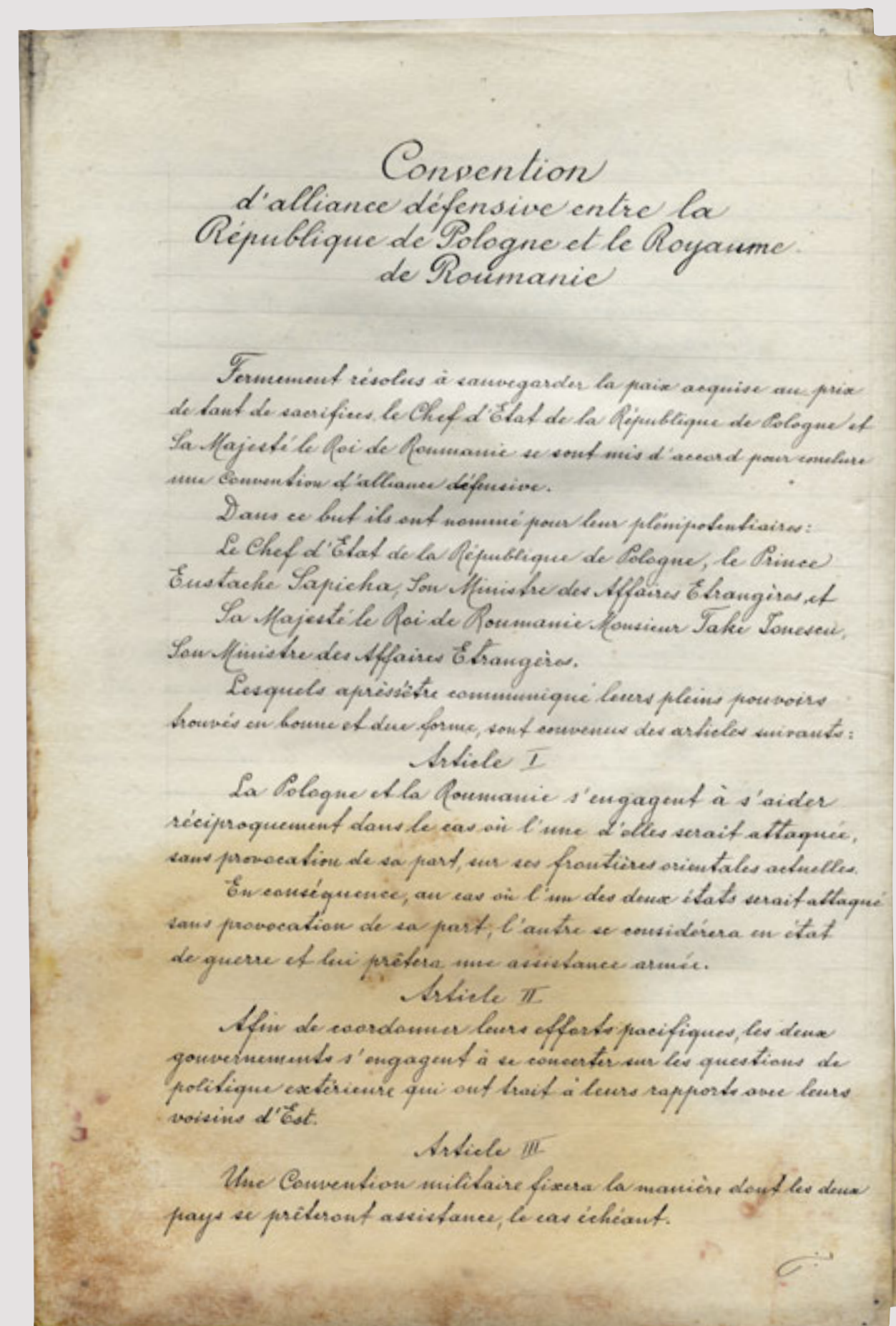
Polish-Romanian Convention on Defensive Alliance of 3 March 1921

Zawarty 3 marca 1921 r. w Bukareszcie so-
jusz polsko-rumuński zawierał zobowiązania do
wzajemnego świadczenia sobie przez oba państwa
pomocy w razie niesprowokowanego ataku na
granicę wschodnią jednego lub obu z nich. Polska
i Rumunia zapewniały się o koordynowaniu swej
polityki wschodniej, deklarowały, że nie zawrą odręb-
nego pokoju lub zawieszenia broni w razie wojny na
wschodzie, wykluczały też możliwość związania się
przymierzem z państwem trzecim bez uzgodnienia
tego kroku z sojusznikiem. Konwencję uzupełniało
podpisane tego samego dnia tajne porozumienie
wojskowe. Przewidywało ono, że w przypadku ataku
ZSRR na jednego z sojuszników, drugi powinien
natychmiast przeprowadzić mobilizację własnych
sił zbrojnych (w 1922 r. obowiązek mobilizacji za-
stąpiono nakazem podjęcia działań zbrojnych).
Konwencję z 3 marca 1921 r. podpisali minister

Fot. 5, 6 Polsko-rumuńska konwencja o przymierzu obronnym
z 3 marca 1921 r.

The Polish-Romanian Alliance concluded on
3 March 1921 in Bucharest included commitments of
both countries to provide one another with assistance
in the event of an unprovoked attack on the eastern
border of one or both of the countries. Poland and
Romania assured one another that they would coor-
dinate their eastern policies; they declared that they
will not enter into a separate peace or ceasefire in the
event of war in the east; they also ruled out the pos-
sibility of entering into an alliance with a third country
without consulting the decision with the ally. The
Alliance was supplemented by a secret military pact
signed on the same day. The latter document stipu-
lated that in the event of an attack by the USSR on
one of the allies, the other ally shall immediately mo-
bilize its own armed forces (in 1922 the mobilization
obligation was replaced by an order to take armed
intervention). The Alliance of 3 March 1921 was

Photos 5, 6 Polish-Romanian Convention on Defensive Alliance
of 3 March 1921.

Fot. 5

spraw zagranicznych RP Eustachy Sapieha i minister
spraw zagranicznych Rumunii Take Ionescu.

Nową wersję układu sojuszniczego podpisano
26 marca 1926 r., nadając części politycznej tytuł
„Traktat gwarancyjny”, a tajnej części wojskowej
– „Ustalenia techniczne”. Sygnatariusze związali
się obowiązkiem wzajemnej obrony przed wszelką
napaścią zewnętrzną, przy czym w razie ataku ze
wschodu zaangażowanie się w konflikt miało nastę-
pować w sposób automatyczny. Traktat gwarancyjny
podpisał w imieniu Polski minister August Zaleski,
a w imieniu Rumunii premier i zarazem minister
spraw zagranicznych Gheorghe Mironescu.

17 września 1939 r., w obliczu agresji ZSRR,
minister spraw zagranicznych Józef Beck zwolnił
w imieniu rządu RP stronę rumuńską z zobowiązań
sojuszniczych, licząc na udzielenie władzom polskim
prawa przejazdu przez terytorium Rumunii.

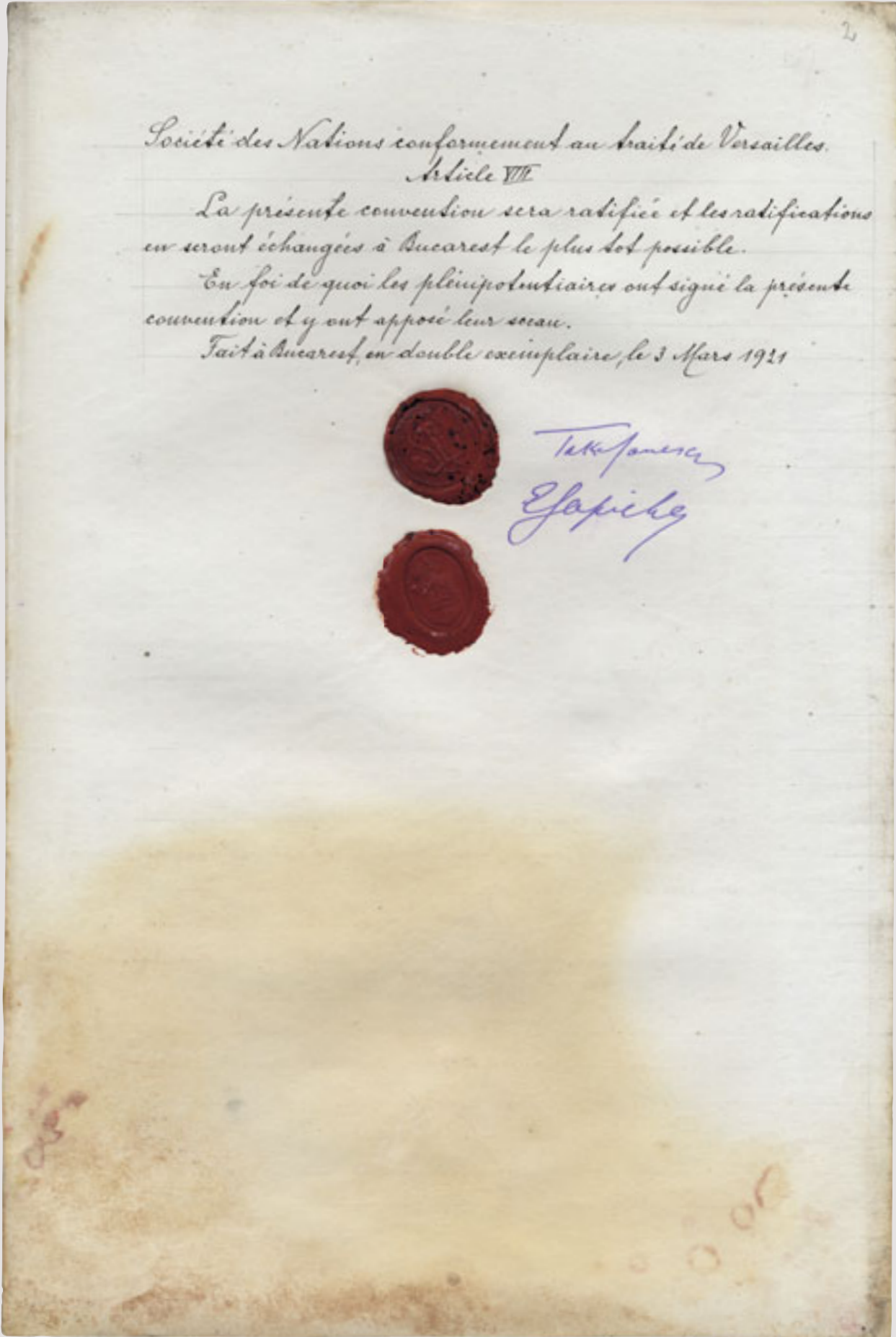
signed by Polish Foreign Minister Eustachy Sapieha
and Romanian Foreign Minister Take Ionescu.

An updated version of the allied pact was
signed on 26 March 1926, with the political part
titled “Guarantee Treaty,” and the secret military part
titled “Technical Arrangements.” The signatories be-
came bound by the commitment of mutual protection
against any external aggression, with involvement in
the conflict being automatic in the event of an attack
from the east. The Guarantee Treaty was signed on
behalf of Poland by Minister August Zaleski, and on
behalf of Romania by Prime Minister and Foreign
Minister Gheorghe Mironescu.

On 17 September 1939, in the face of Soviet
aggression, Foreign Minister Józef Beck – acting
on behalf of the Polish government – exempted the
Romanian side from its allied commitments, counting
on the granting of the right for the Polish government
to transit through Romanian territory.

Fot. 7, 8 Traktat gwarancyjny z 26 marca 1926 r.

Photos 7, 8 Guarantee Treaty of 26 March 1926.

Fot. 6

1

TRAITÉ DE GARANTIE
entre
LA POLOGNE ET LA ROUMANIE

LE PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE DE POLOGNE

et

SA MAJESTÉ LE ROI DE ROUMANIE

Constatant l'heureuse consolidation des garanties
de la paix générale en Europe,
soucieux de satisfaire au désir de sécurité qui
anime les peuples,
désireux de voir leurs pays s'épargner la guerre,
et également animés du sincère désir de donner à
leurs peuples des garanties complémentaires dans le cadre
du Pacte de la Société des Nations et des Traités dont ils
sont signataires,

ont résolu de conclure un Traité à ces fins et ont
désigné pour leurs Plénipotentiaires, savoir :

LE PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE DE POLOGNE

Monsieur A u g u s t Z a l e s k i, Ministre des
Affaires Etrangères,

SA MAJESTÉ LE ROI DE ROUMANIE

Monsieur G. G. M i r o n e s c o, Son Président du Conseil
des Ministres et Ministre des Affaires Etrangères,

Lesquels, après avoir échangé leurs pleins pouvoirs,
reconnus en bonne et due forme, sont convenus des dispositions
suivantes :

2

Article 4.

Afin de coordonner leurs efforts pacifiques, les deux
Gouvernements s'engagent à se concerter sur les questions de po-
litique extérieure, intéressant les deux Parties contractantes.

Article 5.

Aucune des Hautes Parties contractantes ne pourra con-
clure une alliance avec une tierce Puissance, sans s'être concertée
au préalable avec l'autre.

Sont dispensées de cette condition les alliances en vue
du maintien des Traités déjà signés en commun par la Pologne et
par la Roumanie.

De pareilles alliances devront cependant être communiquées.

Article 6.

La durée du présent Traité est de cinq ans, à partir du
26 Mars 1931. S'il n'est pas dénoncé par aucune des Hautes Parties
Contractantes avec un préavis d'un an au moins avant l'expiration de
cette période, il sera considéré comme renouvelé par tacite recon-
duction pour une nouvelle période de cinq ans et ainsi de suite.

Article 7.

Le présent Traité sera ratifié et les ratifications en
seront échangées à Bucarest le plus tôt possible.

EN FOI DE QUOI les Plénipotentiaires ont signé le
présent Traité et y ont apposé leurs cachets.

Fait à Genève, le 15 Janvier 1931 en double
exemplaire.

August Zaleski

G. G. Mironesco

Polsko-radziecki pakt o nieagresji z 25 lipca 1932 r.

Polish-Soviet Non-Aggression Pact of 25 July 1932

W 1939 r. relacje polsko-radzieckie opierały się o pakt o nieagresji, zawarty w Moskwie 25 lipca 1932 r., podpisany wówczas przez pełnomocników obu stron – pośła RP Stanisława Patka i zastępcę komisarza ludowego spraw zagranicznych Mikołaja Kriestinskiego. Dokument gwarantował m.in.: „Obie Umawiające się Strony stwierdzając, że wyrzekły się wojny jako narzędzia polityki narodowej w ich wzajemnych stosunkach, zobowiązują się wzajemnie do powstrzymywania się od wszelkich działań agresywnych lub od napaści jeden na drugiego, zarówno samodzielnie, jak łącznie z innymi mocarstwami”.

Pakt o nieagresji został 5 maja 1934 r. przedłużony do 31 grudnia 1945 r.

In 1939 Polish-Soviet relations were based on the Non-Aggression Pact done at Moscow on 25 July 1932, signed by the plenipotentiaries of both parties: Polish Envoy Stanisław Patek and Deputy People's Commissar for Foreign Affairs Nikolay Krestinsky. The document guaranteed, for example, that “The two Contracting Parties, recording the fact that they have renounced war as an instrument of national policy in their mutual relations, reciprocally undertake to refrain from taking any aggressive action or invading the territory of the other Party, either alone or in conjunction with other Powers.”

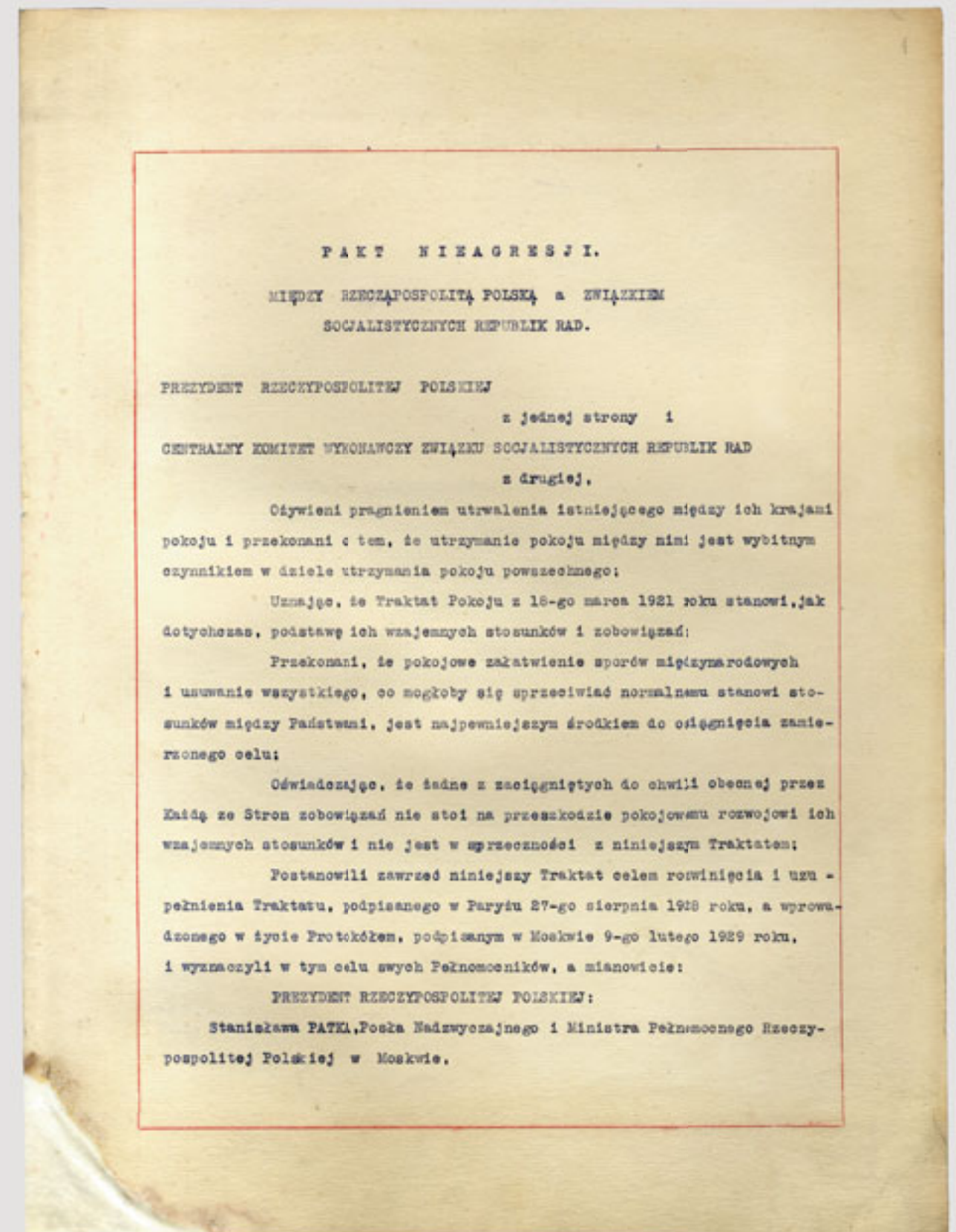
The Non-Aggression Pact was extended on 5 May 1934 until 31 December 1945.

Fot. 9, 10 Pierwsza i ostatnia strona polsko-radzieckiego paktu o nieagresji z 25 lipca 1932 r.

Fot. 11 Obwoluta protokołu o przedłużeniu obowiązywania paktu do 1945 r.

Photos 9, 10 First and last page of the Polish-Soviet Non-Aggression Pact of 25 July 1932.

Photo 11 Jacket of the protocol on extending the term of the pact until 1945.

Fot. 9

mu, to będzie się uważało, że okres mocy Traktatu został przedłużony automa-
tycznie na dalszy okres dwuletni.

Artykuł 8.

Traktat niniejszy został sporządzony w języku polskim i rosyj-
skim i oba teksty będą uważane za autentyczne.

Na dowód czego wyżej wymienieni Pełnomocnicy podpisali niniej-
szy Traktat i opatrzyli go swymi pieczęciami.

Sporządzono w Moskwie w dwóch egzemplarzach, dnia 5 lipca 1932 r.

Siarek

N. Krestomir

Fot. 10

3

Protokół
podpisany w Moskwie dnia 5 maja 1934 r. między
Rzeczpospolitą Polską a
Związkiem Socjalistycznych Republik Rad
o przedłużeniu Paktu Nieagresji między
Rzeczpospolitą Polską a
Związkiem Socjalistycznych Republik Rad,
podpisanego w Moskwie 25 lipca 1932 r.

Fot. 11

Polsko-niemiecka deklaracja o niestosowaniu przemocy z 26 stycznia 1934 r.

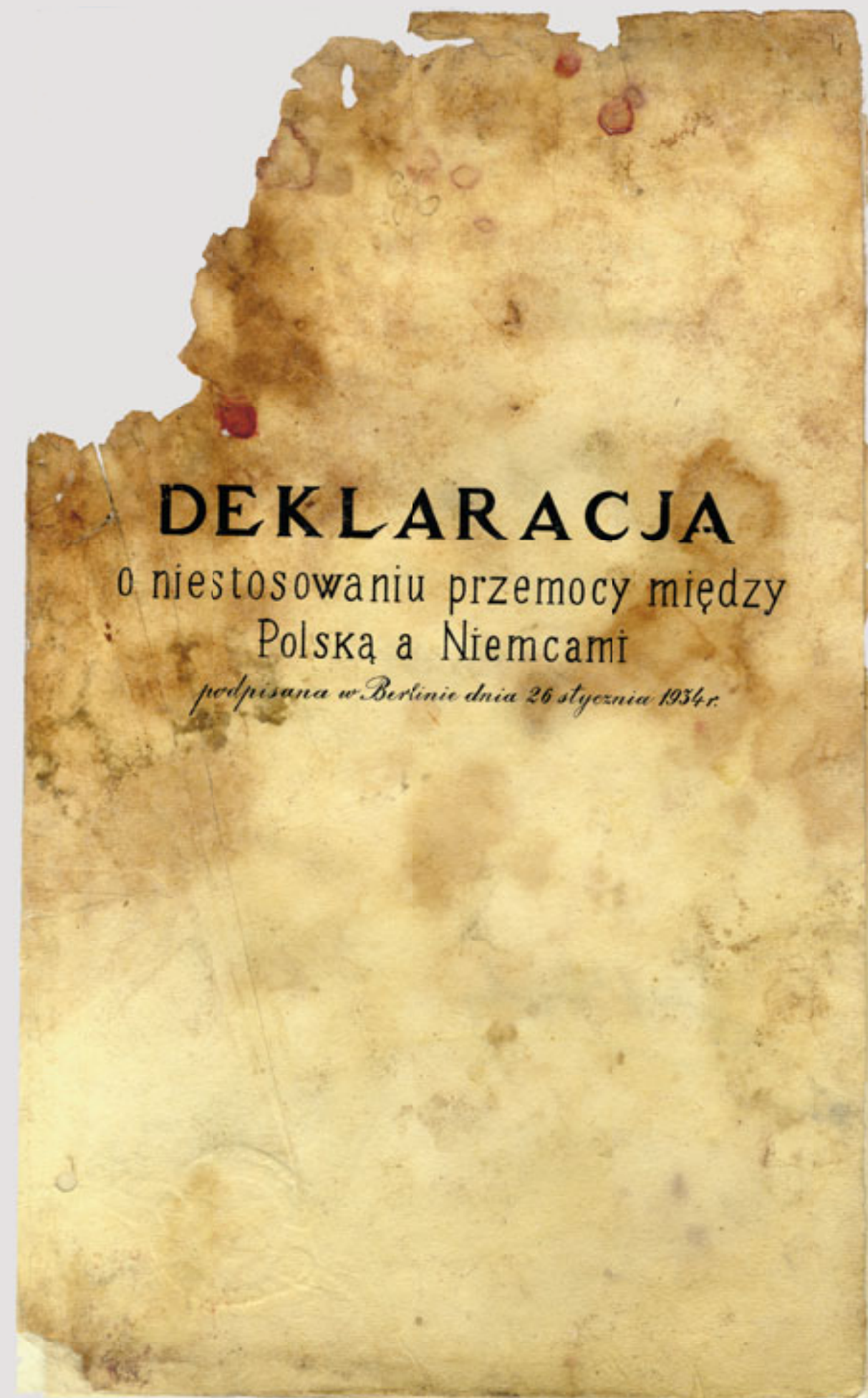
Polish-German Pact of Non-Aggression of 26 January 1934

Deklaracja o niestosowaniu przemocy, określająca w 1939 r. zasady relacji między Polską a Niemcami, została podpisana w Berlinie 26 stycznia 1934 r. przez reprezentującego rząd polski ambasadora RP w Niemczech Józefa Lipskiego i ministra spraw zagranicznych III Rzeszy Konstantina von Neuratha. Dokument stwierdzał m.in.: „Oba Rządy oświadczają, że jest ich zamiarem porozumiewać się bezpośrednio we wszelkiego rodzaju zagadnieniach dotyczących ich wzajemnych stosunków. W razie gdyby wynikły między nimi kwestie sporne, których by się nie dało załatwić w drodze bezpośrednich rokowań, oba Rządy będą szukały tych rozwiązań w każdym poszczególnym wypadku we wzajemnym porozumieniu przy pomocy innych

The Pact of Non-Aggression, which in 1939 laid down the principles governing relations between Poland and Germany, was signed in Berlin on 26 January 1934 by Józef Lipski, the Polish government plenipotentiary and Poland's Ambassador to Germany, and Foreign Minister of the Third Reich Konstantin von Neurath. The document stated, for example, that “Both Governments announce their intention to settle directly all questions of whatever sort which concern their mutual relations. Should any disputes arise between them and agreement thereon not be reached by direct negotiation, they will in each particular case, on the basis of mutual agreement, seek a solution by other peaceful means, without prejudice to the possibility of applying, if

Fot. 12, 13 Polsko-niemiecka deklaracja o niestosowaniu przemocy z 26 stycznia 1934 r. (egzemplarz w języku polskim).

Photos 12, 13 Polish-German Pact of Non-Aggression of 26 January 1934 (Polish version).

Fot. 12

Polsko-niemiecka deklaracja
o niestosowaniu przemocy
z 26 stycznia 1934 r.

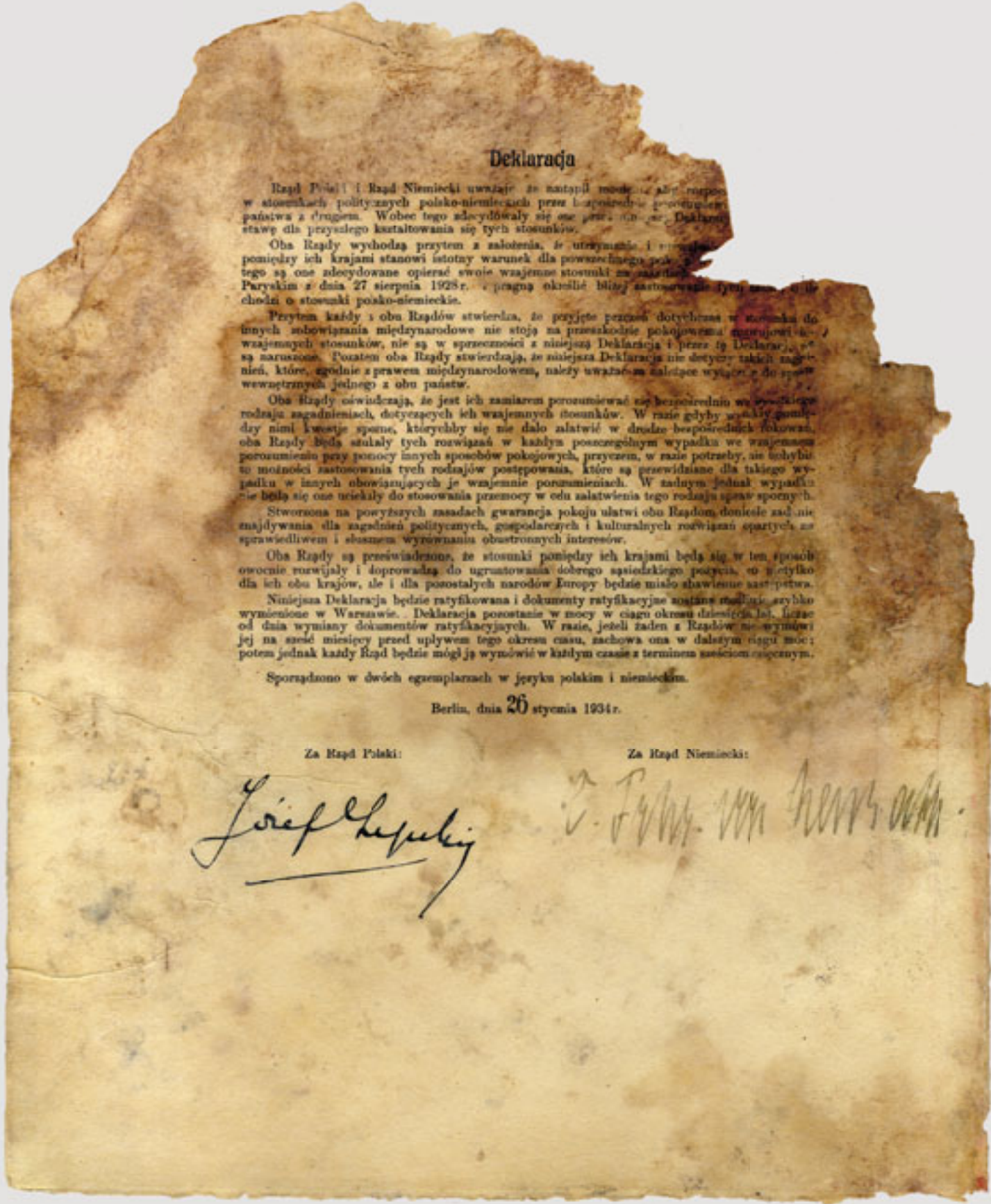
Polish-German Pact
of Non-Aggression
of 26 January 1934

sposobów pokojowych, przyczem, w razie potrzeby, nie uchybia to możliwości zastosowania tych rodzajów postępowania, które są przewidziane dla takiego wypadku w innych obowiązujących je wzajemnie porozumieniach. W żadnym jednak wypadku nie będą się uciekały do stosowania przemocy w celu załatwienia tego rodzaju spraw spornych".

Kanclerz Rzeszy Adolf Hitler w przemówieniu w Reichstagu 28 kwietnia 1939 r. uznał deklarację za anulowaną po tym, jak trzy tygodnie wcześniej Polska i Wielka Brytania, a wkrótce potem i Francja, udzieliły sobie gwarancji wzajemnej pomocy w przypadku agresji niemieckiej. Przemówienie to przyjęto powszechnie za jednostronne zerwanie deklaracji. Oryginał dokumentu znajdował się w Archiwum MSZ, którego część w 1939 r. dostała się w ręce Rosjan. Wraz z wieloma innymi archiwaliami został zwrócony Polsce w latach 50. XX w.

necessary, those methods of procedure in which provision is made for such cases in other agreements in force between them. In no circumstances, however, will they proceed to the application of force for the purpose of reaching a decision in such disputes."

In his speech to the Reichstag on 28 April 1939, Reichskanzler Adolf Hitler declared the declaration null and void, three weeks after Poland and Great Britain, followed by France, granted one another guarantees of mutual assistance in the event of German aggression. The speech was universally regarded as unilateral severing the declaration. The original document was kept in the MFA Archives, part of which ended up in Russian hands in 1939. It was returned to Poland in the 1950s, together with many other archive documents.

Fot. 13

Polsko-brytyjski układ o wzajemnej pomocy z 25 sierpnia 1939 r.

Agreement of Mutual Assistance between Poland and the United Kingdom of 25 August 1939

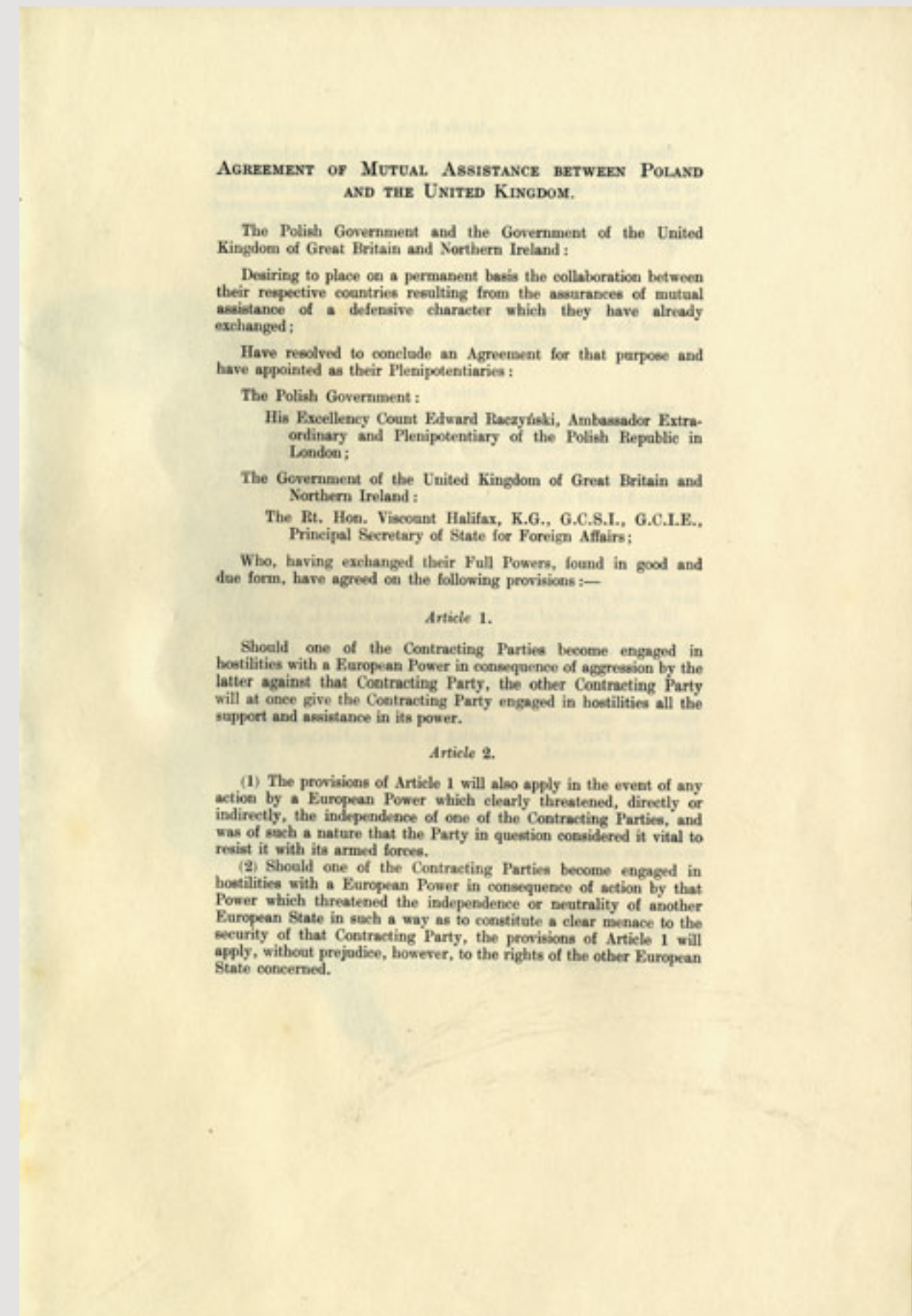
Relacje polsko-brytyjskie w okresie poprzedzającym wybuch wojny zyskały nowy wymiar po wzajemnym udzieleniu sobie przez oba kraje gwarancji pomocy na wypadek agresji państw trzecich. Uzgodnienia podjęte podczas wizyty ministra spraw zagranicznych Józefa Becka w Londynie 6 kwietnia 1939 r. przybrały formę układu, który został ostatecznie podpisany 25 sierpnia przez brytyjskiego ministra spraw zagranicznych lorda Halifaxa i ambasadora RP w Wielkiej Brytanii Edwarda Raczyńskiego. Gorączkowy pośpiech, w jakim do ostatniej chwili prowadzono negocjacje nad postanowieniami traktatu, wynikał z nieustannego zaogniania się stosunków polsko-niemieckich w okresie poprzedzającym wrześniową agresję III Rzeszy.

Fot. 14 Pierwsza strona polsko-brytyjskiego układu o wzajemnej pomocy z 25 sierpnia 1939 r.

In the run-up to the outbreak of war, Polish-British relations gained a new dimension after both countries mutually provided each other with guarantees of assistance in the event of third-country aggression. The arrangements made during the visit to London by Foreign Minister Józef Beck on 6 April 1939 took the form of a pact, which was eventually signed on 25 August by British Foreign Secretary Lord Halifax and Poland's Ambassador to the United Kingdom Edward Raczyński. The hurried, last-minute negotiations on the provisions of the Treaty stemmed from the ongoing exacerbation of Polish-German relations in the period leading up to the Third Reich's aggression in September 1939.

The Polish-British pact consisted of two parts. In the main part, both parties took the commitment

Photo 14 Page one of the Agreement of Mutual Assistance between Poland and the United Kingdom of 25 August 1939.

Fot. 14

Polsko-brytyjski układ o wzajemnej pomocy z 25 sierpnia 1939 r.

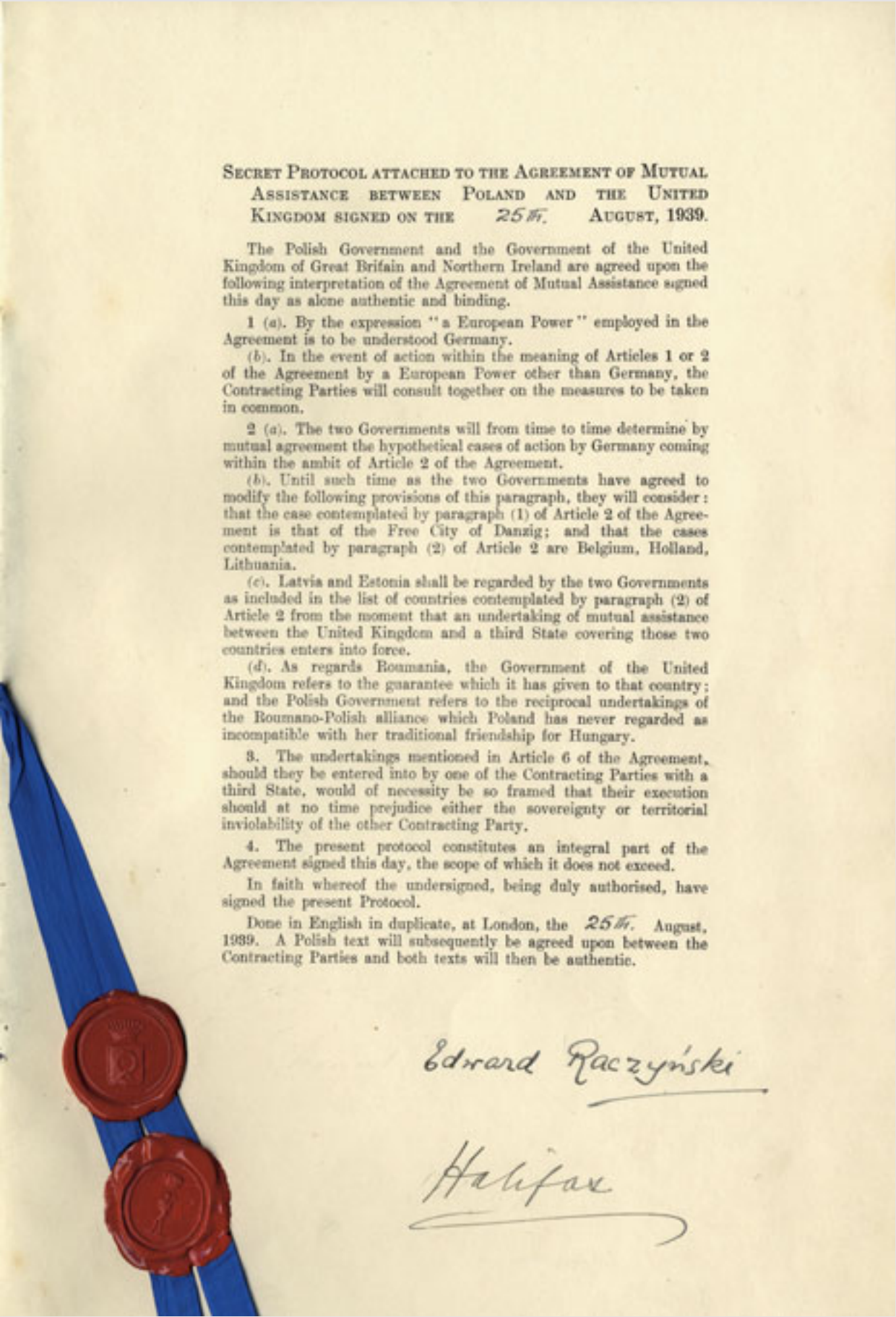
Agreement of Mutual Assistance between Poland and the United Kingdom of 25 August 1939

Układ polsko-brytyjski składał się z dwóch części. W tekście zasadniczym obie strony zobowiązywały się do udzielenia sobie niezwłocznie wzajemnej pomocy militarnej w przypadku agresji na jednego z sygnatariuszy oraz zapewniały, że nie zawrą z agresorem odrębnego pokoju. Część drugą stanowił tajny protokół wyjaśniający kontekst układu. Precyzował on, że wzajemne zobowiązania dotyczą wyłącznie agresji ze strony Niemiec i wyjaśniał, że układ znajdzie zastosowanie także w przypadku agresji pośredniej na terytorium Wolnego Miasta Gdańska, Litwy, Belgii i Holandii.

Fot. 15 Tekst tajnego protokołu.

that, in the event of aggression against either of the Contracting Parties, they will at once provide military support, and that they will not conclude a separate treaty of peace with the aggressor. The second part constituting a secret protocol explained the context of the pact. It specified that the mutual commitments referred solely to aggression by Germany, and that the pact will also apply in the event of indirect aggression against the Free City of Gdańsk, Lithuania, Belgium, and the Netherlands.

Photo 15 Text of the secret protocol.

Fot. 15

Ludzie

People

Minister Józef Beck

Minister Józef Beck

W okresie siedmiu lat poprzedzających wybuch wojny i pierwszych trzydziestu dni konfliktu stanowisko ministra spraw zagranicznych RP piastował Józef Beck. Urodzony 4 października 1894 r. w Warszawie, podczas I wojny światowej wstąpił do Legionów Polskich, a następnie z ramienia Polskiej Organizacji Wojskowej przebywał w misji wywiadowczej na Ukrainie. Brał udział w wojnie polsko-radzieckiej, a po jej zakończeniu był w latach 1922–23 *attaché* wojskowym w Paryżu i Brukseli. Po przewrocie majowym w 1926 r. został szefem gabinetu ministra spraw wojskowych, a w 1930 r. objął w rządzie Józefa Piłsudskiego stanowisko ministra bez teki i wicepremiera. W latach 1930–32 sprawował funkcję wiceministra spraw zagranicznych, a 2 listopada

Fot. 16 Minister Józef Beck.

In the seven years that preceded the outbreak of war and during the conflict's first 30 days, the post of Polish Foreign Minister was occupied by Józef Beck. Born on 4 October 1894 in Warsaw, he joined the Polish Legions during the First World War, later participating in an intelligence-gathering mission in Ukraine as a representative of the Polish Military Organization. He fought in the Polish-Soviet War; he then served as a military attaché in Paris and Brussels in 1922–23. After the May Coup in 1926, he became the Chief of Staff of the Minister of Military Affairs; in 1930 he was appointed Deputy Prime Minister and Minister without Portfolio in the Józef Piłsudski cabinet. In 1930–32 he served as Deputy Foreign Minister, and on 2 November 1932 he was nominated Foreign Minister. He pursued

Photo 16 Minister Józef Beck.

Fot. 16

1932 r. uzyskał nominację na szefa resortu. Prowadził politykę równowagi wobec obu sąsiadów Polski – Związku Radzieckiego i III Rzeszy. 5 maja 1939 r. wygłosił w Sejmie sławne przemówienie, w którym przeciwstawił się agresywnym żądaniom Niemiec. W nocy z 6 na 7 września 1939 r. opuścił wraz z rządem Warszawę, po czym przez Brześć dotarł do Krzemieńca. 17 września przekroczył

a policy of balance of power with regard to both of Poland's neighbours – the Soviet Union and the Third Reich. On 5 May 1939 he gave his famous speech to the Sejm in which he opposed the aggressive demands made by Germany. On the night of 6–7 September 1939 he left Warsaw together with the government, making his way to Krzemieniec via Brest. On 17 September he crossed

Fot. 17 Zaświadczenie potwierdzające mianowanie J. Becka *attaché* wojskowym w Paryżu.

Fot. 18 J. Beck podczas oficjalnej wizyty w Niemczech w 1935 r. – z lewej naczelny dowódca wojsk lądowych gen. Werner von Fritsch, z prawej minister wojny Rzeszy gen. Werner von Blomberg.

Fot. 19 J. Beck podczas wizyty w Polsce w 1935 r. Lorda Tajnej Pieczęci, późniejszego ministra spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii Anthony'ego Edena.

Fot. 20 Okładka amerykańskiego magazynu „Time” z marca 1939 r.

Photo 17 Certificate confirming the nomination of Beck as military *attaché* in Paris.

Photo 18 Beck during an official visit to Germany in 1935. To his left: Commander-in-Chief of the Army General Werner von Fritsch, to his right: Minister of War General Werner von Blomberg.

Photo 19 Beck during the 1935 visit to Poland of the Lord Privy Seal and future UK Foreign Secretary Anthony Eden.

Photo 20 Cover of the US *Time* magazine from March 1939.

Fot. 17

Fot. 19

Fot. 18

Fot. 20

granicę polsko-rumuńską. Następnego dnia został internowany przez władze rumuńskie, podobnie jak pozostali członkowie najwyższych władz RP. 30 września wraz z całym rządem Felicjana Sławoja Składkowskiego podał się do dymisji. Przeniesiony z miejsca internowania w uzdrowisku Slanic do obozu w Brasovie, a następnie do wsi Dobroești, podjął w październiku 1940 r. nieudaną próbę ucieczki. Zmarł w ostatnim miejscu internowania w Stănești w Rumunii 5 czerwca 1944 r.

the Polish-Romanian border. Like the other representatives of Poland's supreme national authorities, he was interned by the Romanian authorities the following day. On 30 September, he submitted his resignation along with the rest of the Felicjan Sławoj Składkowski government. He was taken from his internment site in the spa town of Slanic to the camp in Braşov, and then on to Dobroești; he took a failed attempt to flee in October 1940. He died on 5 June 1944 in his last internment site in Stănești, Romania.

Fot. 21 J. Beck podczas sejmowego przemówienia 5 maja 1939 r. po wypowiedzeniu przez III Rzeszę deklaracji o niestosowaniu przemocy.

Fot. 22 Na balkonie Ambasady Wielkiej Brytanii w Warszawie, 3 września 1939 r., po wypowiedzeniu przez Wielką Brytanię wojny III Rzeszy – z lewej J. Beck, w środku ambasador brytyjski Howard Kennard.

Fot. 23 Hotel „Rakovitza” w uzdrowisku Slanic, przeznaczony we wrześniu 1939 r. przez władze rumuńskie dla internowanych członków rządu RP (zdjęcie współczesne).

Photo 21 Beck during his speech to the Sejm on 5 May 1939 after the Third Reich renounced the Polish-German Pact of Non-Aggression.

Photo 22 On the balcony of the British Embassy in Warsaw, 3 September 1939 following the United Kingdom's declaration of war on the Third Reich. From left: Beck, centre: British Ambassador Howard Kennard.

Photo 23 Rakovitza Hotel in the spa town of Slanic, which the Romanian authorities provided to the interned members of the Polish government in September 1939 (contemporary photograph).

Fot. 21

Fot. 22

Fot. 23

Minister August Zaleski

Minister August Zaleski

W rządzie sformowanym 1 października 1939 r. w Paryżu przez gen. Władysława Sikorskiego tekę ministra spraw zagranicznych objął August Zaleski. Urodzony w 1883 r., jeszcze przed wybuchem I wojny światowej ukończył studia ekonomiczne w Londynie. W latach 1915–17 uczestniczył w pracach Naczelnego Komitetu Narodowego. Po odzyskaniu niepodległości wstąpił do służby dyplomatycznej. Kierował polską placówką w Szwajcarii, a następnie pełnił misję posła RP w Grecji i we Włoszech. W 1926 r. przygotowywał się do objęcia kierownictwa placówki RP w Tokio, ale przyjął propozycję wejścia w skład Rady Ministrów. W latach 1926–32 był szefem resortu spraw zagranicznych w jedenastu kolejnych rządach RP. Aktywnie zabiegał w tym

In the government established on 1 October 1939 in Paris by General Władysław Sikorski, the post of Foreign Minister went to August Zaleski. Born in 1883, he obtained a degree in economics in London before the outbreak of World War One. In 1915–17 he took part in the work of the Supreme National Committee. He entered the diplomatic corps after Poland regained independence. He was head of the Polish mission in Switzerland and served as the Polish envoy to Greece and Italy. In 1926 he was preparing to head the Polish diplomatic mission in Tokyo, but instead accepted the offer to join the Council of Ministers. Between 1926 and 1932 he headed the foreign ministry in 11 subsequent Polish governments. During this time, he was an outspoken

Fot. 24 Minister August Zaleski w latach 30.

Photo 24 Minister August Zaleski in the 1930s.

Fot. 24

czasie o przyznanie Polsce stałego miejsca w Radzie Ligi Narodów. Po podaniu się w 1932 r. do dymisji i ustąpieniu stanowiska Józefowi Beckowi zasiadał w latach 1932–38 w Senacie. Był w tym czasie również prezesem Rady Nadzorczej Banku Handlowego w Warszawie.

We wrześniu 1939 r. zdołał przedostać się przez Rumunię do Francji. Ministrem spraw zagranicznych w rządzie gen. Władysława Sikorskiego pozostawał do lipca 1941 r., gdy podał się do dymisji w proteście przeciwko tzw. układowi Sikorski–Majski – jego

advocate of granting Poland a permanent seat in the League of Nations Council. After presenting his resignation in 1932 and making way for Józef Beck, he served as a senator between 1932 and 1938. During this period he was also the Chairman of the Supervisory Board of the Commercial Bank of Warsaw.

In September 1939 he managed to reach France via Romania. He remained Foreign Minister in the Sikorski government until July 1941, handing in his resignation in protest against the

Fot. 25 Monitor Polski nr 218-219 z 2 października 1939 r. zawierający pierwsze decyzje personalne prezydenta RP Władysława Raczkiewicza – w tym także nominację A. Zaleskiego na stanowisko ministra spraw zagranicznych.

Fot. 26 Podczas wizyty w Wielkiej Brytanii w listopadzie 1939 r. – z lewej ambasador RP w Wielkiej Brytanii Edward Raczynski.

Photo 25 Monitor Polski nos. 218-219 of 2 October 1939 containing the first personnel decisions of Polish President Raczkiewicz, including Zaleski's nomination as Foreign Minister.

Photo 26 During the visit to Great Britain in November 1939. From left: Poland's Ambassador to Great Britain Edward Raczynski.

Fot. 25

Fot. 26

Minister August Zaleski

Minister August Zaleski

Fot. 27

postanowieniom, sposobowi negocjacji i zminimalizowaniu roli Ministerstwa Spraw Zagranicznych podczas rozmów. Objął następnie stanowisko szefa Kancelarii Cywilnej Prezydenta RP, a w 1947 r. po zgonie Władysława Raczkiewicza został Prezydentem RP na uchodźstwie i pozostał nim do śmierci w 1972 r.

Fot. 27 Podczas posiedzenia rządu w Angers, w grudniu 1939 r. – od lewej premier W. Sikorski, minister Józef Haller, minister skarbu Henryk Strasburger, A. Zaleski.

Fot. 28 Pismo A. Zaleskiego w sprawie źródeł informacji skierowane do szefów placówek w lutym 1940 r.

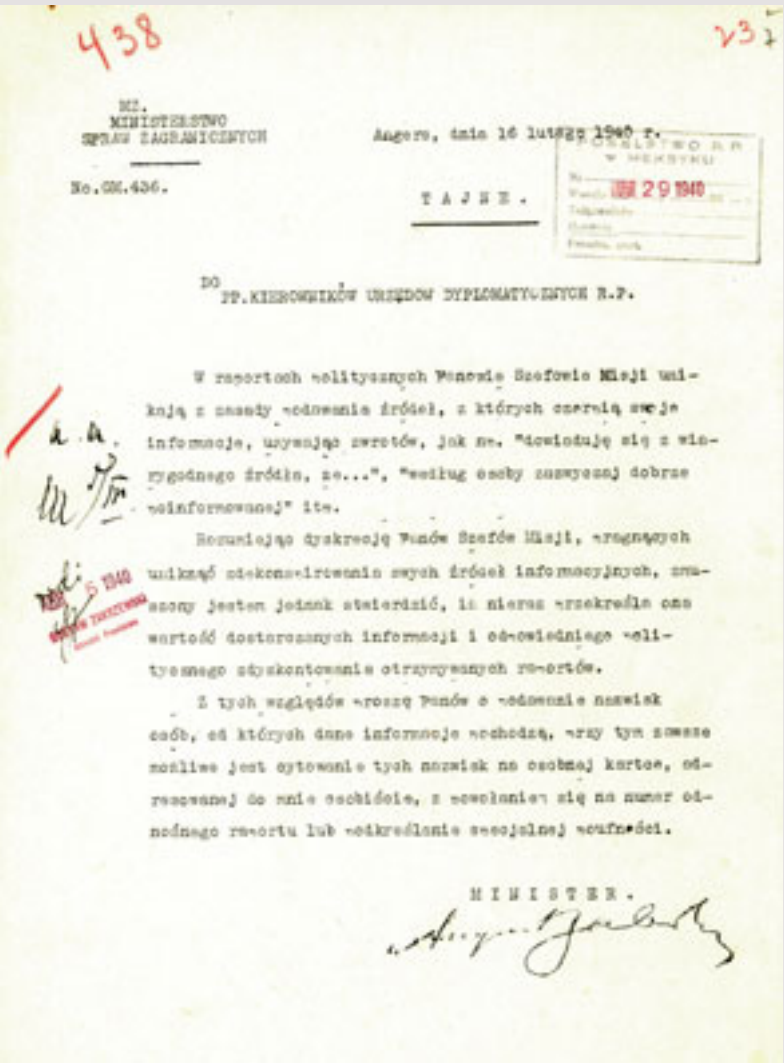
Fot. 29 A. Zaleski w ostatnich latach życia jako Prezydent RP na uchodźstwie.

Sikorski–Maisky Agreement, its provisions and negotiations, and the minimizing of the role of the Foreign Ministry during the talks. He went on to head the Civil Chancellery of the President of the Republic of Poland. In 1947, following the death of Władysław Raczkiewicz, he served as Poland's President-in-exile until his death in 1972.

Photo 27 During a government meeting in Angers in December 1939. From left: Prime Minister Sikorski, Minister Józef Haller, Minister of Treasury Henryk Strasburger, Zaleski.

Photo 28 Zaleski's letter to heads of missions dispatched in February 1940 (English translation on page 408).

Photo 29 Zaleski late in life as the Polish President-in-exile.

Fot. 28

Fot. 29

Kierownik MSZ Edward Raczyński

Head of MFA Edward Raczyński

Po podaniu się do dymisji ministra Augusta Zaleskiego nowym szefem MSZ został w sierpniu 1941 r. Edward Raczyński. Urodzony w 1891 r., potomek sławnej wielkopolskiej rodziny ziemiańskiej, studiował na uniwersytecie w Lipsku, w London School of Economics oraz na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie uzyskał tytuł doktora praw. Pracę w dyplomacji rozpoczął w 1919 r. Przebywał na placówkach w Kopenhadze i w Londynie. W Genewie w latach 1932–34 reprezentował Polskę przy Lidze Narodów. W 1934 r. rozpoczął misję ambasadora RP w Wielkiej Brytanii. Obejmując w 1941 r. obowiązki kierownika MSZ – nie zaś konstytucyjnego ministra – zachował nadal stanowisko ambasadora. Pozostawał na uboczu rozgrywek partyjnych w polskim środowisku politycznym w Londynie. Jako szef

After Minister Zaleski's resignation, Edward Raczyński became the new head of the MFA in August 1941. Born in 1891 to a famous land-owning family from the Greater Poland region, he studied at Leipzig University, the London School of Economics and the Jagiellonian University, where he received the title of Doctor of Laws. He began his career in diplomacy in 1919. He was posted to Copenhagen, London, and Geneva, where he represented Poland in the League of Nations in 1932–34. In 1934 he began his mission as the Polish Ambassador to the United Kingdom. Upon assuming the duties of Head of the MFA in 1941 – without being appointed constitutional minister – he retained his post of Ambassador. He remained outside the party politics that affected the Polish political groups

Fot. 30 Edward Raczyński jako kierownik MSZ w czerwcu 1943 r.

Photo 30 Edward Raczyński as head of the MFA in June 1943.

Fot. 30

resortu w grudniu 1942 r. przygotował – w oparciu o relacje Jana Karskiego – pierwszy oficjalny raport informujący opinię światową o Holokauście. Wspierał ideę federacji polsko-czechosłowackiej i prowadził w tej sprawie rozmowy z prezydentem Edvardem Benešem. Zadania szefa resortu przestał pełnić w lipcu 1943 r., gdy po śmierci gen. Władysława

in London. As MFA head, in December 1942 he prepared the first official report – based on the eye-witness accounts of Jan Karski – informing world public opinion of the Holocaust. He supported the idea of a Polish-Czech federation, holding talks on the matter with President Edvard Beneš. He stepped down from his post as head of the MFA in July 1943

Fot. 31 Powrót delegacji polskiej z XIII sesji Zgromadzenia Ligi Narodów w 1932 r. – od lewej minister August Zaleski, NN, wiceminister Józef Beck, naczelnik Wydziału Organizacji Ustrojów Międzynarodowych E. Raczynski, dyrektor Protokołu Dyplomatycznego MSZ Karol Romer.

Fot. 32 Podpis E. Raczynskiego (pierwszy od góry) jako Stałego Przedstawiciela Polski w Lidze Narodów pod konwencją o określeniu napaści z 3 lipca 1933 r.

Fot. 33 E. Raczynski po złożeniu listów uwierzytelniających królowi Jerzemu V w 1934 r. – z lewej sir Sidney Clive.

Fot. 34 E. Raczynski w okresie kierowania MSZ w rozmowie z ambasadorem USA Anthonym Drexel Biddle'em w grudniu 1941 r.

Photo 31 Return of the Polish delegation from the 13th session of the League of Nations Assembly in 1932. From left: Minister Zaleski, unknown, Deputy Minister Beck, Head of the MFA International Organizations Department Raczynski, MFA Diplomatic Protocol Chief Karol Romer.

Photo 32 Raczynski's signature (*first from top*) as the Permanent Representative of Poland to the League of Nations on the Convention for the Definition of Aggression of 3 July 1933.

Photo 33 Raczynski after presenting his credentials to King George V in 1934. To his left: Sir Sidney Clive.

Photo 34 Raczynski, as head of the MFA, in talks with US Ambassador Anthony Drexel Biddle in December 1941.

Fot. 32

Fot. 31

Fot. 33

Fot. 34

Kierownik MSZ Edward Raczyński

Head of MFA Edward Raczyński

Sikorskiego został sformowany gabinet Stanisława Mikołajczyka. Misję ambasadora w Wielkiej Brytanii zakończyło dopiero cofnięcie uznania rządowi polskiemu na uchodźstwie przez rząd brytyjski w lipcu 1945 r. Po wojnie E. Raczyński wszedł w skład Rady Trzech, kolegiального organu władzy rządu RP. W latach 1979–86 był Prezydentem RP na uchodźstwie.

Fot. 35 Wizyta delegacji rządu RP w zakładach English Electric w Stafford w 1942 r. – przed czotgiem „Covenanter” stoi w środku kierownik MSZ E. Raczyński, po lewej, w kapeluszu, minister przemysłu i handlu Jan Kwapiński.

Fot. 36 Pismo podpisane przez E. Raczyńskiego jako kierownika MSZ.

Fot. 37 E. Raczyński w ostatnich latach życia.

when the Stanisław Mikołajczyk cabinet was formed in the aftermath of the death of General Sikorski. His mission as Ambassador to the United Kingdom came to an end only after the British government stopped recognizing the Polish government in exile in July 1945. After the war, Raczyński formed part of the Council of Three, the collegial Polish government authority. He was Poland's President in exile in 1979–86.

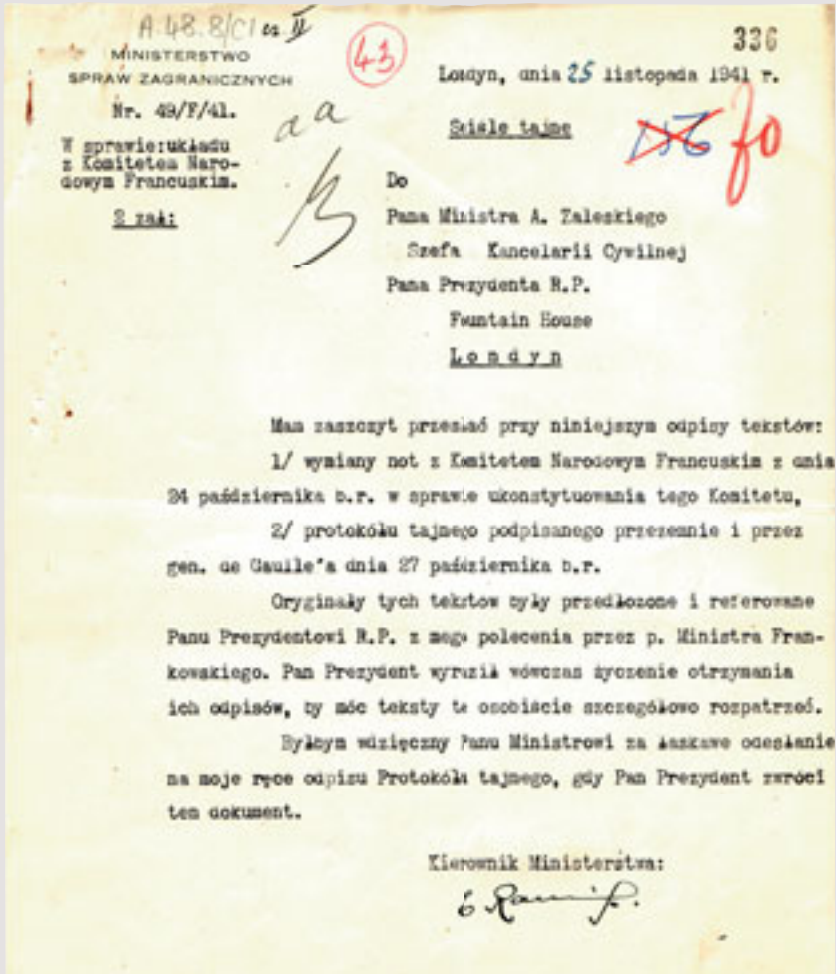
Photo 35 Polish government delegation visiting the English Electric plant in Stafford, 1942. MFA head Raczyński (centre), Minister of Industry and Trade Jan Kwapiński (left, wearing a hat) standing in front of Covenanter tank.

Photo 36 Document signed by Raczyński as MFA Head.

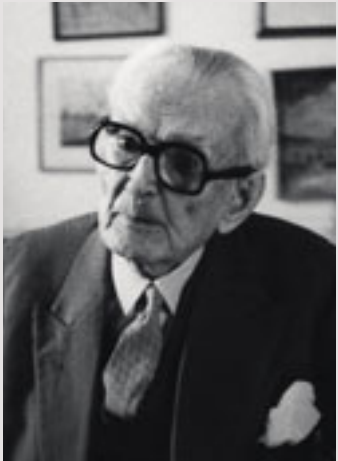
Photo 37 Raczyński late in life.

Fot. 35

Fot. 36

Fot. 37

Minister Tadeusz Romer

Minister Tadeusz Romer

Po katastrofie gibraltarskiej i śmierci premiera Władysława Sikorskiego na czele nowo sformowanego rządu RP stanął Stanisław Mikołajczyk. 14 lipca 1943 r. funkcję ministra spraw zagranicznych objął w jego gabinecie Tadeusz Romer. Urodzony w 1894 r. prawnik i politolog, absolwent szwajcarskich uczelni w Lozannie i Fryburgu, znalazł się w kręgu problematyki międzynarodowej już w 1919 r., gdy został osobistym sekretarzem Romana Dmowskiego. Brał udział w konferencji wersalskiej, a następnie pracował jako sekretarz Poselstwa RP w Paryżu. Zatrudniony w MSZ w 1921 r., wyjechał w 1928 r. jako radca Poselstwa RP do Rzymu, następnie kierował placówkami w Portugalii (1936–37) i Japonii (1937–41). We wrześniu 1942 r. objął po dymisji

After the Gibraltar tragedy and the death of Prime Minister Władysław Sikorski, Stanisław Mikołajczyk became the head of the newly-formed Polish government. On 14 July 1943 the post of Foreign Minister in his cabinet was assumed by Tadeusz Romer. Born in 1894, he was a lawyer and political scientist and a graduate of Swiss universities in Lausanne and Freiburg. He became involved in international relations as early as 1919, when he became Roman Dmowski's private secretary. He took part in the Versailles Conference, going on to work as the secretary of the Polish Legation in Paris. Employed by the MFA in 1921, in 1928 he became a counsellor of the Polish Legation in Rome, later heading the Polish diplomatic missions

Fot. 38 Minister Tadeusz Romer.

Photo 38 Minister Tadeusz Romer.

Fot. 38

Stanisława Kota stanowisko ambasadora w ZSRR. Piastował tę funkcję do zerwania polsko-radzieckich stosunków dyplomatycznych w kwietniu 1943 r., po czym przez trzy miesiące był pełnomocnikiem rządu RP na Bliskim Wschodzie. Szefem resortu spraw zagranicznych pozostał do października 1944 r. Po wojnie poświęcił się na emigracji pracy naukowej.

in Portugal (1936–1937) and Japan (1937–1941). In September 1942, following Stanisław Kot's resignation, he became the Polish Ambassador to the Soviet Union. He continued his mission until the severing of Polish-Soviet diplomatic relations in April 1943. After that, he served as the Polish government plenipotentiary in the Middle East for three months. He remained head of the Foreign Ministry until October 1944. After WW II, he remained in exile and devoted himself to research activities.

Fot. 39 Paszport dyplomatyczny T. Romera jako sekretarza Poselstwa RP w Paryżu w 1921 r.

Fot. 40 T. Romer (drugi z lewej) jako radca ambasady w Rzymie; obok ambasador Stefan Przeździecki.

Fot. 41 Legitymacja dyplomatyczna T. Romera jako posła RP w Portugalii.

Fot. 42 T. Romer wśród członków rządu Stanisława Mikołajczyka – od lewej minister skarbu Ludwik Grosfeld, minister spraw zagranicznych T. Romer, minister spraw wewnętrznych Stanisław Banaczyk, minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego ksiądz Zygmunt Kaczyński.

Photo 39 Romer's diplomatic passport as secretary of the Polish Legation to Paris in 1921.

Photo 40 Romer (*second from left*) as Counsellor of the Embassy in Rome next to Ambassador Stefan Przeździecki.

Photo 41 Romer's diplomatic ID as Polish Envoy to Portugal.

Photo 42 Romer with members of the Stanisław Mikołajczyk cabinet. From left: Minister of Treasury Ludwik Grosfeld, Foreign Minister Romer, Interior Minister Stanisław Banaczyk, Minister for Religious Denominations and Public Enlightenment Father Zygmunt Kaczyński.

Fot. 39

Fot. 41

Fot. 40

Fot. 42

Minister Adam Tarnowski

Minister Adam Tarnowski

W listopadzie 1944 r. rząd Stanisława Mikołajczyka, targany wewnętrznymi sprzecznościami dotyczącymi polityki zagranicznej, stosunków polsko-radzieckich oraz przyszłego kształtu państwa polskiego podał się do dymisji. W nowym gabinecie, sformowanym pod przewodnictwem Tomasza Arciszewskiego, funkcję ostatniego ministra spraw zagranicznych uznawanego przez sojuszników rządu RP w Londynie objął Adam Tarnowski. Absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego i École Libre des Sciences Politiques w Paryżu, walczył w czasie I wojny światowej w Legionach Polskich. Wstąpił do służby zagranicznej w 1919 r. Pracował m.in. w Paryżu i Moskwie, a w latach 1930–1941 był posłem RP w Bułgarii. Po zamknięciu

Fot. 43 Minister Adam Tarnowski.

In November 1944, the Stanisław Mikołajczyk government – fraught by internal quarrels over foreign policy, Polish-Russian relations, and the shape of the future Polish state – handed in its resignation. In the new cabinet of Tomasz Arciszewski, the office of the last foreign minister in a London-based Polish government-in-exile recognized by the allies went to Adam Tarnowski, a graduate of the Faculty of Law of Warsaw University and the Paris Institute of Political Studies, he served in the Polish Legions in World War One; entered the diplomatic corps in 1919, worked in Paris and Moscow, and served as the Polish Envoy in Bulgaria. After the closure of the Polish diplomatic post in Sofia, he came to London, where in 1941–1944 he was the envoy to

Photo 43 Minister Adam Tarnowski.

Fot. 43

polskiej placówki w Sofii przybył do Londynu, gdzie w latach 1941–44 był posłem przy rządzie czechosłowackim w Londynie. Piastował stanowisko szefa resortu do roku 1949 w emigracyjnych gabinetach T. Arciszewskiego oraz Tadeusza Bora-Komorowskiego. Po zakończeniu wojny pozostał w Wielkiej Brytanii, gdzie należał m.in. do grona założycieli Instytutu Badań Spraw Międzynarodowych w Londynie.

Fot. 44 A. Tarnowski przemawiający podczas uroczystości wmurowania kamienia węgielnego pod gmach Poselstwa RP w Sofii w latach 30.

Fot. 45 Posiedzenie rządu Tomasza Arciszewskiego – A. Tarnowski siedzi pierwszy z lewej; obok kolejno minister informacji i dokumentacji Adam Pragier, wicepremier i minister skarbu, przemysłu i handlu Jan Kwapiński oraz premier T. Arciszewski.

Fot. 46 A. Tarnowski w rozmowie z T. Arciszewskim.

the Czechoslovak government in exile in London. He continued in his post as head of the MFA until 1949 in the émigré cabinets of Arciszewski and Tadeusz Bór-Komorowski. After WW II he remained in Britain, where he co-founded the Institute for International Studies in London.

Photo 44 Tarnowski speaking at a ceremony marking the laying of the cornerstone of the Polish Legation in Sofia, 1930s.

Photo 45 Meeting of the Arciszewski government. Tarnowski, (left) next to Minister of Information and Documentation Adam Pragier, Deputy Prime Minister and Minister of Treasury, Industry and Trade Jan Kwapiński, and Prime Minister Arciszewski.

Photo 46 Tarnowski talking to Arciszewski.

Fot. 44

Fot. 45

Fot. 46

Członkowie kierownictwa MSZ: Zygmunt Graliński, Jan Ciechanowski

MFA senior officials:
Zygmunt Graliński, Jan Ciechanowski

Struktura MSZ w okresie działania we Francji ukształtowała się na przełomie 1939 i 1940 r. Formalnym zastępcą ministra Augusta Zaleskiego został polityk Stronnictwa Ludowego Zygmunt Graliński. Prawnik, znawca problematyki międzynarodowej i zagadnień związanych z funkcjonowaniem Ligi Narodów, miał krótkotrwałe doświadczenia pracy w MSZ w latach 1922–28. Sprawował swą funkcję do czerwca 1940 r., tzn. do momentu, gdy rząd uchwalił zniesienie stanowisk podsekretarzy stanu w trzech resortach, w tym w MSZ. Został mianowany posłem RP w Kanadzie i 13 września 1940 r. odpłynął z Liverpoolu do Montrealu na pokładzie brytyjskiego statku „City of Benares”. Zginął w cztery dni później, gdy jednostkę zatopiła na Atlantyku niemiecka łódź podwodna.

Fot. 47 Zygmunt Graliński.

Fot. 48 Wiceminister Z. Graliński podczas obrad Rady Ministrów w Angers, 2 grudnia 1939 r. – siedzi drugi z lewej.

The MFA's structure during its operations in France became crystallized at the turn of the 1939 and 1940. Minister Zaleski's formal deputy was Zygmunt Graliński, a People's Party politician. A lawyer and expert in international affairs and the workings of the League of Nations, he had short stints at the MFA between 1922 and 1928. He continued working in this capacity until 1940, when the government decided to abolish the post of undersecretaries of state in three ministries, including the MFA. Appointed Polish envoy to Canada, on 13 September 1940 he boarded the British ship City of Benares from Liverpool to Montreal. Died four days later when the vessel was sunk by a German U-boat in the Atlantic.

Photo 47 Zygmunt Graliński.

Photo 48 Deputy Minister Graliński during a Council of Ministers' meeting in Angers, 2 December 1939 (second from left).

Fot. 47

Fot. 48

Członkowie kierownictwa MSZ:
Zygmunt Graliński, Jan Ciechanowski

MFA senior officials:
Zygmunt Graliński, Jan Ciechanowski

Faktycznym najbliższym współpracownikiem ministra A. Zaleskiego w Angers, a następnie w Londynie został sekretarz generalny MSZ, Jan Ciechanowski, doświadczony dyplomata, w latach 1925-29 poseł RP w Waszyngtonie. Pełnił tę funkcję do grudnia 1940 r., gdy został mianowany posłem RP na Kubie. Wkrótce potem, w marcu 1941 r., ponownie objął kierowanie placówką w Waszyngtonie, tym razem w randze ambasadora, i pozostał na tym stanowisku do końca wojny. Po 1945 r. zamieszkał w USA.

Fot. 49 Jan Ciechanowski.

Fot. 50 Pismo J. Ciechanowskiego jako sekretarza generalnego MSZ w sprawie korespondencji z Ministerstwem skierowane w lutym 1940 r. do kierowników wszystkich placówek dyplomatycznych.

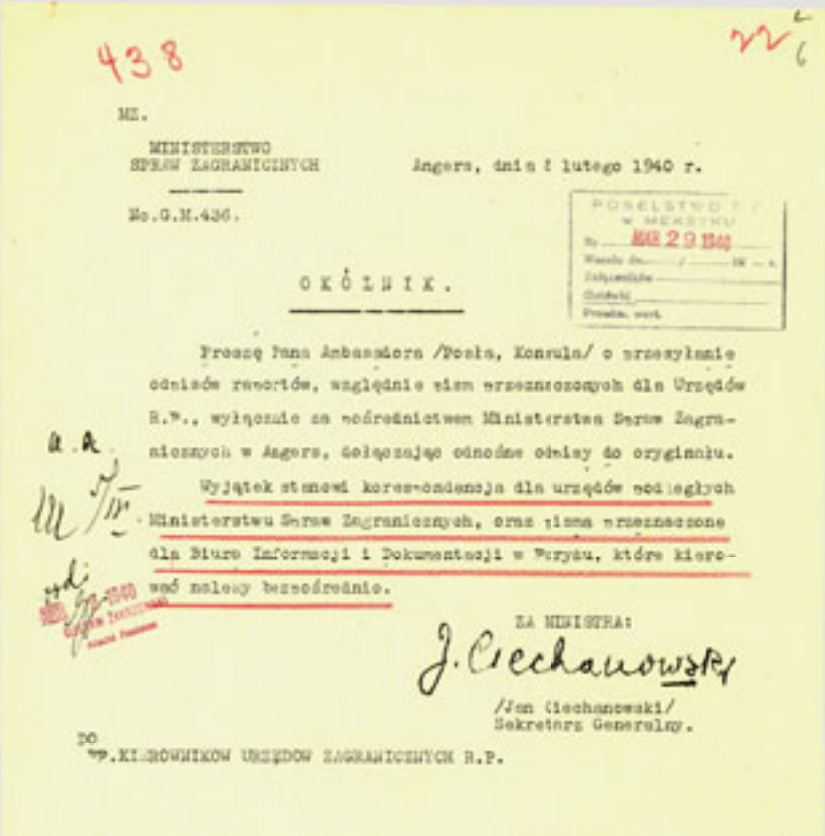
After that, Minister Zaleski's closest collaborator in Angers and then London was MFA secretary-general Jan Ciechanowski, an experienced diplomat and Polish envoy in Washington between 1925 and 1929. He continued working in this capacity until December 1940, when he was appointed Polish envoy in Cuba. Shortly afterwards, in May 1941, he once again became head of the Polish diplomatic post in Washington, this time in the rank of Ambassador, and served in this position until the end of WW II. After 1945 he settled in the United States.

Photo 49 Jan Ciechanowski.

Photo 50 Letter by Ciechanowski as MFA secretary-general, regarding correspondence addressed to the Ministry, dispatched in February 1940 to heads of all Polish diplomatic posts.

Fot. 49

Fot. 50

Członkowie kierownictwa MSZ: Kajetan Morawski, Feliks Frankowski

MFA senior officials:
Kajetan Morawski, Feliks Frankowski

Po dymisji ministra Augusta Zaleskiego najbliższym współpracownikiem Edwarda Raczyńskiego jako kierownika MSZ stał się Kajetan Morawski, który we wrześniu 1941 r. objął funkcję sekretarza generalnego MSZ. W swej długiej karierze dyplomatycznej pełnił on wcześniej obowiązki Komisarza Generalnego RP w Wolnym Mieście Gdańsku (1923–24), przedstawiciela RP przy Lidze Narodów (1924–25), wiceministra, a następnie kierownika MSZ (1926). Po wybuchu wojny był m.in. posłem przy emigracyjnym rządzie czechosłowackim. Pozostał na stanowisku sekretarza generalnego do 10 września 1943 r., obejmując później funkcję pierwszego zagranicznego ambasadora przy Komitecie Wolnej Francji w Algierze, a po wyzwoleniu Francji – ambasadora RP w Paryżu.

Po K. Morawskim stanowisko sekretarza generalnego MSZ objął Feliks Frankowski i piastował je

After Minister Zaleski's resignation, Kajetan Morawski became the closest aide to MFA head Raczyński. In September 1941, Morawski was appointed MFA secretary-general. He had served as Poland's Commissioner General in the Free City of Gdańsk (1923–24), Poland's Representative to the League of Nations (1924–25), Deputy Minister and Head of the MFA (1926). During WW II, he served as envoy to the Czechoslovakian émigré government. He kept his post of secretary-general until 10 September 1943. He later served as the first foreign ambassador to the Free France Committee in Algiers and the Polish Ambassador in Paris after the liberation of France.

The next MFA secretary-general after Morawski was Feliks Frankowski, who served in this capacity until 5 July 1945 i.e. the date the Great Powers

Fot. 51 Kajetan Morawski jako kierownik MSZ w 1926 r.

Fot. 52 K. Morawski jako członek delegacji polskiej na międzynarodową konferencję w sprawie kontroli handlu bronią i amunicją w Genewie w 1925 r. – stoi drugi od lewej.

Photo 51 Kajetan Morawski as MFA head in 1926.

Photo 52 Morawski (second from left) with the Polish delegation to the Conference for the Supervision of International Trade in Arms and Ammunition, Geneva, 1925.

Fot. 51

Fot. 52

Członkowie kierownictwa MSZ:
Kajetan Morawski, Feliks Frankowski

MFA senior officials:
Kajetan Morawski, Feliks Frankowski

do końca działania rządu RP cieszącego się uznaniem dyplomatycznym wielkich mocarstw, tzn. do 5 lipca 1945 r. Frankowski, prawnik, członek służby dyplomatycznej od 1918 r., pełnił wcześniej w swej karierze funkcje w placówkach w Madrycie, Kopenhadze i Watykanie. Szczególne zasługi położył dla stosunków polsko-francuskich – był w Paryżu od 1928 r. radcą poselstwa, następnie ambasady, potem od listopada 1939 do czerwca 1940 r. kierownikiem placówki w randze *chargé d'affaires*, a następnie – ministrem pełnomocnym RP przy Francuskim Komitecie Wyzwolenia Narodowego gen. de Gaulle'a w Londynie.

Fot. 53 Feliks Frankowski w latach 30. jako radca Ambasady RP w Paryżu.

Fot. 54 Feliks Frankowski, pierwszy z prawej, podczas uroczystego obiadu wydanego na cześć ambasadora Juliusza Łukasiewicza w Paryżu w 1937 r.; pierwszy z lewej – minister spraw zagranicznych Francji Yvon Delbos, w środku – J. Łukasiewicz.

Fot. 55 Paszport dyplomatyczny wydany w Angers w lutym 1940 r. z podpisem sekretarza generalnego MSZ Zygmunta Galińskiego i przedłużony w Londynie w maju 1945 r. przez sekretarza generalnego MSZ F. Frankowskiego.

withdrew their diplomatic recognition of the Polish government. Frankowski – a lawyer and career diplomat since 1918 – had earlier been posted to Madrid, Copenhagen, and the Holy See. He is credited with developing Polish-French relations; first as counsellor at the Polish Legation and Polish Embassy from 1928, later as head of mission in the rank of *chargé d'affaires* and Minister Plenipotentiary of the Republic of Poland to General de Gaulle's French Committee of National Liberation in London.

Photo 53 Feliks Frankowski in the 1930s as counsellor of the Polish Embassy in Paris.

Photo 54 Frankowski, (*right*) at gala dinner in honour of Ambassador Juliusz Łukasiewicz in Paris, 1937; French Foreign Minister Yvon Delbos (*left*), Łukasiewicz (*centre*).

Photo 55 Diplomatic passport issued in Angers in February 1940, signed by MFA Secretary-General Zygmunt Galiński and renewed in London in May 1945 by MFA Secretary-General Frankowski.

Fot. 53

Fot. 54

Fot. 55

Ambasador Józef Lipski

Ambassador Józef Lipski

Wybuch wojny postawił w wyjątkowej sytuacji Józefa Lipskiego, ambasadora RP w III Rzeszy. Lipski, członek służby zagranicznej od 1919 r., odgrywał w okresie międzywojennym kluczową rolę w realizowaniu polityki polskiej wobec Niemiec. Poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny w Poselstwie RP w Berlinie od lipca 1933 r., po podniesieniu placówki do rangi ambasady został w październiku 1934 r. mianowany ambasadorem RP w stolicy Niemiec. Po ataku na Polskę został 3 września 1939 r. ewakuowany wraz z personelem ambasady i konsulatu generalnego w Berlinie do Kopenhagi, a następnie przez Sztokholm, Helsinki, Tallin i Rygę dotarł 9 września do Wilna. Stamtąd przez Baranowicze, Równe i Dubno przedostał się do Krzemieńca i Kuł, gdzie zdążył osobiście

Fot. 56 Ambasador Józef Lipski.

The outbreak of war meant that Józef Lipski, Poland's Ambassador to the Third Reich, found himself in an extraordinary position. Lipski, a career diplomat since 1919, played a key role in implementing Poland's policy towards Germany during the interwar period. Envoy Extraordinary and Minister Plenipotentiary in the Polish Legation in Berlin since July 1933, he was nominated Polish Ambassador in the German capital in October 1934 after the diplomatic post was upgraded to the rank of Embassy. After the attack on Poland, on 3 September 1939 he was evacuated along with the Berlin Embassy and Consulate General staff to Copenhagen, and then made his way through Stockholm, Helsinki, Tallinn and Riga, reaching Vilnius on 9 September. From there, he travelled through Baranovich, Rivne,

Photo 56 Ambassador Józef Lipski.

Fot. 56

zdać raport ministrowi Józefowi Beckowi. Chciał wracać do Warszawy, ale okazało się to już niemożliwe. 18 września znalazł się w Rumunii, skąd przejechał do Francji i zgłosił się jako szeregowiec-ochotnik do Armii Polskiej. W obozie szkoleniowym w Coëtquidan ukończył szkołę podchorążych i po ataku niemieckim na Francję walczył w szeregach 1. Dywizji Grenadierów. Wzięty przez Niemców

and Dubno to Krzemieniec and Kutý, where he managed to personally present a report to Minister Beck. He wanted to return to Warsaw, but it was too late. On 18 September he arrived in Romania, from where he travelled to France and enlisted as a volunteer private in the Polish Army. At the training camp in Coëtquidan he graduated from cadet academy and fought in the 1st Grenadier Division

Fot. 57 J. Lipski w dniu złożenia listów uwierzytelniających w Berlinie w 1933 r.

Fot. 58 Oficjalna wizyta ministra J. Becka w Niemczech w lipcu 1935 r.; od lewej – J. Lipski, J. Beck, minister spraw zagranicznych Rzeszy Konstantin von Neurath.

Fot. 59 Przyjęcie wydane na cześć polskiej ekipy jeździeckiej w czasie Olimpiady w Berlinie w 1936 r. – od lewej minister propagandy III Rzeszy Joseph Goebbels, J. Lipski, kierownik polskiej ekipy płk Tadeusz Komorowski, późniejszy dowódca Armii Krajowej.

Fot. 60 J. Lipski na przyjęciu dla prasy zagranicznej w Berlinie w styczniu 1939 r.

Photo 57 Lipski on the day of presenting his credentials in Berlin in 1933.

Photo 58 Official visit by Minister Beck in Germany in July 1935; Lipski (*left*), Beck, Reich Minister of Foreign Affairs Konstantin von Neurath.

Photo 59 Ceremony in honour of the Polish equestrian team during the Berlin Olympic Games in 1936. Reich Minister of Propaganda Goebbels (*left*), Lipski, Col. Komorowski, head of Polish team, future Commander of the Home Army.

Photo 60 Lipski at foreign correspondents' dinner in Berlin in January 1939.

Fot. 58

Fot. 57

Fot. 59

Fot. 60

do niewoli, uciekł z obozu w Alzacji i przez Francję i Hiszpanię przedostał się do Londynu. Awansowany na podporucznika, od listopada 1940 do września 1946 r. był doradcą politycznym i oficerem łącznikowym z MSZ trzech kolejnych naczelnych wodzów – generałów Władysława Sikorskiego, Kazimierza Sosnkowskiego i Władysława Andersa. Po zakończeniu wojny czynnie uczestniczył w życiu politycznym, naukowym i kulturalnym emigracji polskiej w Londynie.

Fot. 61 J. Lipski – z lewej – po opuszczeniu Niemiec i przybyciu 3 września 1939 r. do Kopenhagi podczas rozmowy z posłem RP Janem Starzewskim.

Fot. 62 J. Lipski jako doradca Naczelnego Wodza, w Kairze, 13 listopada 1943 r., w rozmowie z płk. Antonim Szymańskim, który w 1939 r. był *attaché* wojskowym w Ambasadzie RP w Berlinie, później znalazł się w niewoli radzieckiej i opuścił ZSRR z Armią Polską; rozmowa w Kairze była pierwszym spotkaniem obu dyplomatów od września 1939 r.

after the German attack on France. Captured by the Germans, he escaped from a camp in Alsace and made his way through France and Spain to London. He was promoted to second lieutenant; from November 1940 to September 1946 he was a political advisor and MFA liaison officer in the cabinets of three subsequent Commanders-in-Chief – Generals Sikorski, Kazimierz Sosnkowski and Władysław Anders. After the war he remained active in the political, scientific, and cultural spheres of the Polish émigré community in London.

Photo 61 Lipski (*left*) in Copenhagen on 3 September 1939, talking to Envoy Jan Starzewski.

Photo 62 Lipski, advisor to Commander-in-Chief, Cairo, 13 November 1943, with Col. Antoni Szymański, who in 1939 served as military *attaché* in Polish Embassy in Berlin, imprisoned in USSR, left with the Polish Army; Cairo was their first meeting since September 1939.

Fot. 61

Fot. 62

Ambasador Edward Raczyński

Ambassador Edward Raczyński

Edward Raczyński, o którego karierze dyplomatycznej i misji kierownika resortu spraw zagranicznych jest mowa szerzej na s. 72–77, piastował stanowisko ambasadora RP przy rządzie Wielkiej Brytanii nieprzerwanie od 1934 do 1945 r. Jako szef londyńskiej placówki sprawował funkcję o kluczowym znaczeniu dla polskiej polityki zagranicznej; był aktywnym uczestnikiem lub świadkiem najważniejszych inicjatyw politycznych premierów rządu RP, utrzymywał kontakty ze wszystkimi czołowymi postaciami brytyjskiego establishmentu, od pierwszego do ostatniego dnia wojny był symbolem determinacji, z jaką Polska walczyła o swą pozycję w ramach koalicji antyhitlerowskiej.

Fot. 63 Ambasador Edward Raczyński z premierem Władysławem Sikorskim jesienią 1939 r.

Edward Raczyński, whose diplomatic career and mission as chief of foreign service are discussed on pp. 72–77, served as Polish Ambassador to the British government non-stop from 1934 to 1945. As head of mission in London, he played a key role in Poland's foreign policy; he participated in and witnessed the most important political initiatives implemented by Polish Prime Ministers, and stayed in touch with all key figures in the British establishment. From the outbreak of war until its end he symbolized the determination with which Poland fought for its position as part of the anti-coalition against Nazi Germany.

Photo 63 Ambassador Edward Raczyński with Prime Minister Władysław Sikorski in autumn 1939.

Fot. 63

Fot. 64 E. Raczyński towarzyszący gen. W. Sikorskiemu podczas jego wizyty w Wielkiej Brytanii w listopadzie 1939 r. – drugi z lewej Jerzy książę Kentu, pierwszy z prawej gen. W. Sikorski.

Fot. 65 E. Raczyński z gen. W. Sikorskim i premierem Winstonem Churchillem z małżonką Clementine podczas wizyty w obozie wojskowym oddziałów polskich formowanych w Szkocji w październiku 1940 r.

Fot. 66 Premier Stanisław Mikołajczyk i E. Raczyński odbierają od Thelmy Cazalet-Kerr, posłanki do Izby Gmin, dar dla Polskiego Czerwonego Krzyża, w październiku 1943 r.

Photo 64 Raczyński accompanying General Sikorski during his visit to Britain in November 1939. Second from left: Prince George, Duke of Kent; first from right: General Sikorski.

Photo 65 Raczyński with General Sikorski and Prime Minister Winston Churchill with his wife, Clementine, during a visit to a military camp of Polish units formed in Scotland, October 1940.

Photo 66 Prime Minister Mikołajczyk and Raczyński receiving a gift for the Polish Red Cross from MP Thelma Cazalet-Keir, October 1943.

Fot. 64

Fot. 65

Fot. 66

Ambasador Juliusz Łukasiewicz

Ambassador Juliusz Łukasiewicz

Ambasador Polski w drugiej z sojusznicznych stolic, w Paryżu, Juliusz Łukasiewicz, należał w chwili wybuchu wojny do grona najbardziej doświadczonych dyplomatów II RP. Już w początkach 1918 r., a więc jeszcze przed odzyskaniem niepodległości, został pierwszym sekretarzem poselstwa Rady Regencyjnej w Petersburgu. W kilka miesięcy później objął stanowisko referenta spraw rosyjskich w Wydziale Politycznym Departamentu Stanu Rady Regencyjnej, pełniącym w ramach tego organu władzy Królestwa Polskiego funkcję resortu spraw zagranicznych. Po odrodzeniu państwa polskiego, już jako pracownik MSZ, uczestniczył w polsko-radzieckich rokowaniach pokojowych w Rydze. W późniejszym okresie pracował w Poselstwie RP w Paryżu i w Delegacji RP przy Lidze Narodów. Po 1926 r. był posłem RP w Rydze i Wiedniu, od 1933 r. posłem i ambasadorem RP w Moskwie. W czerwcu

Juliusz Łukasiewicz was Poland's Ambassador in the second allied capital, Paris. At the outbreak of war he was one of the most experienced diplomats of the Second Polish Republic. As early as the beginning of 1918 – even before Poland regained independence – he was the first secretary of the Regency Council legation in St. Petersburg. Several months later, he took up the post of Russia desk officer in the Political Section of the Regency Council Department of State, which played the role of a foreign ministry in the Kingdom of Poland, a rump state in personal union with Russia. After the rebirth of the Polish state, already as an MFA staff member, he took part in the Polish-Soviet peace talks in Riga. He later served in the Polish Legation in Paris and the Polish Delegation to the League of Nations. After 1926 he was the Polish Envoy to Riga and Vienna, and then from 1933 envoy

Fot. 67 Ambasador Juliusz Łukasiewicz.

Photo 67 Ambassador Juliusz Łukasiewicz.

Fot. 67

1936 r. objął stanowisko ambasadora RP w Paryżu. 28 września 1939 r. w ramach posiadanych uprawnień mianował gen. Władysława Sikorskiego dowódcą Armii Polskiej we Francji. Należał do grona zagorzałych piłsudczyków, a Francuzi uważali go za dyplomatę niechętnego polityce Paryża. Oba czynniki przyczyniły się do odwołania Łukasiewicza z funkcji ambasadora 7 listopada 1939 r. Po upadku Francji przedostał się do Wielkiej Brytanii, gdzie był jedną z czołowych postaci opozycji wobec rządu W. Sikorskiego. Po wojnie aktywnie działał w środowisku emigracji polskiej w Wielkiej Brytanii i USA.

Fot. 68 J. Łukasiewicz podczas składania listów uwierzytliających przewodniczącemu Centralnego Komitetu Wykonawczego ZSRR Michaiłowi Kalininowi w 1933 r.

Fot. 69 J. Łukasiewicz wygłaszający we francuskim radiu przemówienie po wybuchu wojny.

Fot. 70 Wezwanie obywateli polskich we Francji do poboru wojskowego wydane we wrześniu 1939 r. przez J. Łukasiewicza.

and ambassador to Moscow. In June 1936 he assumed the post of Polish Ambassador to Paris. On 28 September 1939, as part of his statutory powers, he nominated General Sikorski commander of the Polish Army in France. He was one of the most ardent supporters of Piłsudski and the French regarded him as a diplomat ill-disposed to Paris's politics. Both of these factors led to the dismissal of Łukasiewicz as ambassador on 7 November 1939. After the fall of France, he made it to the United Kingdom, where he was a leading figure of the anti-Sikorski opposition. After the war he remained an active member of the Polish émigré community in Britain and the United States.

Photo 68 Łukasiewicz presents his credentials to the Chairman of the Central Executive Committee of the USSR Mikhail Kalinin in 1933.

Photo 69 Łukasiewicz gives a speech in French radio after the outbreak of war.

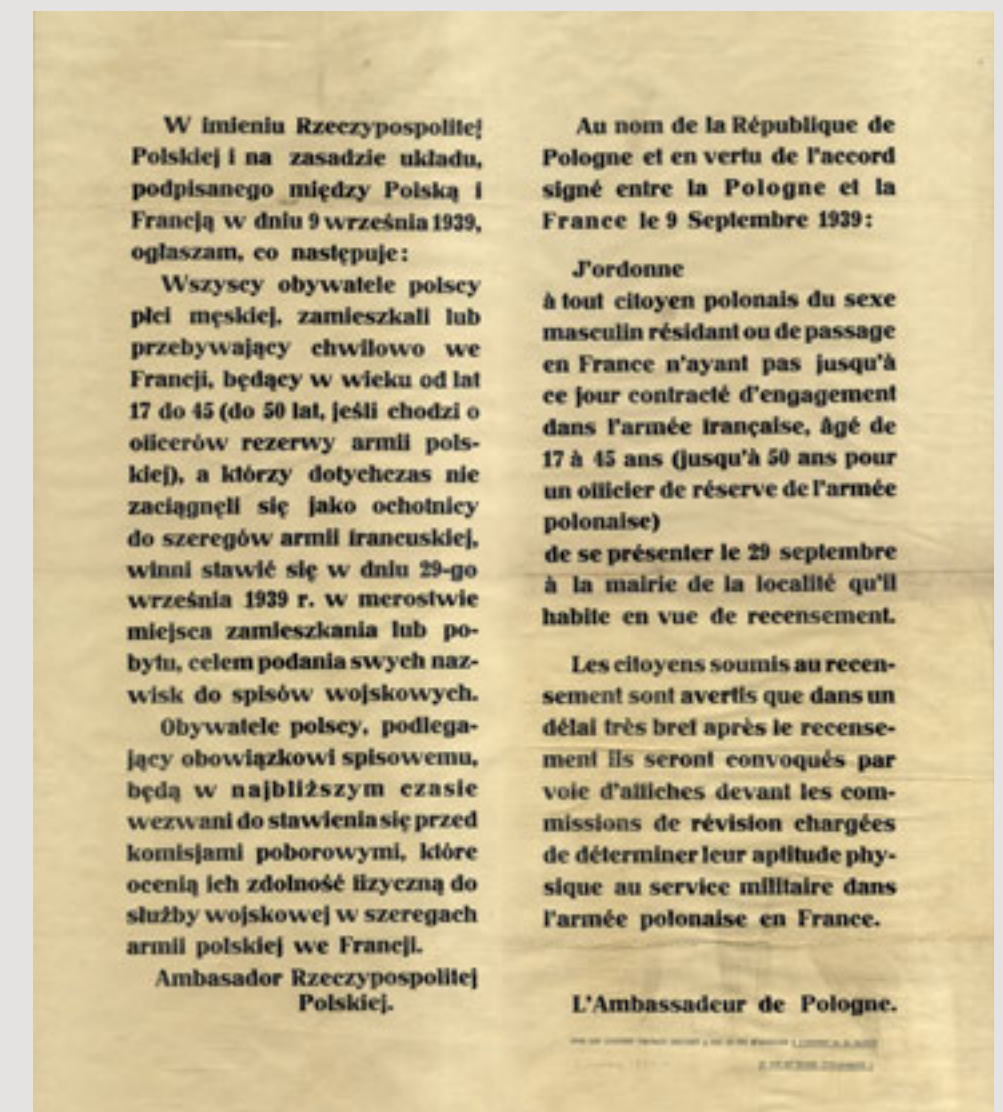
Photo 70 Call for draft of Polish citizens in France, issued in September 1939 by Łukasiewicz.

Fot. 68

Fot. 69

Fot. 70

Ambasador Wacław Grzybowski

Ambassador Wacław Grzybowski

Ambasador RP w Moskwie, Wacław Grzybowski, rozpoczął swą karierę dyplomatyczną stosunkowo późno. Aż do drugiej połowy lat 20. brał udział w krajowym życiu politycznym jako współpracownik premiera Kazimierza Bartla i sekretarz związanej z Józefem Piłsudskim Partii Pracy. W 1927 r. został posłem RP w Pradze i piastował to stanowisko do 1935 r. W 1936 r. objął po doświadczonym Juliuszu Łukasiewiczu funkcję ambasadora RP w Moskwie. W nocy z 16 na 17 września 1939 r. o godzinie 2.15 został wezwany w trybie pilnym do Ludowego Komisariatu Spraw Zagranicznych, gdzie zastępca komisarza Władimir P. Potiomkin odczytał mu notę, która stwierdzała, że w związku z „bankructwem państwa i brakiem znaku życia ze strony rządu polskiego” „straciły ważność traktaty zawarte między ZSRR

Poland's Ambassador to Russia, Wacław Grzybowski, began his diplomatic career relatively late. Up until the late 1920s, he took active part in national politics as a collaborator of Prime Minister Kazimierz Bartel and secretary of the Labour Party aligned with Józef Piłsudski. In 1927 he became the Polish envoy to Prague and served in this post until 1935. In 1936 he became the Polish Ambassador in Moscow, succeeding the experienced Łukasiewicz. On the night of 16–17 September 1939 at 02:15 a.m. he was urgently summoned to the People's Commissariat for Foreign Affairs, where Deputy Commissar Vladimir P. Potemkin read him a note stating that due to the "bankruptcy of the state and lack of vital signs on the part of the Polish government [...] the treaties between the USSR and Poland

Fot. 71 Ambasador Wacław Grzybowski.

Photo 71 Ambassador Wacław Grzybowski.

Fot. 71

a Polską". Informowała także o wkroczeniu Armii Czerwonej na teren Rzeczypospolitej. Grzybowski zaprotestował przeciwko treści i formie noty, i odmówił przyjęcia dokumentu. Zgodnie z dyspozycjami wydanymi przez ministra Józefa Becka, szef placówki podjął kroki zmierzające do wyjazdu polskiego personelu dyplomatycznego z ZSRR. Po ewakuacji do Finlandii, jaka nastąpiła 10 października 1939 r., W. Grzybowski dotarł przez Szwecję i Norwegię do Francji. Skontaktował się z rządem gen. Władysława Sikorskiego, ale pozostał na uboczu życia politycznego. Po wojnie działał w kręgach emigracji polskiej we Francji.

Fot. 72 W. Grzybowski w okresie pełnienia misji w Czechosłowacji.

Fot. 73 W. Grzybowski podczas składania listów uwierzytliwiających w Moskwie w 1936 r. – pierwszy z lewej przewodniczący Prezydium Rady Najwyższej ZSRR Michaił Kalinin.

have expired." The notice also informed of the Red Army's entry into Poland. Grzybowski protested both the form and content of the notice and refused to accept it. In line with the orders issued by Minister Beck, the head of mission took measures aimed at evacuating all Polish diplomatic personnel from the USSR. After leaving for Finland, on 10 October 1939, Grzybowski reached France via Sweden and Norway. He got in touch with the General Sikorski government, but stayed on the margins of political life. After WW II he was active in Polish émigré circles in France.

Photo 72 Grzybowski during his mission in Czechoslovakia.

Photo 73 Grzybowski presents his credentials in Moscow in 1936. First from left: Chairman of the Central Executive Committee of the USSR Mikhail Kalinin.

Fot. 72

Fot. 73

Ambasador Roger Raczyński

Ambassador Roger Raczyński

Internowanie prezydenta Ignacego Mościckiego, rządu i kilkudziesięciu tysięcy żołnierzy na terenie Rumunii postawiło w wyjątkowo skomplikowanej sytuacji ambasadora RP w Bukareszcie Rogera Raczyńskiego. Szef polskiej placówki miał doświadczenia dyplomatyczne skromniejsze niż jego brat Edward, ambasador RP w Wielkiej Brytanii. W latach 1919–21 uczestniczył jako pracownik MSZ w obradach konferencji wersalskiej, był sekretarzem Poselstwa RP w Rzymie, kierownikiem referatu mniejszości narodowych w MSZ i delegatem Ministerstwa do Komisji Likwidacyjnej w Poznaniu. Po latach aktywności na wewnętrznej scenie politycznej – został po 1929 r. wojewodą poznańskim, a potem wiceministrem rolnictwa – objął w 1938 r. funkcję ambasadora RP w Rumunii.

Fot. 74 Ambasador Roger Raczyński.

The internment of President Ignacy Mościcki, the government, and tens of thousands of Polish soldiers in the territory of Romania put Poland's Ambassador to Romania, Roger Raczyński, in an extremely complicated position. The head of the Polish mission had less diplomatic experience than his brother Edward, the Polish Ambassador to the United Kingdom. In 1919–21, as an MFA employee, he took part in the Versailles Conference, going on to serve as secretary of the Polish Legation in Rome, head of the MFA's National Minorities Section and the MFA's delegate to the Liquidation Committee in Poznan. After many years of political activity on the national stage – he was appointed Voivode of Poznan in 1929 and later Deputy Minister of Agriculture – in 1938 he assumed the post of Polish Ambassador to Romania.

Photo 74 Ambassador Roger Raczyński.

Fot. 74

Między 18 a 30 września 1939 r. Raczyński stał się kluczową postacią utrzymującą kontakt między Prezydentem RP i innymi internowanymi członkami kierownictwa państwa a politykami starającymi się we Francji o odtworzenie na obczyźnie najważniejszych organów władz RP. Dzięki osobistemu zaangażowaniu udało mu się skłonić I. Mościckiego do przekazania stanowiska prezydenta Władysławowi Raczkiewiczowi, co pozwoliło na powołanie rządu gen. Władysława Sikorskiego i utrzymanie ciągłości konstytucyjnych władz kraju. Po zamknięciu w 1940 r. ambasady w Bukareszcie przebywał w Stambule, a w 1943 r. został posłem przy rządzie greckim, urzędującym po agresji niemieckiej w Egipcie. Po uwolnieniu Grecji podjął misję poselską w Atenach, gdzie zmarł w 1945 r.

Fot. 75 R. Raczyński, pierwszy z lewej, po złożeniu listów uwierzytelniających królowi Rumunii Karolowi II w 1938 r.

Between 18 and 30 September 1939 Raczyński became a key figure helping to maintain contacts between the Polish president and other interned key Polish leaders, on the one hand, and politicians striving to re-establish the highest Polish offices in France, on the other hand. Thanks to his personal efforts, he was able to convince Mościcki to hand over the office of president to Władysław Raczkiewicz, which in turn made it possible to form the General Sikorski government and maintain the constitutional continuity of national authorities. After the closure of the Bucharest Embassy in 1940 he resided in Istanbul; in 1943 he became the Polish envoy to the Greek émigré government operating in Egypt after the German aggression. After the liberation of Greece, he served as an envoy in Athens, where he died in 1945.

Photo 75 Raczyński, first from left, after presenting his credentials to the King of Romania in 1938.

Fot. 75

Ambasador Bolesław Wieniawa-Długoszowski

Ambassador Bolesław Wieniawa-Długoszowski

Ambasador RP w Rzymie, Bolesław Wieniawa-Długoszowski, należał do najbardziej charakterystycznych postaci przedwojennej Polski. Absolwent studiów lekarskich na Uniwersytecie Lwowskim w 1906 r., w czasie I wojny światowej stał się jednym z najbliższych współpracowników Józefa Piłsudskiego. Odznaczony wielokrotnie za męstwo na polu bitwy w latach 1914–20, po odzyskaniu niepodległości kontynuował karierę wojskową, dochodząc w 1938 r. do stopnia generała dywizji. W czerwcu 1938 r. rozpoczął służbę dyplomatyczną obejmując stanowisko ambasadora RP przy Kwirynale.

25 września internowany w Rumunii prezydent Ignacy Mościcki, działając zgodnie z artykułem 24 Konstytucji RP, wyznaczył B. Wieniawę-Długoszowskiego na swego następcę („na wypadek

The Polish Ambassador in Rome, Bolesław Wieniawa-Długoszowski, was one of the most characteristic figures in pre-war Poland. After graduating from medical school at Lvov University in 1906, he became one of Józef Piłsudski's closest collaborators during World War One. He received numerous medals for valour in battle in 1914–20; after Poland regained independence he continued his military career, rising to the rank of Major General in 1938. In June 1938 he began his diplomatic service by assuming the position of Polish Ambassador to the Quirinal.

On 25 September, President Mościcki – by then interned in Romania – acted pursuant to Article 24 of the Constitution of the Republic of Poland and appointed Bolesław Wieniawa-Długoszowski as his successor (“in the event of vacancy in office

Fot. 76 Ambasador Bolesław Wieniawa-Długoszowski.

Photo 76 Ambassador Bolesław Wieniawa-Długoszowski.

Fot. 76

Ambasador Bolesław Wieniawa-Długoszowski

Ambassador Bolesław Wieniawa-Długoszowski

opróżnienia się urzędu przed zawarciem pokoju”). Ambassador opuścił Rzym i udał się do Paryża, ale nie objął funkcji głowy państwa, gdyż jego kandydatura spotkała się ze sprzeciwem rządów Francji i Wielkiej Brytanii. Formalnie pozostawał szefem placówki w Rzymie do momentu likwidacji ambasady w czerwcu 1940 r. Po upadku Francji wyjechał do Portugalii, a następnie do USA. Okres odsunięcia od spraw publicznych miał zakończyć się w 1942 r., gdy B. Wieniawa-Długoszowski otrzymał nominację na stanowisko pośła RP na Kubie. Jeszcze przed opuszczeniem Nowego Jorku popełnił 1 lipca 1942 r. samobójstwo.

Fot. 77 Odśłonięcie pomnika płk. Francesco Nullo w Warszawie w lutym 1939 r. – od lewej B. Wieniawa-Długoszowski, minister Józef Beck, minister spraw zagranicznych Włoch Galeazzo Ciano.

Fot. 78 Paszport dyplomatyczny wystawiony 25 czerwca 1942 r. dla B. Wieniawy-Długoszowskiego jako pośła RP na Kubie.

before concluding a peace”). The Ambassador left Rome and travelled to Paris, but he did not assume the position of head of state as his candidacy met with opposition on the part of the governments of France and the United Kingdom. He was formally the head of mission in Rome until the closure of the Embassy in June 1940. After the fall of France he travelled to Portugal, and then on to the United States. His time away from public office was to come to an end in 1942, when Wieniawa-Długoszowski was appointed Polish Envoy to Cuba. Before leaving New York, however, he committed suicide on 1 July 1942.

Photo 77 Unveiling of the monument of Col. Francesco Nullo in Warsaw in February 1939. From left: Wieniawa-Długoszowski, Minister Beck, Italian Foreign Minister Galeazzo Ciano.

Photo 78 Diplomatic passport issued on 25 June 1942 to Wieniawa-Długoszowski as the Polish envoy to Cuba.

Fot. 77

Fot. 78

Ambasador Jerzy Potocki

Ambassador Jerzy Potocki

W pierwszych latach wojny rząd polski był w Stanach Zjednoczonych reprezentowany przez ambasadora Jerzego Potockiego. Potomek sławnej rodziny ordynatów łańcuckich, senator III kadencji (1930–35), wstąpił do służby dyplomatycznej w 1933 r. Mianowany przez ministra Józefa Becka ambasadorem w Rzymie, nie objął stanowiska, zawiadamiając szefa resortu o swej rezygnacji podyktowanej sprzeciwem wobec zawarcia przez Włochy, Niemcy, Wielką Brytanię i Francję tzw. paktu czterech. Potocki uznał go za porozumienie prowadzące do rewizji ładu międzynarodowego powstałego po I wojnie światowej i narzucania woli politycznej mniejszym państwom europejskim. W trzy miesiące później, w czerwcu 1933 r., objął stanowisko ambasadora RP w Turcji, a w 1936 r. – ambasadora RP w Stanach Zjednoczonych.

Fot. 79 Ambasador Jerzy Potocki.

During the first years of the war, the Polish government was represented in the United States by Ambassador Jerzy Potocki. A descendant of a famous family of aristocratic landowners from Łańcut and a senator of the third term (1930–35), he began his diplomatic career in 1933. Appointed Ambassador in Rome by Minister Beck, he did not accept the nomination and notified the chief of the MFA of his resignation made in opposition to the signing of the so-called Pact of Four by Italy, Germany, Great Britain and France. Potocki saw it as an agreement that revised the international order created after World War One and the imposition of political will on the smaller European countries. Three months later, in June 1933, he assumed the post of Poland's Ambassador to Turkey, and in 1936 – the Polish Ambassador to the United States.

Photo 79 Ambassador Jerzy Potocki in 1940.

Fot. 79

Jerzy Potocki piastował swą funkcję w Waszyngtonie do marca 1941 r. Został odwołany przez ministra Augusta Zaleskiego w związku z raportami napisanymi przez siebie w styczniu i marcu 1939 r. Dokumenty te wpadły w ręce Niemców wraz z archiwaliami pozostawionymi przez MSZ podczas ewakuacji z Warszawy i zostały jesienią 1940 r. opublikowane przez Auswärtiges Amt w Niemieckiej Białej Księdze. Na podstawie raportów Potockiego można było wysnuć wątpliwość co do polityki neutralności prowadzonej w tym czasie przez Stany Zjednoczone, co utrudniłoby ambasadorowi dalsze pełnienie jego misji.

Fot. 80 J. Potocki opuszczający 16 listopada 1939 r. Białą Dom po złożeniu wizyty prezydentowi F.D. Rooseveltowi i wyrażeniu mu podziękowania za wsparcie udzielane przez USA sprawom Polski.

Fot. 81 Ostatnia strona jednego z raportów J. Potockiego z 1939 r.

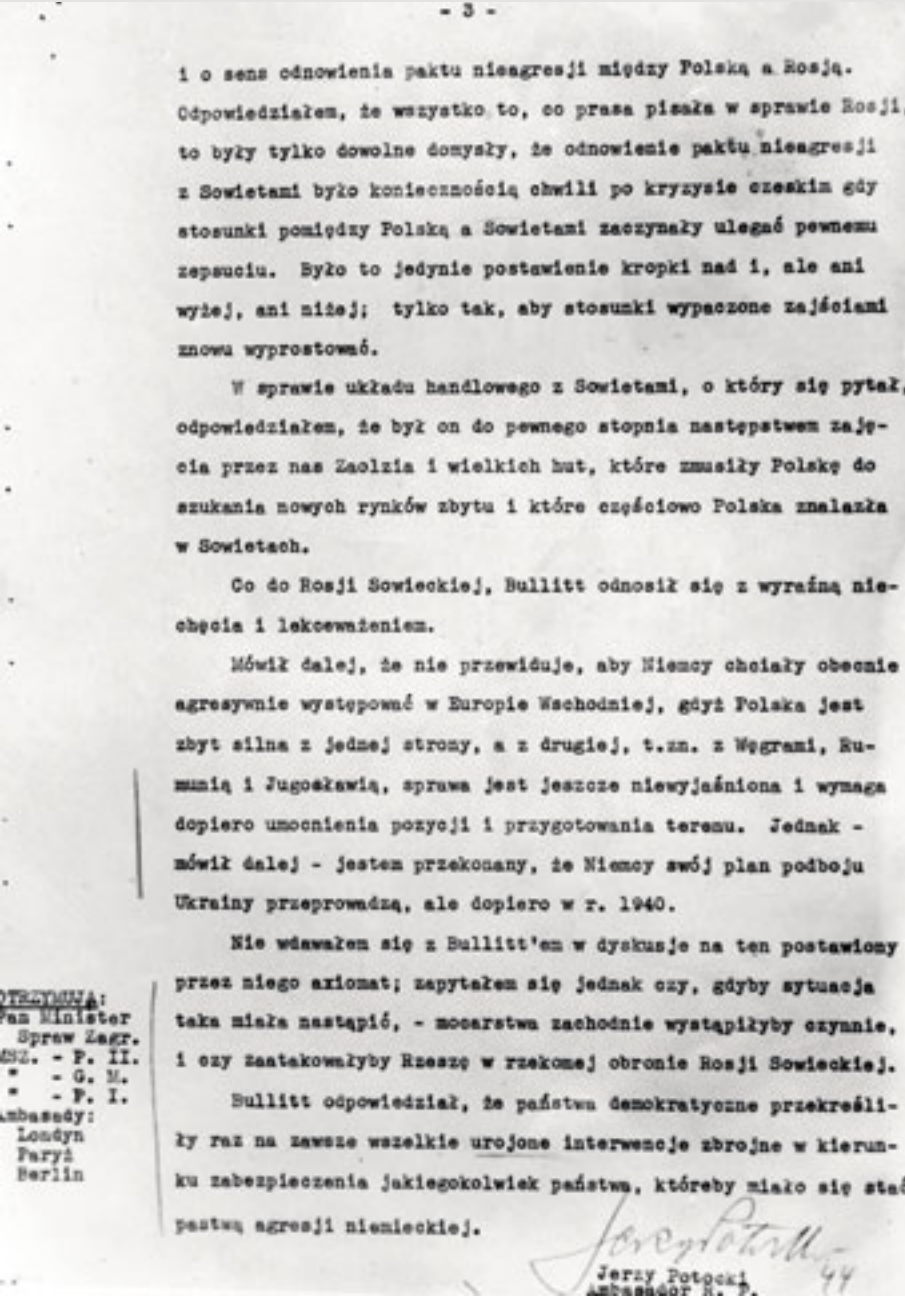
Jerzy Potocki exercised his function in Washington until March 1941. He was recalled by Minister Zaleski in connection with the reports he wrote in January and March 1939. These documents fell into German hands together with other archive materials left behind at the MFA during the evacuation from Warsaw, and were published in 1940 by the Auswärtiges Amt in the German White Paper. Potocki's reports could be interpreted to put into doubt the policy of neutrality implemented by the US at the time – something that would have made the further exercising of the Ambassador's duties much more complicated.

Photo 80 Potocki leaves the White House on 16 November 1939 after paying a visit to President Franklin D. Roosevelt and expressing his gratitude for US support to the Polish cause.

Photo 81 Last page of one of Potocki's 1939 reports (English translation on page 408).

Fot. 80

Fot. 81

Ambasador Jan Ciechanowski

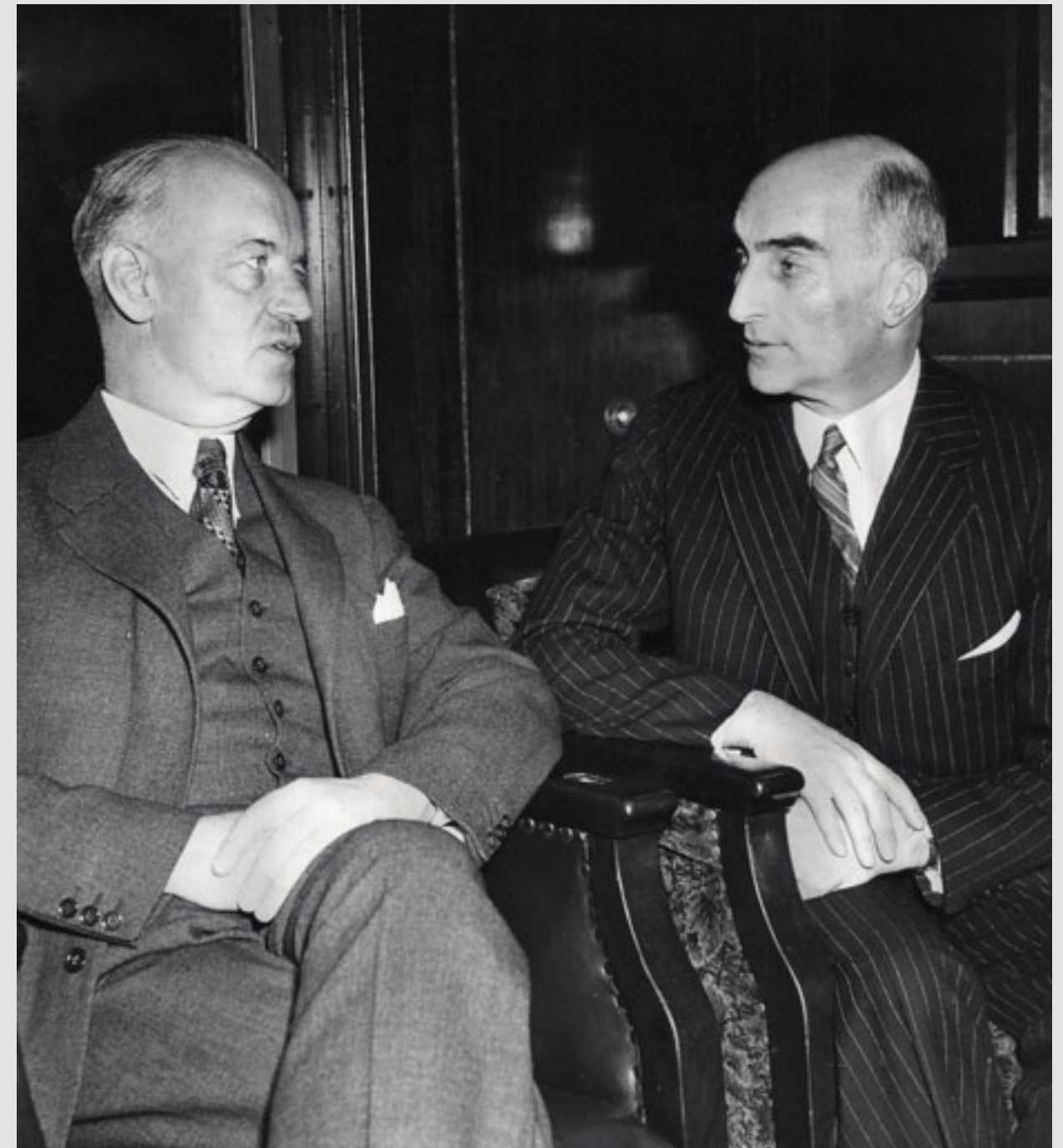
Ambassador Jan Ciechanowski

W marcu 1941 r. nastąpiła zmiana na stanowisku ambasadora RP w Stanach Zjednoczonych. Po odwołaniu Jerzego Potockiego gen. Władysław Sikorski rozważał kandydaturę ministra spraw zagranicznych Augusta Zaleskiego, zdecydował jednak ostatecznie o wysłaniu do Waszyngtonu osoby, którą mógł darzyć większym zaufaniem. Wybór padł na byłego sekretarza generalnego MSZ Jana Ciechanowskiego, pełniącego od grudnia 1940 r. misję posła RP na Kubie. Za decyzją taką przemawiał również fakt, że Ciechanowski znał dobrze USA, był już bowiem w przeszłości (w latach 1925–29) posłem RP w tym kraju.

Fot. 82 Ambasador Jan Ciechanowski towarzyszący premierowi Władysławowi Sikorskiemu podczas jego wizyty w Stanach Zjednoczonych w grudniu 1942 r.

The post of Polish Ambassador to the United States changed hands in March 1941. After recalling Jerzy Potocki, General Sikorski considered appointing Foreign Minister Zaleski, but ultimately decided to send someone he considered more trustworthy to Washington. He decided to nominate the former MFA secretary general Jan Ciechanowski, who since December 1940 had served as the Polish Envoy to Cuba. This decision was also backed by the fact that Ciechanowski was well-acquainted with the US, as he had already been the Polish envoy to the country (in 1925–29).

Photo 82 Ambassador Jan Ciechanowski accompanies Prime Minister Sikorski during his visit to the United States in December 1942.

Fot. 82

Ciechanowski pozostał ambasadorem do 1945 r., przewodnicząc w tym czasie m.in. delegacji polskiej na konferencji o międzynarodowym lotnictwie cywilnym (listopad–grudzień 1944), która zaowocowała podpisaniem konwencji chicagowskiej, i uczestnicząc w pracach nad powołaniem UNRRA. Po wojnie pozostał na emigracji w Stanach Zjednoczonych.

Ciechanowski remained Ambassador until 1945, where he headed the Polish delegation to the international civil aviation conference (November–December 1944) which led to the signing of the Chicago Convention – as well as participating in the work to establish the UNRRA. He remained in the United States after the war.

Fot. 83 J. Ciechanowski w 1925 r. jako poseł RP w USA.

Fot. 84 W rozmowie z prezydentem Kuby Fulgencio Batistą (w środku) po wręczeniu listów uwierzytelniających 16 grudnia 1940 r.

Fot. 85 J. Ciechanowski podczas wizyty z gen. W. Sikorskim u burmistrza Chicago Edwarda J. Kelly'ego 18 grudnia 1942 r.

Fot. 86 J. Ciechanowski podczas pożegnania gen. W. Sikorskiego odlatującego w grudniu 1942 r. do Meksyku – obok premiera.

Photo 83 Ciechanowski in 1925 as a Polish envoy to the United States.

Photo 84 In talks with Cuban President Fulgencio Batista (*centre*) after presenting his credentials on 16 December 1940.

Photo 85 Ciechanowski together with General Sikorski during a visit to Chicago Mayor Edward J. Kelly on 18 December 1942.

Photo 86 Ciechanowski (*standing to the left of PM Sikorski*) bids farewell to General Sikorski, departing for Mexico in December 1942.

Fot. 83

Fot. 84

Fot. 85

Fot. 86

Ambasador Tadeusz Romer

Ambassador Tadeusz Romer

Szefem najważniejszej i najwyższej rangą placówki polskiej na Dalekim Wschodzie był w początkowym okresie wojny ambasador RP w Tokio Tadeusz Romer. Piastował swą funkcję od 1937 do 1941 r. Po zerwaniu polsko-japońskich stosunków dyplomatycznych jesienią 1941 r. opuścił Tokio i udał się do Szanghaju, skąd wyjechał późnym latem 1942 r. wraz z innymi dyplomatami państw sprzymierzonych, którzy także zakończyli swą misję w Japonii. W latach 1942–43 był ambasadorem RP w Moskwie, a następnie pełnomocnikiem rządu RP na Bliskim Wschodzie. 14 lipca 1943 r. objął tekę ministra spraw zagranicznych RP. Kariera dyplomatyczna T. Romera w okresie przedwojennym oraz jego misja szefa resortu spraw zagranicznych zostały przedstawione szerzej na s. 78–81.

Fot. 87 Legitymacja dyplomatyczna Tadeusza Romera jako ambasadora RP w Japonii.

As Poland's Ambassador in Tokyo, Tadeusz Romer was the head of the largest and highest ranking Polish diplomatic mission in the Far East. He held the post from 1937 until 1941. After the severing of Polish-Japanese diplomatic relations in autumn 1941, he left from Tokyo to Shanghai; he left the latter city in late summer 1942 together with other diplomats from the allied countries who had terminated their mission in Japan. In 1942–1943 he was the Polish Ambassador to Moscow and then the Plenipotentiary of the Polish Government in the Middle East. He was appointed Foreign Minister on 14 July 1943. Romer's diplomatic career in pre-war period and his mission as chief of foreign affairs were presented on pp. 78–81.

Photo 87 Tadeusz Romer's diplomatic ID during his time as Polish Ambassador to Japan.

Fot. 87

Fot. 88

Fot. 88 T. Romer w dniu złożenia listów uwierzytelniających cesarzowi Japonii Hirohito.

Fot. 89 Nominacja T. Romera jako ambasadora RP w Związku Radzieckim.

Fot. 90 List T. Romera do żony Zofii, napisany 31 października 1942 r., w dniu złożenia listów uwierzytelniających w Moskwie – „Gdybyście czytały, co było w mojej duszy, gdy stapałem po salach Kremla w otoczeniu dostojników sowieckich i w świetle reflektorów, to nie znalazłybyście w niej ani cienia dumy z nowego dostojęstwa, jakie mi złożono na barki”.

Fot. 91 List ogłoszony przez T. Romera jako pełnomocnika rządu RP na Bliskim Wschodzie po śmierci gen. Władysława Sikorskiego.

Fot. 92 Uroczystości pogrzebowe gen. W. Sikorskiego – przemawia Naczelny Wódz gen. Kazimierz Sosnkowski, za nim Stanisław Koł, za nim T. Romer.

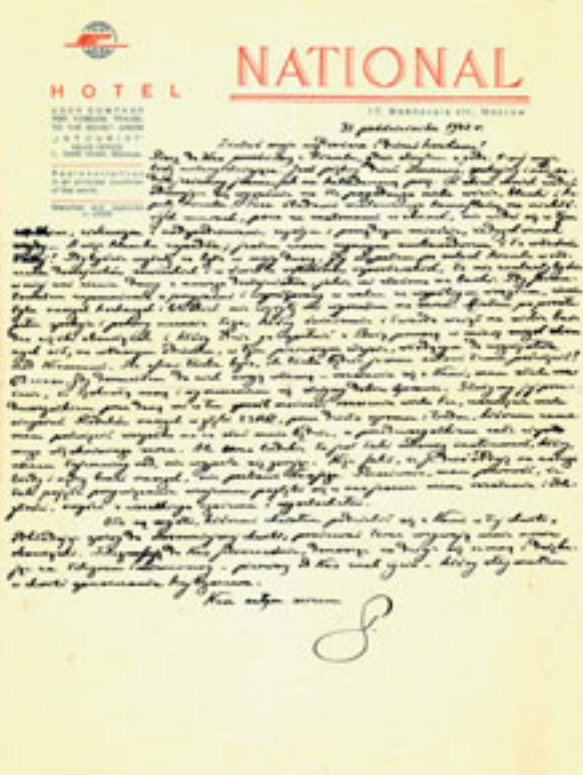
Photo 88 Romer on the day of presenting his credentials to the Emperor of Japan in 1937.

Photo 89 Romer's nomination as Poland's Ambassador to the Soviet Union.

Photo 90 Romer's letter to his wife, Zofia, of 31 October 1942, the date he presented his credentials in Moscow: “I you could read my mind when I was walking through the rooms of the Kremlin, surrounded by Soviet dignitaries and reporters' flash lights, you would not have found a trace of pride in the new distinction I now must shoulder.” (English translation on page 408).

Photo 91 Letter published by Romer as Polish Plenipotentiary in the Middle East after the death of General Sikorski.

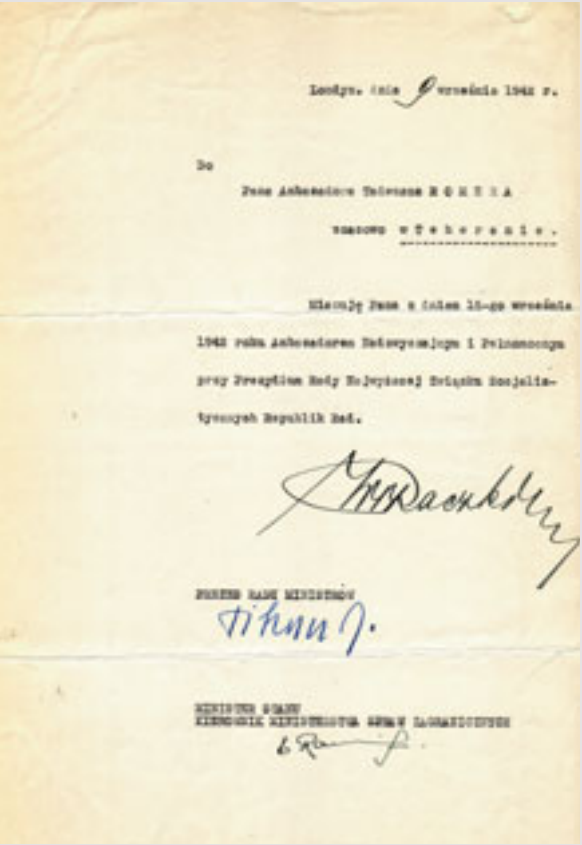
Photo 92 General Sikorski's funeral – speech by Commander-in-Chief General Kazimierz Sosnkowski, behind him is Stanisław Koł, and Romer.

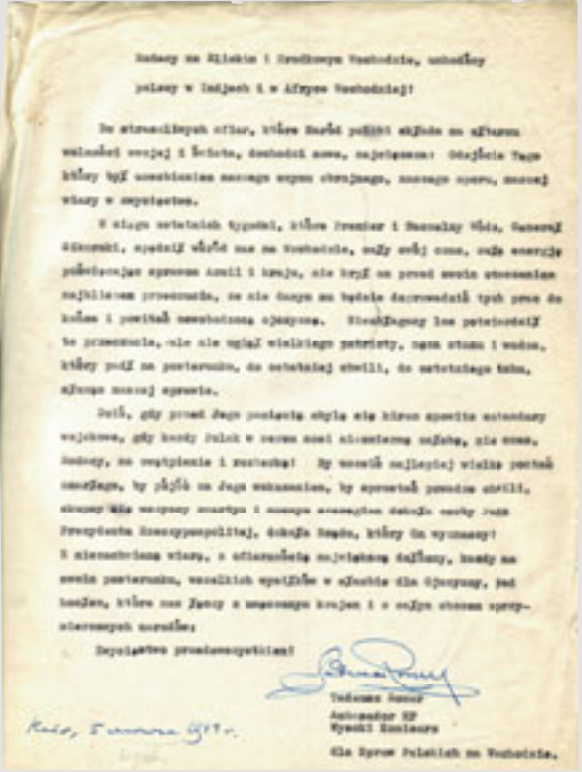
Fot. 90

Fot. 92

Fot. 89

Fot. 91

Ambasador Stanisław Kot

Ambassador Stanisław Kot

Po wznowieniu polsko-radzieckich stosunków dyplomatycznych i podpisaniu tzw. układu Sikorski–Majski kluczowe stanowisko ambasadora RP w Moskwie objął 9 września 1941 r. Stanisław Kot. Z powodów organizacyjnych misję przedstawiciela rządu polskiego pełnił przed nim przez trzy tygodnie *chargé d'affaires* Józef Retinger, jeden z najbliższych doradców premiera. Ambasador Kot, były profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, aktywny polityk Polskiego Stronnictwa Ludowego i minister spraw wewnętrznych w gabinecie gen. Władysława Sikorskiego, nie miał kwalifikacji dyplomatycznych, ale cieszył się nieograniczonym zaufaniem szefa rządu. Zakończył swą misję w ZSRR już po 11 miesiącach, w atmosferze narastających napięć z władzami radzieckimi. W latach 1942–43 przebywał w Teheranie, piastując funkcję ministra stanu na

After the re-establishment of Polish-Russian diplomatic relations and the signing of the Sikorski–Maisy Pact, on 9 September 1941 the key post of Polish Ambassador in Moscow was assigned to Stanisław Kot. Due to organizational reasons, the mission of the Polish representative had been held for a period of three weeks by *chargé d'affaires* Józef Retinger, one of the Prime Minister's closest advisors. Ambassador Kot – formerly a Jagiellonian University professor, an active politician from the Polish People's Party and Interior Minister in the Sikorski cabinet – did not possess the necessary diplomatic qualifications, but had the full trust of the head of the government. He terminated his mission in the Soviet Union after just 11 months in an atmosphere of rising tensions with the Soviet authorities. In 1942–43 he served in Tehran as Minister of

Fot. 93 Ambasador Stanisław Kot w Kujbyszewie w 1942 r.

Photo 93 Ambassador Stanisław Kot in Kuybyshev, 1942.

Fot. 93

Bliskim Wschodzie, a po powrocie do Londynu objął stanowisko ministra informacji. W 1945 r. przyjechał do Polski, gdzie z ramienia Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej objął funkcję ambasadora we Włoszech. Był jedynym szefem placówki dyplomatycznej rządu RP w Londynie, który przystąpił do służby dyplomatycznej nowych władz Polski. Odwołany w 1947 r., pozostał na Zachodzie. Działal do końca życia w strukturach emigracyjnego Polskiego Stronnictwa Ludowego.

Fot. 94 Pożegnanie na lotnisku w Londynie przed wyjazdem do Moskwy, 2 września 1941 r. – od lewej gen. Władysław Sikorski, S. Kot i minister Stanisław Stroński.

Fot. 95 Trybuna honorowa podczas prezentacji oddziałów formowanych w ZSRR – od prawej gen. W. Sikorski, zastępca komisarza spraw zagranicznych ZSRR Andriej Wyszynski, S. Kot, obok trybuny stoi gen. Władysław Anders.

Fot. 96 Pożegnanie S. Kota opuszczającego Teheran, z tyłu poseł RP w Iranie Karol Bader.

Fot. 97 S. Kot (w środku) jako ambasador nowych, powojennych władz Polski w Rzymie.

State in the Middle East; after returning to London, he assumed the post of Minister of Information. In 1945 he travelled to Poland and was appointed Ambassador to Italy by the Provisional Government of National Unity. He was the only head of a foreign mission of the Polish government in London who entered the diplomatic service of the new Polish government. Recalled in 1947, he remained in the West. He was an active member of the émigré structures of the Polish People's Party until his death.

Photo 94 Farewell at London airport before the journey to Moscow, 2 September 1941. From left: General Sikorski, Kot and Minister Stanisław Stroński.

Photo 95 Official box during a parade of the legions formed in the USSR. From right: General Sikorski, Soviet Deputy Commissar for Foreign Affairs Andrey Vyshinsky, Kot; alongside the stand: General Anders.

Photo 96 Bidding farewell to Kot during his departure from Tehran, with Polish Envoy to Iran Karol Bader standing behind.

Photo 97 Kot (centre) as Ambassador of the new, post-war Polish government in Rome.

Fot. 94

Fot. 95

Fot. 96

Fot. 97

Ambasador Michał Sokolnicki

Ambassador Michał Sokolnicki

Jednym z najstarszych polskich dyplomatów wysokiej rangi był w momencie wybuchu II wojny światowej Michał Sokolnicki, ambasador RP w Turcji. Urodzony w 1880 r., pozostawał od 1901 r. jednym z bliskich współpracowników Józefa Piłsudskiego. Członek delegacji polskiej na Konferencję Pokojową w Paryżu, pełnił następnie służbę dyplomatyczną jako radca Poselstwa RP w Londynie, a następnie poseł w Finlandii i Estonii. W latach 1931–36 piastował funkcję posła w Danii, a w 1936 r. został ambasadorem w Turcji.

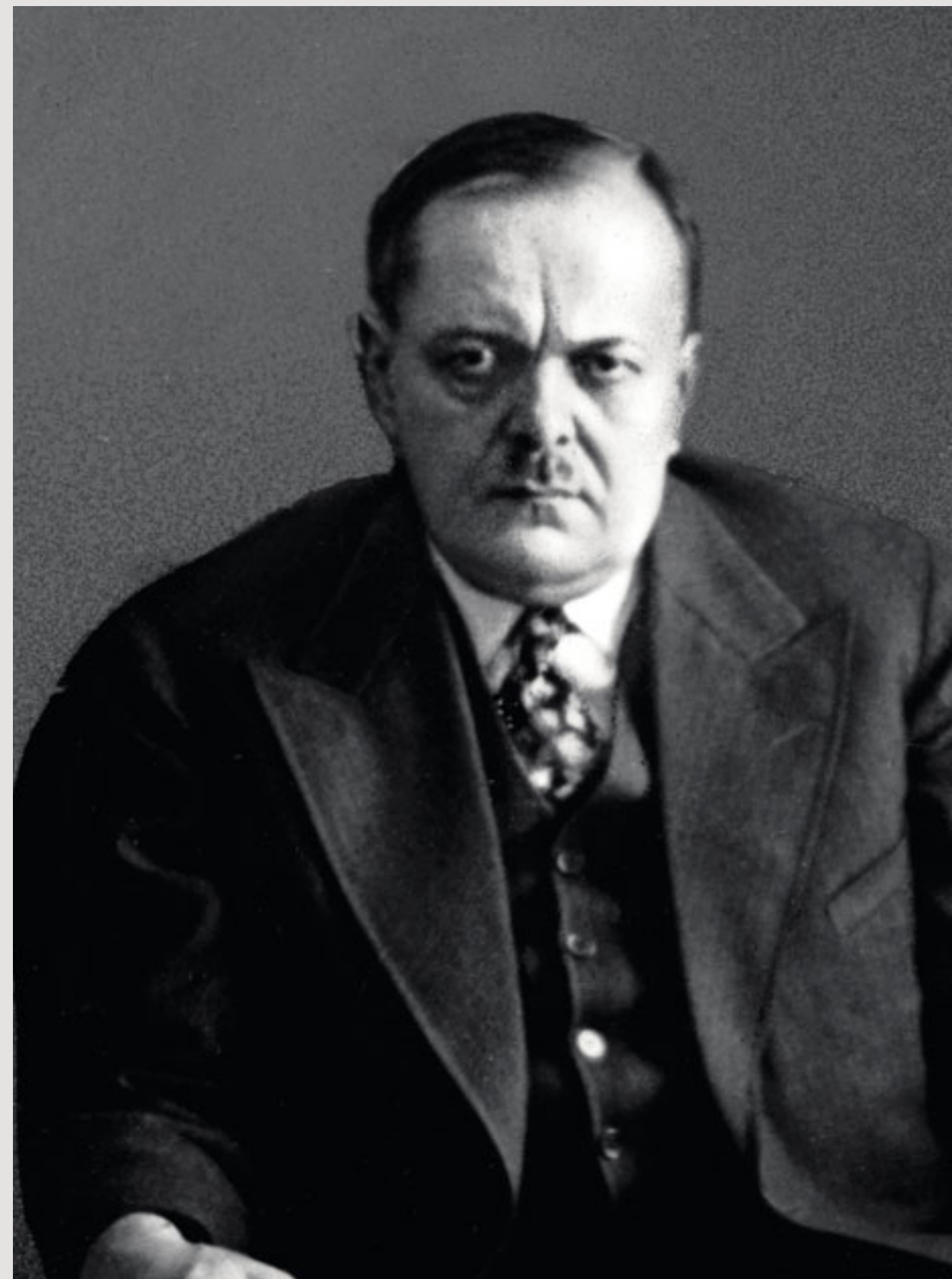
Nastawione wrogo do sanacji środowisko polityczne premiera Władysława Sikorskiego wy mogło w grudniu 1939 r. decyzję o odwołaniu M. Sokolnickiego. Minister August Zaleski zawiadomił ambasadora o ukończeniu jego misji z początkiem

Fot. 98 Ambasador Michał Sokolnicki.

One of the oldest high-ranking diplomats at the outbreak of World War Two was Michał Sokolnicki, Poland's Ambassador to Turkey. Born in 1880, since 1901 he was one of Józef Piłsudski's closest collaborators. A member of the Polish delegation to the Paris Peace Conference, he then worked in the diplomatic service as counsellor of the Polish Legation in London, and then as Polish Envoy in Finland and Estonia. In 1931–36 he was the Polish Envoy to Denmark, becoming Poland's Ambassador to Turkey in 1936.

In December 1939, Prime Minister Sikorski's anti-Sanation political circles prompted the decision to recall Sokolnicki. Minister Zaleski informed the ambassador that his mission would end as of the outset of 1940. The Polish MFA's decision met with

Photo 98 Ambassador Michał Sokolnicki.

Fot. 98

1940 r. Krok polskiego MSZ spotkał się z krytyczną oceną strony tureckiej, która drogą dyplomatyczną dała do zrozumienia, że nie udzieli *agrément* następcy M. Sokolnickiego (funkcję tę miał objąć Aleksander Ładoś, minister bez teki w rządzie W. Sikorskiego). Powodem była z jednej strony obawa przed niewątpliwym protestem ze strony Niemiec, a z drugiej strony – osobista popularność, jaką cieszył się ambasador w tureckich kręgach rządowych. Naciski Ankary przyniosły skutek i M. Sokolnicki pełnił funkcję ambasadora do zakończenia wojny. Po 1945 r. pozostał w Turcji, gdzie poświęcił się pracy naukowej i dydaktycznej.

Fot. 99 M. Sokolnicki jako poseł RP w Danii, podczas wizyty na Islandii w 1934 r.; po prawej premier Islandii Asgeir Asgeirsson.

Fot. 100 Uroczystość złożenia listów uwierzytelniających przez M. Sokolnickiego prezydentowi Turcji Kemalowi Atatürkowi w lipcu 1936 r.

criticism from the Turkish side, which used diplomatic channels to make it clear that it would not give its *agrément* to Sokolnicki's successor (the post was to be assumed by Aleksander Ładoś, Minister without Portfolio in the Sikorski government). The decision resulted, on the one hand, from concerns with the all-but-certain protest from Germany, and, on the other hand, the Ambassador's personal popularity in Turkish government circles. The pressure from Ankara was successful and Sokolnicki continued to serve as Ambassador until the end of World War Two. After 1945 he remained in Turkey, devoting himself to research and teaching work.

Photo 99 Sokolnicki as the Polish Envoy to Denmark during a visit to Iceland in 1934. To the right: Icelandic Prime Minister Asgeir Asgeirsson.

Photo 100 Sokolnicki presents his credentials to President Kemal Atatürk in July 1936.

Fot. 99

Fot. 100

Ambasador Kazimierz Papée

Ambassador Kazimierz Papée

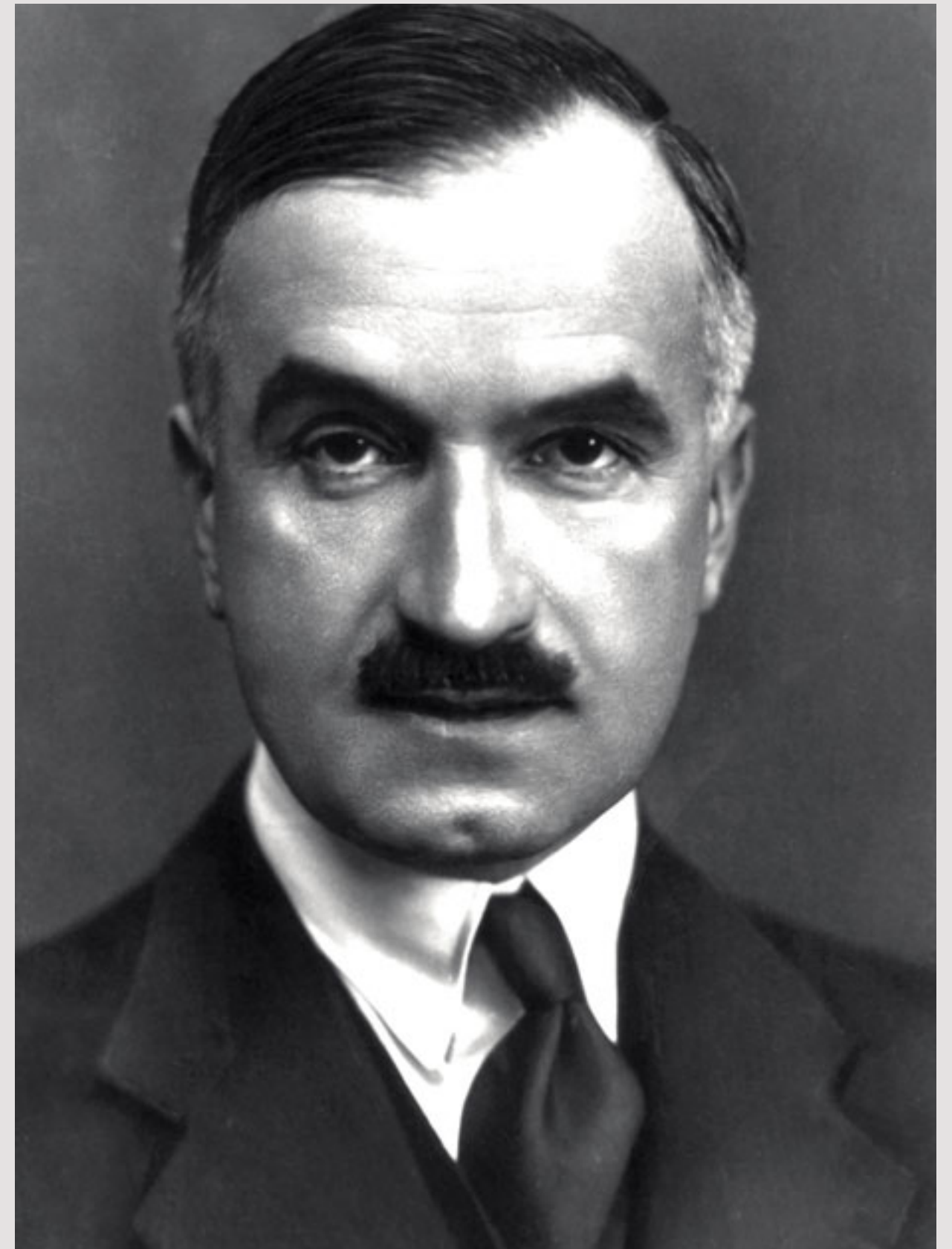
Wyjątkowo potoczyły się losy ambasadora RP przy Stolicy Apostolskiej, Kazimierza Papée. Doktor praw Uniwersytetu Jagiellońskiego i żołnierz Legionów Polskich, po odzyskaniu przez Polskę niepodległości wstąpił do służby dyplomatycznej. Pracował w poselstwach RP w Hadze, Berlinie, Kopenhadze, Ankarze i Tallinie, w 1929 r. został konsulem generalnym w Królewcu, a w 1932 r. Komisarzem Generalnym RP w Wolnym Mieście Gdańsku. W latach 1936–39 pełnił funkcję posła w Czechosłowacji, a w lipcu 1939 r. rozpoczął misję ambasadora RP przy Stolicy Apostolskiej. Po wybuchu wojny wielokrotnie, choć nieskutecznie, zabiegał u Piusa XII o jednoznaczne wyrażenie solidarności z narodem polskim.

Kazimierz Papée pełnił misję ambasadora RP także po zakończeniu wojny, ponieważ Stolica

The career path of Polish Ambassador to the Holy See, Kazimierz Papée, was truly extraordinary. He received the title of Juris Doctor from the Jagiellonian University and served as a soldier of the Polish Legions. After Poland regained independence, he entered the diplomatic service. He worked in the Polish legations in The Hague, Berlin, Copenhagen, Ankara and Tallinn; in 1929 he became the Consul General in Königsberg and in 1932 he was appointed Poland's Commissioner General in the Free City of Gdańsk. In 1936–39 he was an envoy in Czechoslovakia and in July 1939 he began his mission as Poland's Ambassador to the Holy See. After the outbreak of war, he pleaded with Pius XII to express his unequivocal solidarity with the Polish nation – to no avail.

Fot. 101 Ambasador Kazimierz Papée.

Photo 101 Ambassador Kazimierz Papée.

Fot. 101

Apostolska nie uznała nowych władz Polski. Był najdłużej urzędującym reprezentantem dyplomatycznym rządu RP na uchodźstwie. Do roku 1958 piastował stanowisko ambasadora, a po śmierci Piusa XII aż do 1976 r. pełnił funkcję Administratora Spraw Ambasady RP przy Stolicy Apostolskiej. Zmarł w 1979 r. Pozostał do końca życia nieoficjalnym przedstawicielem polskich władz emigracyjnych przy Watykanie.

Fot. 102 Wizyta dowództwa Armii Polskiej w Watykanie, 20 czerwca 1944 r.; w pierwszym rzędzie od lewej: pierwszy – ksiądz Walerian Meysztowicz, radca kanoniczny ambasady RP przy Watykanie, trzeci – biskup polowy Józef Gawlina, czwarty – gen. Michał Karaszewicz-Tokarzewski, piąty – gen. Władysław Anders, szósty, w mundurze ambasadora – K. Papée; w drugim rzędzie pierwszy z prawej drugi sekretarz ambasady RP przy Watykanie Witold Bronowski.

Fot. 103 Informacja K. Papée do MSZ w sprawie kontaktów z watykańskim Sekretariatem Stanu.

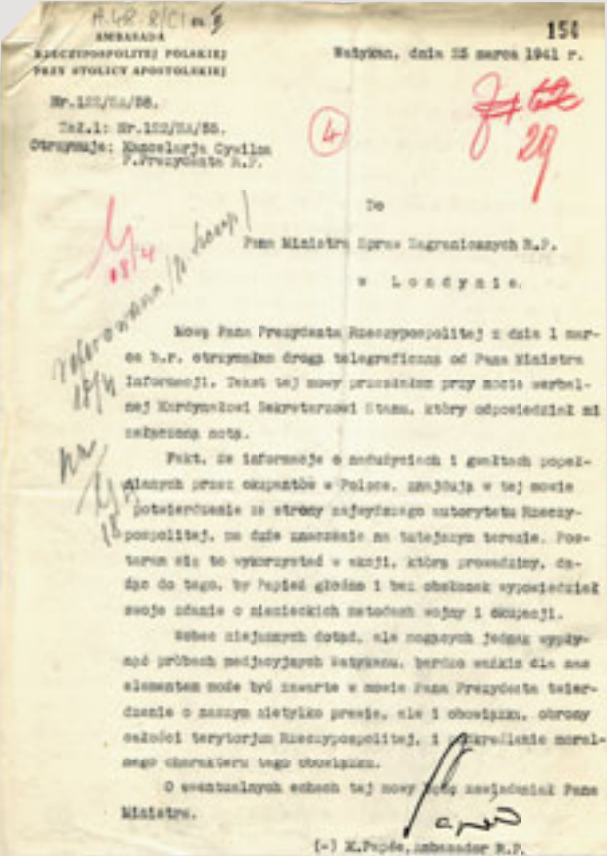
Kazimierz Papée continued to serve as the Polish Ambassador after the end of the war, as the Holy See did not recognize the new Polish authorities. He was the longest-serving Polish diplomatic representative in exile. Until 1958 he served as Ambassador; after the death of Pius XII and until 1976, he was the Administrator of the Polish Embassy to the Holy See. He remained the unofficial representative of the Polish émigré government to the Holy See until his death in 1979.

Photo 102 Visit of Polish Army chiefs of staff at the Vatican, 20 June 1944. First row, from left: first – Father Walerian Meysztowicz, Canonical Counsellor of the Polish Embassy to the Holy See, third – Military Chaplain Józef Gawlina, fourth – General Michał Karaszewicz-Tokarzewski, fifth – General Władysław Anders, sixth (*in Ambassador's uniform*) – Papée; second row, first from right – Second Secretary of the Polish Embassy to the Holy See Witold Bronowski.

Photo 103 Information sent by Papée to the MFA regarding contacts with the Vatican's Secretariat of State.

Fot. 102

Fot. 103

Posłowie Michał Mościcki i Tytus Komarnicki

Envoys Michał Mościcki
and Tytus Komarnicki

Po wybuchu wojny większość kierowników polskich placówek dyplomatycznych pozostała na swych stanowiskach. Rząd polski, obawiając się sprzeciwów niemieckich i komplikacji przy uzyskiwaniu *agrément* dla swych nowych przedstawicieli dyplomatycznych, ograniczył się do odwołania jedynie dwóch szefów placówek bardzo blisko związanych z przedwrześniowym obozem politycznym. Stanowiska utracili wspomniany wcześniej ambasador we Francji Juliusz Łukasiewicz oraz poseł w Belgii Michał Mościcki, syn byłego Prezydenta RP. Wiosną 1940 r. odwołany został także poseł w Szwajcarii, Tytus Komarnicki, uważany w Bernie za przeciwnika Ligi Narodów i sympatyka faszystowskich Włoch.

Fot. 104 Michał Mościcki w dniu złożenia listów uwierzytelniających królowi Belgów Leopoldowi III, 14 grudnia 1937 r. (w mundurze dyplomatycznym posła).

Fot. 105 Tytus Komarnicki po uroczystości złożenia listów uwierzytelniających prezydentowi Szwajcarii Johannesowi Baumannowi w listopadzie 1938 r. (drugi z lewej, w okularach).

After the outbreak of war, most heads of Polish diplomatic missions retained their posts. The Polish government, wary of German opposition and complications pertaining to obtaining *agrément*s for its new diplomatic representatives, decided to recall just two heads of missions very closely connected to the pre-September '39 political circles. Recalled from their positions were the abovementioned Polish Ambassador to France, Juliusz Łukasiewicz, and the Polish Envoy to Belgium and son of the former Polish President, Michał Mościcki. In spring 1940 the envoy to Switzerland, Tytus Komarnicki – whom Bern considered an opponent of the League of Nations and a supporter of fascist Italy – was also recalled.

Photo 104 Michał Mościcki on the day of presenting his credentials to the King of the Belgians Leopold III, 14 December 1937 (*in envoy's diplomatic uniform*).

Photo 105 Tytus Komarnicki after the credential presentation ceremony before the President of Switzerland Johannes Baumann in November 1938 (*second from left, in spectacles*).

Fot. 104

Fot. 105

Posłowie Marian Szumlakowski, Karol Dubicz-Penther, Gustaw Potworowski i Karol Bader

Envoys Marian Szumlakowski, Karol Dubicz-Penther, Gustaw Potworowski and Karol Bader

W gronie kilkunastu dyplomatów kierujących placówkami w randze posła, wyjątkowa rola przypadła reprezentantom Rzeczypospolitej w krajach neutralnych, przez które prowadziły szlaki ucieczki lub ewakuacji obywateli polskich z terenów ogarniętych wojną.

Na Półwyspie Iberyjskim szefem Poselstwa RP w Madrycie był od roku 1935 do 1944 Marian Szumlakowski, zaufany współpracownik ministra spraw zagranicznych Augusta Zaleskiego. Placówką w Lizbonie, będącą kluczowym punktem przezutowym dla Polaków zmierzających do Wielkiej Brytanii, kierował w latach 1937–43 poseł Karol Dubicz-Penther, dawny żołnierz Legionów Polskich i oficer wywiadu Sztabu Głównego Wojska Polskiego, w służbie dyplomatycznej legitymujący się m.in. doświadczeniami radcy Poselstwa RP w Ankarze. Na czele

The Heads of missions in the rank of envoy in neutral countries that lay on the evacuation and escape routes used by Poles fleeing war-torn regions had a special role to play.

On the Iberian Peninsula, the head of the Polish Legation in Madrid (1935–1944) was Marian Szumlakowski, a trusted collaborator of Foreign Minister Zaleski. The diplomatic post in Lisbon – a key transit point for Poles escaping to Great Britain – was headed (1937–43) by Envoy Karol Dubicz-Penther, a former soldier of the Polish Legions and intelligence officer of the General Staff of the Polish Armed Forces, who had served as a counsellor of the Polish Legation in Ankara. The Polish mission in Stockholm was headed (1936–1943) by Gustaw Potworowski, who

Fot. 106 Poseł Marian Szumlakowski.

Fot. 107 Poseł Karol Dubicz-Penther, zdjęcie z początku lat 30.

Fot. 108 Poseł Gustaw Potworowski.

Fot. 109 Poseł Karol Bader.

Photo 106 Envoy Marian Szumlakowski.

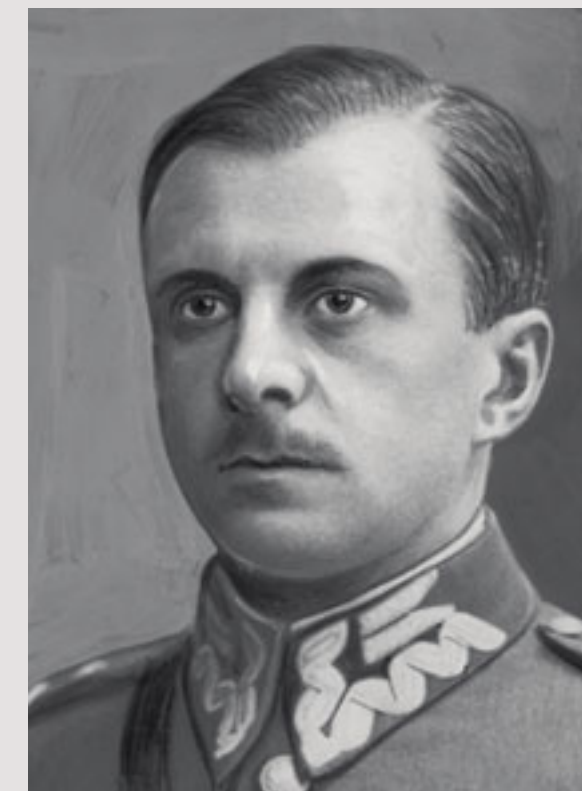
Photo 107 Envoy Karol Dubicz-Penther, photograph from the early 1930s.

Photo 108 Envoy Gustaw Potworowski.

Photo 109 Envoy Karol Bader.

Fot. 106

Fot. 107

Fot. 108

Fot. 109

Posłowie Marian Szumlakowski,
Karol Dubicz-Penther,
Gustaw Potworowski i Karol Bader

Envoys Marian Szumlakowski,
Karol Dubicz-Penther,
Gustaw Potworowski and Karol Bader

polskiej placówki w Sztokholmie stał od 1936 do 1943 r. Gustaw Potworowski, który w 1944 r. objął – w pół roku po zakończeniu misji posła Dubicza-Penthera – stanowisko szefa placówki lizbońskiej.

1 lipca 1942 r. rozpoczął pełnić swą funkcję Karol Bader, poseł RP w Teheranie. Placówka ta odegrała wyjątkową rolę w okresie wycofywania na Środkowy Wschód Armii Polskiej sformowanej w ZSRR. Na terenie Iranu znalazło się wówczas – poza oddziałami wojska – także ok. 44 tysiące ludności cywilnej. Bader informował w tym czasie kierującego MSZ Edwarda Raczyńskiego: „Placówka w Teheranie jest dość skomplikowana, bo stanowi i dyplomatyczne przedstawicielstwo i jakiś mały urząd wojewódzki. Praca koordynacji samych władz polskich wymaga ogromnego wysiłku. Do tego dochodzi nie mniej złożony aparat władz brytyjskich, z którym trzeba stosunki ułożyć”.

Fot. 110 K. Bader składający listy uwierzytelniające władcy Iranu szahowi Rezie Pahlawiemu.

Fot. 111 Inspekcja polskiego obozu dla uchodźców w Iranie – od lewej ambasador USA w Iranie Louis Dreyfus, K. Bader.

in 1944 became the head of mission in Lisbon, six months after Envoy Dubicz-Penther left the post.

Karol Bader took up his post as the Polish Envoy in Tehran on 1 July 1942. His mission played a key role in the redeployment of the Polish Army from the Soviet Union to the Middle East. Apart from army units, there were some 44,000 Polish civilians in the territory of Iran. At the time, Bader wrote to MFA Head Raczyński: “The mission in Tehran is rather complex, since it operates as a diplomatic representation cum small Polish provincial government office. Coordination of the Polish government's activities is a task unto itself. If you add to that the no-less-complicated British bureaucracy that we have to deal with, it is a huge effort.”

Photo 110 Bader presents his credentials to Iran's ruler Shah Reza Pahlavi.

Photo 111 Inspection of a Polish refugee camp in Iran: U.S. Ambassador to Iran Louis Dreyfus (*left*), Bader.

Fot. 110

Fot. 111

Inni dyplomaci i pracownicy MSZ

Selected other diplomats and MFA staff

Przed wybuchem wojny w MSZ zatrudnionych było ok. 530 pracowników etatowych, w tym 94 osoby w warszawskiej Centrali, a pozostali urzędnicy – w placówkach zagranicznych. Około 770 osób pracowało na stanowiskach kontraktowych. Po wybuchu wojny liczebność polskiej dyplomacji uległa na pewien czas ograniczeniu. W centrali MSZ zorganizowanej pod kierownictwem ministra Augusta Zaleskiego we Francji zatrudnienie znalazło początkowo jedynie 38 urzędników. Przyczyną redukcji były z jednej strony względy oszczędnościowe, z drugiej strony – niechęć do kontynuowania współpracy z niektórymi wyższymi rangą pracownikami MSZ, którzy byli kojarzeni z przedwrześniowym obozem rządowym i kierownictwem Ministerstwa. W późniejszych latach personel Centrali znacznie się powiększył i osiągnął pod koniec wojny stan 233 osób.

W latach 1939–45 nie uległa natomiast zmianom liczebność pracowników w placówkach zagranicznych. Poza wspomnianymi wcześniej kilkoma decyzjami personalnymi dotyczącymi szefów misji, których uznawano za politycznych sympatyków rządów przedwrześniowych (Łukasiewicz, Mościcki, Komarnicki), i poza sytuacjami związanymi z likwidacją placówek z Niemczech, ZSRR, w krajach bałtyckich, a następnie w szeregu państw podbitych przez Hitlera lub uzależnionych od III Rzeszy, aparat dyplomatyczny za granicą został utrzymany, a w kilku rejonach świata został nawet powiększony. W 1944 r. w ambasadach, poselstwach i konsulatach RP zatrudnionych było 577 pracowników.

Nie jest możliwe przypomnienie w tej publikacji wszystkich osób zaangażowanych w realizację zadań Ministerstwa w okresie wojny. Byli wśród nich ludzie, którzy opuścili Polskę we

Before the outbreak of World War Two, the MFA employed approx. 530 full-time staff, of which 94 served at the Headquarters in Warsaw and the rest in diplomatic posts abroad. Some 770 people were employed as contracted staff. After the war erupted, the number of people working in Poland's diplomatic corps fell. Only 38 people were employed at the MFA headquarters established in France under Minister Zaleski. The redundancy was partly due to budget cuts, but also stemmed from an unwillingness to continue cooperating with some high-ranking MFA officials associated with pre-September government circles and MFA senior members. In later years, the number of staff at the Headquarters increased, reaching 233 people by the end of the war.

The number of staff in diplomatic posts, however, did not change in 1939–45. Apart from the

already mentioned personnel decisions regarding heads of missions considered political supporters of the pre-September governments (Łukasiewicz, Mościcki, Komarnicki) and excepting situations connected to the closure of missions in Germany, the USSR, the Baltic states, and a host of countries invaded by Hitler or subjected to the Third Reich, the diplomatic apparatus abroad was not subject to redundancies. Indeed, it even expanded in several global regions. In 1944 Poland's embassies, legations, and consulates employed a total of 577 staff.

It would be impossible for this publication to mention everyone involved in the implementation of the Foreign Ministry's tasks during the war. This includes people who fled Poland in September 1939 and pursued their tasks in France and England, as well as those who were repressed in the Soviet Union and joined the diplomatic corps

wrześniu 1939 r. i podjęli swe zadania we Francji i Wielkiej Brytanii, byli tacy, których objęły repre-
sje w Związku Radzieckim i dołączyli do służby
dyplomatycznej po tzw. układzie Sikorski–Majski.
Byli tacy, którzy kontynuowali pracę w placów-
kach zagranicznych i tacy, którzy po ukończeniu
swej misji podjęli walkę z bronią w rękę, w regu-
larnych oddziałach wojskowych lub w konspiracji.
Umieszczone na następnych stronach informacje
o niektórych pracownikach MSZ lub osobach zwią-
zanych z resortem ukazują tylko skromny wycinek
historii kilkusetosobowej społeczności dyploma-
tycznej RP w okresie wojny.

Fot. 112 Fragment publikacji *Polska Służba Zagraniczna po 1 września 1939 roku* opublikowanej w Londynie w 1954 r. symbolicznie ilustruje wojenne losy wielu pracowników MSZ.

Urzędnicy centrali Ministerstwa w okresie wojny:

Fot. 113 Wacław Babiński, zastępca sekretarza generalnego MSZ w latach 1942–1944, po wrześniu 1944 r. poseł RP w Kanadzie.

Fot. 114 Tadeusz Gwiazdoski, wicedyrektor Departamentu Politycznego, kierownik Wydziału Organizacji Międzynarodo-
wych, zastępca sekretarza generalnego MSZ.

Fot. 115 Jan Wszelaki, kierownik referatu anglo-amerykańskie-
go, zastępca sekretarza generalnego MSZ.

Fot. 116 Antoni Jażdżewski, dyrektor Protokołu Dyploma-
tycznego.

Fot. 117 Tadeusz Szumowski, kierownik Wydziału Ogólnego
MSZ.

Fot. 118 Władysław Kulski, radca prawny MSZ, sekretarz gene-
ralny Komitetu Ministrów Spraw Zagranicznych rządów europej-
skich reprezentowanych w Londynie, działającego od 1939 do
1943 r., skupiającego przedstawicieli Holandii, Belgii, Norwegii,
Czechosłowacji, Luksemburga i duńskiego ruchu oporu oraz
sekretarz generalny polsko-czechosłowackiego Mieszanego
Komitetu Koordynacyjnego przygotowującego założenia po-
wojennej federacji polsko-czechosłowackiej (po lewej, wraz
z ambasadorem E. Raczyńskim, w ostatnich dniach sierpnia
1939 r., w okresie przygotowywania ostatecznej wersji układu
polsko-brytyjskiego o wzajemnej pomocy).

after the Sikorski-Maisky Pact. There were those
who continued to work in diplomatic missions, and
those who chose to take up armed struggle after
their mission was over, either as part of regular army
units or in underground units. The following pages
include information on some of the MFA staff and
people connected with the Ministry; they cover just a
small part of the wartime history of Poland's several
hundred-strong diplomatic corps.

Photo 112 Fragment of the publication entitled *Polish
Diplomatic Service after 1 September 1939* published in
London in 1954, which symbolically illustrates the wartime fate
of numerous MFA staff members.

MFA Headquarters officials during World War Two.

Photo 113 Wacław Babiński – MFA Deputy Secretary General
in 1942–1944, Polish envoy to Canada after September 1944.

Photo 114 Tadeusz Gwiazdoski, Deputy Director of the Political
Department, head of the International Organizations Unit, MFA
Deputy Secretary General.

Photo 115 Jan Wszelaki, Head of the Anglo-American Section,
MFA Deputy Secretary General.

Photo 116 Antoni Jażdżewski, Director of the Diplomatic
Protocol.

Photo 117 Tadeusz Szumowski, head of the MFA General
Affairs Department.

Photo 118 Władysław Kulski, MFA Legal Counsel, Secretary
General of the Committee of Foreign Ministers of European
governments represented in London – Committee active
between 1939 and 1943 uniting representatives of the
Netherlands, Belgium, Norway, Czechoslovakia, Luxembourg
and the Danish resistance, and Secretary General of the Polish-
Czechoslovakian Coordinating Committee tasked with laying the
foundations for a post-war Polish-Czechoslovakian federation
(in *Photo 118*: Kulski, *left*, with Ambassador Raczyński, in the
last days of August 1939, during the drafting of the final version
of the Agreement of Mutual Assistance between Poland and
the United Kingdom).

CHODOSKI Roman Adam, ur. 25.VIII.1911.
„Defence Model” i „War Model”.
Uczestnik do spraw handlowych w Pucharze R.P. w Belgii (do 20.XI.1939).
Odbiorca obywatelstwa w Anglii (ppow. w krajach obojęt. brzoł gmo. (do 6.VII.1943).
M.S.Z. w Londynie, przedkrocz. agencje dypl.-konstytucyj. (IV.1944).
Kierownik referatu ogólnego w Wydz. Uchodźczym (do 5.VII.1943).
P.S.P.B. (do 24.XI.1947.)

CZERKAS-CHODOSOWSKA Wiktorina, ur. 11.XI.1888. (Zmarła 17.IX.1992 w Anglii).
Uczestniczka Ambasady R.P. w Berlinie.
Asystentka genera N.B.W.D. w Uchodźcz. n./Regim. 21.XI.39.
Wizytantka i Inżynier Barabara (do. Rajce) (do 23.IX.44).
Zapłała do Pucharu, jako Kierowniczka (do 5.XI.45).
Uczestniczka Ambasady R.P. w Kijowie (do 16.I.43–20.X.43).
Kierowniczka Inżynierii Pucharu R.P. w Kijowie (21.XI.43–20.XI.45).
„Public Welfare Office” (ang. Arch. Regim. (do 1.XI.43–5.VIII.46).
Kierowniczka Inż. Pucharu R.P. w Berlinie (1.XI.46–11.III.46).

CZERWINSKI Ludomir, ur. 29.XII.1896.
Uczestnik Komitetu Gwarantującego R.P. w Kijowie (do 17.IX.39).
Uczestnik Ambasady R.P. w Paryżu (2.XI.39–5.XI.40).
Kierownik referatu „P.C.B.” w Londynie. Półkier. rach. ogóln. w Francji. Redakcja gazety
polożono. „ZEW” w Londynie w 1940 przez Grupa i ułożono w Gwarant. (XI.40–5.46).
Przebieg do Komitetu w Bar-Deu (X.44–3.VII.45).
Działal. redakcyjna gazety „ZEW”, wnter specjalist. p.t. „Rajce” i elementarna dla dżeci polożkich
w Niemczech i Francji.

Fot. 112

Fot. 117

Fot. 113

Fot. 114

Fot. 115

Fot. 116

Fot. 118

Ilustracją wojennych losów wielu dyplomatów są życiorysy tych, którzy zostali uwiecznieni na fotografii wykonanej podczas zjazdu konsulów Polski w Amsterdamie w 1935 r. Znaleźli się w okupowanej Polsce, w sojusznicznym Londynie, w szeregach wojskowych i na placówkach dyplomatycznych we wszystkich rejonach świata.

Fot. 119 Siedzą od lewej – Emil Kipa, konsul generalny RP w Hamburgu, w czasie wojny urzędnik Zarządu Miejskiego w Warszawie; Tadeusz Skowroński, konsul generalny RP w Amsterdamie, w czasie wojny poseł RP w Rio de Janeiro;

Karol Poznański, konsul generalny RP w Londynie, w czasie wojny pełniący nadal tę funkcję; stoją od lewej: pierwszy – Mieczysław Marchlewski, konsul generalny RP w Królewcu, w czasie wojny poseł RP w Meksyku; drugi – Tadeusz Geppert, radca handlowy Ambasady RP w Londynie, w czasie wojny urzędnik Ministerstwa Przemysłu, Handlu i Żeglugi w Londynie; szósty – Tadeusz Lubaczewski, radca ekonomiczny w MSZ, w czasie wojny radca w Ambasadzie RP w Bukareszcie, delegat Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej w Jerozolimie, radca Poselstwa RP przy rządzie jugosłowiańskim w Kairze i w Londynie; ósmy – Henryk Stebelski, *attaché* handlowy w Paryżu, w czasie wojny żołnierz Armii Polskiej w Wielkiej Brytanii, konsul RP w Bombaju i konsul RP w Meksyku; dziewiąty – Edward Czyżewski, wicekonsul RP w Amsterdamie, w czasie wojny konsul w Bukareszcie, żołnierz Armii Polskiej we Francji w 1. Dywizji Pancерnej gen. Stanisława Maczka i pracownik MSZ w Londynie.

An illustration of the wartime fate of many diplomats are the life stories of the people pictured in the photograph taken during the conference of Polish consuls, which took place in Amsterdam in 1935. They were to find themselves in occupied Poland, in allied London, in army units, and in diplomatic posts all over the world.

Photo 119 Seated, from left: Emil Kipa, Poland's Consul General in Hamburg and an official in Warsaw's Municipal Government during the war; Tadeusz Skowroński, Poland's Consul General in Amsterdam, Polish Envoy in Rio de Janeiro during the war; Karol Poznański, Poland's Consul General in London, who continued to serve in this post during the war;

standing, from left: first – Mieczysław Marchlewski, Poland's Consul General in Königsberg, Polish Envoy to Mexico during the war; second – Tadeusz Geppert, commercial counsellor in the Polish Embassy in London, official of the Ministry of Industry, Trade and Maritime Transport in London during the war; sixth – Tadeusz Lubaczewski, MFA economic counsellor, during the war serving as counsellor of the Polish Embassy in Bucharest, delegate of the Ministry of Labour and Social Aid in Jerusalem, and counsellor of the Polish Legation to the Yugoslav government in Cairo and London; eighth – Henryk Stebelski, trade attaché in Paris, during the war a soldier of the Polish Armed Forces in Great Britain, Polish consul in Bombay and in Mexico; ninth – Edward Czyżewski, Poland's Deputy Consul in Amsterdam, during the war a consul in the Polish consulate in Bucharest, soldier of the Polish Armed Forces in France in Gen. Stanisław Maczek's 1st Polish Armoured Division and MFA official in London.

Wielu dyptomatów i pracowników MSZ znalazło się w oddziałach Wojska Polskiego tworzonych we Francji, Wielkiej Brytanii, w ZSRR i krajach Środkowego Wschodu.

Many MFA diplomats and officials enlisted in the Polish Armed Forces units established in France, the United Kingdom, the USSR, and the Middle East countries.

Fot. 120 Marian Chodacki, w latach 1936–39 komisarz generalny RP w Gdańsku, w okresie 1940–43 oficer Armii Polskiej we Francji i w Wielkiej Brytanii; na fotografii z maja 1939 r., wykonanej w siedzibie Komisarza Generalnego RP stoi trzeci od lewej;

Fot. 121 Henryk Malhomme, I sekretarz Ambasady RP w Berlinie, zgłosił się w 1939 r. wraz z ambasadorem Józefem Lipskim do ochotniczej służby wojskowej do Armii Polskiej formowanej we Francji (na fotografii z lat 30. jako sekretarz Poselstwa RP w Jugosławii);

Fot. 122 Seweryn Sokołowski, były wicedyrektor gabinetu ministra Becka, internowany i więziony w Rumunii, po przedostaniu się do Palestyny podjął służbę jako porucznik w armii brytyjskiej na Środkowym Wschodzie (na fotografii z 1935 r.).

Fot. 123 Paweł Starzeński, były sekretarz ministra Józefa Becka, jako starszy ułan w 14. Pułku Ułanów Jazłowieckich w Szkocji w 1941/42 r.

Fot. 124 Henryk Stebelski, były radca handlowy Ambasady RP w Paryżu, jako kapral Armii Polskiej w Wielkiej Brytanii w latach 1941–42, przed powrotem do służby dyplomatycznej jako konsul RP w Bombaju i w Meksyku.

Photo 120 Marian Chodacki, Polish Commissioner-General in Gdańsk in 1936-39, officer of the Polish Armed Forces in France and Great Britain in 1940–43 – standing third from left on a photograph taken in May 1939 in the headquarters of the Polish Commissioner-General.

Photo 121 Henryk Malhomme, First Secretary of the Polish Embassy in Berlin volunteered in 1939 together with Ambassador Józef Lipski for military service in the Polish Army recreated in France (*pictured here as secretary of the Polish Legation in Yugoslavia in the 1930s*).

Photo 122 Seweryn Sokołowski, former Deputy Director of Minister Beck's Private Office, interned and imprisoned in Romania; after making his way to Palestine, he enlisted as a corporal in the British army in the Middle East (*photo taken in 1935*).

Photo 123 Paweł Starzeński, ex-secretary to Minister Józef Beck, as senior Uhlan in 14th Regiment of Jazłowiec Uhlans in Scotland in 1941/42.

Photo 124 Henryk Stebelski, former commercial counsellor of the Polish Embassy in Paris, as corporal of the Polish Army in Great Britain in 1941–42, before returning to diplomatic service as Polish consul in Bombay and Mexico.

Fot. 120

Fot. 121

Fot. 122

Fot. 123

Fot. 124

Wielu dyplomatów polskich z placówek francuskich włączyło się po upadku Francji w działalność w ruchu oporu. Tadeusz Nagórny, były konsul RP w Strasburgu, po ochotniczej służbie w Armii Polskiej we Francji i po zakończeniu pracy w Biurze Polskim w Marsylii, został szefem Oddziału konspiracyjnej Polskiej Organizacji Walki o Niepodległość na obszarze Marsylii, Tulonu i Hyeres.

Fot. 125 Tadeusz Nagórny.

Fot. 126 Karta demobilizacyjna T. Nagórnego po zakończeniu kampanii francuskiej w 1940 r.

Fot. 127, 128 Dokumenty T. Nagórnego jako kombatanta ruchu oporu we Francji.

Many Polish diplomats serving in Polish missions in France became active in the resistance movement after the fall of France. Tadeusz Nagórny, formerly a Polish consul in Strasbourg – having terminated voluntary service in the Polish Armed Forces in France and after working in the Polish Office in Marseilles – became Head of Unit of the underground Polish Organization for the Struggle for Independence in the area of Marseille, Toulon, and Hyeres.

Photo 125 Tadeusz Nagórny.

Photo 126 Nagórny's demobilization card after the end of the French Campaign in 1940.

Photos 127, 128 Nagórny's documents from his time as a resistance fighter in France.

Fot. 125

Fot. 126

Fot. 127

Fot. 128

W działania konspiracyjne włączyli się także liczni pracownicy MSZ, którzy pozostali w okupowanej Polsce. Grupa dyplomatów weszła w skład sekcji spraw zagranicznych Delegatury Rządu na Kraj. Członkiem sekcji został m.in. Tadeusz Chromecki, były pracownik Poselstwa RP w Moskwie, Delegatury RP w Genewie i Ambasady RP w Rzymie. Wśród dyplomatów, którzy przystąpili do walki z bronią w rękę, znalazł się m.in. Zbigniew Czeżot-Gawrak, przed wojną pracownik konsulatów w Strasburgu i w Lille, a po 1939 r. czynny w konspiracji w szeregach Armii Krajowej, uczestnik Powstania Warszawskiego.

Fot. 129 Tadeusz Chromecki w połowie lat 30. jako sekretarz Ambasady RP w Rzymie (stoi pierwszy z prawej).

Fot. 130 Zbigniew Czeżot-Gawrak w latach przedwojennych.

Fot. 131 Z. Czeżot-Gawrak w czasie Powstania Warszawskiego jako ppor. „Nowina”, dowódca plutonu w Grupie Bojowej „Krybar” Armii Krajowej (stoi pierwszy z lewej).

Many MFA officials who remained in occupied Poland also become active in the underground resistance movement. A group of diplomats became part of the Foreign Affairs Section of the Government Delegation for Poland. These included Tadeusz Chromecki, a former employee of the Polish Legation in Moscow, the Polish Delegation in Geneva, and the Polish Embassy in Rome. Diplomats who took up armed struggle included Zbigniew Czeżot-Gawrak, a pre-war employee of the consulates in Strasbourg and Lille, active in the underground Home Army after 1939 and participant of the Warsaw Uprising.

Photo 129 Tadeusz Chromecki in the mid-1930s as secretary of the Polish Embassy in Rome (*standing first from right*).

Photo 130 Zbigniew Czeżot-Gawrak before WW II.

Photo 131 Czeżot-Gawrak – alias Nowina – during the Warsaw Uprising as 2nd Lt and platoon leader in the “Krybar” Battle Group of the Home Army (*standing first from left*).

Fot. 129

Fot. 130

Fot. 131

Misję dyplomatyczną pełniły w czasie II wojny światowej liczne osoby, które przed 1939 r. nie były pracownikami MSZ. W nowych, skomplikowanych okolicznościach ich wiedza, doświadczenie i kontakty miały często z punktu widzenia polskiej polityki zagranicznej ogromną wartość. Funkcje dyplomatyczne i inne zadania związane z pracą MSZ powierzono m.in. Sylwinowi Strakaczowi, Jerzemu Giedroycowi i Józefowi Retingerowi.

Sylwin Strakacz, po roku 1918 przez ponad 20 lat sekretarz osobisty Ignacego Jana Paderewskiego, został jesienią 1939 r. delegatem RP przy Lidze

During World War Two, diplomatic service was also pursued by countless people who had not been employed by the MFA before 1939. In the new and complicated circumstances, their knowledge, experience, and contacts often played a key role in Poland's foreign policy. Diplomatic functions and other tasks pertaining to MFA work were assigned to Sylwin Strakacz, Jerzy Giedroyc and Józef Retinger and others.

Sylwin Strakacz – who after 1918 worked as Ignacy Jan Paderewski's private secretary for over twenty years – became the Polish Delegate to the

Fot. 132 Sylwin Strakacz podczas tournée Ignacego J. Paderewskiego w USA w 1935 r.; stoją od lewej prezes komitetu powitalnego Edward Witkowski, S. Strakacz, delegat burmistrza Nowego Jorku S. Mann, I.J. Paderewski.

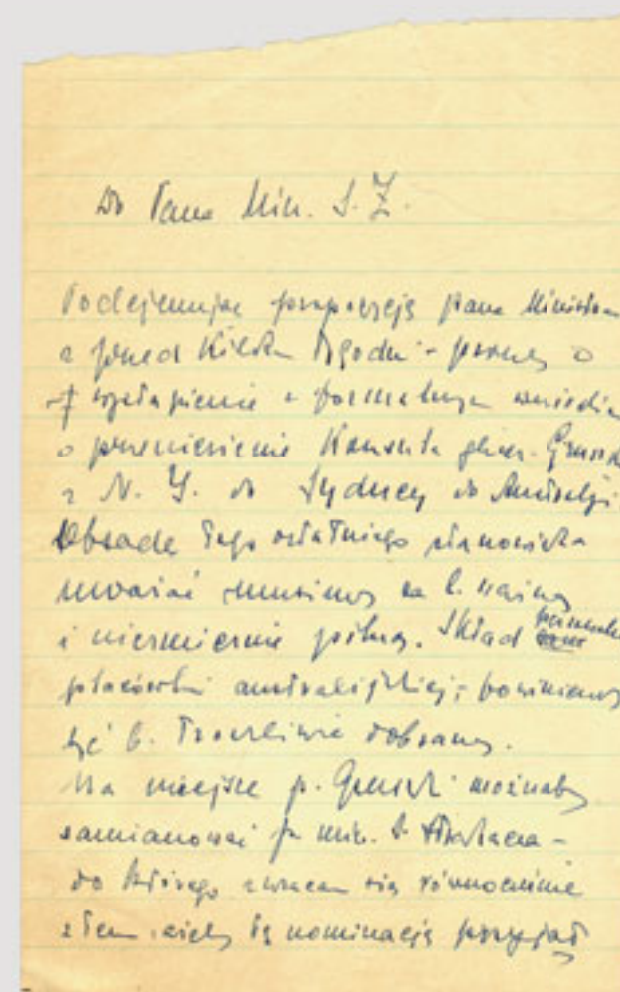
Fot. 133, 134 Notatka premiera Władysława Sikorskiego do ministra Augusta Zaleskiego: „Na miejsce p. Gruszki [urzędującego konsula generalnego w Nowym Jorku] można by zamianować p. min. S. Strakacza – do którego zwracam się równocześnie z tym, ażeby tę nominację przyjął. Załatwiłoby to pozytywnie trudności, na które natrafiamy w N.Y. Sprawy tę proszę potraktować jako pilne”.

Photo 132 Sylwin Strakacz during Paderewski US tour in 1935. Head of the welcoming committee Edward Witkowski (left), Strakacz, representative of the Mayor of New York Mann, Paderewski.

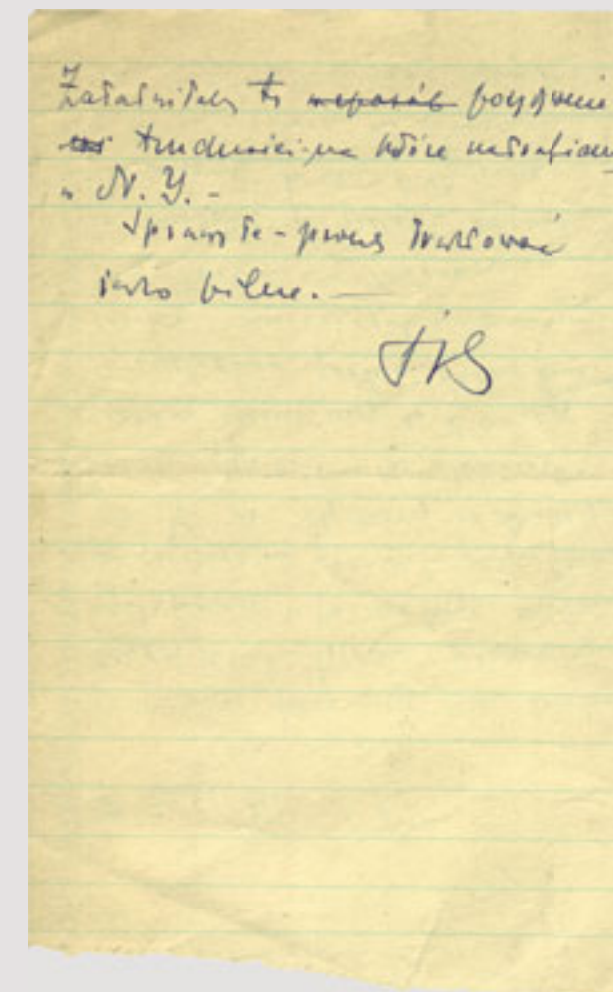
Photos 133, 134 Memorandum from PM Sikorski to Minister Zaleski: "In place of Mr. Gruszka [the acting Consul General – ed.] we could appoint Mr. Minister S. Strakacz – whom I simultaneously ask to accept the nomination. This would help resolve the difficulties we encounter in NY. Please consider these matters as urgent."

Fot. 132

Fot. 133

Fot. 134

Narodów. W latach 1940-45 zajmował stanowisko konsula generalnego RP w Nowym Jorku. Nominacja Strakacza, dokonana zgodnie z dyspozycją premiera W. Sikorskiego, wskazuje na znaczenie, jakie szef rządu przypisywał do decyzji personalnych w MSZ.

Jerzy Giedroyc, przed wojną publicysta związany z obozem konserwatywnym, redaktor naczelny „Buntu Młodych” i „Polityki”, został we wrześniu 1939 r. ewakuowany wraz z innymi pracownikami Ministerstwa Przemysłu i Handlu do Rumunii. W Bukareszcie został sekretarzem ambasadora Rogera Raczyńskiego i jako nieformalny kierownik „prezydialnego gabinetu” ambasady uczestniczył w rozległej akcji pomocy uchodźcom i urzędnikom ewakuowanym z Polski. Po zamknięciu

League of Nations in autumn 1939. In 1940–45 he was Poland's Consul General in New York. Strakacz's nomination, in line with PM Sikorski's orders, depicts the significance attributed to personnel decisions within the MFA by the head of the Polish government.

Jerzy Giedroyc – a columnist associated with the pre-war conservative camp and editor-in-chief of the biweeklies *Bunt Młodych* and *Polityka* – was evacuated in September 1939 to Romania together with other employees of the Ministry of Industry and Trade. In Bucharest, he served as secretary to Ambassador Roger Raczyński and, as the informal head of the Embassy's “presidium cabinet,” took part in widespread measures to assist refugees and

Fot. 135 Jerzy Giedroyc.

Fot. 136 Zaświadczenie wydane J. Giedroycowi jako pracownikowi poselstwa Chile w Bukareszcie.

Fot. 137 Pismo chargé d'affaires poselstwa chilijskiego zawiadamiające o konieczności zakończenia współpracy z J. Giedroyciem.

Photo 135 Jerzy Giedroyc.

Photo 136 Certificate issued to Giedroyc as an employee of the Chilean Legation in Bucharest.

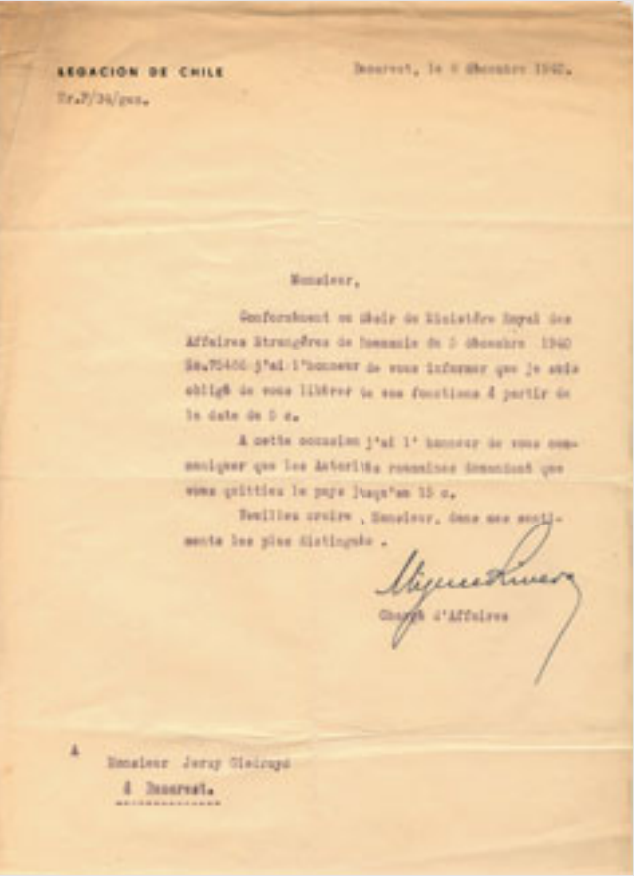
Photo 137 Letter by the chargé d'affaires of the Chilean Legation informing of the need to terminate its cooperation with Giedroyc.

Fot. 135

Fot. 136

Fot. 137

Ambasady RP w listopadzie 1940 r. pozostał w Bukareszcie i kierował biurem polskim w poselstwie Chile, które przejęło reprezentowanie interesów polskich w Rumunii. W kolejnych latach wojny był żołnierzem Brygady Karpackiej biorącej udział w walkach z Niemcami w Afryce Północnej oraz pracownikiem Biura Propagandy 2. Korpusu Polskiego. W 1946 r. założył we Włoszech Instytut Literacki (przeniesiony potem do Francji) i rozpoczął wydawanie miesięcznika „Kultura”, który wkrótce stał się kluczowym ośrodkiem polskiej myśli politycznej na emigracji.

Józef Retinger, doradca polityczny premiera Sikorskiego, po wznowieniu w 1941 r. stosunków dyplomatycznych z ZSRR został na krótko – jako *chargé d'affaires* – pierwszym szefem odtwarzanej

officials evacuated from Poland. After the closure of the Polish Embassy in November 1940, he stayed in Bucharest and headed the Polish section in the Chilean Legation, which assumed the duty of representing Polish interests in Romania. In the following years of the war, he was a soldier of the Carpathian Brigade active in the fight against Germany in North Africa and a staff member of the Propaganda Office of the 2nd Polish Corps. In 1946 he set up the Literary Institute in Italy (later moved to France) and began publishing the *Kultura (Culture)* monthly, which soon became a key centre of Polish émigré political thought.

After the re-establishment of diplomatic relations with the Soviet Union, Józef Retinger – PM

Fot. 138 Józef Retinger.

Fot. 139 J. Retinger (pierwszy z prawej) i gen. Władysław Sikorski w 1941 r.

Fot. 140 J. Retinger w rozmowie z czołowym architektem zjednoczenia europejskiego Robertem Schumanem w 1954 r.

Photo 138 Józef Retinger.

Photo 139 Retinger (right) and General Sikorski in 1941.

Photo 140 Retinger in 1954 taking to the chief architect of European integration, Robert Schuman.

Fot. 138

Fot. 139

Fot. 140

ambasady polskiej w Moskwie. W kwietniu 1944 r. stał się w wieku 56 lat najstarszym wiekiem cichociemnym. Zrzucony na spadochronie nad Polską, podczas pobytu w okupowanym kraju prowadził zakulisowe działania polityczne i wywiadowcze. Po wojnie należał do najbardziej wpływowych orędowników integracji europejskiej i współpracy transatlantyckiej.

W paszport służbowy MSZ zaopatrzony został w 1940 r. wybitny pianista Artur Rubinstein, podejmujący działania na rzecz Polski „w misji artystycznej”. W Ambasadzie RP w Kujbyszewie *attaché* prasowym został w 1942 r. pisarz i publicysta Ksawery Pruszyński.

Fot. 141 Paszport służbowy Artura Rubinsteina wystawiony przez Poselstwo RP w Buenos Aires 19 września 1940 r.

Fot. 142 Ksawery Pruszyński.

Sikorski's political advisor – shortly served as the first head of the Polish Embassy in Moscow in the rank of chargé d'affaires. In April 1944, aged 56, he became the oldest member of the Cichociemni (The Unseen and Silent) elite special-operations paratrooper division of the Polish Armed Forces in Great Britain. Parachuted into Poland, he conducted behind-the-scenes political and intelligence activities in the occupied territory. After the war, he became one of the staunchest supporters of European integration and transatlantic cooperation.

In 1940, the great pianist Artur Rubinstein was given a Foreign Ministry service passport for going on “artistic mission” for Poland. Ksawery Pruszyński, writer and publicist, became a press *attaché* in Polish Embassy in Kuybyshev in 1942.

Photo 141 Artur Rubinstein's service passport issued by Polish Legation in Buenos Aires on 19 September 1940.

Photo 142 Ksawery Pruszyński.

Fot. 141

Fot. 142

Szczególną misję dyplomatyczną wypełnił w czasie wojny Jan Karski, który przed wrześniem 1939 r. – jeszcze pod swym rodzowym nazwiskiem jako Jan Koziński – odbył staż w Konsulacie Generalnym w Londynie i po kilkumiesięcznej praktyce został etatowym pracownikiem w centrali MSZ. Zaangażowany w działalność konspiracyjną, pracownik Biura Propagandy i Informacji Komendy Głównej AK, odbył wiele podróży kurierskich między Polską, Francją i Wielką Brytanią. W 1942 r. Karski przekazał rządowi RP w Londynie, a następnie światowej opinii publicznej pierwsze obszerne informacje naoczego świadka o Holocauście oraz o funkcjonowaniu Polskiego Państwa Podziemnego w okupowanej Polsce. Jako

Fot. 143 Jan Karski w połowie lat 30.

Fot. 144 Paszport dyplomatyczny J. Karskiego wydany mu przed wyjazdem z Wielkiej Brytanii do USA.

Fot. 145 Publikacja *The Mass Extermination of Jews in German Occupied Poland* wydana przez polskie MSZ w oparciu o raport J. Karskiego.

Jan Karski fulfilled a one-of-a-kind diplomatic mission during the war. Before September 1939 – acting under his family name of Jan Koziński – he served as an intern in the Consulate General in London, becoming a full-time MFA employee after several months of traineeship. He was active in the underground resistance and – as an employee of the Office of Propaganda and Information of the Main Headquarters of the Home Army – travelled on several courier missions between Poland, France and Great Britain. In 1942, Karski – acting as an eyewitness – provided the Polish Government in London and, in turn, the world public opinion with the first in-depth information on the Holocaust and on the functioning of the Polish Underground State

Photo 143 Jan Karski in mid-1930s.

Photo 144 Karski's diplomatic passport issued before his departure from Great Britain to the United States.

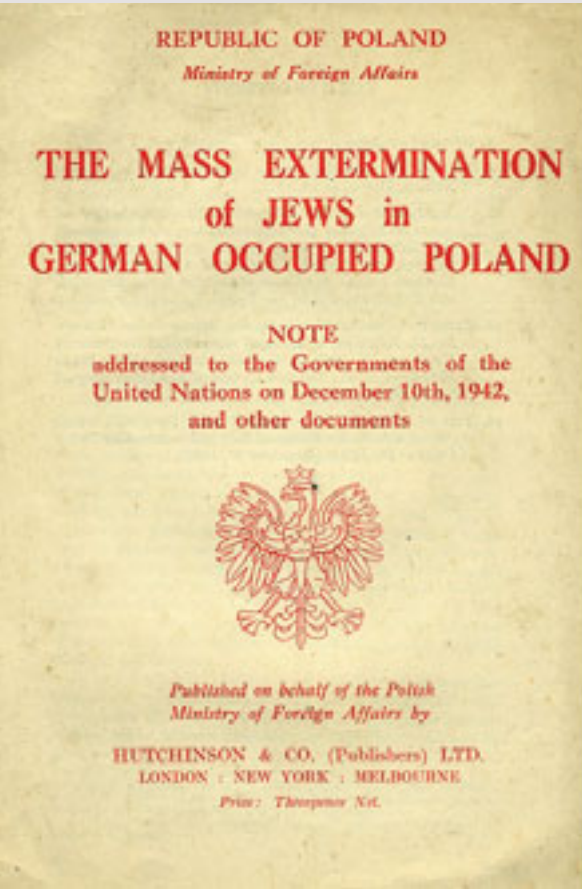
Photo 145 Paper entitled *The Mass Extermination of Jews in German Occupied Poland* published by the Polish MFA on the basis of the report submitted by Karski.

Fot. 143

Fot. 144

Fot. 145

emisariusz polityczny spotkał się z prezydentem USA F.D. Rooseveltem i czołowymi osobistościami amerykańskiego życia publicznego. Po wojnie był wykładowcą Uniwersytetu Georgetown w Waszyngtonie. Do końca życia pozostał czołową postacią dialogu polsko-żydowskiego.

W czasie wojny śmierć poniosło kilkudziesięciu pracowników MSZ. Ich pamięci poświęcona została tablica odsłonięta 1 września 1990 r. przez ministra Krzysztofa Skubiszewskiego na gmachu Ministerstwa. Widnieje na niej 69 nazwisk dyplomatów i urzędników MSZ poległych w okupowanej Polsce, w ZSRR, we Francji, Wielkiej Brytanii i na licznych frontach II wojny światowej.

Fot. 146 Tablica na budynku przy al. Szucha 23 w Warszawie.

Fot. 147 Uczestnicy uroczystości odsłonięcia tablicy – pierwszy z lewej Ludwik Łubieński, były sekretarz ministra Józefa Becka; drugi z lewej Jan Meysztowicz, były *attaché* w Delegaturze RP w Genewie, potem uczestnik kampanii norweskiej w 1940 r. i oficer Polskich Sił Zbrojnych w Wielkiej Brytanii, a w końcowym okresie wojny konsul RP w Dublinie.

in German-occupied Poland. As a political emissary, he met with US President Franklin D. Roosevelt and key political personalities in the United States. After the war he lectured at Georgetown University in Washington, DC. He remained one of the most important figures in Polish-Jewish dialogue.

The war claimed the lives of dozens of MFA officials. A commemorative plaque was unveiled in their memory at the MFA Headquarters on 1 September 1990 by Minister Krzysztof Skubiszewski. It lists the names of 69 MFA diplomats and officials killed in occupied Poland, the Soviet Union, France, Great Britain, and on the numerous front lines of WW II.

Photo 146 Plaque at the MFA Headquarters in Warsaw, Al. Szucha 23.

Photo 147 Participants of the ceremony. First from left: Ludwik Łubieński, former secretary of Minister Józef Beck; second from left: Jan Meysztowicz, former *attaché* at the Polish Delegation in Geneva, participant of the Norwegian campaign in 1940 and officer of the Polish Armed Forces in Great Britain, who also served as the Polish consul in Dublin in the latter stages of the war.

Fot. 146

Fot. 147

Siedziby

MFA headquarters

Pałac Brühla

Brühl Palace

Warszawski Pałac Brühla przy ul. Wierzbowej stał się siedzibą Ministerstwa Spraw Zagranicznych w 1938 r., po zakończeniu wieloletnich prac adaptacyjnych i remontowych. Budynek dysponował nowoczesnymi środkami łączności i zapleczem technicznym przygotowanym na wypadek konfliktu wojennego. Ambasador USA Anthony Drexel Biddle, który podczas wizyty w Ministerstwie 2 września został z powodu nalotu lotniczego sprowadzony do podziemi Pałacu, zanotował: „Po zejściu do schronu stwierdziłem, że był on wyjątkowo umiejętnie przygotowany. W istocie nigdy później nie udało mi się spotkać tak dobrze wyposażonego schronu: specjalny system wentylacji połączony z dachem, telefony

Fot. 148 Pałac Brühla w okresie przedwojennym.

Fot. 149 Plan sytuacyjny gmachów MSZ z zaznaczonymi posturkami alarmowymi i wartowniczymi.

Fot. 150 Zbombardowany we wrześniu 1939 r. rejon ulic Wierzbowej i Ossolińskich – po lewej ocalały kompleks budynków MSZ.

Fot. 151 Artyleria i uzbrojenie oddziałów polskich złożone na dziedzińcu Pałacu Brühla po upadku Warszawy.

The Brühl Palace in Warsaw, situated at Wierzbowa Street, became the seat of the Ministry of Foreign Affairs in 1938, after the termination of adaptation and reconstruction work lasting many years. The building was equipped with state-of-the-art communications systems and a technical back office meeting the needs of armed conflict. The US Ambassador to Poland, Anthony Drexel Biddle – who was evacuated to the Palace's basement during an air raid that took place during his visit to the Ministry on 2 September – said: “After heading down to the shelter, I found the premises very well prepared. Indeed, I would never again witness an equally well-equipped shelter: a special ventilation system connected

Photo 148 Brühl Palace before WW II.

Photo 149 Situational map of the Ministry with marked alarm posts and guard posts.

Photo 150 The area covering the Wierzbowa and Ossolińskich Streets after bombing raids in September 1939. To the left: the mostly untouched MFA headquarters.

Photo 151 Artillery and equipment laid down by Polish units in the courtyard of Brühl Palace after the fall of Warsaw.

Fot. 148

Fot. 149

Fot. 150

Fot. 151

z połączeniami wewnątrz ministerstwa i między ministerstwami, oparte na sieci elektrycznej, niezależnie od sieci miejskiej".

W trakcie wrześniowego ataku na Warszawę Pałac Brühla nie doznał większych uszkodzeń, choć zupełnemu zniszczeniu podczas bombardowań uległy sąsiednie domy przy ul. Ossolińskich i Wierzbowej. Po zdobyciu stolicy przez Niemców dziedziniec Pałacu służył jako miejsce magazynowania broni, którą składały po kapitulacji oddziały broniące miasta. Wkrótce potem wyremontowany budynek przeznaczono na siedzibę gubernatora dystryktu warszawskiego. Służył hitlerowskim użytkownikom jako obiekt biurowy i reprezentacyjny. Został zburzony przez Niemców po upadku Powstania Warszawskiego w 1944 r.

Fot. 152 Niemieckie zdjęcie lotnicze narożnika pl. Piłsudskiego wykonane we wrześniu 1939 r. – po lewej Pałac Saski, w centrum Pałac Brühla.

Fot. 153 Pałac Brühla jako siedziba gubernatora dystryktu warszawskiego w latach 1939–44.

Fot. 154 Ruiny Pałacu w 1944 r.; za gruzami widoczne kamienice przy ul. Fredry.

with the roof, telephone lines connected to internal Ministry phones and other ministries, all based on an electricity network off the municipal grid."

During the September attack on Warsaw, the Palace survived mostly intact, even though the next-door buildings along the Ossolińskich and Wierzbowa Streets were razed to the ground. After the Germans captured the Polish capital, the courtyard of Brühl Palace served as a depot for arms laid down by the units defending the city. Shortly afterwards the renovated building began to house the headquarters of the governor of Warsaw district. The Nazi Germans used it as office premises and for representative purposes. It was destroyed by the Germans after the defeat of the Warsaw Uprising in 1944.

Photo 152 German aerial photograph of the corner of Piłsudski Square taken in September 1939. To the left: Saxon Palace, centre: Brühl Palace.

Photo 153 Brühl Palace as the seat of the governor of Warsaw district in 1939–44.

Photo 154 The ruins of the Palace in 1944; townhouses along Fredra Street visible beyond the rubble.

Fot. 152

Fot. 153

Fot. 154

Siedziby MSZ w Paryżu i w Angers

MFA Headquarters in Paris and Angers

Przez blisko dwa miesiące (październik–listopad 1939) siedzibą MSZ była Ambasada RP w Paryżu. Pomieszczenia placówki służyły także innym organom władz państwowych. 22 listopada 1939 r. Ministerstwo Spraw Zagranicznych przeniosło się wraz z całym rządem do Angers, ok. 300 km na południowy-zachód od stolicy kraju. Władze francuskie wskazały tę lokalizację ze względu na oddalenie miasta od granicy z Niemcami oraz historyczne związki regionu Andegawenii z historią Polski. W Angers ministerstwa ulokowały się w dwupiętrowym budynku Hôtel Le Baut de la Morinière na rogu Boulevard du Maréchal Foch i Boulevard du Roi René.

Po ataku III Rzeszy na Francję i szybkich postępach ofensywy niemieckiej rząd RP,

From October to November 1939, the MFA was headquartered at the Polish Embassy in Paris, which also housed other Polish government agencies. On 22 November 1939, the Ministry of Foreign Affairs followed the Polish government to Angers, some 300 km south-west of Paris. The French authorities suggested this location because it was distant from the German border and the Anjou region had historical ties to Poland. In Angers, the ministries were located in Hôtel Le Baut de la Morinière, a two-story building on the corner of Boulevard du Maréchal Foch and Boulevard du Roi René. After the Third Reich attacked France and made rapid advances in its offensive, on 14 June 1940 – as recommended by the French authorities – the Polish government

Fot. 155 Siedziba Ambasady RP w Paryżu w początkowym okresie wojny, z szybami obklejonymi taśmami papieru dla ochrony przed wypadnięciem na skutek wybuchów bomb.

Fot. 156 Miejsca urzędowania MSZ we Francji (jako podkład wykorzystano mapę z *Der Grosse Weltatlas*, wyd. 1941).

Photo 155 Headquarters of the Polish Embassy in Paris in the early days of the war, with windows fitted with paper tape to protect them from smashing from bomb explosions.

Photo 156 MFA seats in France (map used: *Der Grosse Weltatlas*, 1941 edition).

Fot. 155

Fot. 156

zgodnie z zaleceniem władz francuskich, przeniósł się 14 czerwca 1940 r. do Libourne, miasta w pobliżu Bordeaux i wybrzeża atlantyckiego. Towarzyszyli mu ambasadorowie Francji i Wielkiej Brytanii. Część personelu MSZ pozostała w Angers dla likwidacji agend, część udała się w rejon Bordeaux, część wyjechała w kierunku granicy hiszpańskiej. Po krótkim pobycie w Libourne grupa najważniejszych osobistości – m.in. prezydent RP Władysław Raczkiewicz, członkowie rządu z ministrem Augustem Zaleskim oraz ambasador i personel ambasady brytyjskiej – zostali 19 czerwca ewakuowani do Londynu na pokładzie krążownika HMS „Arethusa”.

Fot. 157 Budynek w Angers użytkowany przez rząd RP we Francji i MSZ od listopada 1939 do czerwca 1940 r. (obecnie nieistniejący).

Fot. 158 Tablica pamiątkowa na miejscu byłej siedziby rządu RP w Angers (zdjęcie współczesne).

Fot. 159 Wiza francuska w polskim paszporcie wydana w Libourne.

moved to Libourne, a city near Bordeaux and the Atlantic Coast. It was followed by Ambassadors of France and United Kingdom. Some MFA staff stayed behind in Angers to close affairs, some left for the Bordeaux region, and still others headed toward the Spanish border. After a short stay in Libourne, a group of the most important Polish government figures, including President Władysław Raczkiewicz, cabinet members (e.g. Minister Zaleski) and the British Ambassador and his embassy staff, were evacuated to London aboard the battle cruiser HMS Arethusa on 19 June.

Photo 157 Building in Angers used by the Polish government in France and the Ministry of Foreign Affairs from November 1939 until June 1940 (no longer exists).

Photo 158 Commemorative plaque on the building formerly housing the headquarters of the Polish government in Angers (contemporary photograph).

Photo 159 French visa issued in Libourne in a Polish passport.

Fot. 157

Fot. 158

Fot. 159

Siedziba MSZ w Londynie

MFA Headquarters in London

W okresie przygotowywania ewakuacji władz polskich z Francji do Wielkiej Brytanii Ambasada RP w Londynie podjęła działania w celu przygotowania odpowiedniej siedziby dla rządu i Prezydenta RP. Rozważana była możliwość wynajęcia na takie potrzeby obiektów na terenie Oksfordu. Ostatecznie jednak, ze względu na szczupłość bazy lokalowej w tym uniwersyteckim mieście, zdecydowano się na zorganizowanie pobytu władz RP w Londynie. W czerwcu 1940 r. rząd ulokował się początkowo w niewielkim domu przy Upper Grosvenor Street 45, a potem w obszernym wiktoriańskim pałacu przy Kensington Garden 18. Minister spraw zagranicznych August Zaleski rozpoczął urzędowanie w budynku Ambasady RP przy Portland Place 47.

Fot. 160 Ambasada RP przy Portland Place (zdjęcie współczesne).

Fot. 161 Gabinet ambasadora RP w Londynie.

Fot. 162 Siedziba rządu i MSZ przy Kensington Garden z opuszczoną do połowy flagą po śmierci premiera Władysława Sikorskiego w lipcu 1943 r.

In the period leading up to the evacuation of the Polish government from France to Great Britain, the Polish Embassy in London took measures to set up an appropriate headquarters for the Polish government and president. One option that was being considered was to rent premises in Oxford for this purpose. Ultimately, due to the limited real estate resources in this university town, the decision was made to organize the Polish government headquarters in London. In June 1940 the government initially moved into a small townhouse at 45 Upper Grosvenor Street, and then into a much larger Victorian-era palace at 18 Kensington Garden. Foreign Minister August Zaleski took up his duties in the Polish Embassy building at 47 Portland Place.

Photo 160 Polish Embassy at Portland Place (contemporary photograph).

Photo 161 Private office of the Polish Ambassador in London.

Photo 162 Government and MFA headquarters at Kensington Garden with flag flying at half-staff following the death of Prime Minister Sikorski in July 1943.

Fot. 160

Fot. 161

Fot. 162

Placówki dyplomatyczne w Niemczech

Diplomatic post network. Germany

Przed wrześniem 1939 r. MSZ podlegało 10 ambasad, 20 poselstw, 24 konsulatory generalne i 42 konsulatory. Wybuch wojny, a następnie rozwój wydarzeń politycznych w latach 1939–45 spowodowały, iż sieć polskich placówek ulegała w tym okresie licznym zmianom.

Atak III Rzeszy na Polskę oznaczał kres działalności Ambasady RP w Berlinie i 14 funkcjonujących w Niemczech urzędów konsularnych. Zakończyły swą działalność konsulatory generalne RP we Frankfurcie nad Menem, Królewcu, Monachium, Opolu i Wiedniu oraz konsulatory w Düsseldorfie, Hamburgu, Kwidzynie, Lipsku, Olsztynie, Pile, Szczecinie i Wrocławiu oraz wicekonsulat w Elku.

Fot. 163 Placówki polskie w Niemczech przed 1 września 1939 r. (jako podkład wykorzystano mapę III Rzeszy z „Columbus Atlas”, wyd. 1939).

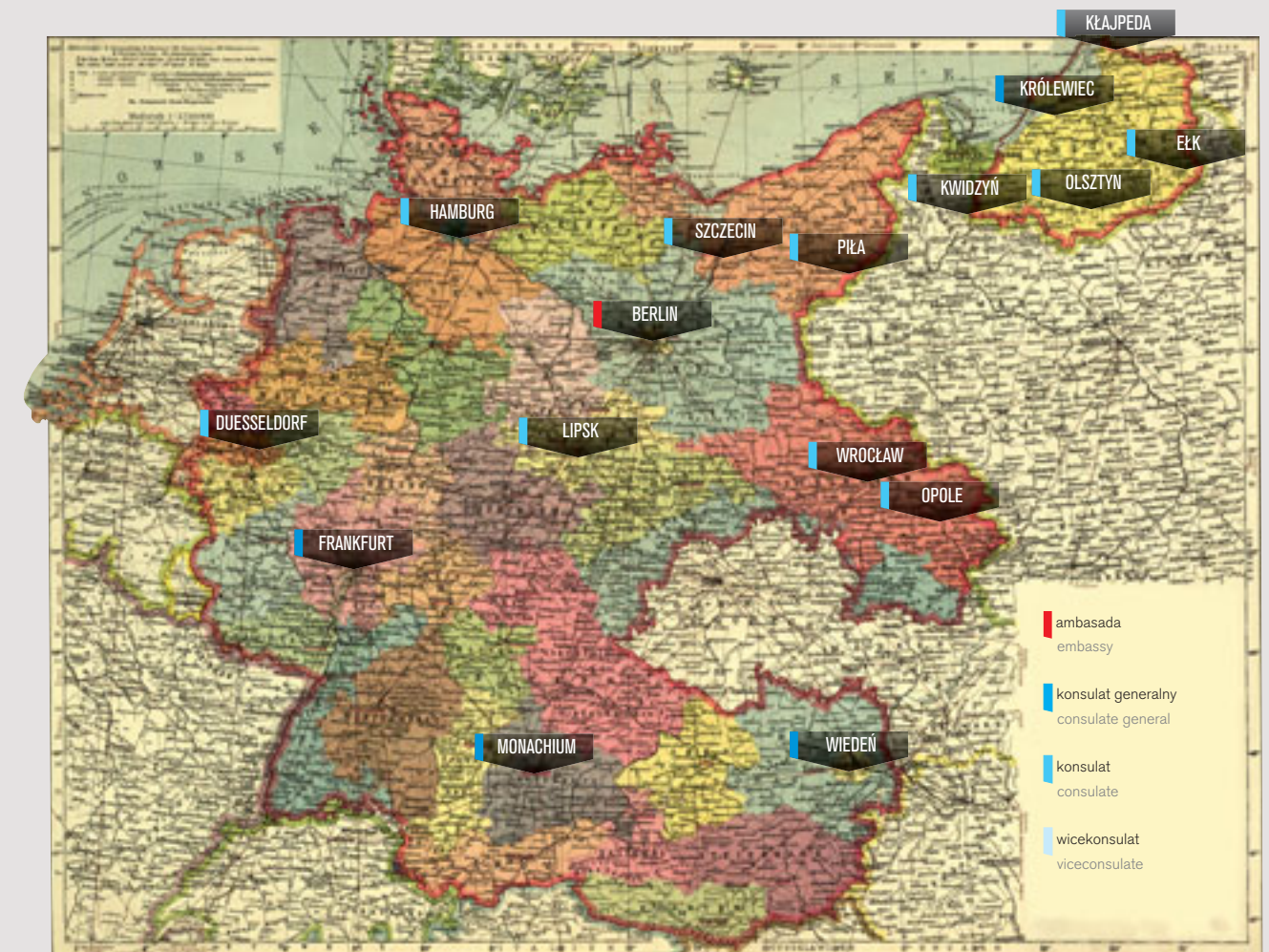
Fot. 164 Ambasada RP w Berlinie.

Before September 1939, the MFA spanned a network of 10 embassies, 20 legations, 24 consulates general and 42 consulates. The outbreak of the war and the political developments in 1939–45 meant that the network of Polish diplomatic posts underwent significant changes during this period.

The Third Reich's invasion of Poland put an end to the activities of the Polish Embassy in Berlin and the 14 consular posts operating in Germany. The closed Polish Consulates General included those in Frankfurt am Main, Königsberg, Munich, Oppeln (Opole) and Vienna, as well as the Consulates in Düsseldorf, Hamburg, Marienwerder (Kwidzyń), Leipzig, Allenstein (Olsztyn), Schneidemühl (Piła),

Photo 163 Polish diplomatic missions in Germany before 1 September 1939 (map of Third Reich from *Columbus Weltatlas*, 1939 edition).

Photo 164 Polish Embassy in Berlin.

Fot. 163

Fot. 164

Przestała także działać podległa MSZ placówka posiadająca specjalny status – Komisariat Generalny RP w Gdańsku.

Niemcy uzależnili zgodę na wyjazd polskiego personelu dyplomatyczno-konsularnego z terenu III Rzeszy od bezpiecznego wyjazdu pracowników placówek niemieckich z Polski. Ambasador Józef Lipski opuścił Berlin 3 września, powierzając opiekę nad budynkiem ambasady i nad interesami obywateli polskich poselstwu szwedzkiemu. Mandat ten zakwestionowały władze niemieckie w listopadzie 1939 r., gdy powiadomiono Szwedów, że ich misja jest już bezprzedmiotowa ze względu na zanik państwa polskiego.

Fot. 165 Budynek Konsulatu Generalnego RP w Królewcu.

Fot. 166 Pracownicy konsulatu w Olsztynie przed siedzibą urzędu (zdjęcia przedwojenne).

Stettin (Szczecin) and Breslau (Wrocław), plus the Vice-Consulate in Lyck (Ełk). The Commissariat General in Gdansk – an MFA post with special status – also ceased its operations.

Germany agreed to the safe departure of Polish diplomatic and consular staff from the territory of the Third Reich, under the condition that staff from German posts in Poland would also be entitled to the same. Ambassador Lipski left Berlin on 3 September, bestowing the Embassy building and the interests of Polish citizens to the Swedish Legation. This mandate was questioned by the German authorities in November 1939, who informed Sweden that their mandate had ceased to exist due to the collapse of the Polish state.

Photo 165 Building of the Polish Consulate General in Königsberg.

Photo 166 Employees of the Consulate in Olsztyn in front of the consulate building (pre-war photograph).

Fot. 165

Fot. 166

Podnosząc argument o trudnościach z ewakuacją z Polski pracowników 7 niemieckich urzędów konsularnych, władze III Rzeszy internowały w Hamburgu i w Wiedniu personel placówek konsularnych RP. Polscy konsulowie mogli opuścić Niemcy dopiero 13 i 14 września. Trzech dyplomatów aresztowano – konsul generalny w Królewcu Jerzy Warchałowski i jego zastępca Witold Winiarski odzyskali wolność w 1940 r., konsul w Olsztynie Bohdan Jałowiecki zginął w 1941 r. w obozie niemieckim w Działdowie.

Fot. 167 Żołnierze niemieccy zajmują 1 września 1939 r. budynek Komisariatu Generalnego RP w Gdańsku;

Fot. 168 Konsul generalny w Królewcu Jerzy Warchałowski.

Fot. 169 Konsul generalny w Monachium Mieczysław Grabiński.

Fot. 170 Konsul we Frankfurcie Maksymilian Gajdziński.

Raising the argument of difficulties in evacuating the staff of 7 German consular offices from Poland, the Third Reich interned the Polish consular staff in Hamburg and Vienna. The Polish consuls were finally allowed to leave Germany on 13 and 14 September. Three diplomats were arrested – the Consul General in Königsberg, Jerzy Warchałowski, and his deputy, Witold Winiarski, were freed in 1940; the Consul in Olsztyn, Bohdan Jałowiecki, died in 1941 in the German camp in Działdowo.

Photo 167 German soldiers seize the Polish Commissariat General in Gdansk on 1 September 1939.

Photo 168 Consul General in Königsberg Jerzy Warchałowski.

Photo 169 Consul General in Munich Mieczysław Grabiński.

Photo 170 Consul in Frankfurt Maksymilian Gajdziński.

Fot. 167

Fot. 168

Fot. 169

Fot. 170

Placówki dyplomatyczne w Związku Radzieckim

Diplomatic post network. USSR

W 1939 r. MSZ dysponowało w Związku Radzieckim czterema placówkami – ambasadą w Moskwie, konsulatami generalnymi w Kijowie i Mińsku oraz konsulem w Leningradzie.

Po agresji 17 września 1939 r. ambasador Wacław Grzybowski, zgodnie z instrukcją ministra Józefa Becka, zażądał od strony radzieckiej wiz umożliwiających polskiemu personelowi opuszczenie ZSRR. Wszystkich dyplomatów wezwano do jak najszybszego przybycia do Moskwy. Na przeszkodzie ewakuacji stanęła decyzja władz radzieckich, które przyznały przywileje dyplomatyczne szefowi polskiej placówki, ale odmówiły ich pozostałym dyplomatom. Rosjanie zmienili stanowisko i wydali Polakom wizy wyjazdowe po interwencji ambasadorów mocarstw zachodnich, w tym wicedziekana korpusu dyplomatycznego Włocha Augusto Rosso. Polscy dyplomaci mogli opuścić Moskwę dopiero 10 października. Mimo starań i interwencji nie udało się odszukać konsula generalnego RP w Kijowie Jerzego Matusińskiego, który został najprawdopodobniej aresztowany i zamordowany przez NKWD.

Stosunki dyplomatyczne między Polską a Związkiem Radzieckim ponownie nawiązano po podpisaniu 30 lipca 1941 r. tzw. układu Sikorski–Majski. Ambasadę RP w Moskwie otwarto w sierpniu 1941 r., ale podobnie jak placówki innych państw, już w początkach listopada przeniesiona została do Kujbyszewa, bardziej oddalonego od europejskiego teatru działań wojennych. W następnych tygodniach

Fot. 171 Budynek Ambasady RP w Moskwie w latach 1934–39, przy ul. Spiridonowka 30 (zdjęcie współczesne).

Fot. 172 Konsul generalny w Kijowie Jerzy Matusiński (stoi w środku) – zdjęcie z 1935 r., z okresu pełnienia misji konsularnej w Nowym Jorku.

Fot. 173 Konsul w Leningradzie Eugeniusz Weese.

Fot. 174 Radziecka wiza dyplomatyczna wydana w Londynie w 1941 r. polskiemu dyplomacie wyjeżdżającemu do pracy w Ambasadzie RP w Moskwie.

Fot. 175 Budynek Ambasady RP w Kujbyszewie (obecnie Samara), zdjęcie współczesne.

Fot. 176 Tablica pamiątkowa na budynku dawnej Ambasady RP w Kujbyszewie.

Fot. 177 Lista pracowników placówek Ambasady RP w Kujbyszewie, w tym wielu tzw. M.Z., czyli mężów zaufania.

In 1939 the MFA had four diplomatic posts in the Soviet Union: an embassy in Moscow, consulates general in Kiev and Minsk, and a consulate in Leningrad.

After the Soviet aggression on 17 September 1939, Ambassador Wacław Grzybowski, instructed by Minister Beck, demanded that the Soviets provide visas enabling Polish diplomatic staff to leave the USSR. All of them were summoned urgently to Moscow. The evacuation was hindered by the Soviet authorities, which granted diplomatic privileges to the head of the Polish mission, but refused to do the same for the other members of the diplomatic staff. The Soviets changed their mind and issued exit visas to Poles after Western powers, including the vice-dean of the diplomatic corps, the Italian diplomat Augusto Rosso intervened on their behalf. On 10 October, Polish diplomats were finally allowed to leave Moscow. Despite huge efforts and many interventions, Poland's Consul General in Kiev Jerzy Matusiński had not been found. Presumably he was arrested and murdered by the NKVD.

Diplomatic relations between Poland and the Soviet Union were re-established after the signing of the Sikorski-Maisky Pact on 30 July 1941. In August 1941, the Polish Embassy in Moscow was reopened only to be moved in early November, along with other diplomatic missions, to Kuybyshev further away from the European theatre of war. Over the next few weeks, 21 embassy delegations were

Photo 171 Polish Embassy building in Moscow in 1934–39, at 30 Spiridonovka Street (contemporary photograph).

Photo 172 Polish Consul General in Kiev Jerzy Matusiński (*centre*) – photograph from 1935, during his time as Consul General in New York.

Photo 173 Polish Consul in Leningrad Eugeniusz Weese.

Photo 174 Soviet diplomatic visa issued in London in 1941 to a Polish diplomat leaving on a mission to the Polish Embassy in Moscow.

Photo 175 Polish Embassy building in Kuybyshev (today's Samara), contemporary photograph.

Photo 176 Commemorative plaque on the former Polish Embassy building in Kuybyshev.

Photo 177 List of employees of the missions of the Polish Embassy in Kuybyshev, including numerous persons listed as M.Z. (Polish: *mąż zaufania*; trusted representative).

Fot. 171

Fot. 175

Fot. 176

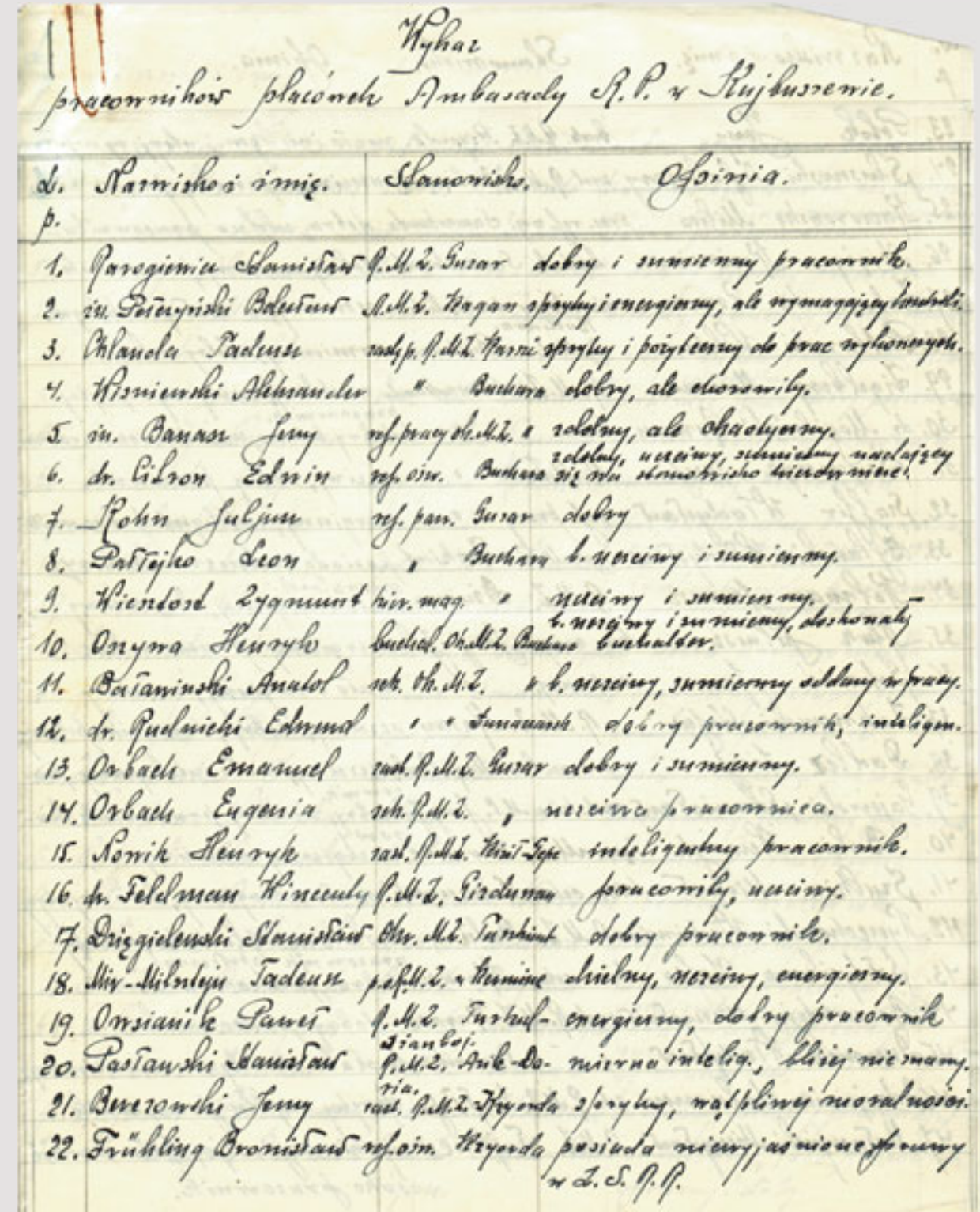
Fot. 172

Fot. 173

Fot. 174

Fot. 177

 ambasada embassy
 delegatura delegation

Placówki w ZSRR w 1939 r. – mapa na s. 214
Diplomatic posts in the USSR in 1939 – map on page 214

na terenie ZSRR powstała sieć 21 delegatur ambasady. Nie miały one formalnie statusu konsulatów, ale pełniły w istocie większość zadań o charakterze opieki konsularnej. Pomocą służyli placówkom ochotniczo mężowie zaufania rekrutujący się spośród zesłanych do ZSRR Polaków; wielu z nich później aresztowano. Delegatury, poddawane przez władze ZSRR coraz liczniejszym obostrzeniom, zakończyły ostatecznie działalność w kwietniu 1943 r., po zerwaniu stosunków polsko-radzieckich w związku z wykryciem zbrodni katyńskiej.

Fot. 178 Siedziby placówek dyplomatycznych i delegatur Ambasady RP w ZSRR (jako podkład wykorzystano mapę azjatyckiej części ZSRR, wydanej w serii *Philips' Authentic Imperial Maps*, Liverpool 1940).

Fot. 179 Zaświadczenie wydane przez męża zaufania Ambasady RP w mieście i rejonie Bijsk.

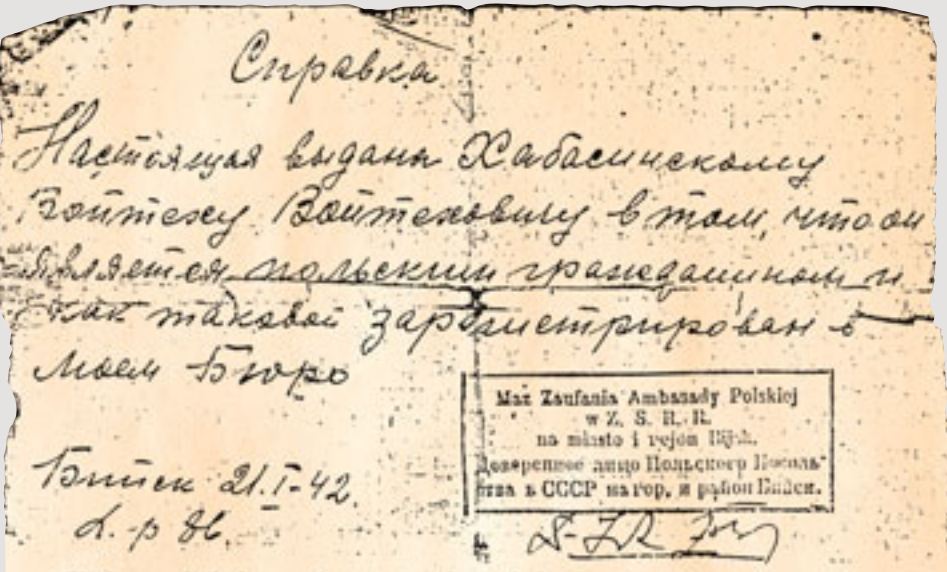
Fot. 180 Pierwsza strona raportu na temat przymusowej likwidacji delegatur Ambasady RP, opracowanego po przeniesieniu władz polskich do Iranu.

set up across the USSR. The delegations, having no formal consular status, took over consular protection duties. The missions were helped by volunteers – so-called trusted representatives – recruited from among Poles exiled to the USSR; many were later arrested. Subjected to mounting restrictions imposed by the Soviet authorities, the delegations ceased operating in April 1943 when the Polish-Soviet relations were broken off after the discovery of the Katyn massacre.

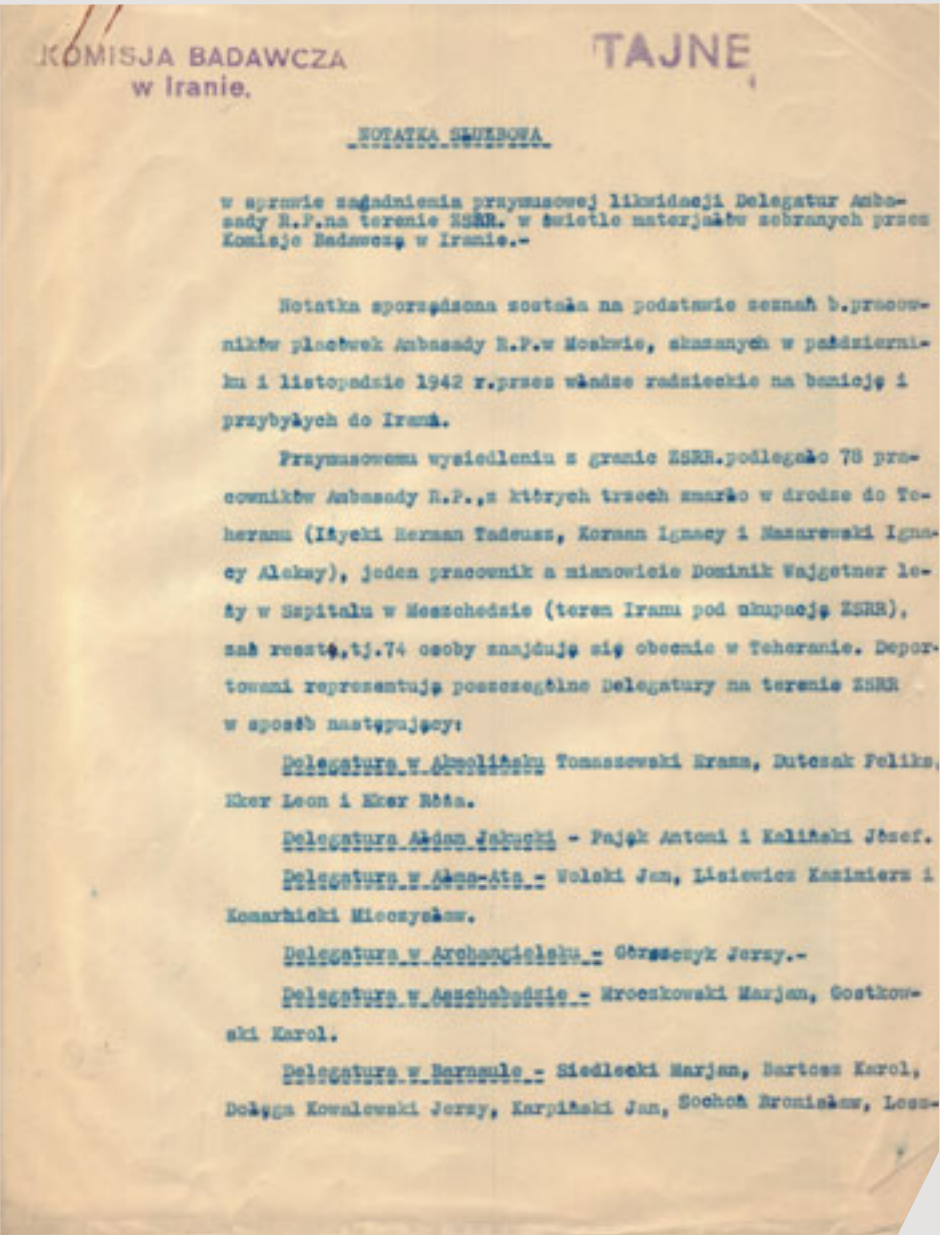
Photo 178 Locations of diplomatic missions and delegations of the Polish Embassy in the USSR (on the basis of a map of Soviet Central Asia, published by *Philip's Authentic Imperial Maps*, Liverpool 1949).

Photo 179 Certificate issued by a trusted representative of the Polish Embassy in the city and region of Biysk.

Photo 180 Page one of the report on the forced closure of the Polish Embassy delegations, drafted after the relocation of the Polish authorities to Iran (English translation on page 408).

Fot. 179

Fot. 180

Placówki dyplomatyczne działające przez cały okres wojny

Diplomatic post network. Diplomatic posts
continuing to function during the war

Tylko kilka placówek dyplomatycznych i konsu-
larnych RP kontynuowało swą działalność przez cały
okres II wojny światowej. Należały do nich ambasady
w Londynie, Waszyngtonie, Ankarze i Watykanie, po-
selstwa w Bernie, Buenos Aires, Lizbonie, Madrycie,
Meksyku, Rio de Janeiro, Szanghaju, Sztokholmie,
Kairze i Teheranie oraz konsulaty w krajach Azji
i Ameryki niezaangażowanych w konflikt wojenny.

Fot. 181 Ambasada RP w Waszyngtonie.

Fot. 182 Ambasada RP w Ankarze.

Fot. 183 Poselstwo RP w Madrycie.

Fot. 184 Poselstwo RP w Bernie.

Fot. 185 Ambasada RP przy Watykanie.

Fot. 186 Poselstwo RP w Teheranie.

Fot. 187 Poselstwo RP w Lizbonie.

Only a handful of the Polish diplomatic and
consular posts continued to operate throughout
World War Two. These included the Embassies in
London, Washington, Ankara and the Holy See, the
Legations in Bern, Buenos Aires, Lisbon, Madrid,
Mexico City, Rio de Janeiro, Shanghai, Stockholm,
Cairo, and Tehran, as well as Consulates in countries
in Asia and America that were not engaged in the
military conflict.

Photo 181 Polish Embassy in Washington.

Photo 182 Polish Embassy in Ankara.

Photo 183 Polish Legation in Madrid.

Photo 184 Polish Legation in Bern.

Photo 185 Polish Embassy to the Holy See.

Photo 186 Polish Legation in Tehran.

Photo 187 Polish Legation in Lisbon.

Fot. 181

Fot. 182

Fot. 183

Fot. 184

Fot. 186

Fot. 185

Fot. 187

Zmiany w sieci placówek w krajach europejskich

Diplomatic post network.
Changes in European countries

Już 1 września 1939 r. przestało działać Poselstwo RP w Słowacji uzależnionej od III Rzeszy. Przed końcem września zamknięto poselstwa w Estonii i na Łotwie. Poselstwo w stolicy Litwy, Kownie, zakończyło funkcjonowanie 16 października. Atak Niemiec na Danię, Norwegię, Holandię i Belgię w kwietniu i maju 1940 r. oznaczał kres działalności placówek polskich w tych krajach.

Specyficzna sytuacja powstała po kapitulacji Francji. W połowie czerwca 1940 r. Ambasada RP w Paryżu ewakuowała się do Lizbony, ale zabiegi rządu sformowanego pod kierownictwem marsz. Philippe'a Pétaina sprawiły, że placówka kierowana przez *chargé d'affaires* Feliksa

The Polish Legation in Slovakia – a country subordinated to the Third Reich – terminated its operations already on 1 September 1939. The legations in Estonia and Latvia were closed before the end of September. The legation in the Lithuanian capital, Kaunas, was closed on 16 October. The German offensive in Denmark, Norway, the Netherlands, and Belgium in April–May 1940 meant the end of activities of the Polish diplomatic posts in these countries.

A specific situation arose after the fall of France. In mid-June 1940, the Polish Embassy in Paris was evacuated to Lisbon, but measures taken by the government of Marshal Philippe Pétain meant

Fot. 188 Poselstwo RP w Kownie.

Fot. 189 Konsulat RP w Dyneburgu (Łotwa)

Fot. 190 Poselstwo RP w Brukseli

Photo 188 Polish Legation in Kaunas.

Photo 189 Polish Consulate in Dyneburg (Latvia).

Photo 190 Polish Legation in Brussels.

Fot. 188

Fot. 190

Fot. 189

Frankowskiego powróciła do Francji i w drugiej połowie lipca podjęła urzędowanie w Vichy, siedzibie władz uzależnionego od Niemiec Państwa Francuskiego. Władze III Rzeszy nie życzyły sobie jednak takiej formy stosunków polsko-francuskich i relacje dyplomatyczne między rządem RP a rządem Vichy zostały zerwane 23 września 1940 r.

Siedziby i fundusze zlikwidowanej służby dyplomatycznej we Francji przejęły biura polskie, powołane w Tuluzie, Nicei i Lyonie dla dalszego sprawowania funkcji opiekuńczych nad obywatelami RP. Nie posiadały statusu konsularnego, choć w istocie pełniły większość funkcji dawnych konsulatów.

Fot. 191 Stanisław Zabięto, generalny dyrektor biur polskich we Francji (zdjęcie z 1939 r.).

Fot. 192–194 List Feliksa Frankowskiego do ministra Augusta Zaleskiego przedstawiający okoliczności zerwania stosunków z rządem Vichy.

that the mission headed by chargé d'affaires Feliks Frankowski returned to France and began operating in Vichy – the seat of the French State subject to Germany – in the second half of July. The authorities of the Third Reich did not, however, accept this format of Polish-French relations, and diplomatic relations between the Polish government and the government in Vichy were severed on 23 September 1940.

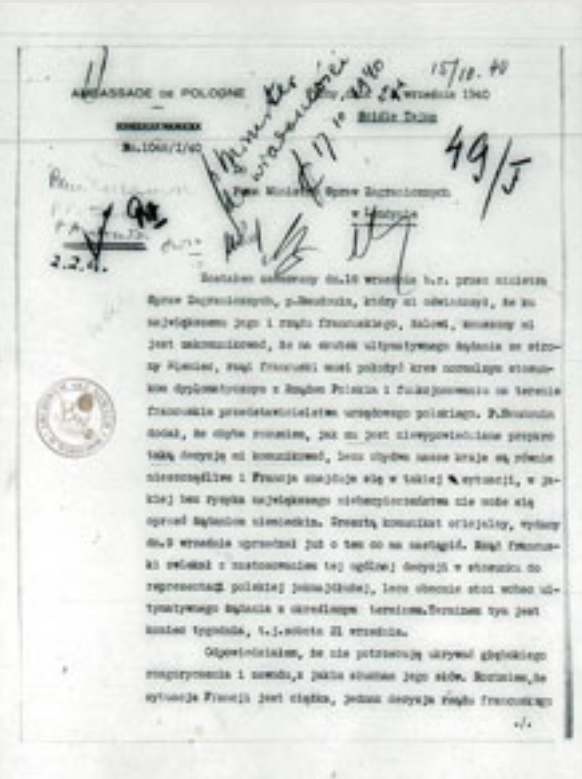
The buildings and funds of the liquidated diplomatic corps in France were taken over by the Polish offices established in Toulouse, Nice, and Lyon, so as to provide ongoing care to Polish citizens. They did not possess consular status, although in essence

Photo 191 Stanisław Zabięto, director general of the Polish offices in France, photograph from 1939.

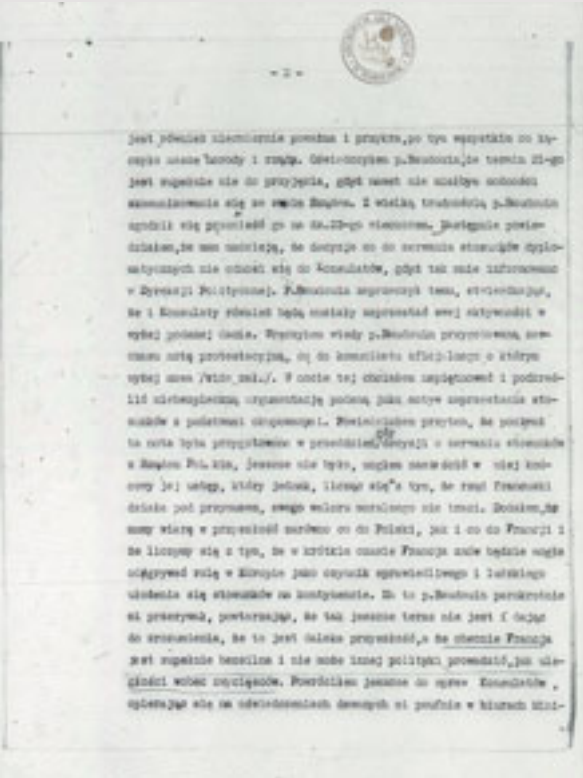
Photos 192–194 Letter from Feliks Frankowski to Minister Zaleski outlining the circumstances leading to the severing of relations with the Vichy government (English translation on page 408).

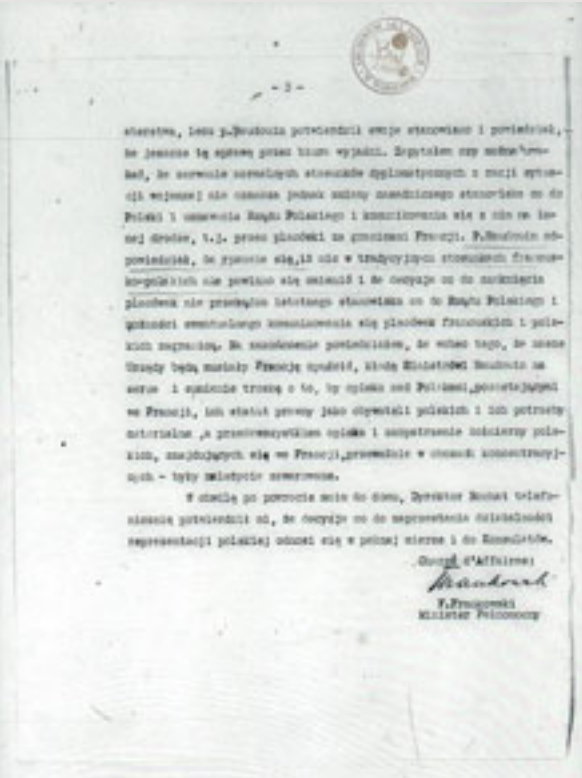
Fot. 191

Fot. 192

Fot. 193

Fot. 194

Zmiany w sieci placówek
w krajach europejskich

Diplomatic post network.
Changes in European countries

Przy francuskim MSZ akredytowano nieoficjalnego przedstawiciela rządu polskiego, Stanisława Zabięłę, który otrzymał stanowisko generalnego dyrektora biur polskich we Francji. Stan taki trwał do końca 1941 r., gdy na skutek nacisków władz niemieckich wszystkie polskie placówki zamknięto.

Po przystąpieniu Włoch do wojny w czerwcu 1940 r. zakończyła działalność Ambasada RP przy Kwirynale, a między listopadem 1940 a czerwcem 1941 r. na skutek nacisków dyplomacji niemieckiej zamknięte zostały ambasady, poselstwa i konsulaty RP w Rumunii, na Węgrzech, w Bułgarii, Jugosławii, Grecji i Finlandii.

Fot. 195 Ambasada RP przy Kwirynale.

Fot. 196 Strona tytułowa moskiewskiej „Prawdy” z 28 kwietnia 1943 r. – po lewej artykuł *Przeciwko polskim sojusznikom Hitlera*, po prawej treść noty radzieckiej, wręczonej ambasadorowi Tadeuszowi Romerowi o zerwaniu stosunków z Polską.

they continued to fulfil the functions of the former consulates. Stanisław Zabięłło was nominated the unofficial representative of the Polish government to the French Foreign Ministry; he assumed the post of director general of the Polish offices in France. This state of affairs continued through 1941 when, as a result of pressure by the German authorities, all of the Polish missions were shut down.

After Italy joined the war in June 1940, the Polish Embassy to the Quirinale terminated its activities; Polish embassies, legations and consulates were closed in Romania, Hungary, Bulgaria, Yugoslavia, Greece and Finland from

Photo 195 Polish Embassy to the Quirinale.

Photo 196 Page one of the Moscow-based *Pravda* newspaper from 28 April 1943; left hand side – article entitled *Against Hitler's Polish Allies*; (left) a reprint of the Soviet note issued to Ambassador Romer on breaking off relations with Poland.

Fot. 195

Fot. 196

W kwietniu 1943 r., po odkryciu grobów katyńskich, ZSRR zerwał stosunki dyplomatyczne z Polską i zamknięte zostały wszystkie placówki polskie w ZSRR.

W ostatnim roku wojny, wraz z procesem wyzwania Europy Zachodniej spod okupacji niemieckiej, reaktywowały swą działalność placówki dyplomatyczne w stolicach Francji, Belgii, Holandii, Włoch i Norwegii.

Fot. 197 Ambasador Stefan Glazer rozpoczynający urzędowanie w wyzwolonej Brukseli (trzeci od prawej) z grupą współpracowników przed siedzibą placówki.

Fot. 198 Stanisław Janikowski, *chargé d'affaires* w ponownie otworzonej w 1944 r. Ambasadzie RP w Rzymie.

Fot. 199 Ambasador Kajetan Morawski (po prawej, w okularach), który objął funkcję szefa placówki w Paryżu po wyzwoleniu Francji, obserwujący w marcu 1945 r. dekorację polskich żołnierzy odznaczeniami francuskimi.

Fot. 200 Placówki dyplomatyczne RP w Europie w okresie II wojny światowej (jako podkład wykorzystano mapę z *Meyers Grosser Hausatlas*, wyd. 1938).

November 1940 to June 1941, as a result of German diplomatic pressure.

In April 1943, after the discovery of the Polish mass graves in Katyn, the USSR severed diplomatic relations with Poland and all of the Polish missions in the Soviet Union ceased operating.

In the last year of WW II – together with the successive liberation of Western Europe from German occupation – the diplomatic missions in the capitals of France, Belgium, the Netherlands, Italy, and Norway were reactivated.

Photo 197 Ambassador Stefan Glazer inaugurating his mission in Brussels after the city's liberation (*third from left*) with a group of his staff in front of the embassy building.

Photo 198 Stanisław Janikowski, *chargé d'affaires* in the Polish Embassy in Rome, reopened in 1944.

Photo 199 Ambassador Kajetan Morawski (*right, in glasses*) who took over the post of head of mission in Paris after France was liberated, observing Polish soldiers being decorated with French medals in March 1945.

Photo 200 Polish diplomatic posts in Europe during World War Two (map used: *Meyers Grosser Hausatlas*, 1938 edition).

Fot. 197

Fot. 198

Fot. 199

Zmiany w sieci placówek w krajach pozaeuropejskich

Diplomatic post network abroad.
Changes in non-European countries

Starania rządu polskiego o utrzymywanie stosunków dyplomatycznych na jak najwyższym poziomie z możliwie największą liczbą krajów neutralnych zaowocowały w latach 1940–42 utworzeniem lub podniesieniem rangi kilku przedstawicielstw RP, szczególnie w krajach Ameryki Południowej.

Na początku 1940 r. rząd Chile wyraził zgodę na otwarcie poselstwa polskiego w Santiago de Chile (wcześniej poseł RP akredytowany w tym kraju rezydował w Argentynie) i na przyjazd posła Władysława Mazurkiewicza. W maju 1940 r. pierwszym posłem polskim rezydującym w Meksyku został dotychczasowy *chargé d'affaires* Mieczysław Marchlewski. Rząd RP podjął także decyzje o utworzeniu poselstw w Unii Południowoafrykańskiej, w Kanadzie i Irlandii.

Fot. 201 Poseł Władysław Mazurkiewicz.

Fot. 202 *Chargé d'affaires* Mieczysław Marchlewski.

Fot. 203 Poseł Roman Dębicki.

Fot. 204 Poseł Mieczysław Chałupczyński.

Efforts made by the Polish government to maintain high-level diplomatic relations with possibly the greatest number of neutral countries led in 1940–1942 to the establishment of several new Polish diplomatic representations and to raising the rank of several others, particularly in the countries of South America.

In early 1940, the Chilean government consented to the opening of a Polish legation in Santiago de Chile (the Polish envoy to that country was previously based in Argentina) and the arrival of Envoy Władysław Mazurkiewicz. In May 1940, Mieczysław Marchlewski, former *chargé d'affaires*, became the first Polish envoy to Mexico. The Polish government also decided to establish its legations in the Union of South Africa, Canada and Ireland.

Photo 201 Envoy Władysław Mazurkiewicz.

Photo 202 *Chargé d'affaires* Mieczysław Marchlewski.

Photo 203 Envoy Roman Dębicki.

Photo 204 Envoy Mieczysław Chałupczyński.

Fot. 201

Fot. 202

Fot. 203

Fot. 204

Zmiany w sieci placówek
w krajach pozaeuropejskich

Diplomatic post network abroad.
Changes in non-European countries

W 1941 r. otwarto poselstwo RP w Limie (poseł Oswald Kermenić), a w 1942 r. w Bogocie (poseł Mieczysław Chałupczyński), w Hawanie (poseł Roman Dębicki) i w Montevideo (*chargé d'affaires* Konstanty Jordan-Rozwadowski).

W październiku 1941 r., w okresie poprzedzającym wejście do wojny, władze Japonii nakazały zlikwidowanie funkcjonującej do tego czasu polskiej placówki w Tokio, kierowanej przez ambasadora Tadeusza Romera. Wkrótce potem rząd RP podjął decyzję o podniesieniu dotychczasowego poselstwa w Chinach (w Szanghaju) do rangi ambasady przeniesionej do Chungkingu. Kierownictwo placówki objął Alfred Poniński, były minister pełnomocny Ambasady RP w Bukareszcie i bliski współpracownik ambasadora Rogera Raczyńskiego. W 1942 r. otwarto poselstwa w Ottawie i w Bagdadzie.

Fot. 205 Ambasada RP w Tokio.

Fot. 206 Szyfrogram ambasadora Tadeusza Romera informujący MSZ o zakończeniu działalności placówek polskich w Japonii.

In 1941, a Polish legation was opened in Lima (Envoy Oswald Kermenić), and in 1942 – in Bogota (Envoy Mieczysław Chałupczyński), in Havana (Envoy Roman Dębicki) and in Montevideo (*chargé d'affaires* Konstanty Jordan-Rozwadowski).

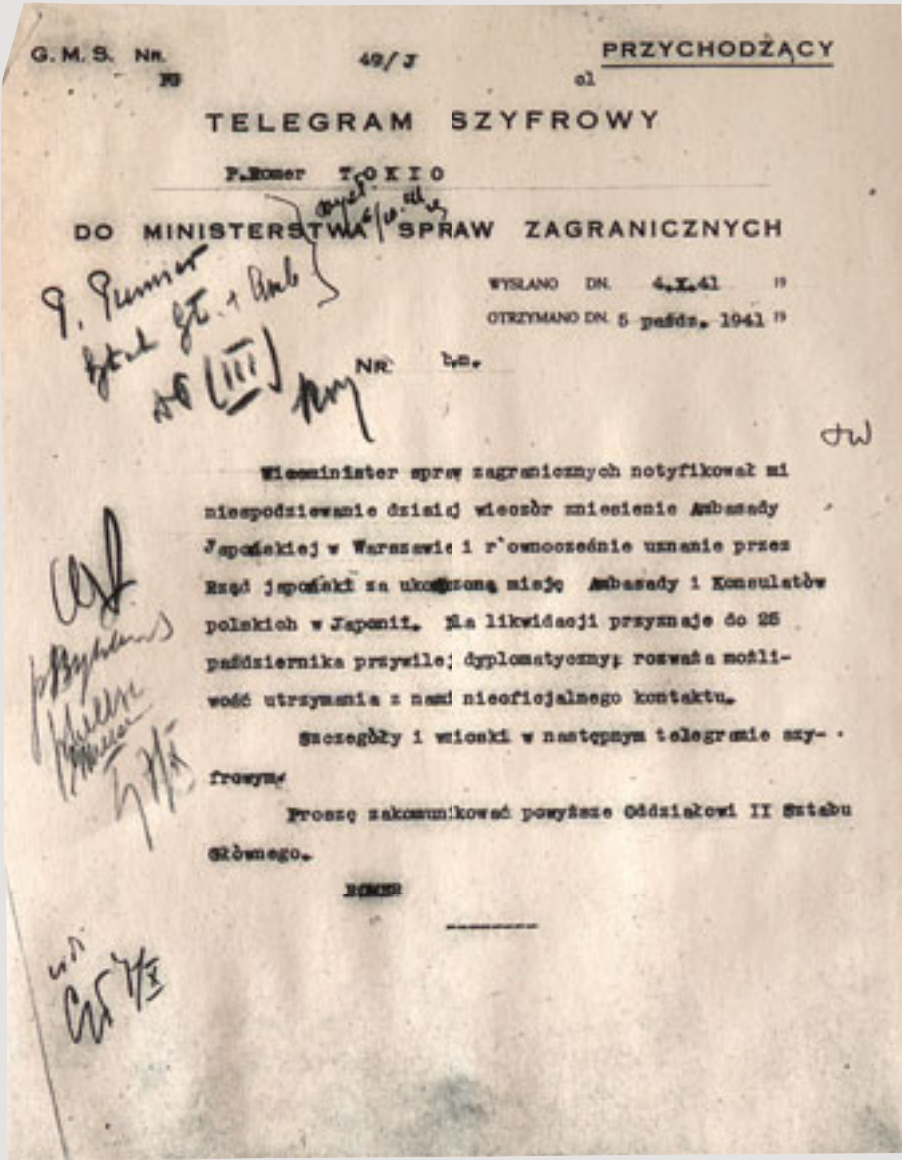
In October 1941, just before Japan joined the war, the Japanese authorities ordered the closing of the Polish diplomatic post in Tokyo headed by Ambassador Tadeusz Romer. Soon afterwards, the Polish government decided to raise the rank of the legation in China (Shanghai) to that of embassy, and to move it to Chungking. Alfred Poniński, former Minister Plenipotentiary of the Polish Embassy in Bucharest, and close associate of Ambassador Roger Raczyński, was appointed head of this post. In 1942, legations were opened in Ottawa and Baghdad. The management of the post in Iraq, which

Photo 205 Polish Embassy in Tokyo.

Photo 206 Ambassador Tadeusz Romer's cipher cable informing the Foreign Ministry about the closing of Polish diplomatic posts in Japan (English translation on page 408).

Fot. 205

Fot. 206

Kierownictwo placówki w Iraku, niezwykle ważnej ze względu na jego rolę w czasie ewakuacji Armii Polskiej z ZSRR na Bliski Wschód, powierzono *chargé d'affaires* Henrykowi Malhomme, byłemu I sekretarzowi Poselstwa RP w Berlinie.

Fot. 207 Ambasador Alfred Poniński (zdjęcie z lat 30.).

Fot. 208 Ambasada RP w Chungkingu.

Fot. 209 Henryk Malhomme (stoi w środku), Jan Karszo-Siedlewski, poseł RP w Teheranie 1938–42 (stoi z prawej), Tadeusz Lubaczewski, delegat Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej na Środkowym Wschodzie 1941–43 (stoi z lewej) Władysław Schwarzburg-Günther, poseł RP w Atenach 1936–41, przy rządzie greckim w Londynie 1941–42 i przy rządzie norweskim w Londynie 1942–45 (siedzi).

Fot. 210 Placówki dyplomatyczne RP poza Europą w okresie II wojny światowej (jako podkład wykorzystano: Azja i Ameryka Południowa – *Der Grosse Weltatlas*, wyd. 1941, Ameryka Północna i Środkowa – *Encyclopaedia Britannica World Atlas*, wyd. 1945, Afryka – *Rand Mc Nally World Atlas*, wyd. 1941, Australia i Oceania – *Velhagen und Klarings Grosser Weltatlas*, wyd. 1941).

was of exceptional importance due to the role Iraq played in the evacuation of the Polish Army from the Soviet Union to the Middle East, was entrusted to *chargé d'affaires* Henryk Malhomme, former 1st Secretary of the Polish Legation in Berlin.

Photo 207 Ambassador Alfred Poniński (1930s photograph).

Photo 208 Polish Embassy in Chungking.

Photo 209 Henryk Malhomme (*standing, centre*), Jan Karszo-Siedlewski, Polish envoy in Tehran in 1938–42 (*standing, right*), Tadeusz Lubaczewski, delegate of Ministry of Labour and Social Welfare in the Middle East (*standing, left*), Władysław Schwarzburg-Günther, Polish envoy in Athens (until 1941) to the Greek government in London (until 1942) and to the Norwegian government in London 1942–45 (*seated*).

Photo 210 Polish diplomatic posts outside Europe during World War Two (maps used: Asia and South America – *Der Grosse Weltatlas*, 1941 ed., North and Central America – *Encyclopaedia Britannica World Atlas*, 1945 ed., Africa – *Rand McNally World Atlas*, 1941 ed., Australia and Oceania – *Velhagen und Klarings Grosser Weltatlas*, 1941 ed.).

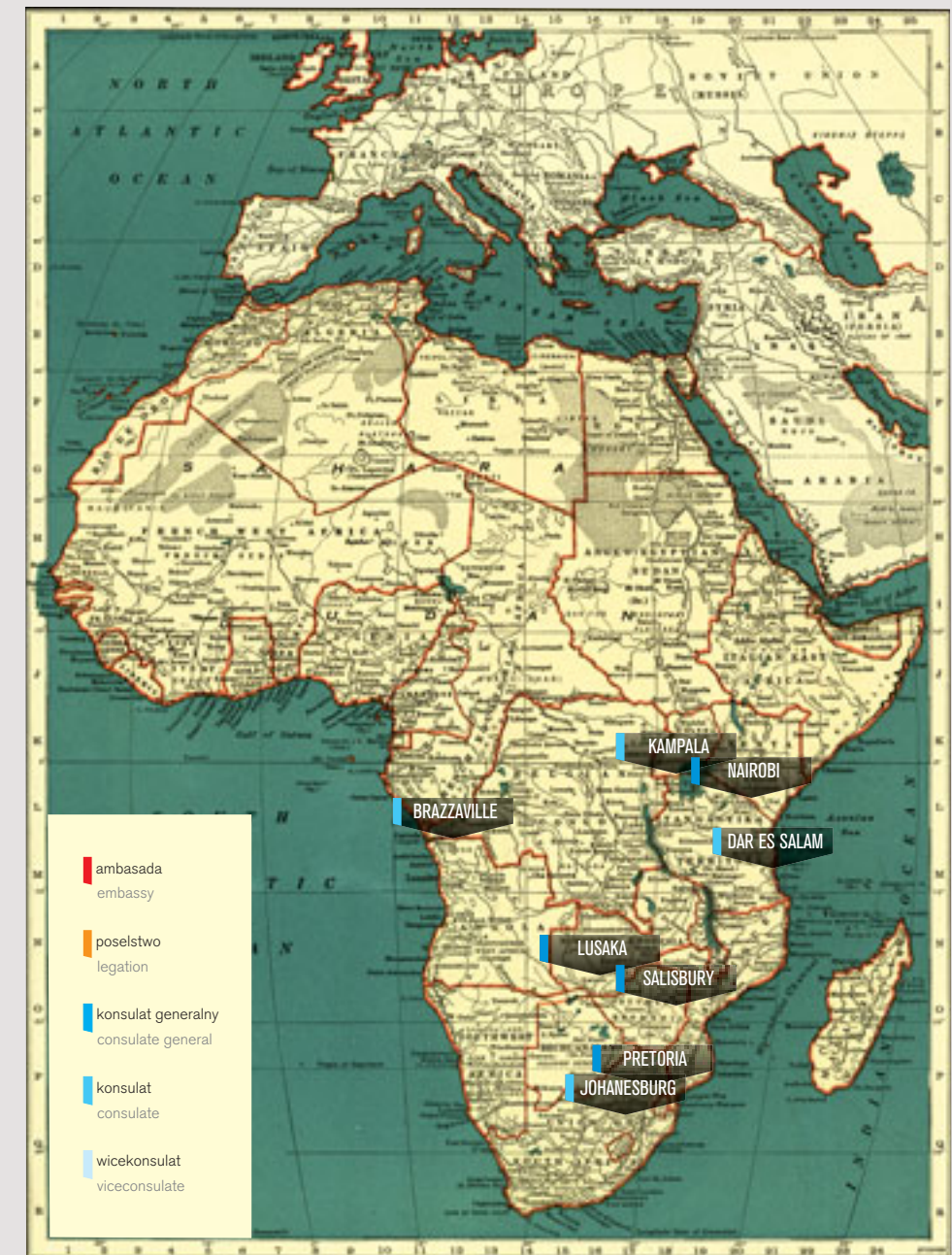
Fot. 207

Fot. 208

Fot. 209

Likwidacja placówek w 1945 r.

Closure of diplomatic posts in 1945

Na przełomie 1944 i 1945 r. MSZ utrzymywało 7 ambasad, 33 poselstwa i 139 placówek konsularnych RP. W lutym 1945 r. przywódcy mocarstw koalicji antyhitlerowskiej – Churchill, Roosevelt i Stalin – uzgodnili w Jaltcie oddanie Polski pod strefę wpływów ZSRR. Placówki dyplomatyczne RP kontynuowały swą działalność do początku lipca 1945 r., gdy niemal bez wyjątku zostały zamknięte po cofnięciu uznania rządowi polskiemu w Londynie i nawiązaniu przez prawie wszystkie kraje stosunków z Tymczasowym Rządem Jedności Narodowej,

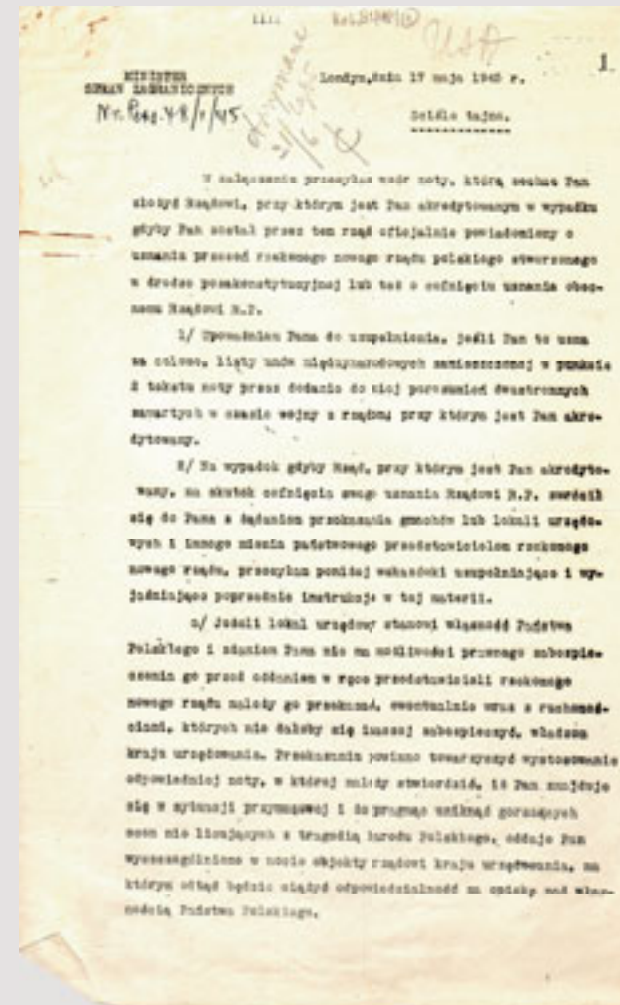
Fot. 211, 212 Pismo ministra Adama Tarnowskiego z 17 maja 1945 r. do szefów placówek z wytycznymi na wypadek wypowiedzenia stosunków dyplomatycznych.

Fot. 213 Pismo *chargé d'affaires* Francji informujące ministra A. Tarnowskiego o zakończeniu misji przy Rządzie RP w Londynie i ustanowieniu stosunków z Tymczasowym Rządem Jedności Narodowej w Warszawie.

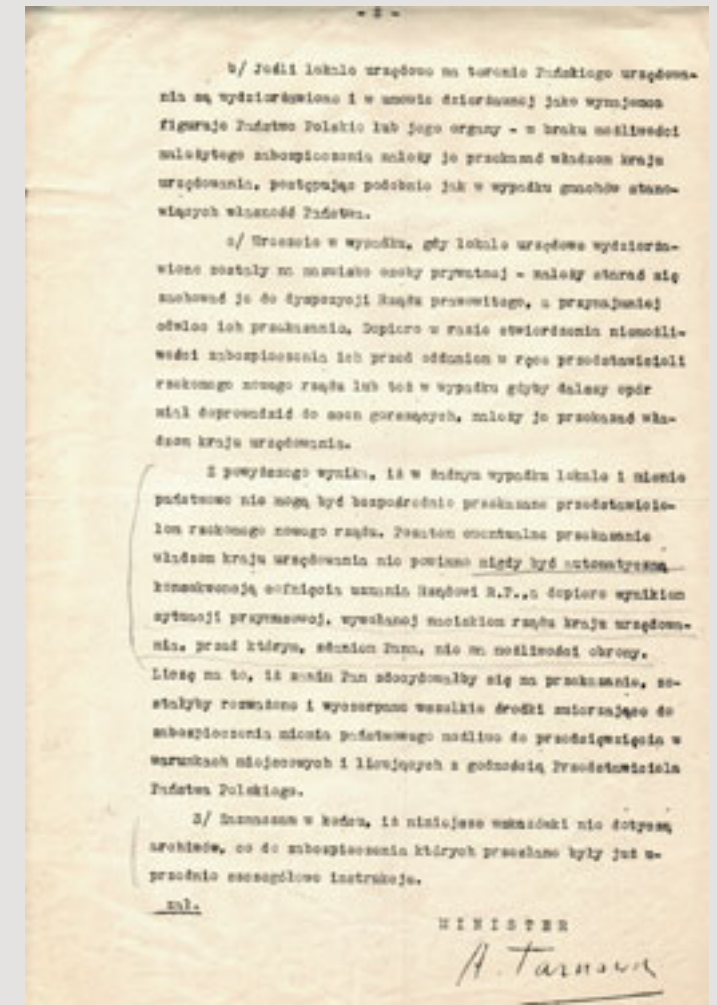
At the turn of 1944 and 1945, the Foreign Ministry had 7 embassies, 33 legations and 139 Polish consular offices. In February 1945, Churchill, Roosevelt and Stalin – the anti-Hitler coalition leaders – resolved in Yalta that Poland would fall under the sphere of influence of the Soviet Union. Polish diplomatic posts continued their operations until early July 1945 when almost all of them were closed down after nearly all countries withdrew their recognition of the Polish government in London and established diplomatic relations with the Provisional

Photos 211, 212 Minister Tarnowski's letter of 17 May 1945 addressed to the heads of diplomatic posts with guidelines in the event of termination of diplomatic relations (English translation on p. 409).

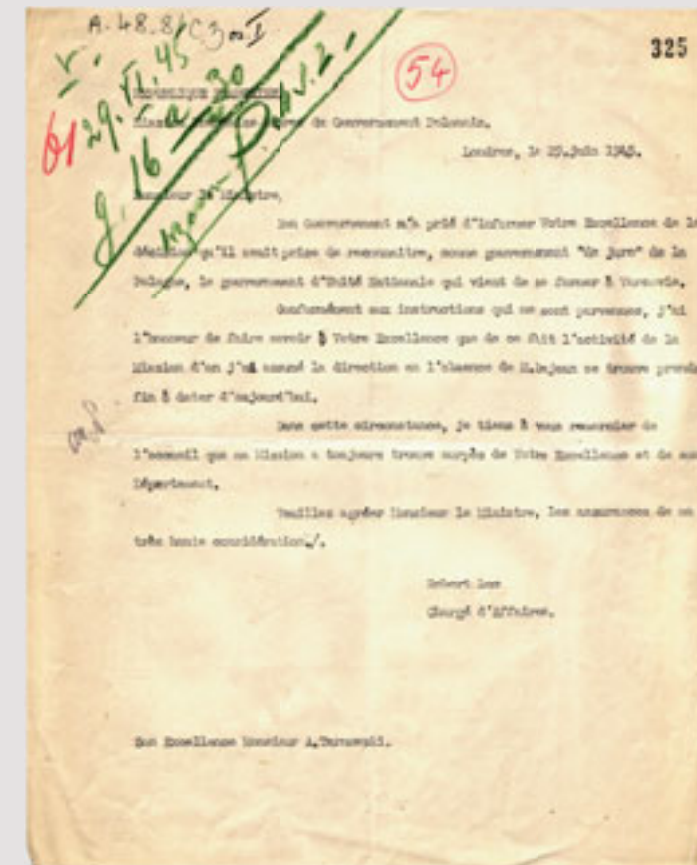
Photo 213 Letter from the French *chargé d'affaires* informing Minister Tarnowski about the termination of his mission accredited to the Polish government in London and the establishment of relations with the Provisional Government of National Unity in Warsaw.

Fot. 211

Fot. 212

Fot. 213

utworzonym w Polsce zgodnie z jałtańskimi ustaleniami Wielkiej Trójki. Proces likwidacji poprzedziło zniszczenie akt i dokumentacji placówek. Opiekę nad budynkami będącymi własnością państwa polskiego powierzono przedstawicielstwom państw trzecich lub władzom kraju urzędowania.

Po lipcu 1945 r. polskie placówki dyplomatyczne związane z Rządem RP w Londynie pozostały jedynie w kilku krajach, które nie uznały nowych władz w Warszawie. Najdłużej kontynuowała swą działalność Ambasada RP przy Watykanie – ambasador Kazimierz Papée faktycznie zakończył swą misję dopiero w 1972 r.

Fot. 214 Wycinki z prasy francuskiej z czerwca 1945 r. informujące o zamknięciu Konsulatu RP w Bar-le-Duc.

Government of National Unity, formed in Poland under the Yalta agreement signed by the Big Three. The closing down of the posts was preceded by the destruction of their archives and records. Custody of the buildings being the property of the Polish State was entrusted to diplomatic missions of third countries or the authorities of the host countries.

After July 1945, Polish diplomatic posts representing the Polish government in London remained in but a few countries that had not recognized the new government in Warsaw. The Polish Embassy to the Holy See was the last one to discontinue its operations. Ambassador Kazimierz Papée terminated his mission as late as in 1972.

Photo 214 Cuttings from French newspapers from June 1945 with news about the closing the Polish Consulate in Bar-le-Duc.

Fot. 214

Fot. 215 Okólnik ministra A. Tarnowskiego do szefów placówek RP, ostatni przed wypowiedzeniem uznania przez rząd brytyjski, z podziękowaniem za współpracę i apelem o wiarę w niepodległą Polskę.

Fot. 216 Pismo A. Tarnowskiego z 28 lipca 1945 r. do urzędującego nadal ambasadora Kazimierza Papée.

Fot. 217, 218 Zestawienie państw utrzymujących stosunki dyplomatyczne z rządem RP w Londynie w październiku 1945 r.

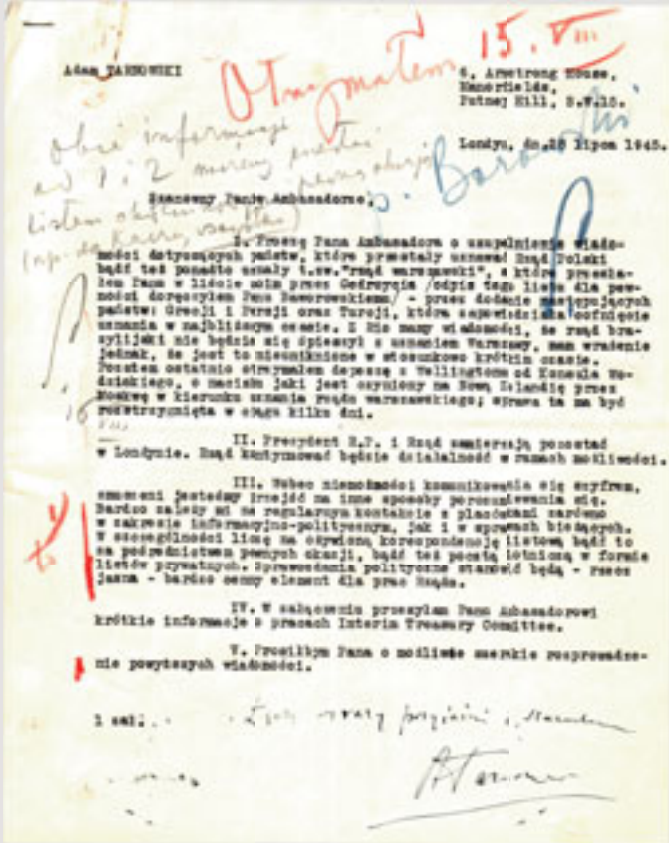
Photo 215 Minister Adam Tarnowski's circular letter addressed to heads of Polish diplomatic posts – the last one before the British government withdrew its recognition – in which he thanks them for their work and appeals to them not to lose faith in independent Poland (English translation on p. 409).

Photo 216 Adam Tarnowski's letter of 28 July 1945 addressed to still active Ambassador Kazimierz Papée.

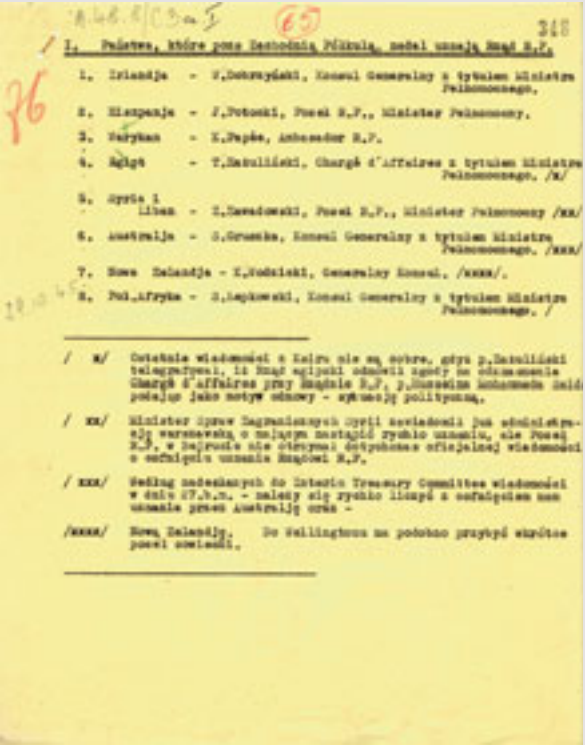
Photos 217, 218 List of countries maintaining diplomatic relations with the Polish government in London in October 1945.

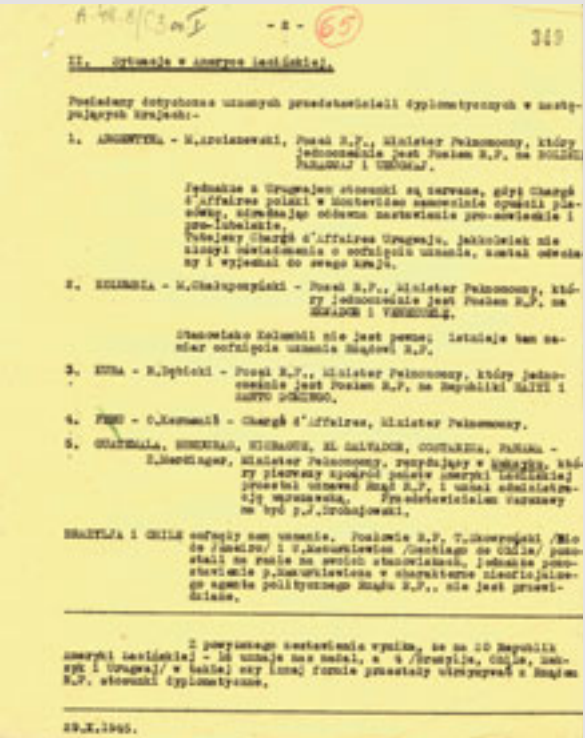
Fot. 215

Fot. 216

Fot. 217

Fot. 218

Sekcja spraw zagranicznych Delegatury Rządu na Kraj

Foreign Affairs Section of the Government Delegation for Poland

Prace związane z polską polityką zagraniczną prowadzono także – choć w bardzo ograniczonym zakresie – w okupowanej Polsce, gdzie wiosną 1943 r. z inicjatywy gen. Władysława Sikorskiego utworzono sekcję spraw zagranicznych Delegatury Rządu na Kraj, działającą pod kryptonimem „Moc”. Zadaniem nowej komórki Delegatury miało być opracowywanie raportów, analiz i ekspertyz, zgłaszanie sugestii politycznych i formułowanie własnych ocen sytuacji międzynarodowej, a także szkolenie przyszłych kadr na potrzeby MSZ. Na czele głęboko zakonspirowanej struktury stanął doświadczony dyplomata Roman Knoll, były poseł RP w Ankarze, Rzymie i Berlinie, w 1926 r. pełniący nawet funkcję wiceministra spraw zagranicznych. Rolę i znaczenie sekcji znacznie ograniczał jednak niski poziom współpracy z MSZ

Fot. 219 Roman Knoll (zdjęcie przedwojenne).

Fot. 220 Dokument z okresu budowania sekcji spraw zagranicznych, odzwierciedlający zadania i strukturę „Mocy”.

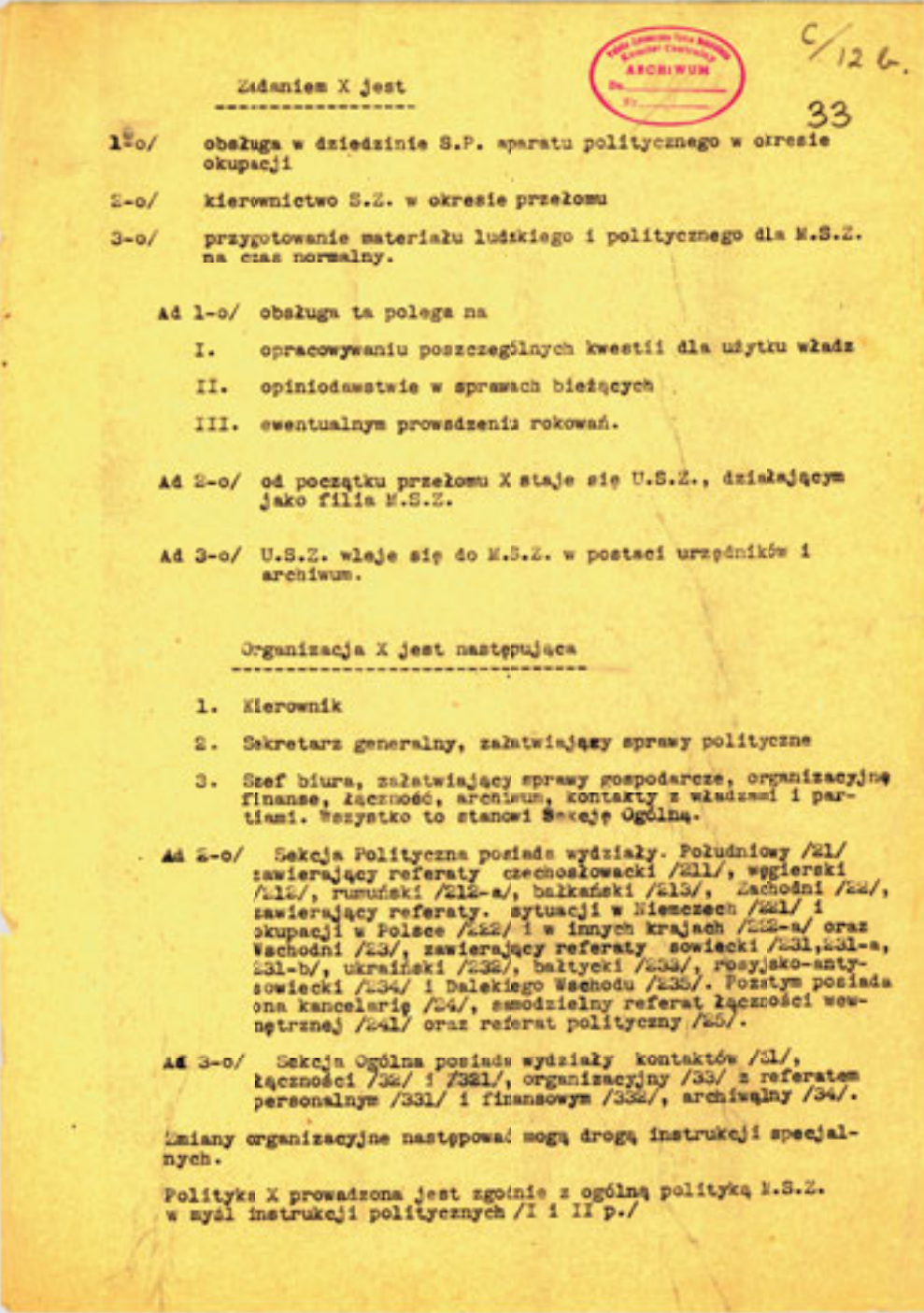
Polish foreign policy work was also carried out, although in a very limited scope, in occupied Poland. In spring 1943, on the initiative of General Władysław Sikorski, a foreign affairs section of the *Delegatura Rządu na Kraj* (Home Delegation of the Government-in-Exile in London) was established, operating under the code name *Moc* (Power). The task of the Delegation's new unit was to draft reports, analyses and expert opinions, make political suggestions and form its own assessments of the international situation. It also trained future MFA cadres. The management of this highly secret unit was entrusted to Roman Knoll, an experienced diplomat and former Polish envoy to Ankara, Rome and Berlin. His highest post was deputy foreign minister in 1926. Yet, the section failed to play a significant

Photo 219 Roman Knoll (a pre-war photograph).

Photo 220 Document from the period when the foreign affairs section was being formed, presenting the objectives and structure of *Moc*.

Fot. 219

Fot. 220

w Londynie. Szef „Mocy” nie dysponował żadnymi materiałami pochodzącymi z polskich placówek dyplomatycznych ani informacjami dotyczącymi rozmów i ustaleń dokonywanych przez MSZ.

Po upadku Powstania Warszawskiego R. Knoll i jego współpracownicy znaleźli się w Milanówku pod Warszawą, gdzie w zakonspirowanej wili i usiłowali kontynuować prace sekcji. Po upływie kilku miesięcy stało się jednak jasne, że w nowych warunkach politycznych jest to zadanie niewykonalne. Wiosną 1945 r. „Moc” zakończyła działalność.

role because of scant cooperation with the MFA in London. The head of *Moc* did not receive any Polish diplomatic posts’ materials, nor did he have any knowledge of the MFA’s talks and arrangements.

After the fall of the Warsaw Uprising, Roman Knoll and his associates relocated to Milanówek near Warsaw, where they continued their clandestine work in a safe house. After a few months, they realised that it would be impossible to continue their mission in the new political reality. In spring 1945, *Moc* ceased its activities.

Fot. 221 Jedna z analiz „Mocy” – uwagi w sprawie stosunków polsko-radzieckich z wiosny 1944 r., rozważające m.in. rezygnację Polski z części terytoriów zajętych w 1939 r. przez ZSRR.

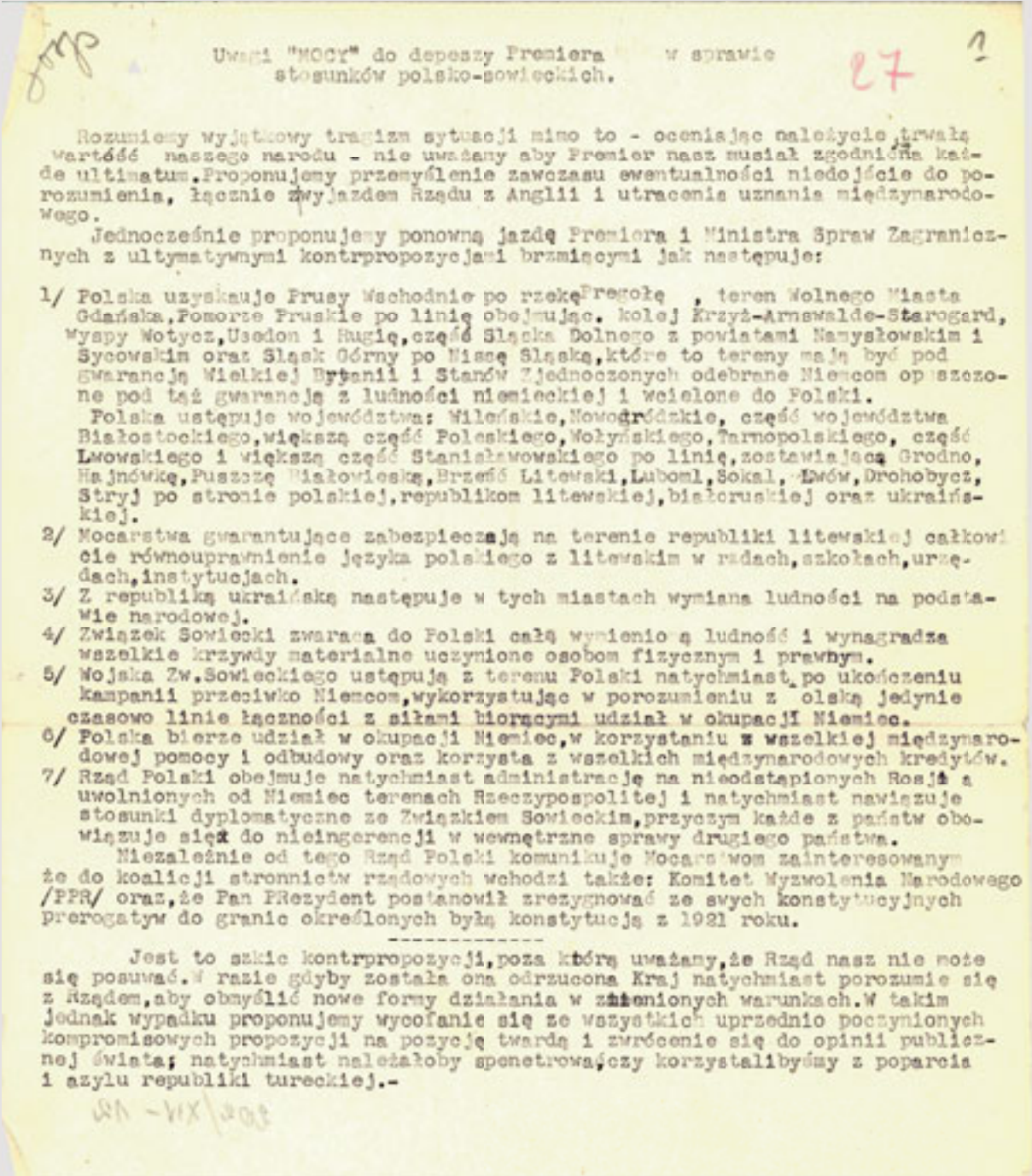
Fot. 222 Zakonspirowana siedziba „Mocy” w Milanówku (zdjęcie współczesne).

Fot. 223 Ostatnie spotkanie członków sekcji w czerwcu 1945 r. – od lewej Władysław Minkiewicz (b. szef wydziału kontaktów z władzami i partiami), Bronisław Zieliński, Zdzisław Klimpel (b. szef wydziału anglosaskiego), Roman Knoll, Tadeusz Chromecki (b. sekretarz generalny ds. politycznych) i Andrzej Leśniewski.

Photo 221 One of the analyses developed by *Moc* – memo on Polish-Soviet relations dated spring 1944 on the possibility of Poland giving up part of its territory annexed in 1939 by the Soviet Union (English translation on page 409).

Photo 222 Secret seat of *Moc* in Milanówek (contemporary photograph).

Photo 223 The section members’ last meeting in June 1945. From left: Władysław Minkiewicz (former head of relations with authorities and political parties desk), Bronisław Zieliński, Zdzisław Klimpel (former head of the Anglo-Saxon desk), Roman Knoll, Tadeusz Chromecki (former Secretary General for political affairs) and Andrzej Leśniewski.

Fot. 221

Fot. 222

Fot. 223

Korpus dyplomatyczny
akredytowany przy rządzie polskim

Diplomatic corps
accredited to the Polish government

Korpus dyplomatyczny akredytowany przy rządzie RP we wrześniu 1939 r.

Diplomatic corps accredited to the Polish government in September 1939

W momencie wybuchu wojny misję dyplomatyczną w Polsce pełniło kilkuset obcych dyplomatów. W pierwszych dniach trwania konfliktu placówki znajdujące się w Warszawie kontynuowały swoją pracę. Od piątku 1 września do poniedziałku 4 września akredytowani w Polsce ambasadorowie i postowie odbywali w siedzibie MSZ w Pałacu Brühla spotkania i konferencje z ministrem Józefem Beckiem i wiceministrem Janem Szembekiem oraz ich współpracownikami. Szczególnie aktywne kontakty z kierownictwem MSZ utrzymywali przedstawiciele państw sojusznicznych – ambasadorowie Francji Léon Noël i Wielkiej Brytanii Howard William Kennard, a także ambasador Stanów Zjednoczonych Anthony Drexel Biddle.

Fot. 224 Dziekan korpusu dyplomatycznego, nuncjusz apostolski Filippo Cortesi.

Fot. 225 Ambasador Francji Léon Noël (zdjęcie z 1935 r.).

Fot. 226 Ambasador USA Anthony Drexel Biddle obserwujący wraz z pracownikami ambasady nalot niemiecki na Warszawę 1 września.

When the war broke out, several hundred foreign diplomats were serving their diplomatic missions in Poland. In the early days of the conflict, diplomatic posts located in Warsaw continued their work. From Friday, 1 September, to Monday, 4 September, ambassadors and envoys accredited to Poland attended meetings and conferences with Minister Beck, Deputy Minister Szembek and their associates in the MFA's seat, the Brühl Palace. Representatives of Poland's allies, France's Ambassador Léon Noël and Britain's Ambassador Sir Howard William Kennard, as well as US Ambassador Anthony Drexel Biddle, had very active contacts with MFA's senior-level officials. On 5 September, the majority of diplomatic corps, including Apostolic Nuncio

Photo 224 Dean of Diplomatic Corps, Apostolic Nuncio Filippo Cortesi.

Photo 225 French Ambassador Léon Noël (photograph dated 1935).

Photo 226 US Ambassador Anthony Drexel Biddle watches, together with the Embassy staff, the German air raid on Warsaw on 1 September.

Fot. 224

Fot. 225

Fot. 226

Korpus dyplomatyczny akredytowany
przy rządzie RP we wrześniu 1939 r.

Diplomatic corps accredited
to the Polish government in September 1939

W dniu 5 września większość korpusu dyplomatycznego, z dziekanem, nuncjuszem apostolskim Filippo Cortesim, opuściła wraz z Ministerstwem Warszawy i udała się w rejon Nałęczowa.

W oblężonym mieście pozostali m.in. dyplomaci Norwegii, Finlandii, Litwy i Portugalii. W grupie tej najstarszym – zgodnie z protokolarną precedencją – szefem misji był poseł Norwegii Niels Christian Ditleff. W porozumieniu z dowódcą obrony Warszawy gen. Juliuszem Rómmlem i dowództwem wojsk niemieckich zorganizował on konwój samochodów osobowych, ciężarówek i autobusów, którym 21 września, podczas krótkiego zawieszenia broni, stolicę opuściło 178 dyplomatów i ok. 1200 cudzoziemców. Niemcy umożliwili im dotarcie do Królewca.

Fot. 227 Ambasador Wielkiej Brytanii Howard William Kennard.

Fot. 228 Poseł Norwegii Nils Christian Ditleff.

Fot. 229 Grupa zagranicznych dyplomatów po ewakuacji z Warszawy do Królewca.

Filippo Cortesi, the Dean of Diplomatic Corps, left Warsaw together with the Ministry staff, and moved to an area near Nałęczów.

Diplomats who stayed in the besieged city represented Norway, Finland, Lithuania and Portugal. In this group, the Norwegian Envoy Niels Christian Ditleff was the most senior ranking head of mission in order of diplomatic precedence. In consultation with the Warsaw Defense Commander, General Juliusz Rómmel, and the German Army Command, he organized a convoy of cars, trucks and buses, in which 178 diplomats and approximately 1,200 foreigners left the Polish capital. On 21 September, during a brief ceasefire, Germans allowed them to go to Königsberg.

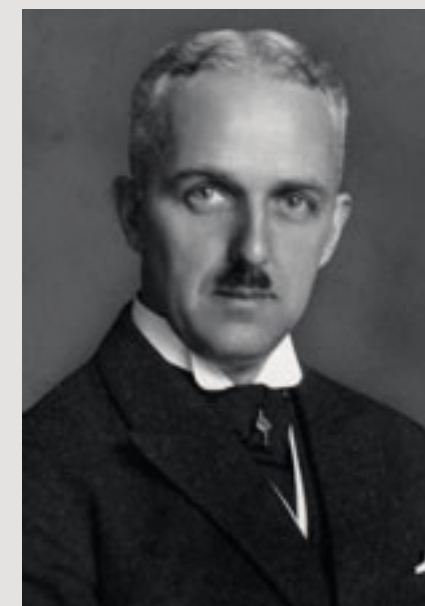
Photo 227 British Ambassador Howard William Kennard.

Photo 228 Norwegian Envoy Nils Christian Ditleff.

Photo 229 Group of foreign diplomats after their evacuation from Warsaw to Königsberg.

Fot. 227

Fot. 228

Fot. 229

Korpus dyplomatyczny przy rządzie RP we Francji

Diplomatic corps
accredited to the Polish government in France

Po internowaniu najwyższych władz polskich w Rumunii część dyplomatów akredytowanych przy rządzie RP uznała swą misję za zakończoną i wróciła do swych krajów, część udała się do Francji i tam podjęła obowiązki przy nowo utworzonym gabinecie premiera Władysława Sikorskiego. W pierwszych dniach października, zaraz po powołaniu nowego rządu, wizyty najwyższym politykom polskim złożyli ambasadorowie Wielkiej Brytanii Howard Kennard, Francji Léon Noël, Stanów Zjednoczonych

Fot. 230 Uroczystość wręczenia sztandarów oddziałom saperów polskich w Angers 30 marca 1940 r. z udziałem prezydenta Władysława Raczkiewicza i premiera Władysława Sikorskiego – w fotelach w pierwszym rzędzie od lewej – oraz ambasadorów Howarda Kennarda, Léona Noëla i Kemala H. Taraya – w fotelach w drugim rzędzie od lewej.

Fot. 231 Ambasador USA Anthony Drexel Biddle (w środku) opuszczający wraz z zastępcą sekretarza stanu USA Sumner Wellesem (z lewej) i ministrem Augustem Zaleskim (z prawej) gmach Ambasady RP w Paryżu po rozmowach 9 marca 1940 r.

After senior Polish government officials were interned in Romania, some diplomats accredited to the Polish government considered their mission accomplished and went back to their countries. Others went to France, where they continued their missions to the recently formed cabinet of Władysław Sikorski. In early October, shortly after the new government was sworn in, British Ambassador Sir Howard William Kennard, French Ambassador Léon Noël, US Ambassador Drexel

Photo 230 Presentation of standard flags to Polish engineering units in Angers on 30 March 1940 attended by President Władysław Raczkiewicz and Prime Minister Władysław Sikorski (seated in the first row from left) and Ambassadors Kennard, Noël and Taray (second row from left).

Photo 231 US Ambassador Drexel Biddle (centre), US Deputy Secretary of State Sumner Welles (left) and Minister August Zaleski (right) leaving the building of the Polish Embassy in Paris after talks on 9 March 1940.

Fot. 230

Fot. 231

Anthony Drexel Biddle i Turcji Kemal Hüsni Taray. W późniejszym czasie podjęli swe zadania także poseł Brazylii Joaquim Nascimento e Silva, poseł Czechosłowacji jeszcze z czasów poprzedzających zajęcie tego kraju przez III Rzeszę Juraj Slávik, posłowie Belgii Alexander Paternotte de la Vaillee i Holandii J.J. Bosch Ridder van Rosenthal oraz *chargés d'affaires* Egiptu i Chile.

Pierwszych czterech wspomnianych dyplomatów stało się w 1940 r. uczestnikami licznych uroczystości związanych z formowaniem we Francji nowej Armii Polskiej. Ich obecność podkreślała międzynarodową pozycję rządu polskiego i znaczenie, jakie przypisywali sojusznicy do odtworzenia polskich sił zbrojnych.

Fot. 232 Poseł Brazylii Joaquim Nascimento e Silva.

Fot. 233 Poseł Czechosłowacji Juraj Slávik.

Fot. 234 Poseł Belgii Alexander Paternotte de la Vaillee.

Biddle and Turkish Ambassador Kemal Hüsni Taray called on the highest ranking Polish politicians. Later, the following diplomats took up their duties: Brazil's Envoy Joaquim Eulalio Nascimento e Silva, Juraj Slavik, the Czechoslovak Envoy before his country's annexation to the Third Reich, Belgian Envoy Alexander Paternotte de la Vaillee, Dutch Envoy Bosch Ridder van Rosenthal and Egypt's and Chile's *chargés d'affaires*.

The first four diplomats attended many events associated with the formation of the Polish Army in France in 1940. Their presence underlined the Polish government's international rank and the importance the Allies attached to the recreation of the Polish Army.

Photo 232 Brazilian Envoy Joaquim Nascimento e Silva.

Photo 233 Czechoslovak Envoy Juraj Slávik.

Photo 234 Belgian Envoy Alexander Paternotte de la Vaillee.

Fot. 232

Fot. 233

Fot. 234

W styczniu 1940 r. przybył do Angers nowy reprezentant Stolicy Apostolskiej, prałat Alfredo Pacini, występujący tylko w randze *chargé d'affaires*. Jego poprzednik, nuncjusz apostolski i były dziekan korpusu dyplomatycznego abp Filippo Cortesi, zdecydował się na pozostanie w Rumunii i jeszcze w marcu 1940 r. wizytował środowiska polskich uchodźców i polskie placówki na terenie tego kraju.

Fot. 235 Prałat Alfredo Pacini.

Fot. 236 Abp Filippo Cortesi w Polskiej Bursie w Bukareszcie w marcu 1940 r.

In January 1940, Monsignor Alfredo Pacini, a new representative of the Holy See, in the rank of *chargé d'affaires*, arrived in Angers. His predecessor, Archbishop Filippo Cortesi, the Apostolic Nuncio and former Dean of the Diplomatic Corps, decided to stay on in Romania and continued to visit Polish refugee communities and Polish posts across the country until March 1940.

Photo 235 Monsignor Alfredo Pacini (*foreground*).

Photo 236 Archbishop Filippo Cortesi in the Polish Hostel in Bucharest in March 1940.

Fot. 235

Fot. 236

Korpus dyplomatyczny przy rządzie RP w Wielkiej Brytanii

Diplomatic corps
accredited to the Polish government in Great Britain

Przez cały okres funkcjonowania w Londynie – od czerwca 1940 r. do końca wojny – rząd polski utrzymywał aktywne kontakty dyplomatyczne z państwami koalicji antyhitlerowskiej i państwami neutralnymi. Miarą zaangażowania we współpracę było akredytowanie przy władzach RP obcych przedstawicieli dyplomatycznych.

Fot. 237 Po uznaniu przez Wielką Brytanię rządu Republiki Czechosłowackiej na emigracji w czerwcu 1941 r. listy uwierzytelniające na ręce prezydenta Władysława Raczkiewicza złożył poseł CSR Jan Skalický (drugi od prawej minister spraw zagranicznych August Zaleski, trzeci – prezydent W. Raczkiewicz, piąty – poseł J. Skalický).

Fot. 238 7 maja 1941 r., od złożenia listów uwierzytelniających, rozpoczął misję nowy ambasador Wielkiej Brytanii Cecil Francis Dormer (w środku Frank Savery, radca ambasady brytyjskiej, piastujący tę funkcję od czasów sprzed wybuchu wojny).

Throughout its operations in London – from June 1940 until the end of the war – the Polish government maintained active diplomatic ties with the countries of the anti-Hitler coalition and neutral countries. Accreditation of foreign diplomats to the Polish government was a measure of their commitment to cooperation.

Photo 237 After the United Kingdom recognized the Czechoslovak government-in-exile in June 1941, Czechoslovak Envoy Jan Skalický presented his credentials to President Władysław Raczkiewicz. Foreign Minister August Zaleski (second from right), President Raczkiewicz (third), Envoy Skalický (fifth).

Photo 238 On 7 May 1941, new British Ambassador Cecil Francis Dormer presented his credentials. Frank Savery, Counsellor at the British Embassy since before the war (centre).

Fot. 237

Fot. 238

Fot. 239, 240 Listy uwierzytelniające C.F. Dormera podpisane przez króla Jerzego VI.

Fot. 241 We wrześniu 1941 r. rozpoczął swą misję ambasador ZSRR Aleksandr Bogomołow (na fotografii z gen. Władysławem Sikorskim).

Fot. 242, 243 Listy uwierzytelniające A. Bogomołowa podpisane przez przewodniczącego Rady Najwyższej ZSRR Michaiła Kalinina.

Fot. 244 Moment wręczenia listów uwierzytelniających przez następnego przedstawiciela Wielkiej Brytanii, ambasadora Owena St. Clair O'Malleya, 20 lutego 1943 r. (za Prezydentem RP stoi kierownik polskiego MSZ Edward Raczyński).

Fot. 245 Poseł Kanady gen. George Vanier złożył listy uwierzytelniające Prezydentowi RP 14 listopada 1942 r.

Fot. 246 W maju 1943 r. dobiegł końca dwuletni spór o akredytację przedstawiciela Watykanu; po sprzeciwach rządu brytyjskiego, który w warunkach trwającej wojny nie godził się na przyznanie przywilejów dyplomatycznych Włochowi Alfredo Paciniemu, reprezentującemu Stolicę Apostolską w okresie urzędowania władz polskich we Francji, dopiero 22 czerwca 1943 r. listy uwierzytelniające złożył, jako *chargé d'affaires*, Brytyjczyk abp William Godfrey (z prezydentem W. Raczkiewiczem).

Photos 239, 240 Dormer's credentials signed by King George VI.

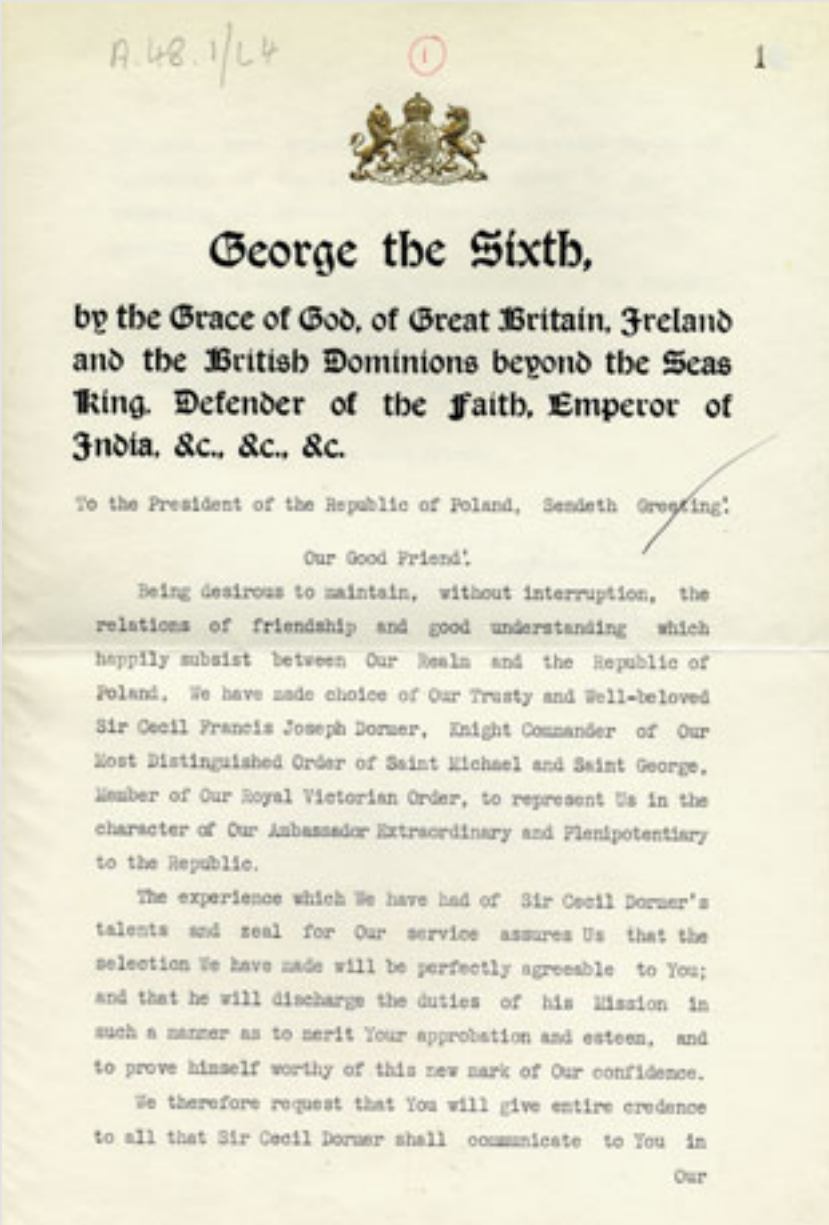
Photo 241 In September 1941, Soviet Ambassador Alexander Bogomolov (*pictured with General Sikorski*) began his mission.

Photos 242, 243 Bogomolov's credentials signed by Mikhail Kalinin, Chairman of the Supreme Soviet of the USSR.

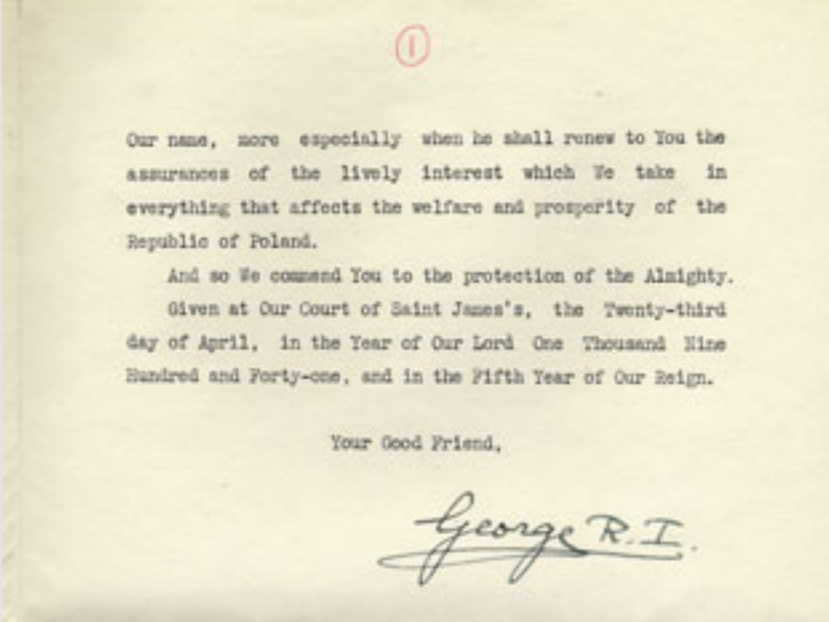
Photo 244 Presentation of credentials by the next representative of Great Britain Ambassador Owen St. Clair O'Malley on 20 February 1943 (*Polish President is with his back to Foreign Minister Edward Raczyński*).

Photo 245 Canadian Envoy General George Vanier presented his credentials to Polish President on 14 November 1942.

Photo 246 In May 1943, after a two-year dispute with the British government which, citing war as the reason, refused to grant diplomatic privileges to the Italian representative of the Holy See Alfredo Paccini to the Polish government-in-exile in France, Archbishop William Godfrey, a British citizen, acting as *chargé d'affaires* presented his credentials on 22 June 1943.

Fot. 239

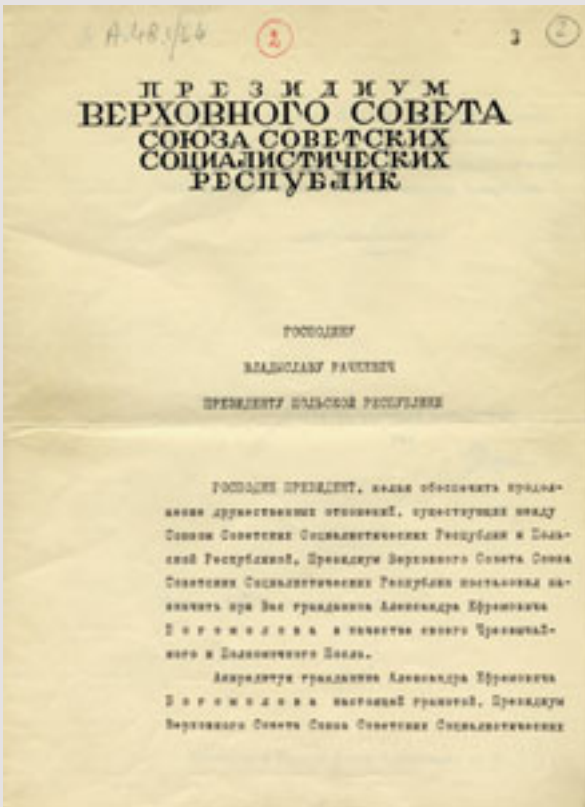
Fot. 240

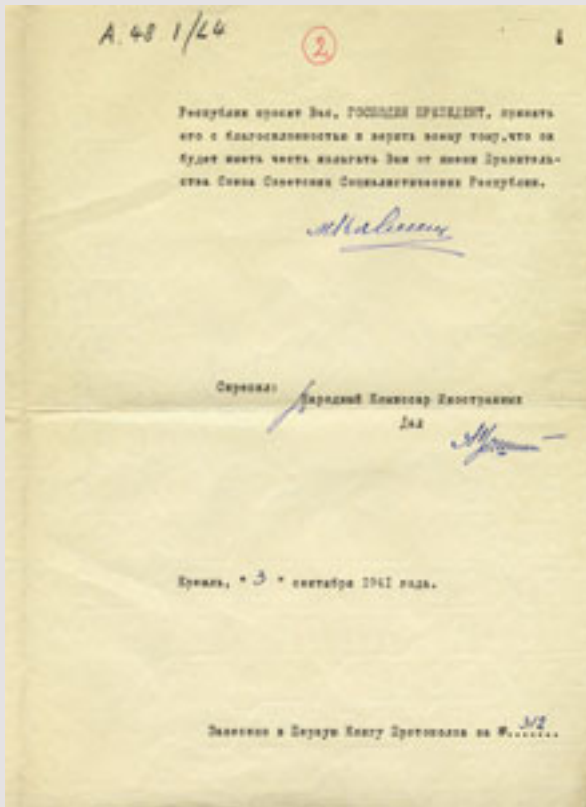
Fot. 241

Fot. 244

Fot. 242

Fot. 243

Fot. 245

Fot. 246

Placówki dyplomatyczne państw obcych we wrześniu 1939 r.

Foreign diplomatic posts in September 1939

Przed wybuchem wojny Polska utrzymywała kontakty dyplomatyczne z 50 państwami. W Warszawie miały swe siedziby przedstawicielstwa dyplomatyczne 48 krajów, w tym 9 ambasad i 23 poselstwa (poza Polską rezydowali posłowie Afganistanu i Haiti). Podczas niemieckich nalotów na miasto zniszczone lub uszkodzone zostały liczne budynki użytkowane przez placówki obcych państw.

Fot. 247 Zburzone siedziby ambasad Węgier – w centrum kadru i Litwy – po prawej, przy ul. Koszykowej.

Fot. 248 Zniszczona ambasada Francji przy ul. Frascati.

Fot. 249 Uszkodzona fasada Poselstwa Szwecji przy ul. Bagatela.

Fot. 250 Ocalały od zniszczenia budynek Ambasady USA w Alejach Ujazdowskich.

Fot. 251 Zniszczona rezydencja ambasadora Anthony'ego Drexel Biddle'a w pałacu Czapskich przy Krakowskim Przedmieściu 5 (na znaczku wydany przez Poczta Polska w Wielkiej Brytanii mylnie opisana jako „Ambasada Stanów Zjednoczonych”).

Fot. 252 Zniszczona siedziba Konsulatu USA przy ul. Jasnej na rogu ul. Świętokrzyskiej.

Fot. 253 Portret prezydenta USA F.D. Roosevelta znaleziony w zniszczonym Konsulacie USA.

Before the war broke out, Poland maintained diplomatic relations with 50 countries. As many as 48 countries had their diplomatic representations in Warsaw, including 9 embassies and 23 legations (Afghanistan's and Haiti's envoys resided outside Poland). During the German air raids on the city, many buildings and diplomatic posts of foreign countries were destroyed or damaged.

Photo 247 Destroyed Hungarian Embassy (*centre*) and Lithuanian Embassy (*right*) on Koszykowa Street.

Photo 248 Destroyed French Embassy on Frascati Street.

Photo 249 Damaged façade of the Swedish Embassy.

Photo 250 US Embassy on Aleje Ujazdowskie which remained intact.

Photo 251 Destroyed Ambassador Drexel Biddle's Residence in the Czapski Palace at 5 Krakowskie Przedmieście Street (on a stamp issued by the Polish Post in Great Britain it was mistakenly described as "US Embassy").

Photo 252 Destroyed US Consulate at the corner of Jasna and Świętokrzyska Streets.

Photo 253 Portrait of US President F. D. Roosevelt found in the ruins of the US Consulate.

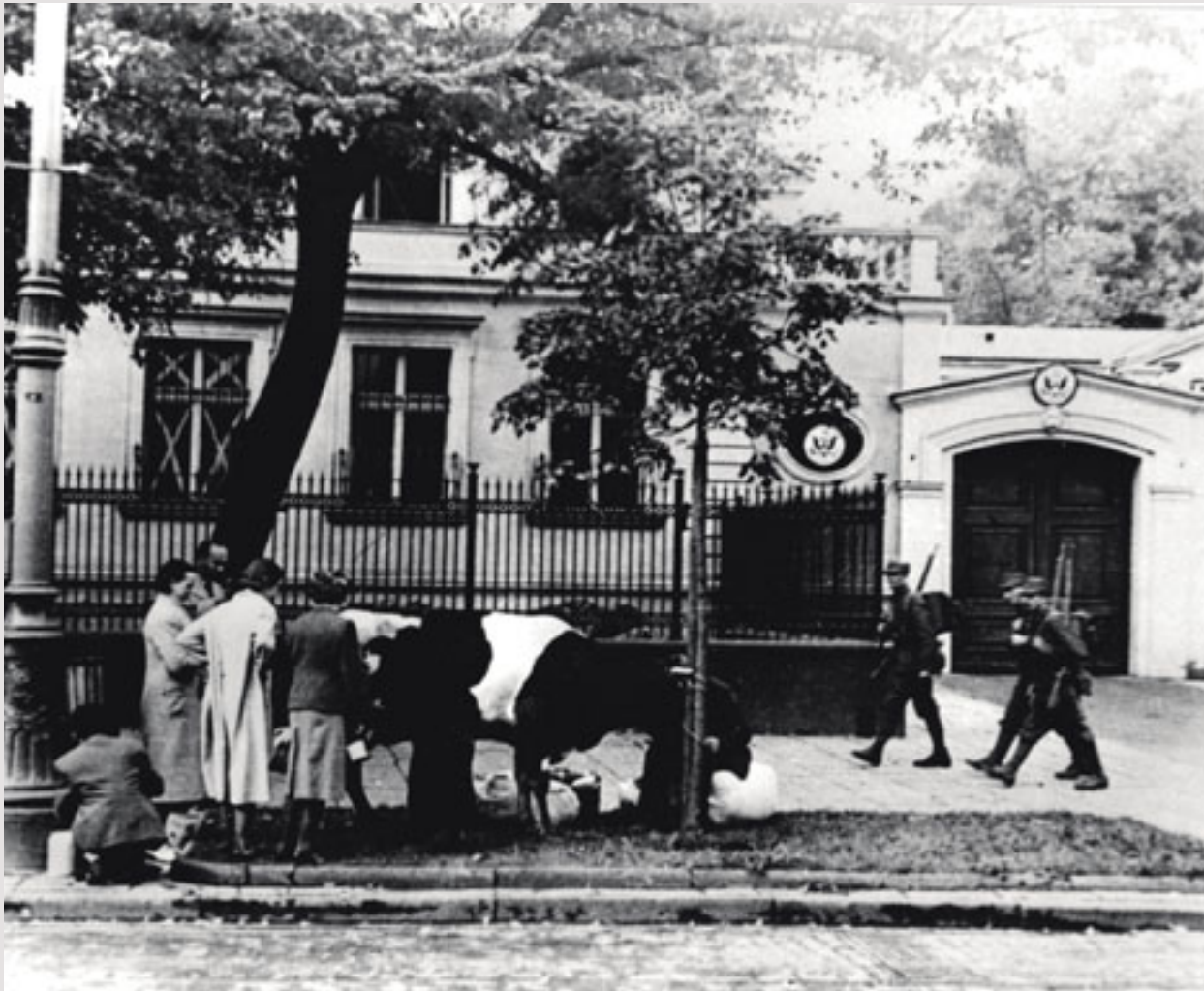
Fot. 247

Fot. 248

Fot. 249

Fot. 250

Fot. 252

Fot. 251

Fot. 253

Funkcje i działania

Functions and actions

Działania dyplomatyczne w obliczu agresji niemieckiej

Diplomatic activity in the face of German aggression

W dniu 1 września 1939 r., bezpośrednio po ataku niemieckim, działania dyplomacji polskiej skoncentrowały się na wprowadzeniu w życie postanowień zawartych w układach sojuszniczych z Wielką Brytanią i Francją. Specyficzne zadania stały przed ambasadorami w Londynie – Edwardem Raczyńskim, i w Paryżu – Juliuszem Łukasiewiczem, do których minister Józef Beck skierował 1 września przed godziną 7 rano depeszę: „1. Proszę Pana Ambasadora o zawiadomienie Rządu, przy którym jest Pan akredytowany, że mimo współpracy polskiej w inicjatywie Wielkiej Brytanii, znanej rządowi alianckim, wojska niemieckie zaatakowały o świcie

Fot. 254 Ambasador Edward Raczyński opuszczający siedzibę premiera Wielkiej Brytanii przy Downing Street w dniu 1 września 1939 r.

Fot. 255 Dziennik szyfrowy Poselstwa RP w Hadze z depeszą Józefa Becka z poleceniem zawiadomienia rządu kraju urzędowania o agresji niemieckiej.

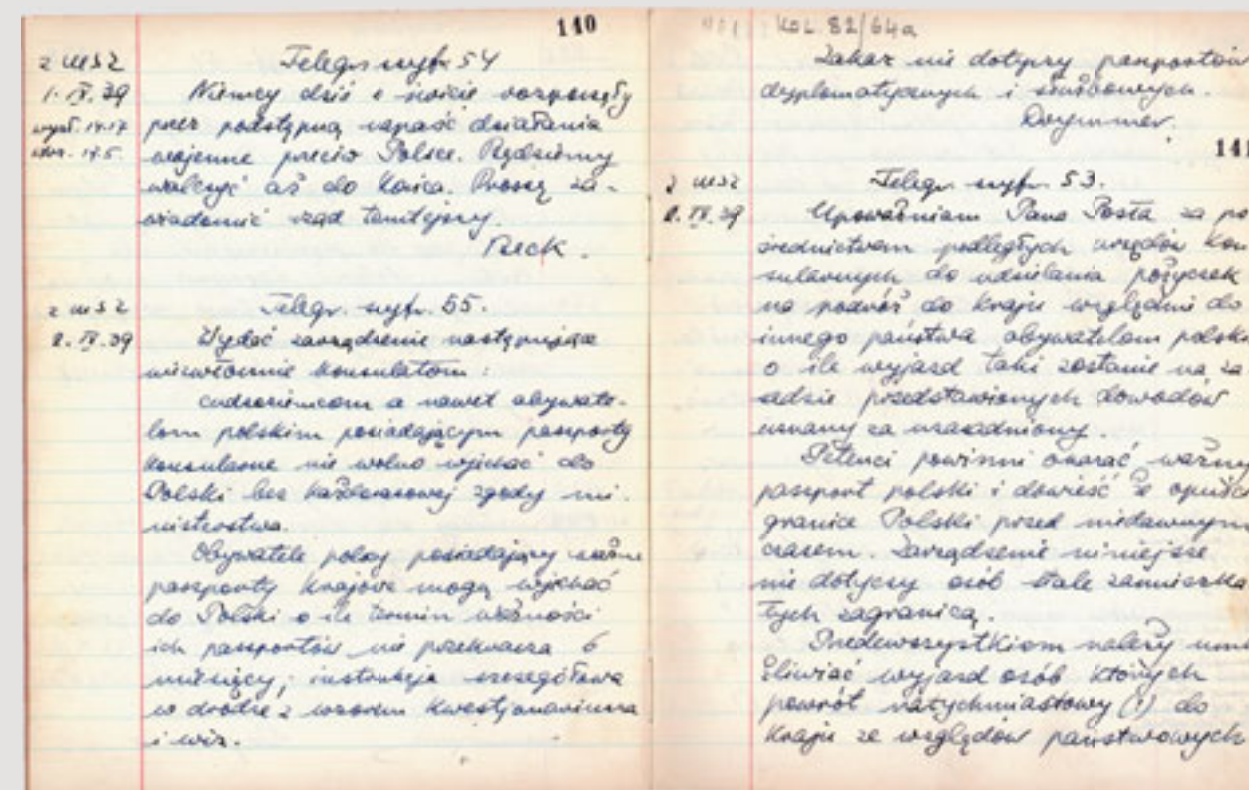
On 1 September 1939, immediately after the German attack, Polish diplomatic activity focused on the implementation of the alliance pacts signed with Great Britain and France. Polish Ambassadors in London – Edward Raczyński, and in Paris – Juliusz Łukasiewicz were issued with specific instructions. They received a cable from Minister Józef Beck, sent on 1 September, before 7 a.m., which read: “1. Please inform the Government to which you are accredited that despite Poland’s collaboration in the British initiative, which collaboration is known to the Allied Governments, German forces attacked Polish territory at dawn; simultaneously, a number

Photo 254 Ambassador Edward Raczyński leaves the British Prime Minister’s Office at 10 Downing Street on 1 September 1939.

Photo 255 Cipher cable register of the Polish Legation in The Hague containing Józef Beck’s cable with instructions to inform the Government of the host country about the German attack (English translation on page 409).

Fot. 254

Fot. 255

terytorium polskie, a jednocześnie lotnictwo bombardowało wiele miejscowości. 2. Rząd Polski zdecydowany bronić niepodległości i honoru Polski do końca, wyraża przekonanie, że zgodnie z istniejącymi traktatami, otrzyma w tej walce natychmiastową pomoc aliantów".

Wielka Brytania i Francja, realizując swe zobowiązania, wypowiedziały wojnę III Rzeszy 3 września.

Fot. 256 Kopia noty ambasadora Wielkiej Brytanii w Berlinie Neville'a Hendersona do ministra spraw zagranicznych III Rzeszy z 3 września z informacją o stanie wojny między Wielką Brytanią a Niemcami.

Fot. 257 Kopia noty ambasadora Francji w Berlinie Roberta Coulongre'a do ministra spraw zagranicznych III Rzeszy z 3 września o podjęciu przez Francję zobowiązań wobec Polski.

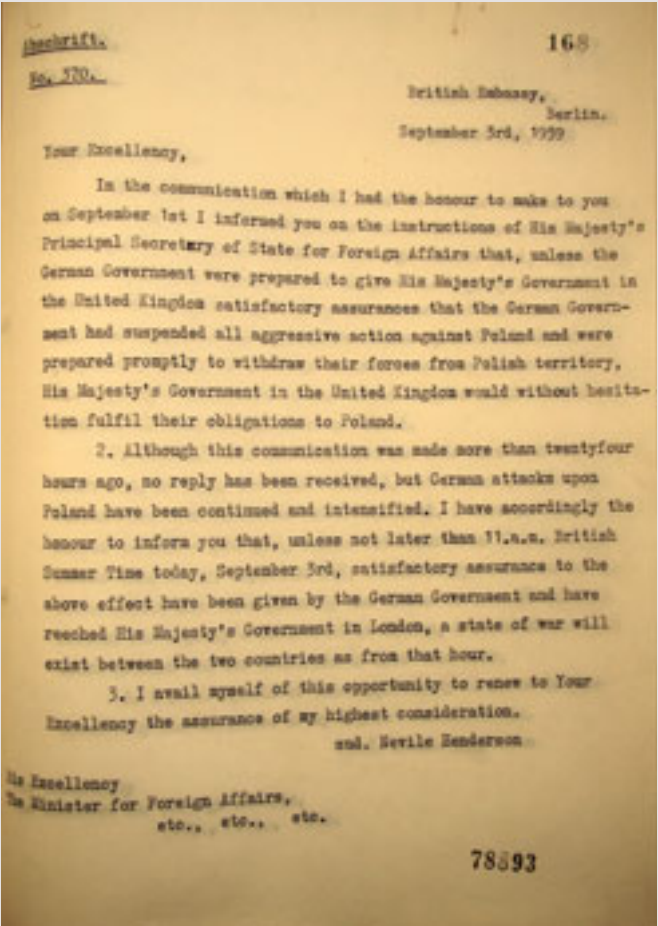
Fot. 258 Opublikowany w tygodniku „Life” z 16 października 1939 r. fragment brytyjskiej Niebieskiej Księgi (*Blue Book*), omawiającej działania dyplomatyczne w momencie wybuchu wojny, z informacjami o rozmowach ambasadora Wielkiej Brytanii w Polsce Howarda Kennarda.

of localities were bombed from the air. 2. The Polish Government, resolved to defend the independence and honour of Poland to the end, expresses its conviction that in accordance with the existing treaties of alliance, in this struggle, it will receive immediate help from its Allies." On 3 September, Britain and France, in performance of their Allied obligations, declared war on the Third Reich.

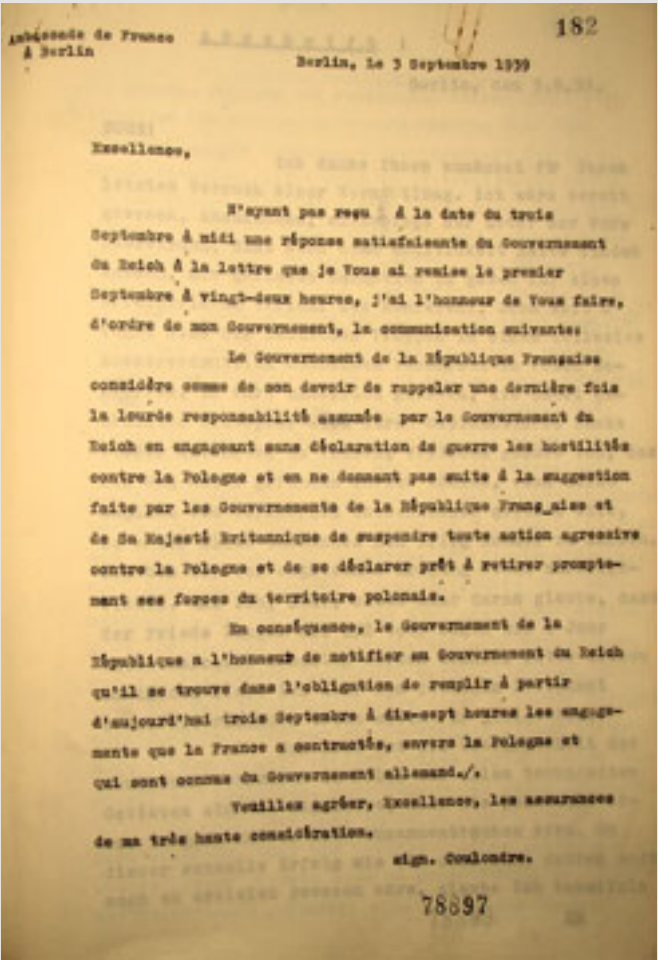
Photo 256 Copy of a note from British Ambassador in Berlin Neville Henderson to Foreign Minister of the Third Reich, dated 3 September, with information about the state of war between Great Britain and Germany.

Photo 257 Copy of a note from French Ambassador in Berlin Robert Coulongre to Foreign Minister of the Third Reich, dated 3 September, informing him that France had undertaken commitments towards Poland.

Photo 258 Published in *Life* magazine on 16 October 1939, excerpt from the British *Blue Book* which contains information on diplomatic actions at the time of the outbreak of the war, with information about talks held by British Ambassador to Poland Howard Kennard's.

Fot. 256

Fot. 257

Fot. 258

Ewakuacja personelu MSZ i korpusu dyplomatycznego

Foreign Ministry after the outbreak of the war. Evacuation from Warsaw

W pierwszych dniach wojny MSZ funkcjonowało w niemal normalny sposób. Minister Józef Beck i jego współpracownicy odbywali spotkania z akredytowanymi w Warszawie dyplomatami, dokonywano analiz sytuacji, kontaktowano się z polskimi placówkami za granicą. Wdrażano zarazem w życie zarządzenia związane z bezpieczeństwem i organizacją pracy resortu, które opracowywano od wielu miesięcy licząc się z wybuchem konfliktu.

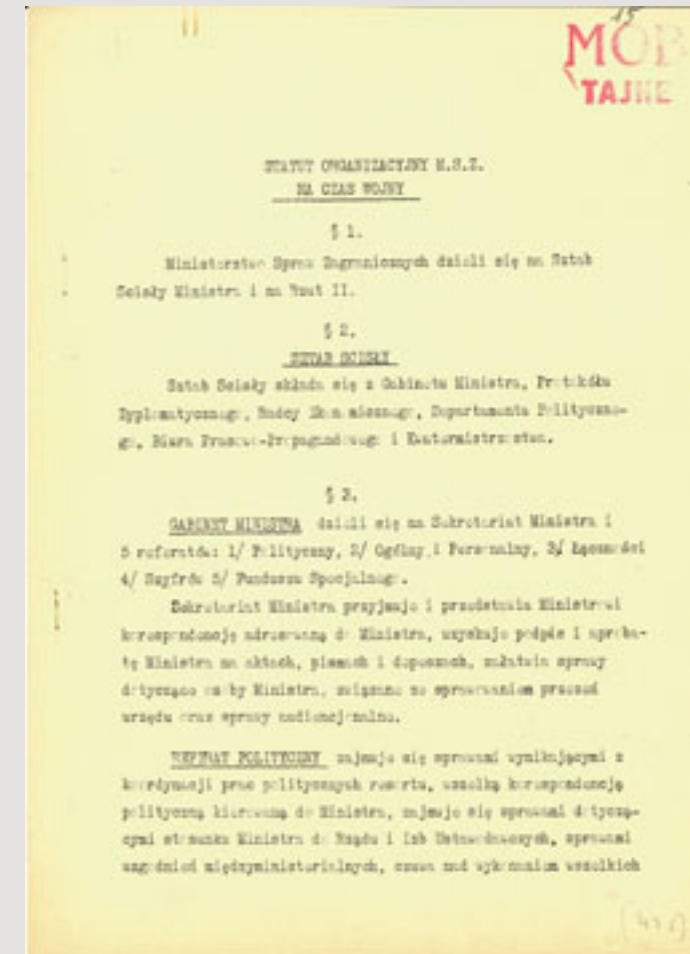
Postępy ofensywy niemieckiej sprawiły, że 4 września minister Beck zarządził na dzień następny ewakuację Ministerstwa do Nałęczowa, gdzie – zgodnie ze wspomnianymi planami – urząd miał przenieść się w razie zagrożenia stolicy. Od wczesnych godzin

In the first days of the war, the MFA operated almost as normal. Minister Józef Beck and his associates attended meetings with diplomats accredited in Warsaw and analysed the developments. Contacts with Polish diplomatic posts abroad were also maintained. At the same time, the Ministry gradually implemented security and work organisation regulations it had begun drafting several months ago in expectation of a possible outbreak of conflict.

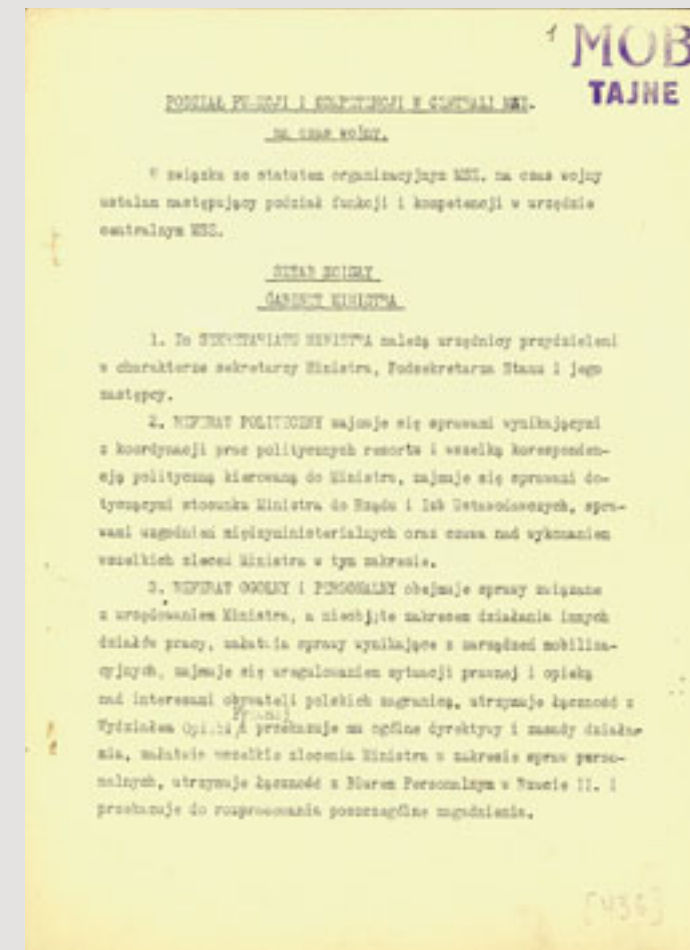
Seeing the advancement of the German offensive, on 4 September, Minister Józef Beck ordered the Ministry to be evacuated the next day to Nałęczów, as initially planned in case of an attack on Warsaw. Ministry employees began leaving Warsaw

Fot. 259, 260 Pierwsze strony dokumentów poświęconych podziałowi funkcji oraz statutowi organizacyjnemu MSZ na czas wojny, jakie przygotowano wiosną i latem 1939 r.

Photos 259, 260 First two pages of documents referring to MFA functional division and organizational rules during wartime, drafted in the spring and summer of 1939.

Fot. 259

Fot. 260

Ewakuacja personelu MSZ
i korpusu dyplomatycznego

Foreign Ministry after the outbreak of the war.
Evacuation from Warsaw

porannych 5 września Warszawę zaczęli opuszczać
pracownicy resortu. Ministerstwu towarzyszyła więk-
szość akredytowanych przy rządzie polskim dyplo-
matów zagranicznych.

Zgodnie z wcześniejszym założeniami z siedzi-
by MSZ miano wywieźć najważniejsze dokumenty.
Stosowne procedury działania określały zarządzenia
wydane w końcu sierpnia 1939 r. Akcja ewakua-
cyjna przebiegała w atmosferze napięcia i w bardzo
skomplikowanych warunkach. W gmachu Minis-
terstwa pozostała znaczna część niezniszczonych
archiwaliów, które po upadku Warszawy wpadły
w ręce Niemców.

Fot. 261, 262 Instrukcja dotycząca przygotowania się do
ewentualnego opuszczenia gmachu Ministerstwa z 20 sierpnia
1939 r.

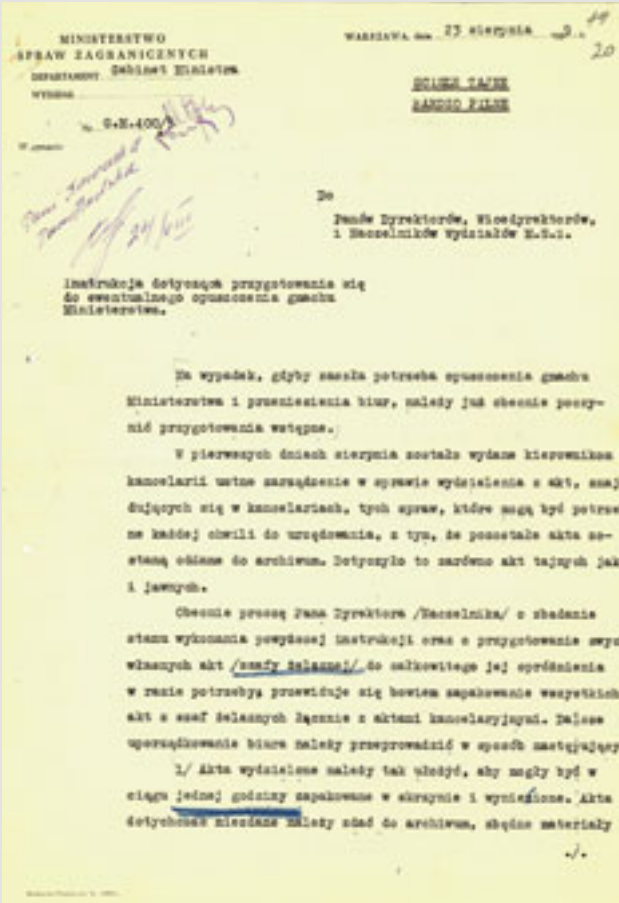
Fot. 263 Zapiski dotyczące kwestii organizacyjnych ewakuacji
MSZ i korpusu dyplomatycznego.

in the early hours of 5 September. They were ac-
companied by the majority of foreign diplomats ac-
credited to the Polish Government.

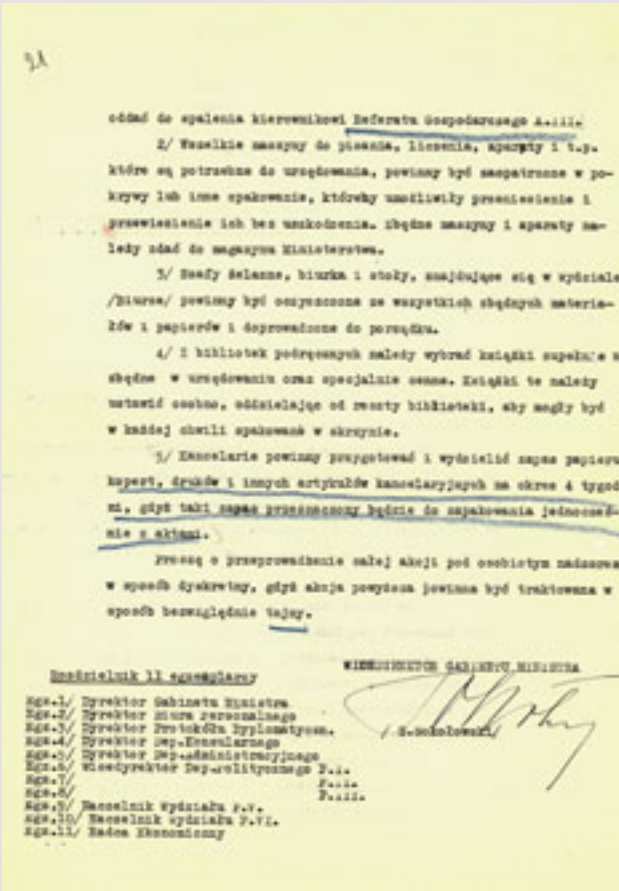
The most important MFA documents were taken
out of the Foreign Ministry's head office following
an earlier plan. Regulations issued in late August
1939 provided the relevant operating procedures.
The evacuation proceeded in a stressful atmosphere
and under very difficult conditions. A substantial part
of the archives remained intact in the Ministry. After
Warsaw was captured, those documents fell into the
hands of the Germans.

Photos 261, 262 Evacuation Plan of the Ministry, dated 20
August 1939.

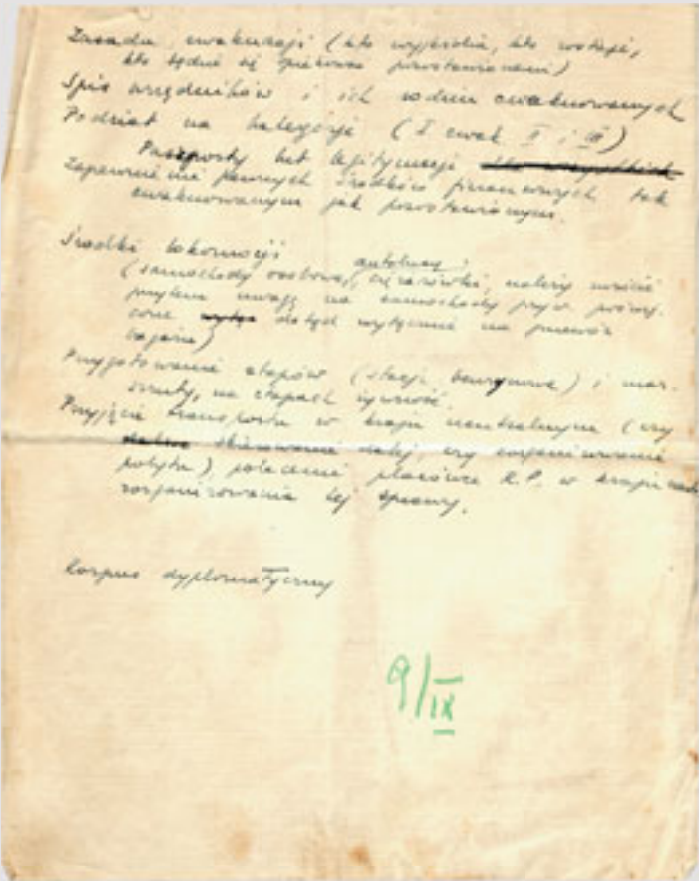
Photo 263 Memoranda on evacuation of MFA and the diplo-
matic corps.

Fot. 261

Fot. 262

Fot. 263

W dniu 5 września, po kilkugodzinnej podróży, urzędników Ministerstwa i członków korpusu rozlokowano w Nałęczowie w kwaterach prywatnych i w Domu Zdrojowym. Część departamentów i kilka misji znalazło siedziby w Kazimierzu nad Wisłą. Dyplomaci odbyli podróż samochodami swych placówek, urzędnicy i dokumenty MSZ – autami służbowymi. Z Dworca Wschodniego ruszył w kierunku na Lublin specjalny pociąg ewakuacyjny MSZ z rodzinami pracowników resortu. W Warszawie pozostały poselstwa Norwegii, Finlandii, Litwy, Urugwaju, Kolumbii, Argentyny i Portugalii – w większości z powodu braku benzyny.

Fot. 264 Samochód Ambasady USA z flagą amerykańską na dachu – oznaczony tak z obawy przed nalotami – przygotowany do ewakuacji z Warszawy.

Fot. 265 Dom Zdrojowy w Nałęczowie (zdjęcie przedwojenne).

On 5 September, after a several hours' journey, the Ministry employees and members of the diplomatic corps were lodged in private apartments and Dom Zdrojowy in Nałęczów. A number of MFA departments and several missions were headquartered in Kazimierz Dolny. Diplomats went in their mission cars, while MFA officials and documents travelled in MFA cars. A special MFA evacuation train carrying family members of the Ministry staff took off from Dworzec Wschodni in the direction of Lublin. Only Norway, Finland, Lithuania, Uruguay, Colombia, Argentina and Portugal stayed on in their legations in Warsaw mainly because they ran out of fuel.

Photo 264 US Embassy car with the US flag fixed on the rooftop out of concern for air raids ready for evacuation from Warsaw.

Photo 265 Dom Zdrojowy in Nałęczów before the war.

Fot. 264

Fot. 265

Ewakuacja personelu MSZ
i korpusu dyplomatycznego

Foreign Ministry after the outbreak of the war.
Evacuation from Warsaw

Rozwój sytuacji wojennej sprawił, że już 6 wrześ-
nia wieczorem wiceminister spraw zagranicznych
Jan Szembek, jako sprawujący kierownictwo urzędu,
zaządał dalszą ewakuację w kierunku na Wołyń (mi-
nister Józef Beck udawał się w tym samym czasie
wraz z premierem, Naczelnym Wodzem i Kwaterą
Główną z Warszawy do Brześcia nad Bugiem).
Ewakuacja z Nałęczowa rozpoczęła się w nocy
z 6 na 7 września. Ministerstwo i towarzyszący mu
korpus dyplomatyczny zatrzymali się 7 września na
nocleg w Chełmie, a następnego dnia podjęli dalszą

As the war progressed, Deputy Foreign
Minister Jan Szembek, the then acting head of
the Ministry, as early as on 6 September ordered
further evacuation in the direction of Volhynia. At
the time, Minister Józef Beck, the Prime Minister,
the Supreme Commander and the Main HQs
were travelling from Warsaw to Brest on the Bug.
Evacuation from Nałęczów began on the night of
6–7 September. The Ministry and the accompanying
diplomatic corps spent the night of 7–8 September
in Chełm and continued their journey the next

Fot. 266 Trasa ewakuacji Ministerstwa Spraw Zagranicznych
w dniach 5–17 września 1939 r. (jako podkład wykorzy-
stano przedwojenną mapę Polski Wojskowego Instytutu
Geograficznego, przedrukowaną w 1944 r. przez Ministerstwo
Informacji Rządu RP w Londynie).

Fot. 267 Kompleks budynków kościoła Jezuitów i Liceum
Krzemieńskiego.

Photo 266 Foreign Ministry's evacuation route on 5–17 Sep-
tember 1939 (the route is shown on the Military Geographical
Institute's pre-war map of Poland, reprinted in 1944 by the
Ministry of Information of the Polish Government in London).

Photo 267 Complex of the Jesuit Monastery and Seminary and
the Krzemieniec Lyceum.

Fot. 266

Fot. 267

Ewakuacja personelu MSZ
i korpusu dyplomatycznego

Foreign Ministry after the outbreak of the war.
Evacuation from Warsaw

podróż przez Lublin, Łuck i Dubno do Krzemieńca. Tu 8 września wieczorem ulokowało się kierownictwo resortu z wiceministrem Szembekiem i grupa dyplomatów. „Kwaterą główną” stało się Liceum Krzemienieckie, w którego refektarzu gromadziło się na posiłki „trzy razy dziennie sto kilkadziesiąt osób, przeważnie część korpusu dyplomatycznego, całe MSZ oraz liczni przyjezdni” – zanotował w swym dzienniku Jan Szembek. Do Krzemieńca dotarła także część rodzin pracowników MSZ.

day to Krzemieniec passing through Lublin, Lutsk and Dubno. Here, on the evening of 8 September, MFA's senior officials, including Deputy Minister Jan Szembek, and a group of diplomats were assigned quarters. They established their „headquarters” in the Krzemieniec Lyceum in whose refectory “three times of day, over a hundred people, mostly members of the diplomatic corps, the entire MFA staff as well as other refugees” gathered at meal time, wrote Jan Szembek in his diary. Some family members of MFA employees also descended on Krzemieniec.

Fot. 268 Grafik z rozdziałem zakwaterowania pracowników MSZ w Krzemieńcu i pobliskich miejscowościach Biała Kryniczna (Białokrynica) i Wiśniowiec.

Fot. 269 Autobusy używane do ewakuacji rodzin urzędników – na fotografii pojazd wykorzystany przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych.

Photo 268 List of assigned quarters to MFA employees in Krzemieniec and the nearby towns of Biała Kryniczna and Wiśniowiec.

Photo 269 Coaches used for evacuation of families of government employees. Here: a vehicle used by the Ministry of Internal Affairs.

Krzemieniec.	Biała Kryniczna
PP. Schimitzek /klasztor Bazyl/	Dyr. Wł. Sokółkowski
Zubiński AL. ZOS	Dyr. Drymmer
Morstin Trynitarzka 8	Jaśkiewicz
Skiwski ZOS	Cybulski
Bociński "	Kawalec
Weinstein "	Fryling
Wyżyński --	
Marlewski --	
Wszelaki ZOS	
Gwizdoski Kurator	
Kulski dom Weinbergów	
Borkowski ZOS	
Jaworski --	Wiśniowiec
Mniszek ZOS (Protokół)	Podolski
Mycielski Kołłataja 12	Gosiński
Kicki ZOS	Battaglia
Grabowska "	
Szydlowski Lipowa 1	Raczynski Stef.
Downmont Trynitarzka 16	
SZYFRY - Liceum	

Fot. 268

Fot. 269

W dniu 11 września minister Józef Beck, przebywający do tej pory w Kwaterze Głównej w Brześciu, przyjechał do Krzemieńca, gdzie odbył rozmowy z obydwojema ambasadorami państw sojusznicznych – Francji Léonem Noëlem i Wielkiej Brytanii Howardem Kennardem, złożył wizytę dziekanowi korpusu dyplomatycznego nuncjuszowi Filippo Cortesiemu i spotkał się, po raz ostatni na terenie Polski, z całym obecnym w mieście korpusem dyplomatycznym – siedmioma ambasadorami i siedemnastoma posłami lub *chargé d'affaires*.

W dniu 12 września grono dyplomatów przebywających w Krzemieńcu opuścił ambasador ZSRR Nikołaj Iwanowicz Szaronow, który poinformował wiceministra Szembeka, a następnie ministra Becka, że musi na pewien czas przejechać na teren swego kraju, by porozumieć się z Centralą w Moskwie. Wyjazd Rosjanina, którego obecność

On 11 September, Minister Józef Beck, who was staying in the Main Headquarters in Brest, arrived in Krzemieniec, where he held talks with the ambassadors of the two allied countries – France's Léon Noël and Great Britain's Howard Kennard. He also saw the Dean of the Diplomatic Corps, Apostolic Nuncio Filippo Cortesi and held his last meeting on Polish territory with the entire diplomatic corps in Krzemieniec, i.e. the seven ambassadors and seventeen envoys and charge d'affaires.

On 12 September, Soviet Ambassador Nikolai Ivanovich Sharonov took his leave of the diplomats staying in Krzemieniec, informing Deputy Minister Szembek and later Minister Beck that he had to cross the border to telephone his Government in Moscow. The departure of the Russian ambassador, whose presence in Poland was considered a guarantee of the Soviet Union's neutrality, raised concern among

Fot. 270 Wiceminister spraw zagranicznych Jan Szembek.

Photo 270 Deputy Foreign Minister Jan Szembek.

Fot. 270

w Polsce uważana była za rękojmię neutralności Związku Radzieckiego, wzbudził zaniepokojenie członków korpusu dyplomatycznego. Ambasador USA Anthony Drexel Biddle odnotował w swych zapiskach: „Po godzinie ambasador Brazylii powiedział mi, że widział ambasadora Szaronowa z żoną, dwójkiem dzieci i *attaché* wojskowym opuszczających Krzemieniec w swym dużym samochodzie. Minister brazylijski dodał, że trudno mu było zrozumieć, dlaczego telefonowanie z odległej o 25 kilometrów miejscowości wymagało załadowania co najmniej pięciu bagaży na dachu samochodu, a przytroczenie czterech czy pięciu jeszcze z boku. Fakty potwierdziły sceptycyzm mego brazylijskiego kolegi co do intencji ambasadora Szaronowa. Widzieliśmy go wtedy zresztą po raz ostatni”.

Fot. 271 Ambasador ZSRR Nikołaj Szaronow.

Fot. 272 Pogranicze polsko-rumuńskie w 1939 r. (wykorzystano mapę Polski opracowaną w Wojskowym Instytucie Geograficznym w 1939 r.).

the diplomatic corps. US Ambassador Anthony Drexel Biddle wrote in his notes: „About an hour later the Brazilian Minister told me he had seen Ambassador and Mrs Sharonov, accompanied by their two children and military attache, leaving Krzemieniec in their large automobile. The Minister added that he failed to see why the Ambassador's desire to telephone from a point only about 25 kilometres distant necessitated piling at least five bags on the roof and 4 or 5 others on the side of the car. Events proved my Brazilian colleague's scepticism, as to the Ambassador's intentions, to have been correct. This was the last we saw of Ambassador Sharonov.”

Photo 271 Soviet Ambassador Nikolai Sharonov.

Photo 272 Polish-Romanian frontier in 1939 (a map of Poland made by the Military Geographic Institute in 1939).

Fot. 271

Fot. 272

W dniu 12 września, po zbombardowaniu Krzemieńca przez cztery samoloty niemieckie (żaden z pracowników MSZ ani członków korpusu dyplomatycznego nie ucierpiał w ataku), delegacja poselstw akredytowanych w Polsce oficjalnie przedłożyła ministrowi Józefowi Beckowi żądanie zorganizowania ewakuacji w bezpieczniejsze miejsce. W rezultacie zarządzone przeniesienie wszystkich dyplomatów do Zaleszczyk. Minister Beck poddał zarazem pod ocenę kierownictwa każdej placówki decyzję o dalszym

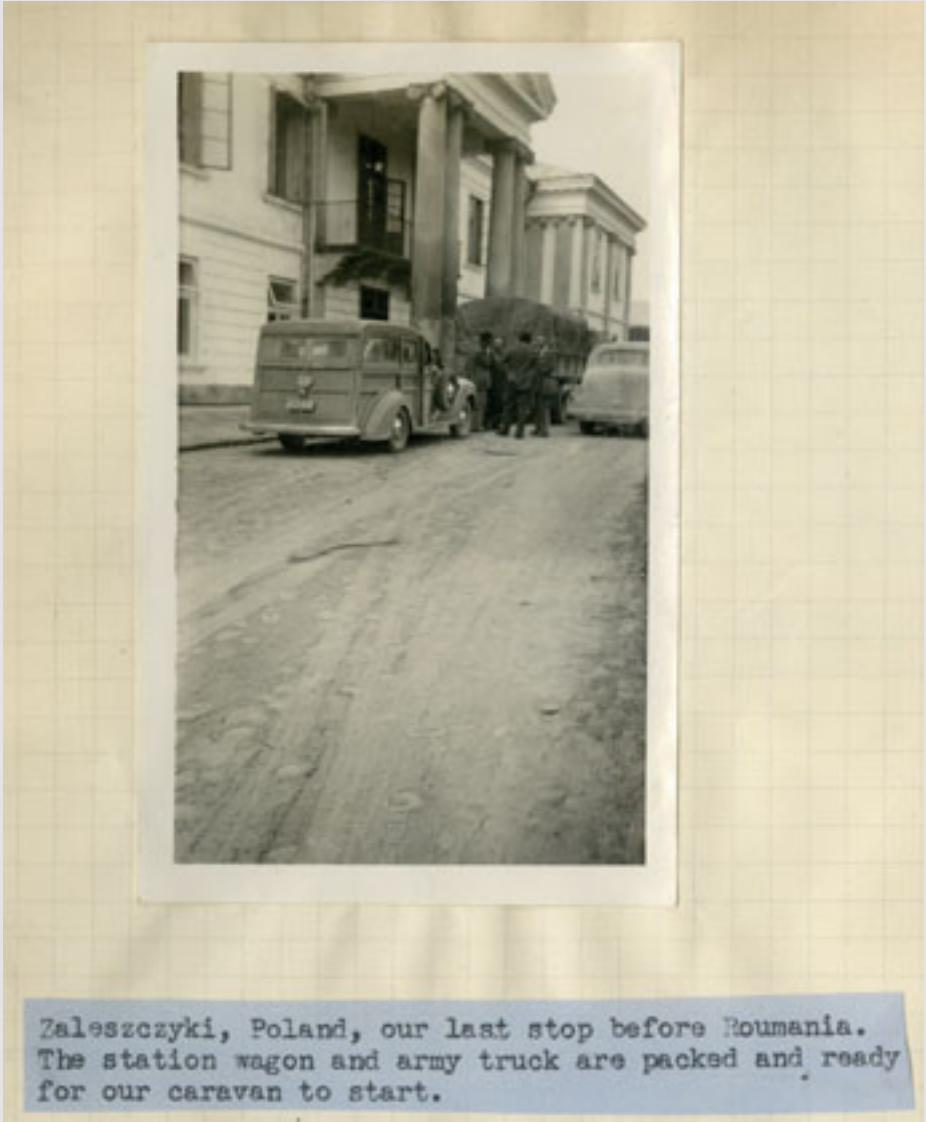
On 12 September, after four German warplanes bombed Krzemieniec (the Ministry and members of the diplomatic corps were unharmed), a delegation of diplomatic embassies and legations accredited to Poland officially requested Minister Józef Beck to organise their evacuation to a safer place. Minister Beck ordered all diplomats to move to Zaleszczyki. He left the decision whether to follow the Polish Government to the heads of the diplomatic missions. After another air bombardment of Zaleszczyki on

Fot. 273 Samochód Ambasady USA przed przekroczeniem granicy polsko-rumuńskiej przed pałacem Brunickich w Zaleszczykach (fragment oryginalnego albumu sporządzonego przez dyplomatę USA).

Fot. 274 Członkowie korpusu dyplomatycznego na granicy polsko-rumuńskiej – od lewej ambasador Wielkiej Brytanii Howard Kennard i radca Clifford Norton, ambasador USA Anthony Drexel Biddle, jego żona Margaret (fragment oryginalnego albumu sporządzonego przez dyplomatę USA).

Photo 273 US Embassy station wagon in front of the Brunicki Palace in Zaleszczyki on its last stop before Romania (picture taken from a photo album of a US diplomat).

Photo 274 Members of the diplomatic corps on the Polish-Romanian border. From left: British Ambassador Howard Kennard, Counsellor Clifford Norton, US Ambassador Drexel Biddle, his wife Margaret (picture taken from a photo album of a US diplomat).

Fot. 273

Fot. 274

towarzyszeniu władzom polskim. Po kolejnym nalocie, jaki 15 września dotknął Zaleszczyki, przeważająca część dyplomatów przekroczyła tego dnia granicę i stanęła na kwaterach po stronie rumuńskiej, w Czerniowcach. Przy MSZ, które 14 września przeniosło się do Kut, pozostali jedynie ambasadorowie Wielkiej Brytanii, Francji i Turcji, poseł Hiszpanii i *chargé d'affaires* Egiptu.

Prezydent Ignacy Mościcki, minister Józef Beck wraz z innymi członkami rządu, urzędnikami MSZ oraz wspomnianymi wyżej dyplomatami opuścili Polskę 17 września około godziny 23 przez most

15 September most of the diplomats crossed the border the same day and were assigned quarters in Cernauți in Romania. Ambassadors of the United Kingdom, France and Turkey, the Spanish envoy and the Egyptian charge d'affaires remained with the Foreign Ministry, which moved to Kut on 14 September.

President Ignacy Mościcki, Minister Józef Beck, other members of the Government, Foreign Ministry officials and the diplomats mentioned above crossed the Polish border on 17 September at around 11 p.m. through a bridge on the Czeremosz River

Fot. 275 Ambasador Turcji Kemal Hüsnü Taray w sierpniu 1939 r.

Fot. 276 *Chargé d'affaires* Egiptu Hussein Chawky w marcu 1939 r.

Fot. 277, 278 Kut, ostatnie miejsce działania MSZ przed opuszczeniem Polski

Photo 275 Turkish Ambassador Kemal Hüsnü Taray in August 1939.

Photo 276 Egyptian *Chargé d'Affaires* Hussein Chawky in March 1939.

Photos 277, 278 Kut, where the Foreign Ministry last operated before leaving Poland.

Fot. 275

Fot. 276

Fot. 277

Fot. 278

Ewakuacja personelu MSZ
i korpusu dyplomatycznego

Foreign Ministry after the outbreak of the war.
Evacuation from Warsaw

graniczny na Czeremoszu w Kutach. Po rumuńskiej stronie granicy na kolumnę samochodów czekał ambasador Rumunii w Polsce Gheorghe Grigorcea, który następnie towarzyszył Prezydentowi RP w drodze do pobliskich Czerniowców.

Fot. 279 Most graniczny na Czeremoszu w Kutach.

Fot. 280 Wpisy przedłużające wizę i paszport dyplomatyczny wicekonsula RP w Czerniowcach Juliusza Działy, sporządzone w MSZ 15 i 17 września „w miejscu postoju”.

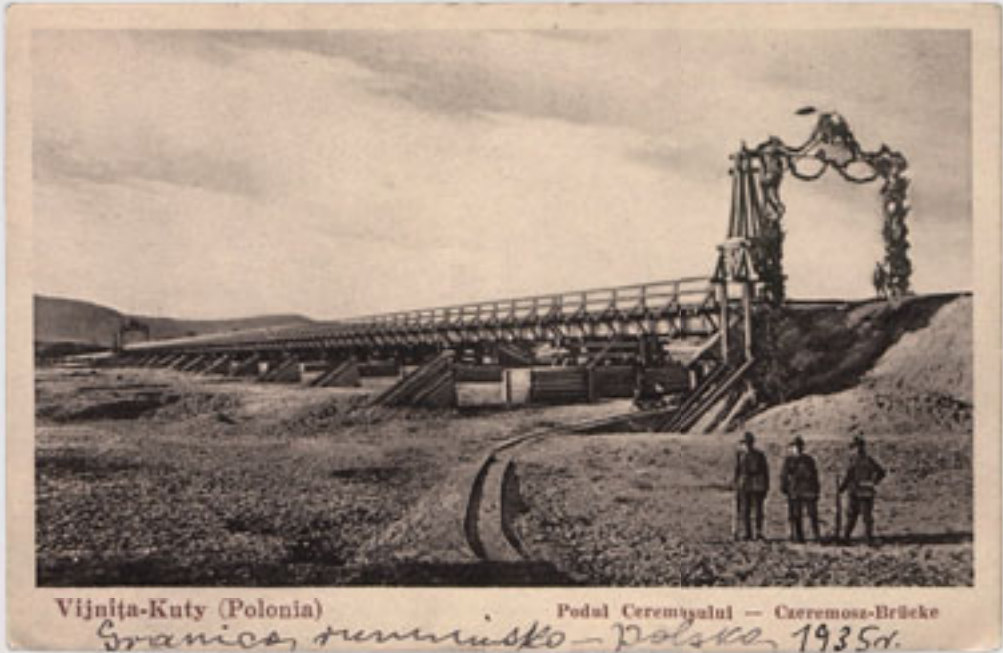
Fot. 281 Fotoreportaż opisujący ewakuację ambasadora USA opublikowany w amerykańskim tygodniku „Life” w numerze z 16 października 1939 r.

leading to Kutý. Gheorghe Grigorcea, Romanian Ambassador to Poland, met the column on the Romanian side of the border. He then accompanied the Polish President to the nearby Cernăuți.

Photo 279 Border bridge on the Czeremosz River in Kutý.

Photo 280 Visa and diplomatic passport of Juliusz Działy, Polish Vice-Consul in Cernăuți, renewed by Foreign Ministry “at the place of stopover” on 15 and 17 September.

Photo 281 Photo article on the evacuation of US Ambassador, published in *Life* magazine on 16 October 1939.

Fot. 279

Fot. 280

Fot. 281

Ewakuacja dokumentów MSZ

Evacuation of Foreign Ministry documents

Wiele cennych dokumentów MSZ zapakowano w Warszawie do skrzyń i już 4 września przewieziono na Dworzec Wschodni, gdzie miały zostać umieszczone w pociągu ewakuacyjnym. Gdy z powodu panującego chaosu zamiar ten się nie powiódł, następnego dnia naczelnik Archiwum MSZ Władysław Pobóg-Malinowski wyprawił akta trzema ciężarówkami w kierunku Kazimierza Dolnego, a następnie Białej Krynicy koło Krzemieńca, dokąd dotarli 8 września. Tam podjęto desperackie, nieudane próby ukrycia najcenniejszych i najbardziej „wrażliwych” archiwaliów. Po ewakuacji MSZ i innych władz polskich do Rumunii dokumenty pozostały niezabezpieczone na terenie białokrynickiego Liceum

Fot. 282 Liceum Rolnicze w Białej Krynicy w 1939 r.

Fot. 283 Hans Adolf von Moltke prezentujący w Berlinie zagranicznym dziennikarzom przejęte materiały polskiego MSZ.

Many valuable Foreign Ministry documents were packed into boxes in Warsaw and as early as on 4 September transported to Dworzec Wschodni, where they were to be placed on an evacuation train. When this plan did not go through in the prevailing chaos, the next day the head of the Foreign Ministry Archives Władysław Pobóg-Malinowski expedited the documents on three trucks to Kazimierz Dolny and then onto Biała Krynica near Krzemieniec. The documents arrived there on 8 September. Desperate, but unsuccessful attempts were made to hide the most valuable and the most sensitive archives. After the evacuation of the Foreign Ministry and other members of the Polish Government to

Photo 282 Biała Krynica Agricultural Lyceum in 1939.

Photo 283 Hans Adolf von Moltke in Berlin shows seized Polish Foreign Ministry documents to foreign journalists.

Fot. 282

Fot. 283

Rolniczego i wkrótce po 17 września 1939 r. dostały się w ręce żołnierzy Armii Czerwonej. Przejął je NKWD w kwietniu 1941 r.

Znaczna ilość dokumentów MSZ pozostała w siedzibie MSZ w Pałacu Brühla. 80 skrzyń z aktami, które w październiku 1939 r. znaleźli Niemcy, natychmiast przewieziono do Berlina, gdzie powołano specjalną komisję w celu zbadania archiwaliów. Na jej czele stanął Hans Adolf von Moltke, przed wybuchem wojny ambasador III Rzeszy w Warszawie. Wśród przejętych archiwaliów znalazły się m.in. oryginały ponad 300 podpisanych przez Polskę umów międzynarodowych. Po kilkumiesięcznej pracy komisja opublikowała w tzw. Niemieckiej Białej Księdze (*Polnische Dokumente zur Vorgeschichte*

Romania, the documents were left unsecured in Biała Krynica Agricultural Lyceum, and soon after 17 September 1939 they fell into the hands of Red Army soldiers. They were seized by the NKVD in April 1941.

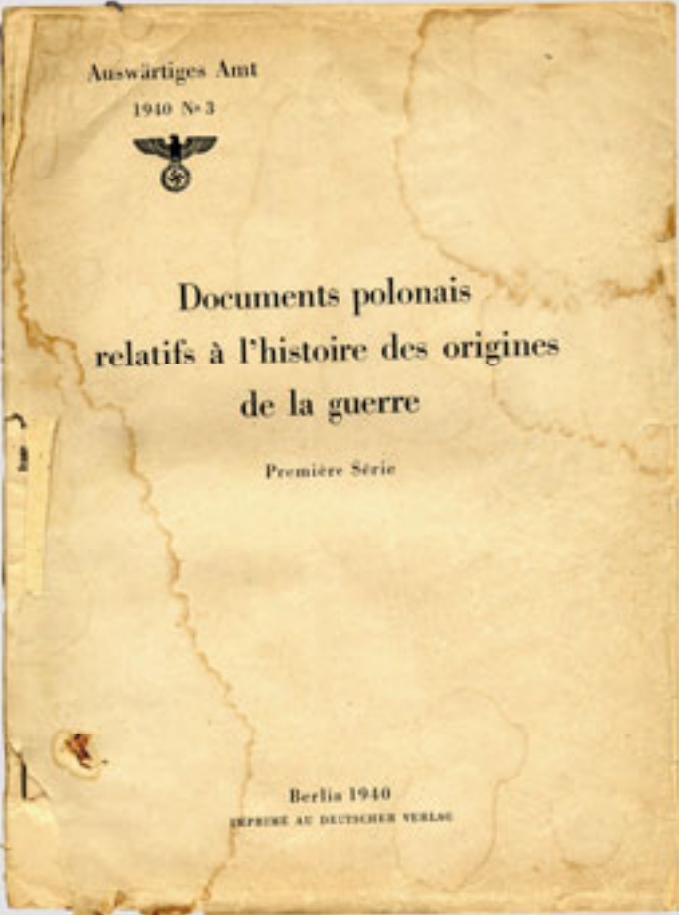
Many Foreign Ministry documents remained in the MFA's head office in the Brühl Palace. In October 1939, Germans found eighty boxes of records, which they immediately transported to Berlin, where a special commission was established to examine the seized archives. It was headed by Hans Adolf von Moltke, the Third Reich's Ambassador to Poland before the war. The archives included more than 300 international agreements signed by Poland. After several months of work,

Fot. 284, 285 Strony tytułowe niemieckiego i francuskiego wydania Niemieckiej Białej Księgi.

Photos 284, 285 Title pages of the German and French editions of the *German White Paper*.

Fot. 284

Fot. 285

des Kriegen) 13 dokumentów, które miały uzasadniać propagandową tezę o odpowiedzialności Polski i podlegających ją państw zachodnich za doprowadzenie do wojny. Odmienny punkt widzenia na kwestię źródeł konfliktu został niemal w tym samym czasie ukazany w Polskiej Białej Księdze, wydanej we Francji przez MSZ (*Les relations polono-allemandes et polono-soviétiques au cours de la periode 1933–1939*). Podstawowym przesłaniem publikacji, dokumentującej stan i rozwój stosunków polsko-niemieckich i polsko-radzieckich w latach 1933–39, było wykazanie pokojowych, opartych na traktatach i prawie międzynarodowym założeń polityki, jaką prowadziła Polska wobec obydwu sąsiadów.

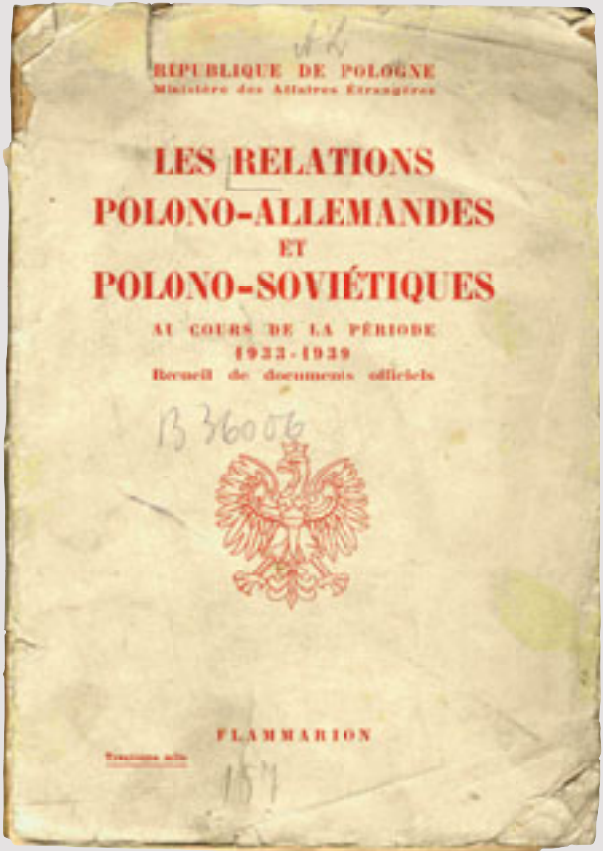
Fot. 286 Strona tytułowa Polskiej Białej Księgi.

Fot. 287 Fragment Polskiej Białej Księgi.

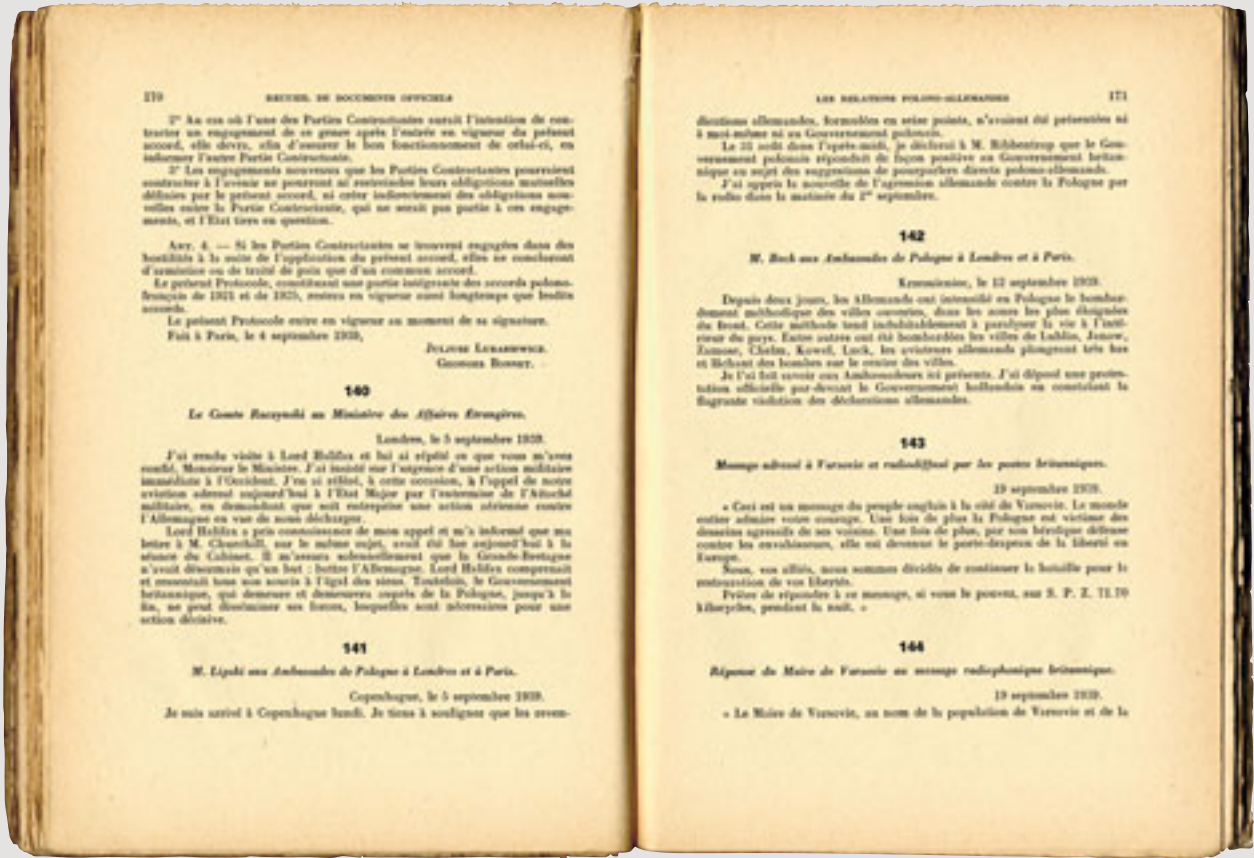
the Commission published the *German White Paper* (*Polnische Dokumente zur Vorgeschichte des Kriegen*). It contained 13 documents that were supposed to prove a German propaganda point that Poland, incited by western countries, had started the war. At about the same time, the *Polish White Paper* was published in France by the Foreign Ministry (*Les relations polono-allemandes et polono-soviétiques au cours de la periode 1933–1939*). It presented an outright different view of the origins of the conflict. The publication documented the state and development of Polish-German and Polish-Soviet relations in 1933–1939. It showed that Poland had pursued a peaceful policy toward both neighbours in line with treaties and international law.

Photo 286 Title page of the *Polish White Paper*.

Photo 287 Excerpt from the *Polish White Paper*.

Fot. 286

Fot. 287

Działania dyplomatyczne w obliczu agresji radzieckiej

Diplomatic activity in the face of Soviet aggression

W dniu 17 września o świcie liczące około półtora miliona żołnierzy oddziały Armii Czerwonej wkroczyły na wschodnie tereny Polski. Związek Radziecki zrealizował tym samym zamiar polityczny dotyczący rozciągnięcia radzieckiej strefy interesów, ujęty w tajnym protokole do niemiecko-radzieckiego paktu o nieagresji, który podpisali 23 sierpnia 1939 r. ministrowie spraw zagranicznych Niemiec i ZSRR – Joachim von Ribbentrop i Władysław Mołotow.

17 września o godzinie 3 nad ranem zastępca komisarza spraw zagranicznych ZSRR Władimir Potiomkin wezwał ambasadora RP w Moskwie

At daybreak on 17 September one and a half million Red Army troops crossed Poland's eastern frontier. Thus, the Soviet Union began to implement its political plan to extend the Soviet sphere of influence as stipulated in the secret protocol to the German-Soviet Non-Aggression Pact signed on 23 August 1939 by Joachim von Ribbentrop and Vyacheslav Molotov, foreign ministers of Germany and the Soviet Union.

On 17 September, at 3 a.m., the Soviet Deputy Commissar for Foreign Affairs Vladimir Potemkin sent for the Polish Ambassador in Moscow Wacław

Fot. 288 Telefonogram Ambasady RP w Bukareszcie informujący ministra Józefa Becka o depeszy ambasadora Wacława Grzybowskiego w sprawie nocnego spotkania z Władimirem Potiomkinem.

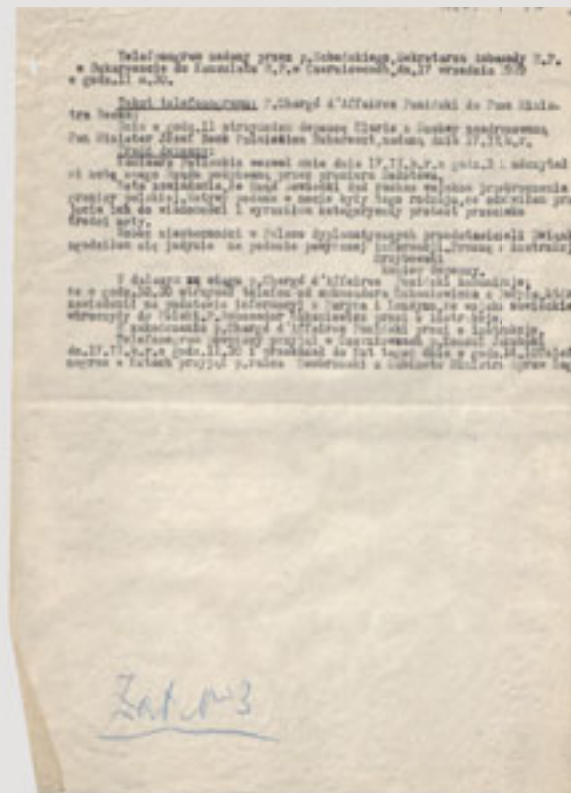
Fot. 289 Telefonogram Ambasady RP w Bukareszcie z tekstem noty radzieckiej z 17 września 1939 r.

Fot. 290 Depesza J. Becka do ambasad w Paryżu i Londynie.

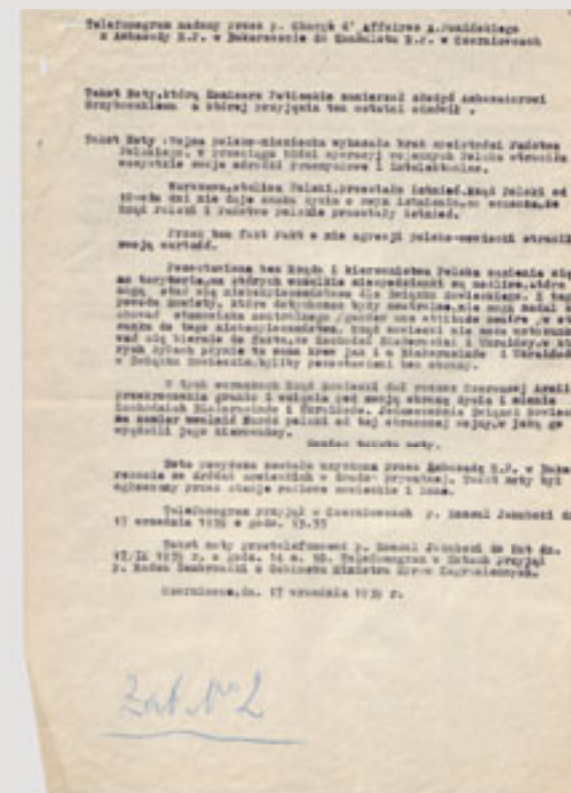
Photo 288 Cable from the Polish Embassy in Bucharest, informing Minister Józef Beck about Ambassador Wacław Grzybowski's cable with account of his night-time meeting with Vladimir Potemkin (English translation on p. 409).

Photo 289 Cable from the Polish Embassy in Bucharest with the text of the Soviet note of 17 September 1939.

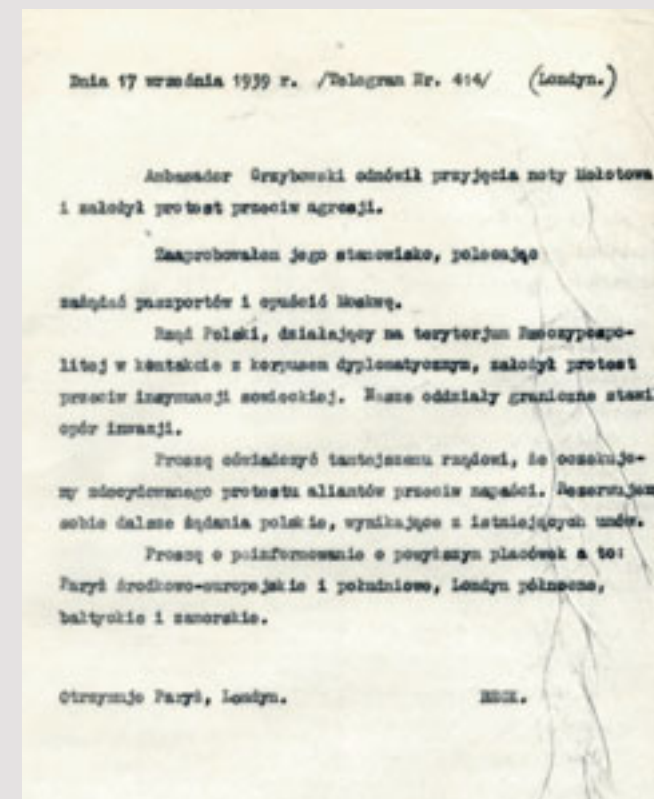
Photo 290 Beck's cable to the Embassies in Paris and London.

Fot. 288

Fot. 289

Fot. 290

Wacława Grzybowskiego i usiłował wręczyć mu notę uzasadniającą agresję. Ambasador odrzucił zawarty w niej argument o zaniku państwa polskiego i odmówił przyjęcia dokumentu.

Tekst noty radzieckiej dotarł do rąk ministra Józefa Becka w Kutach 17 września około południa, przekazany za pośrednictwem Ambasady RP w Bukareszcie i konsulatu w Czerniowcach. Minister w pełni zaakceptował postępowanie ambasadora i polecił mu opuścić Moskwę. O powstałej sytuacji bezzwłocznie powiadomiono inne polskie placówki.

Fot. 291 Depesza J. Becka do innych placówek dyplomatycznych.

Fot. 292 Informacja i instrukcja J. Becka dla W. Grzybowskiego.

Fot. 293 Mapa stanowiąca załącznik do radziecko-niemieckiego traktatu o granicach i przyjaźni z 28 września 1939 r., z ostatecznym określeniem obszarów Polski zajętych przez ZSRR i III Rzeszę – z podpisami J. Stalina i J. von Ribbentropa.

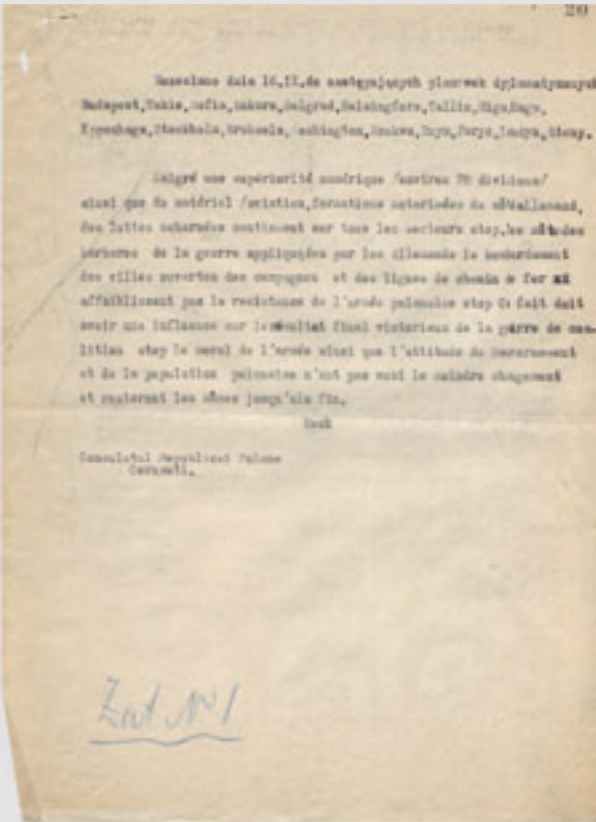
Grzybowski to hand him a note justifying the attack. The ambassador protested against the contents of the note that the Polish state had ceased to exist and refused to accept the document.

The text of the Soviet note, transmitted via the Polish Embassy in Bucharest and the Consulate in Cernauți, reached Minister Józef Beck in Kutý on 17 September around noon. The minister fully approved of the ambassador's conduct and ordered him to leave Moscow. Other Polish diplomatic posts were immediately notified of this situation.

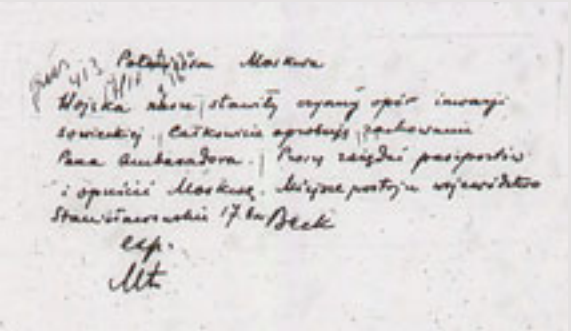
Photo 291 Beck's cable sent to other diplomatic posts.

Photo 292 Information and instructions sent by Beck to Grzybowski (English translation on p. 410).

Photo 293 Map annexed to the German-Soviet Boundary and Friendship Treaty of 28 September 1939, with a final delineation of Polish territory occupied by the Soviet Union and the Third Reich, signed by Stalin and Ribbentrop.

Fot. 291

Fot. 292

Fot. 293

Opieka nad uchodźcami i internowanymi w pierwszym okresie wojny: Rumunia

Assistance for refugees and internees during first years of war. Romania

Podczas działań wojennych we wrześniu 1939 r. granicę polsko-rumuńską przekroczyło ok. 20 tys. cywilnych obywateli RP. Dla znacznej części uchodźców pierwszym punktem udzielającym podstawowej opieki i informacji stał się Konsulat RP w Czerniowcach, kierowany przez konsula Tadeusza Buynowskiego. Tu także kierowali się ewakuowani urzędnicy państwowi i ich rodziny. W budynku placówki w nocy z 17 na 18 września zatrzymali się po opuszczeniu kraju członkowie kierownictwa MSZ: wiceminister Jan Szembek, dyrektor Departamentu Konsularnego i Wydziału Personalnego Wiktor Drymmer oraz sekretarz ministra Becka Ludwik Łubieński.

Jednym z podstawowych zadań polskich placówek w Rumunii – konsulatu w Czerniowcach

In September 1939, about 20,000 Polish civilians crossed the Polish-Romanian border fleeing from the war zone. Most of the Polish refugees sought protection and information in the Polish Consulate in Cernăuți run by Consul Tadeusz Buynowski. Government officials and their families also headed there. Senior MFA officials, including Deputy Minister Jan Szembek, Director of the Consular Department and the Department of Human Resources Wiktor Drymmer and the Minister's Secretary Ludwik Łubieński also stayed in one of the Consulate's buildings the night of 17–18 September after leaving the country.

From then on, issuing identity papers to refugees became a major task of Polish diplomatic

Fot. 294 Konsul Tadeusz Buynowski.

Fot. 295 Konsulat RP w Czerniowcach (zdjęcie przedwojenne).

Fot. 296, 297 Dokumenty tożsamości wystawione w Czerniowcach i Bukareszcie.

Photo 294 Consul Tadeusz Buynowski.

Photo 295 Polish Consulate in Cernăuți (pre-war photograph).

Photos 296, 297 Identity documents issued in Cernăuți and Bucharest.

Fot. 294

Fot. 295

Fot. 296

Fot. 297

Opieka nad uchodźcami
i internowanymi w pierwszym
okresie wojny: Rumunia

Assistance for refugees and internees
during first years of war. Romania

i Ambasady RP w Bukareszcie – stało się wydawa-
nie uchodźcom dokumentów tożsamości.

Do Rumunii przedostało się także ok. 30 tys.
żołnierzy Wojska Polskiego, w tym ponad 3600
oficerów. Zostali oni przez władze rumuńskie osa-
dzeni w kilkudziesięciu obozach dla internowanych.
Opiekę nad wojskowymi roztoczyła Ambasada RP
w Bukareszcie. Przybył do niej Mirośław Arciszewski,
były ambasador w Rumunii, delegat rządu emigra-
cyjnego do spraw uchodźców. Na czele referatu
oświatowego, wspierającego tajną ewakuację żoł-
nierzy do Francji, stanął Adam Vetulani, profesor
Uniwersytetu Jagiellońskiego, zmobilizowany we
wrześniu jako plutonowy WP.

Fot. 298 Mirośław Arciszewski.

Fot. 299 Adam Vetulani.

Fot. 300 A. Vetulani (pierwszy z lewej) podczas wizyty w obozie
dla internowanych w lutym 1940 r.

posts in Romania: the Consulate in Cernauți and
the Polish Embassy in Bucharest.

About 30,000 Polish Army soldiers, including
more than 3,600 officers, fled to Romania. The
Romanian Government interned them in several
dozen internment camps. The Polish Embassy in
Bucharest offered protection to military person-
nel. Mirośław Arciszewski, former ambassador to
Romania and Delegate of the Government-in-Exile
for Refugees was posted there. The Education
Section, which supported the secret evacuation of
soldiers to France, was headed by Adam Vetulani, a
Jagiellonian University professor who was drafted in
September as a Polish Army sergeant.

Photo 298 Mirośław Arciszewski.

Photo 299 Adam Vetulani.

Photo 300 Adam Vetulani (left) during a visit to an internment
camp in February 1940.

Fot. 298

Fot. 299

Fot. 300

Opieka nad uchodźcami i internowanymi w pierwszym okresie wojny: Węgry

Assistance for refugees and internees
in the first years of war. Hungary

Po klęsce wrześniowej znaczna grupa obywateli Polski (około 100–140 tys. osób), cywili i wojskowych znalazła się także na Węgrzech. Miejscowe władze, generalnie nastawione życzliwie do uchodźców, zorganizowały dla nich 105 obozów internowania. Dzięki Poselstwu RP w Budapeszcie kierowanemu przez Leona Orłowskiego, tamtejszemu konsulatowi oraz licznym organizacjom społecznym większość zatrzymanych Polaków mogła opuścić miejsca przymusowego pobytu. Rząd węgierski hr. Pála Telekiego milcząco aprobował masowe wyjazdy osób internowanych za granicę. Jesienią 1939 i wiosną 1940 r. poselstwo polskie w ramach zorganizowanej akcji ewakuowało na Zachód, do Polskich Sił Zbrojnych

Fot. 301 Posel Leon Orłowski.

Fot. 302 Polacy rozmawiający z węgierskim policjantem przed wejściem do Konsulatu RP w Budapeszcie przy Vaci útca w październiku 1939 r.

After the September Campaign, a large group of Polish citizens (estimated at 100,000 to 140,000 people), both civilians and military personnel, fled to Hungary. As many as 105 internment camps were set up by local authorities generally well-disposed toward the refugees. Owing to work of the Polish Legation in Budapest headed by Leon Orłowski, the Polish Consulate in Budapest and numerous social organizations, most of the interned Poles could leave their camps. The Hungarian Government of Count Pál Teleki tacitly acquiesced to mass departures of internees abroad. In autumn of 1939 and spring of 1940, the Polish Legation organised the evacuation of around 21,000 military personnel to the West

Photo 301 Envoy Leon Orłowski.

Photo 302 Poles talking with a Hungarian police officer in front of the Polish Consulate in Budapest in Vaci útca in October 1939.

Fot. 301

Fot. 302

Opieka nad uchodźcami
i internowanymi w pierwszym
okresie wojny: Węgry

Assistance for refugees and internees
in the first years of war. Hungary

formowanych we Francji, ok. 21 tys. wojskowych.
Z Węgier wyjechało także ok. 6 tys. osób cywilnych.
Dzięki siatce kurierów placówka utrzymywała kon-
takty z okupowanym krajem, ułatwiając przerzut
przez Karpaty ludzi i pieniędzy.

Do czasu zerwania stosunków dyplomatycz-
nych z rządem polskim w grudniu 1940 r. i likwidacji
Poselstwa RP w styczniu 1941 r., placówka zaopa-
trywała osoby opuszczające Węgry w niezbędne
dokumenty tożsamości oraz wspierała akcję pomocy
socjalnej i oświatowej dla Polaków, którzy zostali
na miejscu.

wanting to join the Polish Armed Forces formed
in France. Around 6,000 Polish civilians managed
to leave Hungary as well. The Legation maintained
contacts with occupied Poland thanks to a network
of couriers, facilitating the transfer of money and
people across the Carpathians.

Up until December 1940, when Hungary broke
diplomatic relations with the Polish Government
and January 1941 when the Polish Legation was
closed, it had provided Poles leaving the country
with identity papers and supported those Poles who
remained in Hungary with welfare and education.

Fot. 303–305 Paszport wystawiony w Konsulacie RP w Buda-
pestzie 2 marca 1940 r.; jego właściciel przejechał w następ-
nych dniach przez Jugosławię i Włochy, docierając 11 marca
do Francji, gdzie w granicznym mieście Modane przedstawi-
ciel Konsulatu RP w Bordeaux przyznał mu pierwszą pomoc
finansową.

Photos 303–305 Passport issued by the Polish Consulate in
Budapest on 2 March 1940; travelling through Yugoslavia and
Italy, on 11 March its holder arrived in France, where in the
border town of Modane he was given first financial aid by a
member of the Polish Consulate in Bordeaux.

Fot. 303

Fot. 304

Fot. 305

Opieka nad uchodźcami i internowanymi w pierwszym okresie wojny: inne kraje europejskie

Assistance for refugees and internees in the first years of war. Other European countries

Opiekę nad osobami, które w wyniku wybuchu wojny znalazły się poza granicami Polski, roztoczyły także placówki w innych krajach europejskich. Ze względu na położenie geograficzne szczególną rolę odgrywały poselstwa i konsulatory znajdujące się na trasie ewakuacji wojskowych i cywilów zmierzających na Zachód, często z zamiarem kontynuowania walki z okupantami.

Fot. 306 Pismo MSZ do Ministerstwa Spraw Wojskowych w Angers przytaczające depeszę poselstwa w Sztokholmie w sprawie ewakuacji Polaków z Łotwy i Litwy.

Fot. 307 Zaświadczenie tożsamości dla obywatela RP wydane na blankiecie Poselstwa RP w Kownie przez Poselstwo Wielkiej Brytanii, które podjęło się reprezentowania interesów Polski po zamknięciu placówki RP.

Fot. 308 Tymczasowe zaświadczenie tożsamości wydane przez Konsulat Generalny RP w Zagrzebiu.

Fot. 309 Potwierdzenie wypłaty przez Konsulat Generalny RP w Paryżu zapomogi finansowej.

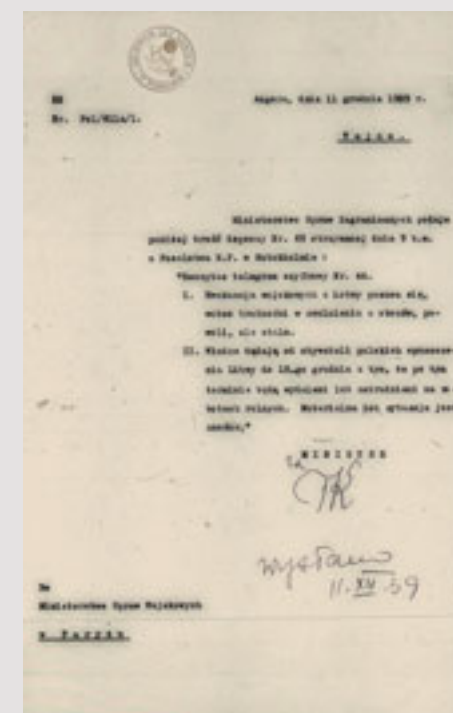
Other diplomatic posts in Europe also provided protection to Poles who found themselves outside the Polish borders after the war broke out. These were Polish legations and consulates situated along the evacuation route used by military personnel and civilians heading westwards often to continue fighting against the invaders.

Photo 306 MFA letter to Ministry of Military Affairs in Angers citing a cable from the Legation in Stockholm referring to evacuation of Poles from Latvia and Lithuania.

Photo 307 Identity document issued to a Polish citizen on a Polish Legation in Kaunas blank form by the British Legation, which took up representation of Poland's interests after the former was closed.

Photo 308 Temporary identity document issued by the Polish Consulate General in Zagreb.

Photo 309 Receipt of payment by the Polish Consulate General in Paris of financial assistance.

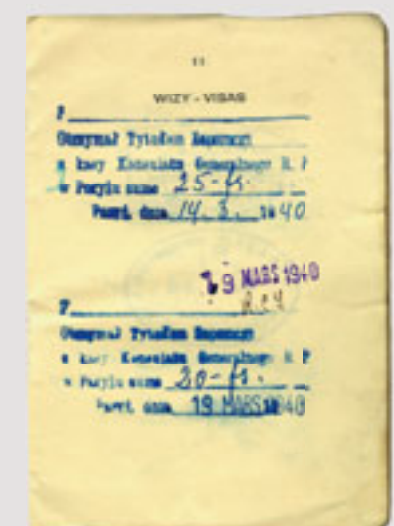
Fot. 306

Fot. 307

Fot. 308

Fot. 309

Opieka nad internowanymi: Szwajcaria

Assistance for internees. Switzerland

Specyficzne zadania stanęły przed polską placówką dyplomatyczną w Szwajcarii, gdzie po upadku Francji internowana została licząca ponad 12 tysięcy żołnierzy 2. Dywizja Strzelców Pieszych. Ich sytuacja stała się przedmiotem uwagi Poselstwa RP w Bernie, które mimo nacisków niemieckich nie zaprzestało działalności. Placówką kierował – po odwołaniu w kwietniu 1940 r. Tytusa Komarnickiego – Aleksander Ładoś, działający jako *chargé d'affaires*, ponieważ z obawy przed reakcją Niemców władze szwajcarskie odmówiły mu *agrément* jako nowemu posłowi. *Attaché* prasowym poselstwa pozostał Alfons Bonarski, profesor literatury polskiej na uniwersytecie w Neuchâtel.

Fot. 310 Aleksander Ładoś (drugi z lewej) i Alfons Bonarski wśród żołnierzy i oficerów 2. DSP.

Fot. 311 A. Ładoś (stoi w środku) wizytujący obóz dla internowanych w Saint-Blaise, 16 lipca 1943 r. – po lewej dowódca 2. DSP gen. Bronisław Prugar-Ketling.

Fot. 312 A. Bonarski podczas uroczystości zakończenia zajęć szkolnych w 1942 r. dla internowanych żołnierzy 2. DSP.

After the fall of France, the Polish Legation in Bern was confronted with the task of assisting 12,000 Polish soldiers interned in Switzerland. They were with the Second Infantry Fusiliers Division. The Polish Legation continued to operate, despite German pressure to close it. After the dismissal of Tytus Komarnicki in 1940, the post was headed by *chargé d'affaires* Aleksander Ładoś. Swiss authorities refused him *agrément* as the new envoy, fearing German reaction. Alfons Bonarski, professor of Polish literature at the University of Neuchâtel, continued as the Legation's press attaché.

Photo 310 Aleksander Ładoś (second, left) and Alfons Bonarski with the 2nd Infantry Fusiliers Division.

Photo 311 Ładoś (centre) visits internment camp in Saint-Blaise, 16 July 1943. Brigadier-General Bronisław Prugar-Ketling, Commander of the 2nd Infantry Fusiliers Division (left).

Photo 312 Bonarski addresses 2nd Infantry Fusiliers Division internees at graduation ceremony in 1942.

Fot. 310

Fot. 311

Fot. 312

Akcja rekrutacyjna: Francja

Recruitment campaign. France

Jednym z podstawowych zadań rządu gen. Władysława Sikorskiego stało się stworzenie Armii Polskiej. W działaniach tych kluczowa rola przypadła MSZ i polskim placówkom dyplomatyczno-konsularnym. Władze polskie szacowały, że zasoby ludzkie, jakie można było brać pod uwagę w procesie formowania jednostek, powinny objąć od 165 do 185 tysięcy osób. Liczono w pierwszym rządzie na około półmilionową społeczność emigrantów polskich żyjących we Francji.

Formation of the Polish Army became a major goal of General Władysław Sikorski cabinet. The Foreign Ministry as well as the Polish diplomatic and consular posts played a key role in this process. The Polish Government estimated that the army could be formed with 165,000 to 185,000 people. They would primarily be recruited from among the half a million Polish emigrant community living in France.

The recruitment campaign was coordinated by the Consul General in Lille Aleksander Kawałkowski,

Fot. 313 Obwieszczenie Aleksandra Kawałkowskiego w sprawie zaciągu do Polskiej Marynarki Wojennej (reedycja Monitora Polskiego nr 5–7 z 1940 r.).

Fot. 314 Zaświadczenie Centralnego Biura Rekrutacyjnego podpisane przez A. Kawałkowskiego.

Fot. 315 Pismo z biura delegata Ambasady RP informujące o adresach punktów opieki nad żołnierzami polskimi.

Fot. 316 Dekret Prezydenta RP o rejestracji polskich uchodźców we Francji w konsulatach RP (reedycja Dziennika Ustaw nr 6 z 1940 r.).

Photo 313 Aleksander Kawałkowski's announcement of draft to the Polish Navy (reissue of *Monitor Polski* No. 5–7 of 1940).

Photo 314 Certificate issued by the Central Recruiting Bureau signed by Kawałkowski.

Photo 315 Letter from the Polish Embassy delegate's office listing addresses of assistance posts for Polish soldiers.

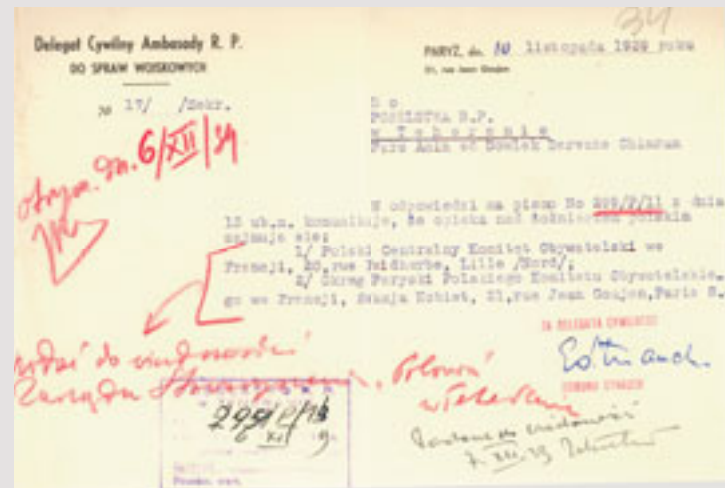
Photo 316 Decree of the President of the Republic of Poland on Registration of Polish Refugees in France in the Polish Consulates (reissue of *Dziennik Ustaw* No. 6 of 1940).

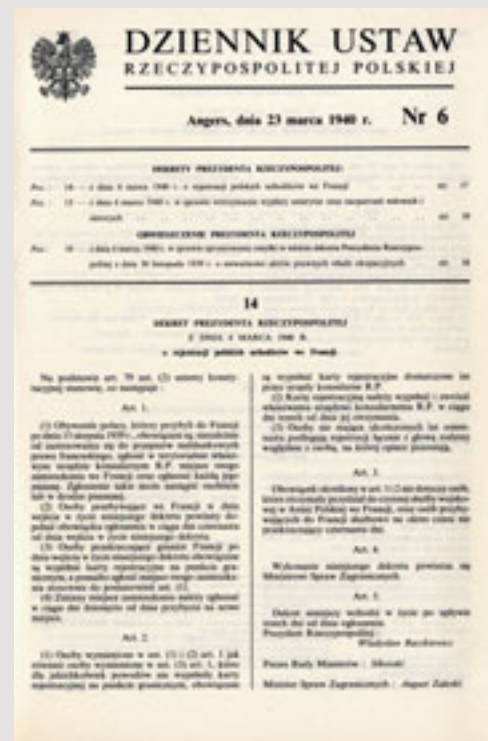
Fot. 313

Fot. 314

Fot. 315

Fot. 316

Akcję rekrutacyjną koordynował konsul generalny w Lille Aleksander Kawałkowski, który objął funkcję delegata Ambasady RP w Paryżu i szefa Centralnego Biura Rekrutacyjnego. Na podstawie dekretu Prezydenta RP z 4 marca 1940 r. o rejestracji polskich uchodźców we Francji, akcję rejestracyjną podjęły konsulaty generalne RP w Paryżu, Lille, Marsylii, Lyonie, Strasburgu i Tuluzie oraz Konsulat Honorowy RP w Nicei. Przed komisjami poborowymi stanęło do 11 czerwca 1940 r. 124 tysiące mężczyzn, z których 103 tysiące uznano za zdolnych do noszenia broni. Po klęsce Francji konsulaty RP na

delegate of the Polish Embassy in Paris and head of the Central Recruiting Commission. Polish Consulates General in Paris, Lille, Marseille, Lyon, Strasbourg and Toulouse, as well as the Honorary Consulate in Nice began to register recruits under the 4 March 1940 Decree of the President of the Republic of Poland on Registration of Polish Refugees in France. By 11 June 1940, 124,000 men had presented themselves before draft boards, which selected 103,000 men fit to bear arms. After France's defeat, the Polish consulates that were located in the area controlled by the Vichy government

Fot. 317 Konsulat Generalny RP w Paryżu.

Fot. 318 Konsulat Generalny RP w Lille.

Fot. 319 Konsulat Generalny RP w Marsylii.

Fot. 320 Siedziba Konsulatu Generalnego RP w Strasburgu, przeniesiona tymczasowo do Nancy w dniu 3 września 1939 r.

Photo 317 Polish Consulate General in Paris.

Photo 318 Polish Consulate General in Lille.

Photo 319 Polish Consulate General in Marseille.

Photo 320 The Polish Consulate General in Strasbourg temporarily transferred to Nancy on 3 September 1939.

Fot. 317

Fot. 318

Fot. 319

Fot. 320

obszarze podległym rządowi Vichy załatwiały sprawy związane z wcześniejszą akcją rekrutacyjną, dopóki nie zostały zamknięte we wrześniu 1940 r.

Fot. 321 Uroczystość nadania miana Grenadierów 1. Dywizji Wojska Polskiego sformowanej we Francji, 3 maja 1940 r. w pobliżu Nancy; od prawej ambasador Francji Léon Noël, prezydent RP Władysław Raczkiewicz, ambasador brytyjski Howard Kennard, NN generał francuski, dowódca IV armii francuskiej gen. Edouard-Jean Réquin, gen. Władysław Sikorski.

Fot. 322 Wizyta ambasadora USA Anthony'ego Drexel Biddle'a w obozie szkoleniowym Armii Polskiej w Coëtquidan, w środku komendant obozu gen. Adam Korytowski.

Fot. 323 Zaświadczenie Konsulatu RP w Tuluzie wydane po upadku Francji, w sierpniu 1940 r., stwierdzające, iż obywatel polski „z racji aktualnych okoliczności” jest wolny od zobowiązań wojskowych.

continued to be involved in matters relating to the recruitment campaign until they were closed in September 1940.

Photo 321 Ceremony naming 1st Grenadier Division of the Polish Army in France, 3 May 1940 near Nancy. From right: French Ambassador Léon Noël, Polish President Władysław Raczkiewicz, British Ambassador Howard Kennard, unidentified French general, Commander of the Fourth French Army General Edouard-Jean Réquin, General Władysław Sikorski.

Photo 322 US Ambassador Drexel Biddle visits Polish Army training camp in Coëtquidan. Camp Commander General Adam Korytowski (centre).

Photo 323 Certificate issued by Polish Consulate in Toulouse after the fall of France, in August 1940, to a Polish citizen releasing him of military obligations “due to present circumstances.”

Fot. 321

Fot. 322

Fot. 323

Akcja rekrutacyjna: Wielka Brytania, Ameryka Północna i Południowa

Recruitment campaign. Great Britain. North and South America

W specyficznych warunkach przebiegał proces rekrutacji na terenie Wielkiej Brytanii. W chwili wybuchu wojny Konsulat Generalny RP w Londynie nie posiadał żadnych instrukcji dotyczących przeprowadzenia poboru obywateli polskich. Prasa brytyjska informowała o ogłoszeniu w Polsce mobilizacji, ale Dziennik Ustaw zawierający dekret Prezydenta RP nie dotarł już do Londynu. Akcję poborową rozpoczęto więc w oparciu o „instrukcję” podpisaną przez ambasadora Edwarda Raczyńskiego i szefa Polskiej Misji Wojskowej w Londynie gen. Mieczysława Norwida-Neugebauera. Wezwanie do poboru zostało podane do wiadomości publicznej w drodze obwieszczenia w Konsulacie Generalnym RP w Londynie

Fot. 324 Początek pracy Konsularnej Komisji Poborowej w Londynie 30 października 1939 r. – pierwszy z prawej mjr Stefan Dobrowolski.

Fot. 325 Szef Komisji, konsul generalny w Londynie Karol Poznański.

The recruiting process in the United Kingdom was carried out under specific conditions. At the outbreak of war, the Polish Consulate General in London did not receive instructions how to draft Polish citizens. The British press reported the announced mobilization in Poland, but the *Dziennik Ustaw* (Journal of Laws) that published the Polish President's decree never got to London. Hence, the draft was carried out based on an “instruction” signed by Ambassador Edward Raczyński and the head of the Polish Military Mission in London General Mieczysław Norwid-Neugebauer. The draft was made public by the Polish Consulate General in London in a promulgation and press

Photo 324 Consular Draft Board in London begins work on 30 October 1939. Major Stefan Dobrowolski (right).

Photo 325 Head of Commission and Polish Consul General in London Karol Poznański.

Fot. 324

Fot. 325

Akcja rekrutacyjna: Wielka Brytania,
Ameryka Północna i Południowa

Recruitment campaign. Great Britain.
North and South America

oraz w ogłoszeniach prasowych i komunikatach radiowych. 30 października 1939 r. w siedzibie Konsulatu Generalnego przy Portland Place 63 rozpoczęła działalność Konsularna Komisja Poborowa, w skład której weszli konsul generalny Karol Poznański, *attaché* wojskowy przy Ambasadzie RP w Londynie płk Bohdan Kwieciński, jego zastępca mjr Stefan Dobrowolski oraz zespół trzech lekarzy. Od października 1939 do maja 1940 r. Komisja zakwalifikowała do noszenia broni i odesłała do Wojska Polskiego formującego się we Francji 910 osób, rezerwistów i poborowych.

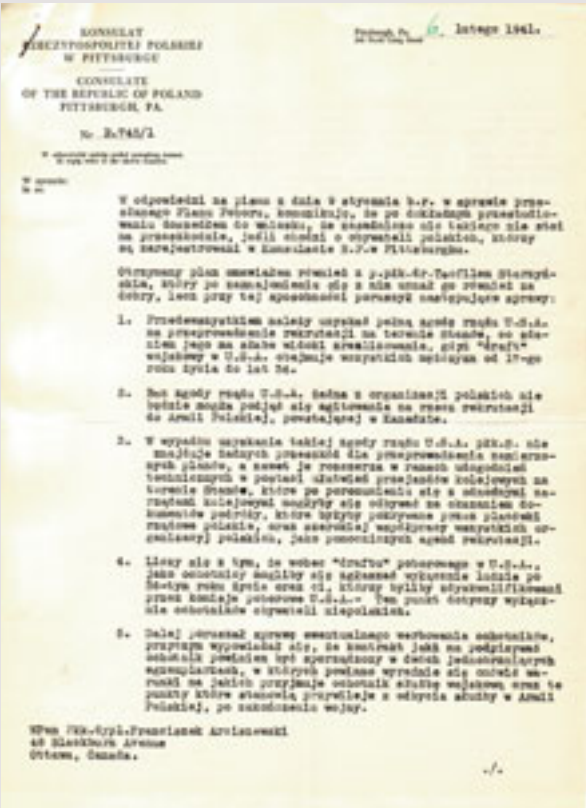
Fot. 326–328 Informacje placówek konsularnych w Nowym Jorku i Pittsburgu w sprawie akcji rekrutacyjnej.

Fot. 329 Pismo Konsulatu Generalnego RP w Kurytybie dotyczące ochotniczego zaciągu pracownika placówki.

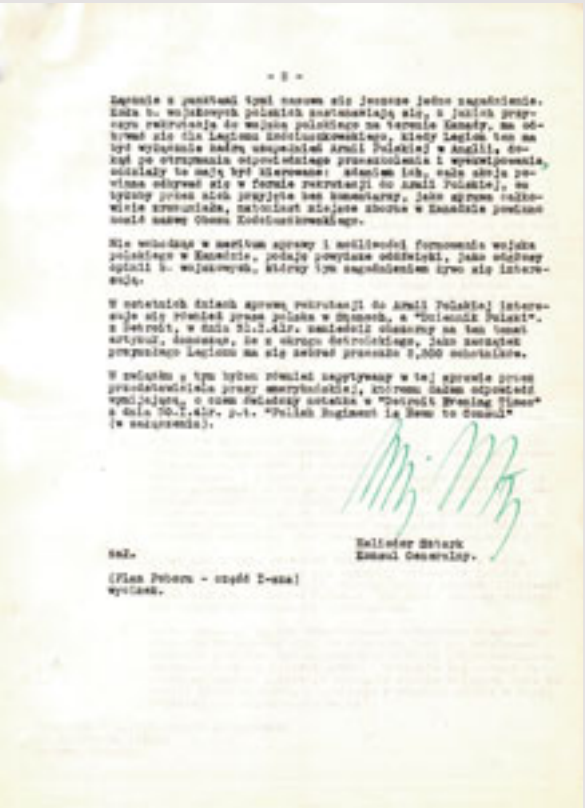
and radio announcements. On 30 October 1939, a Consular Draft Board was established in the Consulate General at 63 Portland Place. The Board was made up of Consul General Karol Poznański, Colonel Bohdan Kwieciński, the military *attaché* of the Polish Embassy in London, his deputy Major Dobrowolski, and a team of three medical doctors. From October 1939 to May 1940, 910 people, both reservists and recruits, were classified by the Consular Draft Board as fit for military service and sent to the Polish Army being formed in France.

Photos 326–328 Information on recruitment campaign released by Consulates in New York and Pittsburgh.

Photo 329 Letter from the Polish Consulate General in Curitiba regarding a staff employee's voluntary draft.

Fot. 326

Fot. 327

Fot. 328

Fot. 329

Akcja rekrutacyjna:Wielka Brytania,
Ameryka Północna i Południowa

Recruitment campaign. Great Britain.
North and South America

Akcja poborowa trwała także po upadku Francji. Rozważając możliwość przeprowadzenia nowej rekrutacji, rząd polski podjął w tej sprawie rozmowy z władzami Stanów Zjednoczonych i Kanady. Wspierane przez placówki konsularne wysiłki na rzecz poszerzenia zaplecza żołnierskiego w środowisku Polonii północnoamerykańskiej nie przyniosły jednak znaczących rezultatów. Podstawowym źródłem rekrutacji pozostała emigracja polska w Wielkiej Brytanii oraz, w znacznie mniejszym stopniu, zaciąg ochotniczy w krajach Ameryki Południowej. Przez

The recruitment campaign continued after the fall of France. The Polish Government discussed the possibility of organising new recruitment with US and Canadian authorities. Efforts to expand the army by recruiting Polish-Americans and Polish-Canadians that had the support of consulates had not yielded visible results. Polish Army soldiers were recruited mostly from among the Polish emigrant community in the United Kingdom and, to a much lesser extent, through voluntary draft in South America. Until July 1945, the Consular Draft Board examined a total

Fot. 330 Pismo wicekonsulatu RP w São Paulo w sprawie ochotnika do Wojska Polskiego.

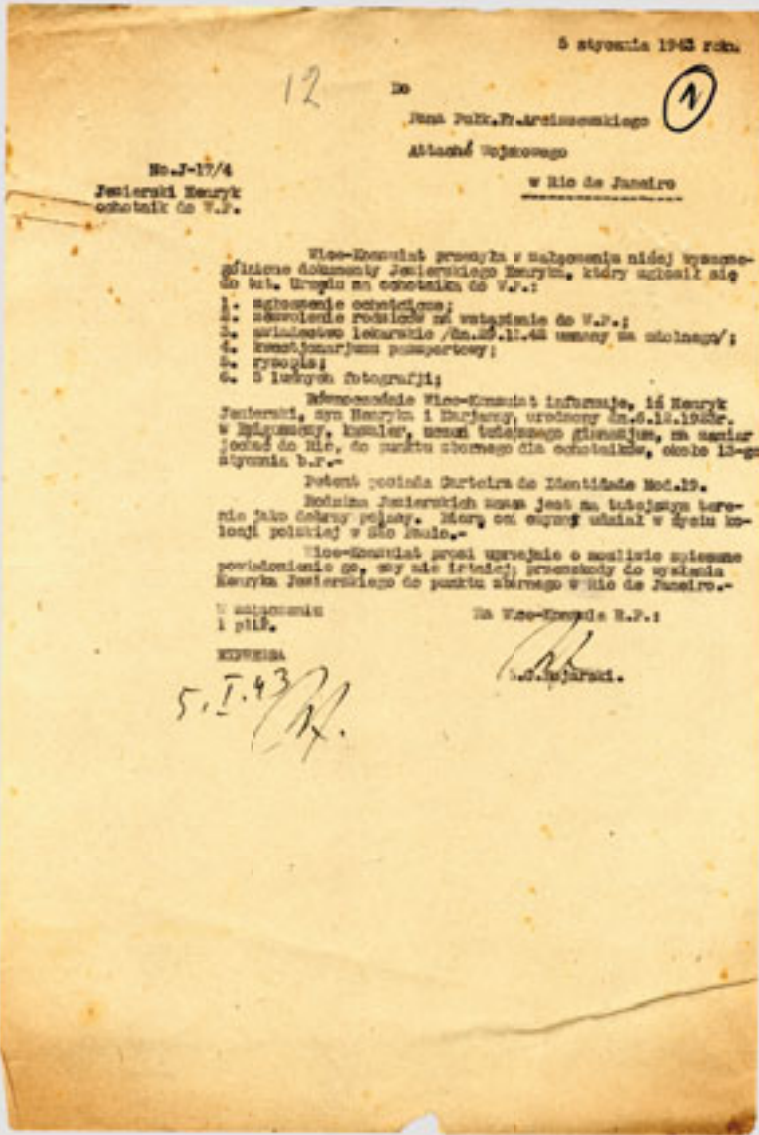
Fot. 331 Dokument wydany przez Konsularną Komisję Poborową ochotnicze do Pomocniczej Służby Wojskowej Kobiet.

Fot. 332 Stempel brytyjskiej kontroli granicznej potwierdzający wjazd obywatela polskiego, który w uzgodnieniu z konsulem RP wstąpi do Polskich Sił Zbrojnych.

Photo 330 Letter from the Polish Vice Consulate in Sao Paulo concerning a volunteer for the Polish Army.

Photo 331 Document issued by the Consular Recruiting Commission to a volunteer for the Polish Women Auxiliary Corps.

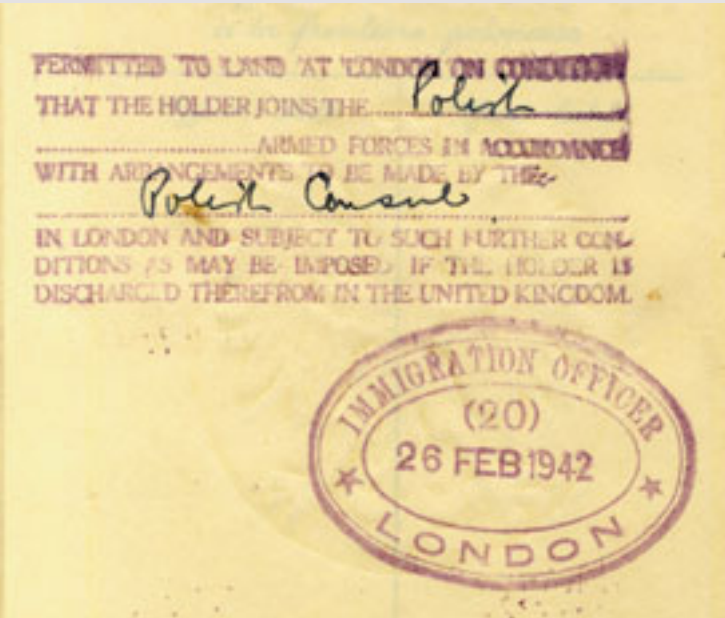
Photo 332 British border control stamp confirming entry of a Polish citizen to join the Polish Armed Forces in agreement with the Polish Consul.

Fot. 330

Fot. 331

Fot. 332

Akcja rekrutacyjna: Wielka Brytania,
Ameryka Północna i Południowa

Recruitment campaign. Great Britain,
North and South America

cały okres działania Konsularnej Komisji Poborowej, tzn. do lipca 1945 r., stanęło przed nią ogółem 45 227 osób, obywateli polskich i cudzoziemców ochotników, w tym 44 466 mężczyzn i 761 kobiet, kandydatek do Ochotniczej Służby Kobiet. Wśród rekrutów znalazło się około 1200 osób przybyłych do Londynu z Ameryki Południowej.

Fot. 333 Akcja formowania i szkolenia polskich oddziałów wojskowych skupiała uwagę przedstawicieli korpusu dyplomatycznego – na zdjęciu wizyta ambasadora USA Anthony'ego Drexel Biddle'a w 24. pułku ułanów w Arboath w kwietniu 1941 r.

of 45,227. These were Polish citizens and foreign volunteers, including 44,466 men and 761 women, candidates for the Polish Women Volunteer Service. The recruits included about 1,200 people who had come to London from South America.

Photo 333 Formation and training of the Polish military troops drew attention of the diplomatic corps. US Ambassador Anthony Drexel Biddle visits the 24th Uhlan Regiment in Arboath in April 1941.

Fot. 333

Akcja rekrutacyjna: ZSRR

Recruitment campaign. The USSR

Podstawowymi zadaniami, przed jakimi stanęła Ambasada RP w Moskwie, otwarta po zawarciu układu polsko-radzieckiego 30 lipca 1941 r., było udzielanie pomocy obywatelom polskim deportowanym po 1939 r. w głąb ZSRR oraz – nierozłącznie z tym związane – wspieranie akcji rekrutacyjnej do Armii Polskiej w ZSRR. Ta bezprecedensowa pod

The main tasks facing the Polish Embassy in Moscow, which opened after the Polish-Soviet Pact was signed on 30 July 1941, was to provide assistance to Polish citizens deported after 1939 to the Soviet Union. This inherently involved supporting the recruitment campaign to the Polish Army in the USSR. This unprecedented and extremely difficult

Fot. 334 Dyplomaci i wojskowi polscy towarzyszący ambasadorowi Stanisławowi Kotowi w ceremonii składania listów uwierzytelniających 9 września 1941 r. – pierwszy z lewej Aleksander Mniszek, drugi – radca Henryk Sokolnicki, trzeci – radca Jan Tabaczyński, siódmy – S. Kot, dziesiąty – szef polskiej misji wojskowej gen. Zygmunt Szyszko-Bohusz, jedenasty – *attaché* wojskowy płk Romuald Wolikowski. Obok S. Kota, po prawej, przewodniczący Prezydium Rady Najwyższej ZSRR Michaił Kalinin i zastępca ludowego komisarza spraw zagranicznych Andriej Wyszyński.

Fot. 335 S. Kot (pierwszy z lewej) podczas wizyty gen. Władysława Sikorskiego w formowanych oddziałach Armii Polskiej w listopadzie 1941 r.

Photo 334 Diplomats and military personnel accompanying Ambassador Stanisław Kot when he presented his credentials on 9 September 1941. From left to right: Aleksander Mniszek, Counsellor Henryk Sokolnicki, Counsellor Jan Tabaczyński, (seventh): Kot, (tenth): head of the Polish military mission General Zygmunt Szyszko-Bohusz, (eleventh): military attaché Colonel Romuald Wolikowski. Next to Kot on the right: Chairman of the Central Executive Committee of the USSR Mikhail Kalinin and Deputy People's Commissar for Foreign Affairs Andrey Vyshinsky.

Photo 335 Kot (left) with General Sikorski visiting Polish Army units when they were formed in November 1941.

Mniszek I sek.amb., Sokolnicki rad.amb., Tabaczyński rad.amb., Nowikow dyr.dep.M.S.Z.-Z.S.S.R., Gorin dyr.dep.M.S.Z.-Z.S.S.R., Mołoczko dyr.prot.dypl.M.S.Z.-Z.S.S.R., Amb.Pol.prof.St. Kot., Kalinin prez. Z.S.S.R., Wyszyński wice-minister M.S.Z.-Z.S.S.R., gen. Szyszko-Bohusz szef polskiej misji wojskowej w Z.S.S.R., płk.Wolikowski at.mil. pol.w Z.S.S.R. i Baszyrew z M.S.Z.-Z.S.S.R.

Fot. 334

Fot. 335

względem skali i trudności misja dyplomacji polskiej w czasie II wojny światowej wymagała ogromnego zaangażowania organizacyjnego i personalnego. W pierwszym okresie działalności do Moskwy przybyło – via Liverpool i Archangielsk – około 20 pracowników placówki.

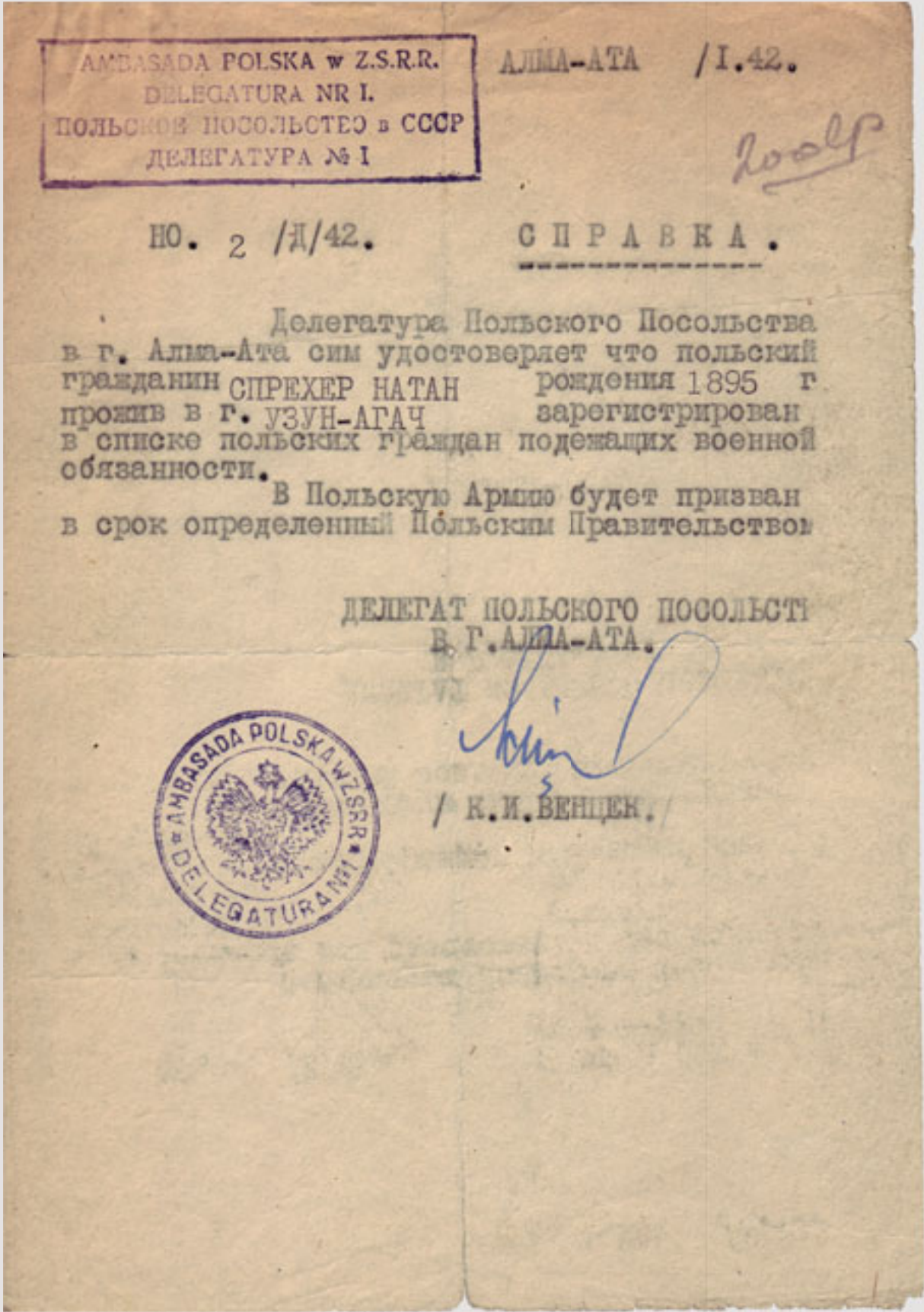
Po przeniesieniu ambasady do Kujbyszewa znaczna część zadań placówki spadła na 21 terenowych delegatur, pełniących funkcje przewidziane w układzie z 30 lipca. Powstały one zarówno na terenie republik Azji Środkowej, jak i na rosyjskim Dalekim Wschodzie. Stały się punktami zbornymi dla Polaków poszukujących kontaktu z Armią Polską i kierowały przybyłych do ośrodków formowania jednostek wojskowych w Buzuluku i Taszkencie.

Fot. 336 Zaświadczenie w sprawie służby wojskowej obywatela polskiego wystawione przez Delegaturę Ambasady RP w Ałma-Acie.

diplomatic mission undertaken by Poland during World War Two required tremendous organisational effort and human resources. When the Embassy in Moscow opened, it was staffed with 20 employees who had come to Moscow via Liverpool and Arkhangelsk.

After the Embassy was moved to Kuybyshev, most of its duties were assigned to 21 field delegations, which operated under the 1941 Polish-Soviet Pact. They were established in Central Asian republics and in the Russian Far East. The delegations become meeting points for Poles seeking contact with the Polish Army. From there they were directed to centres in Buzuluk and Tashkent where military units were formed.

Photo 336 Military service certificate issued to a Polish citizen by the Delegation of the Polish Embassy in Almaty.

Fot. 336

Akcja rekrutacyjna: Iran, Irak

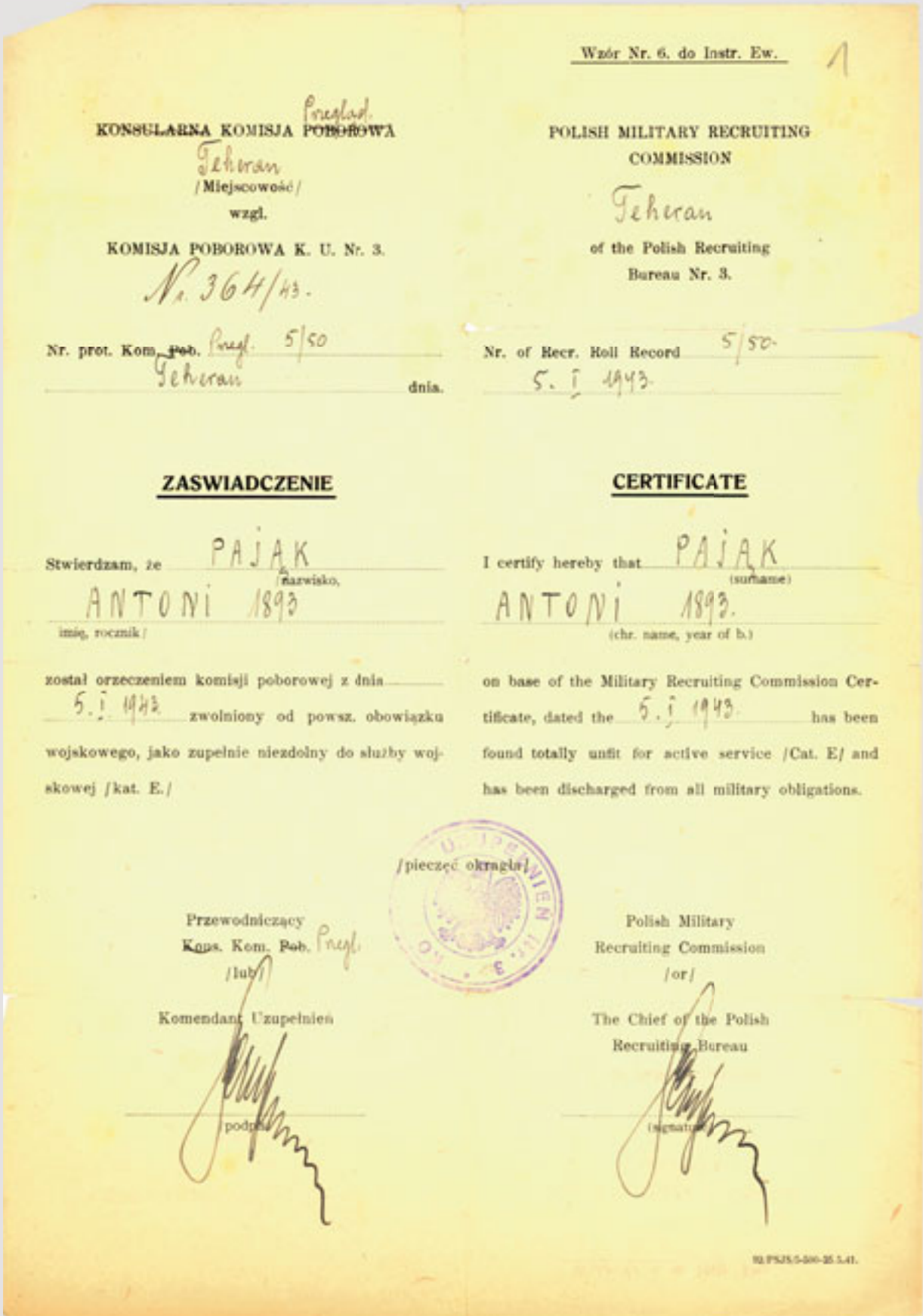
Recruitment campaign. Iran, Iraq

Armia Polska formowana w ZSRR na mocy tzw. układu Sikorski–Majski osiągnęła w październiku 1941 r. stan ponad 40 tys. ludzi. Osobom wstępującym do wojska towarzyszyła ludność cywilna – zwolnieni z łagrów i zesłania, którym udało się dotrzeć do Buzułuku czy Taszkientu. Wobec dramatycznej sytuacji zaopatrzeniowej, w marcu 1942 r., dowódca Armii, gen. Władysław Anders, uzgodnił ze Stalinem ewakuację części Wojska Polskiego do Iranu, gdzie formujące się oddziały mogły liczyć na lepsze warunki. W marcu i kwietniu ZSRR opuściło blisko 44 tys. Polaków. Pozostała część oddziałów wojskowych i ludności cywilnej przejechała do Iranu na mocy porozumienia zawartego 31 lipca 1942 r.

Fot. 337 Zaświadczenie Konsularnej Komisji Przeglądowej.

In October 1941, the Polish Army in the USSR formed under the Sikorski–Maisy Pact numbered over 40,000 people. Recruits were accompanied by civilians freed from camps and exile who managed to reach Buzuluk and Tashkent. Due to an acute shortage of supplies, in March 1942 the Army Commander General Władysław Anders agreed with Stalin to evacuate a part of the Polish Army to Iran, where the troops could be formed under better conditions. In March and April, almost 44,000 Poles left the USSR. The remaining troops and civilians departed for Iran under an agreement concluded on 31 July 1942.

Photo 337 Certificate issued by the Consular Review Commission.

Fot. 337

Poselstwo RP w Teheranie podjęło prowadzo-
ną wcześniej w ZSRR akcję rekrutacyjną do Armii
Polskiej. Przy placówce utworzono Konsularną
Komisję Przeglądową oraz Konsularną Komisję
Poborową dla Pomocniczej Służby Kobiet w Polskich
Siłach Zbrojnych. Akcję rekrutacyjną wspierało także
Poselstwo RP w Bagdadzie, utworzone w 1942 r.

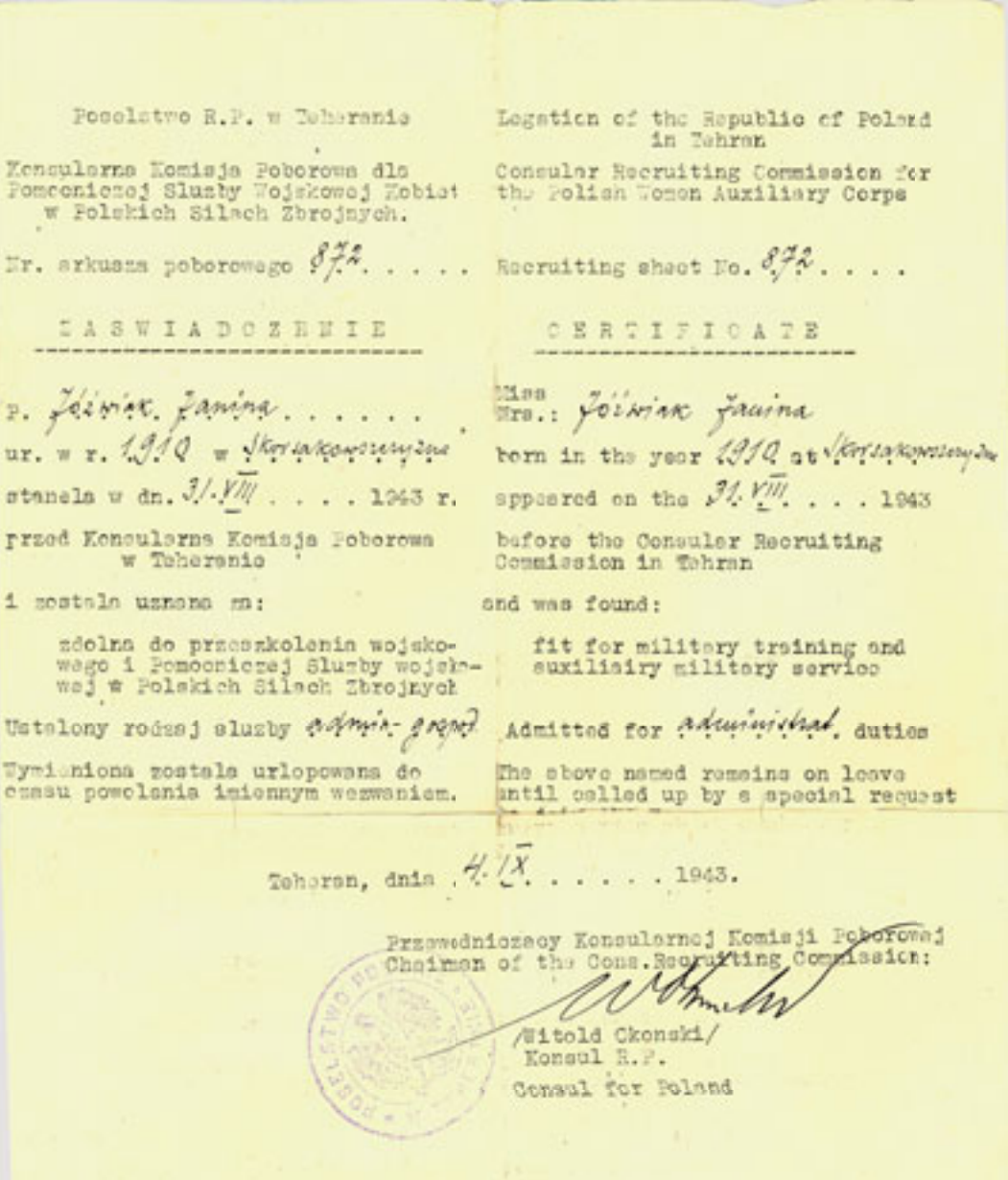
Fot. 338 Zaświadczenie Konsularnej Komisji Poborowej dla
Pomocniczej Służby Kobiet w PSZ w Teheranie.

Fot. 339 Pełnomocnik rządu RP na Bliskim Wschodzie, były
ambasador w ZSRR Tadeusz Romer (drugi z lewej) i córka
gen. Władysława Sikorskiego, Zofia Leśniowska, w obozie
Pomocniczej Wojskowej Służby Kobiet w Iraku, 8 czerwca
1943 r.

The Polish Legation in Tehran continued to
recruit soldiers to the Polish Army started in the
Soviet Union. A Consular Review Board and a
Consular Recruiting Commission for the Polish
Women Auxiliary Corps in the Polish Armed Forces
were established at the Legation. The recruitment
campaign was also supported by the Polish Legation
in Baghdad when it was established in 1942.

Photo 338 Certificate issued by the Consular Recruiting Com-
mission for the Polish Women Auxiliary Corps in Tehran.

Photo 339 Representative of the Polish Government in the
Middle East and former Polish Ambassador to the USSR –
Tadeusz Romer (second from left) and General Sikorski's
daughter, Zofia Leśniowska, in the Polish Women Auxiliary
Corps' camp in Iraq, 8 June 1943.

Fot. 338

Fot. 339

Pomoc konsularna i sprawy obywatelskie: Europa

Consular assistance and citizens' affairs. Europe

Jednym z podstawowych zadań polskich placówek przez cały okres wojny było udzielanie obywatelom RP pomocy dotyczącej poświadczania tożsamości. W pierwszym okresie działań wojennych szczególną rolę odegrały placówki w krajach, które znajdowały się na trasie ewakuacji wojskowych i cywilów zmierzających z Polski na Zachód Europy. Ich misja jest wspomniana w rozdziałach poświęconych opiece nad uchodźcami i internowanymi w początkowej fazie konfliktu.

W państwach europejskich, które znalazły się pod polityczną dominacją III Rzeszy, naciski władz niemieckich doprowadziły do zamknięcia do połowy

Throughout the war, one of the main tasks of the Polish diplomatic posts was to confirm the identities of Polish citizens. In the first years of the war, diplomatic posts in countries situated along evacuation routes used by military personnel and civilians fleeing from Poland to Western Europe played a major role. Their mission has been described in the chapters dealing with assistance provided to refugees and internees in the first stage of the conflict.

European countries that were politically dominated by the Third Reich were pressured by German authorities to close almost all the Polish diplomatic posts that had continued to operate after the

Fot. 340 Potwierdzenie tożsamości wystawione w październiku 1939 r. przez Konsulat Generalny RP w Paryżu.

Fot. 341 Dowód tożsamości wystawiony w kwietniu 1941 r. przez Biuro Polskie w Marsylii.

Photo 340 Identity confirmation issued in October 1939 by the Polish Consulate General in Paris.

Photo 341 Identity card issued in April 1941 by the Polish Office in Marseille.

Fot. 340

Fot. 341

1941 r. niemal wszystkich placówek polskich, które po wybuchu wojny kontynuowały przez pewien czas swą działalność. Po zakończeniu ich misji zadania związane z pomocą obywatelom polskim przejmowały niekiedy instytucje nieposiadające statusu dyplomatycznego (biura polskie we Francji) lub placówki państw trzecich.

Fot. 342 Polski paszport przedłużony w 1941 r. przez sekcję interesów polskich w Poselstwie Chile w Bukareszcie.

Fot. 343, 344 Polski paszport wydany w 1944 r. przez sekcję interesów polskich w Poselstwie Szwajcarii w Bukareszcie.

outbreak of the war. In mid-1941, when their missions were discontinued, in some cases institutions without diplomatic status (Polish offices in France) or diplomatic posts in third countries took over the task of providing assistance to Polish citizens.

Photo 342 Polish passport renewed in 1941 by the Polish Interests Section in the Chile Legation in Bucharest.

Photos 343, 344 Polish passport issued in 1941 by the Polish Interests Section in the Swiss Legation in Bucharest.

Fot. 342

Fot. 343

Fot. 344

Pomoc konsularna i sprawy obywatelskie: ZSRR

Consular assistance and citizens' affairs. USSR

Największą, jeśli chodzi o skalę, akcję pomocy obywatelom polskim w okresie II wojny światowej przeprowadziły placówki dyplomatyczne RP powstałe na terenie ZSRR w wyniku układu polsko-radzieckiego z lipca 1941 r. Od sierpnia 1941 do kwietnia 1943 r. Ambasada RP w Moskwie (potem w Kujbyszewie) i jej 21 delegatur udzieliły pomocy niemal 270 tysiącom osób przybyłym z 57 rejonów i 704 okręgów Związku Radzieckiego. Oprócz wspomnianych wyżej działań wspierających akcję rekrutacyjną do Armii Polskiej, personel placówek prowadził rejestrację obywateli RP, starał się zapewnić im pracę i minimalne warunki opieki zdrowotnej i socjalnej,

Fot. 345, 346 Wskazówki organizacyjne dla uchodźców przybywających do Ambasady RP w Kujbyszewie.

Fot. 347 Tymczasowy dokument tożsamości wystawiony przez Delegaturę Ambasady RP w Aldanie.

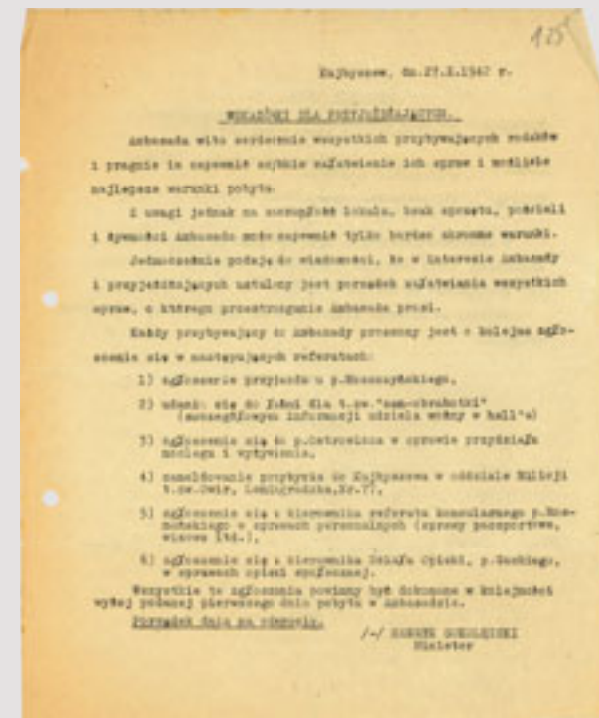
Fot. 348 Samochód sanitarny przeznaczony dla Ambasady RP w Kujbyszewie.

The largest in scale campaign aimed at providing assistance to Polish citizens during World War Two was carried out by Polish diplomatic posts established in the Soviet Union following the signing of the Polish-Soviet Pact of July 1941. From August 1941 to April 1943, the Polish Embassy in Moscow (and later in Kuybyshev) and its 21 delegations provided assistance to nearly 270,000 people from 57 regions and 704 districts of the Soviet Union. In addition to measures supporting recruitment to the Polish Army, their staff registered Polish citizens, tried to find them jobs, provided them with minimum health and welfare assistance, organized

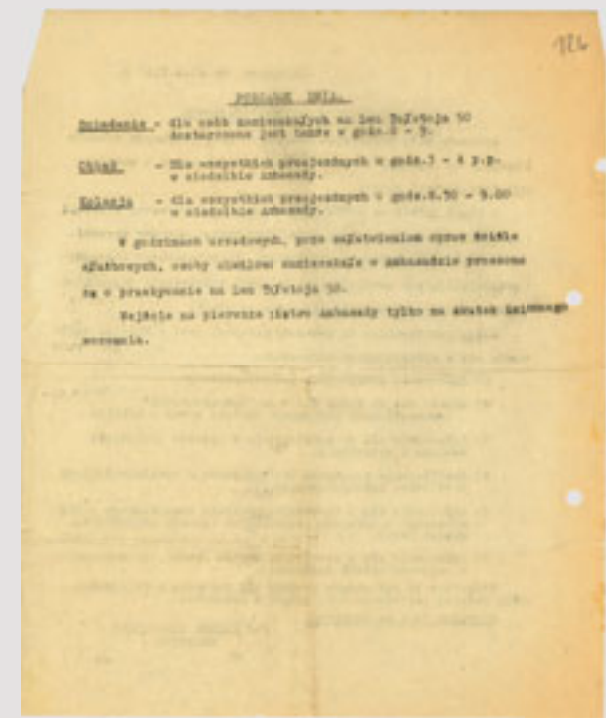
Photos 345, 346 Organizational guidance for refugees in the Polish Embassy in Kuybyshev (English translation on p. 410).

Photo 347 Temporary identity document issued by the Delegation of the Polish Embassy in Aldan.

Photo 348 Sanitary car of the Polish Embassy in Kuybyshev.

Fot. 345

Fot. 346

Fot. 347

Fot. 348

organizował życie oświatowe i kulturalne oraz dokumentował losy Polaków w ZSRR po roku 1939. Placówki polskie wystawiały także zaświadczenia i dokumenty tożsamości, nierzadko bez oficjalnych druków i formularzy. Znaczna część formalności związana była z przygotowaniem obywateli polskich do opuszczenia ZSRR i ewakuacji do Iranu.

educational and cultural life and documented the lives of Poles in the USSR after 1939. Polish diplomatic posts also issued certificates and identity documents often not on official forms. Much of the paperwork involved getting Polish citizens ready to leave the Soviet Union for Iran.

Fot. 349 Gazetka ścienna delegatury Ambasady RP w Syktywkarze.

Fot. 350 Telegram wysłany przez Delegaturę Ambasady RP w Syktywkarze.

Fot. 351 List w sprawie obywatela RP nadesłany do Stanisława Kota z Palestyny.

Fot. 352, 353 List nadesłany do ambasadora S. Kota przez Emila Sommersteina, byłego posła na Sejm, zesłanego do ZSRR.

Fot. 354 Paszport zbiorowy na wyjazd z ZSRR do Iranu.

Fot. 355 Broszura ambasadora Tadeusza Romera skierowana w 1942 r. do Polaków w ZSRR (okładka i pierwsza strona).

Fot. 356 Zaświadczenie związane z wyjazdem do Iranu wystawione przez Ambasadę RP w Kujbyszewie.

Photo 349 Wall newspaper of the Delegation of the Polish Embassy in Syktyvkar.

Photo 350 Telegram sent by the Delegation of the Polish Embassy in Syktyvkar.

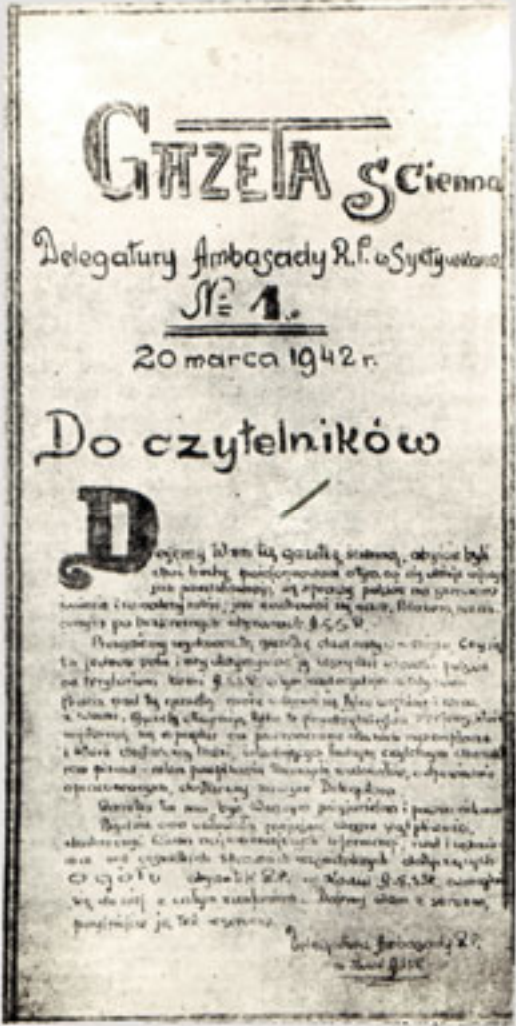
Photo 351 Letter concerning a Polish citizen, sent to Kot from Palestine.

Photos 352, 353 Letter sent to Ambassador Kot by Emil Sommerstein, a former deputy to the Polish Parliament, exiled to the USSR (English translation on p. 410).

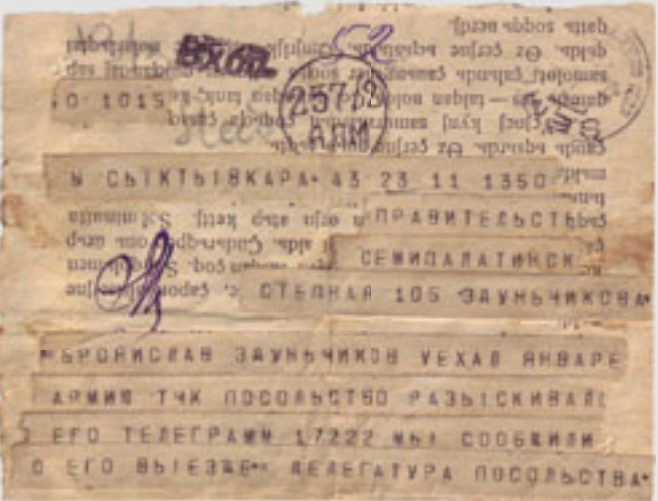
Photo 354 Collective passport to leave the USSR for Iran.

Photo 355 Tadeusz Romer's leaflet addressed to Poles in the USSR in 1942 (cover and first page).

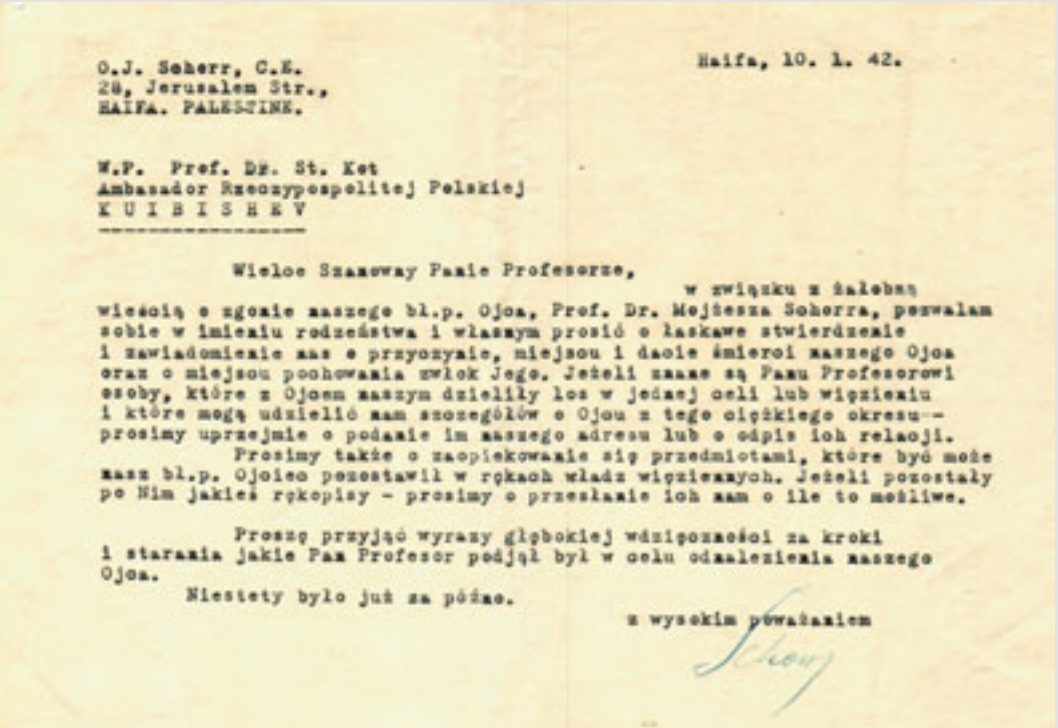
Photo 356 Certificate issued in connection with departure to Iran by the Polish Embassy in Kuybyshev.

Fot. 349

Fot. 350

Fot. 351

№7/A/42

РЗЕСПРОСРОЛИТА ПОЛСКА
ПОЛЬСКАЯ РЕСПУБЛИКА
Пaszport zbiorowy - Обший паспорт

Obywatele polscy:
Польские граждане:

№ р. № п.п.	Nazwisko i imię	Фамилия, имя и отчество	Data urodzenia День, год, рожд.
1. ✓	OLACHOWICZ Zbigniew	ЛЯХОВИЧ Збигнев Францишкович	23.5.1913
2. ✓	GILGUN Artur	ГИЛЬГУН Артур Михалович	23.6.1902
3. ✓	WELLESZCZYK Józef	ВЕЛЭСЧУК Язеф Петрович	21.2.1889
4. ✓	PIROŻYŃSKA Wanda	ПИРОЖИЊСКА Ванда Яновна	12.6.1907
5. ✓	PIROŻYŃSKI Krzysztof- Andrzej	ПИРОЖИЊСКИ Кржистоф-Андрей Янович	14.2.1934
6. ✓	PIROŻYŃSKA Teresa	ПИРОЖИЊСКА Тереса Яновна	3.12.1935
7. ✓	Kuhn Józef	КУН Язеф Адольфович	4.9.1895
8. ✓	WINIAROWSKI Stanisław	ВИНЯРЧИК Станислав Феликсович	3.5.1901
9. ✓	PAJĄK Jan	ПАЮЖИК Ян Францишкович	15.12.1918
10. ✓	GÓRZCZYK Jerzy	ГУРЖИЖ Ежи Константинович	6.12.1899
11. ✓	HOCHFELD Julian	ХОУФЕЛЬД Юлиан Вильгельмович	16.8.1911
12. ✓	TURECKI Joachim	ТУРЕЦКИ Юахим Игнатьевич	31.12.1893
13. ✓	SUDNIK Michał	СУДНИК Михал Игнатьевич	21.5.1898
14. ✓	SUDNIK Janina	СУДНИК Янина Герардовна	21.3.190
15. ✓	SOBIERAJSKI Stefan	СОБЕРАЙСКИ Стефан Казимирович	27.1.1896
16. ✓	SOBIERAJSKI Janusz	СОБЕРАЙСКИ Януз Стефанович	26.10.1941
17. ✓	OLIPRA Wojciech	ОЛИПРА Войцех Анджеевич	18.2.1892
18. ✓	OLIPRA Edward	ОЛИПРА Эдвард Войцехович	1.9.1926
19. ✓	SOBIERAJSKA Lucyna	СОБЕРАЙСКА Ляцина Язефовна	15.10.1915

Ważny na przejazd z Z.S.R.R. do Iranu do dnia 30 listopada 1942 r.
Действителен на проезд из СССР в Иран до 30 ноября 1942 г.

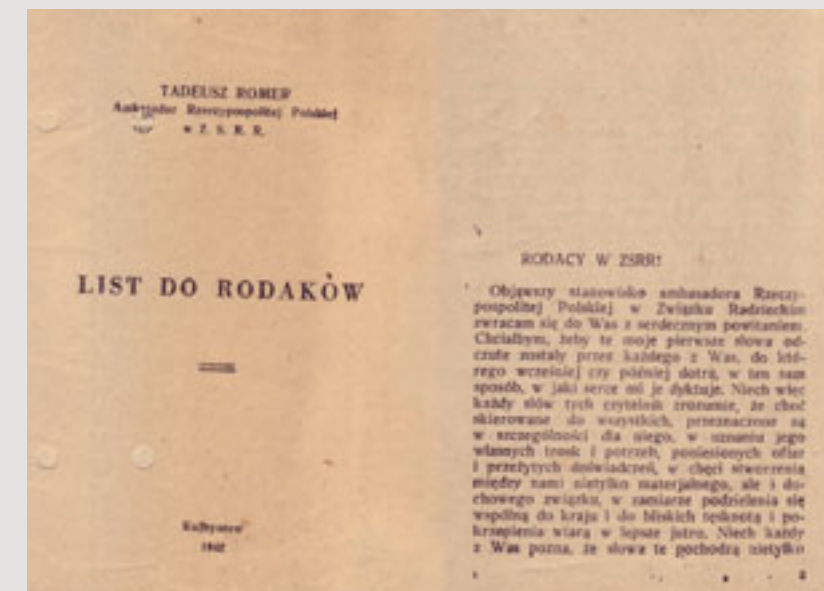
AMBASADA R.P.
w KUJBYSZEWIE
ПОЛЬСКОЕ ПОСОЛЬСТВО
в КУЙБЫШЕВЕ

Data:
Число: 12. XI. 1942

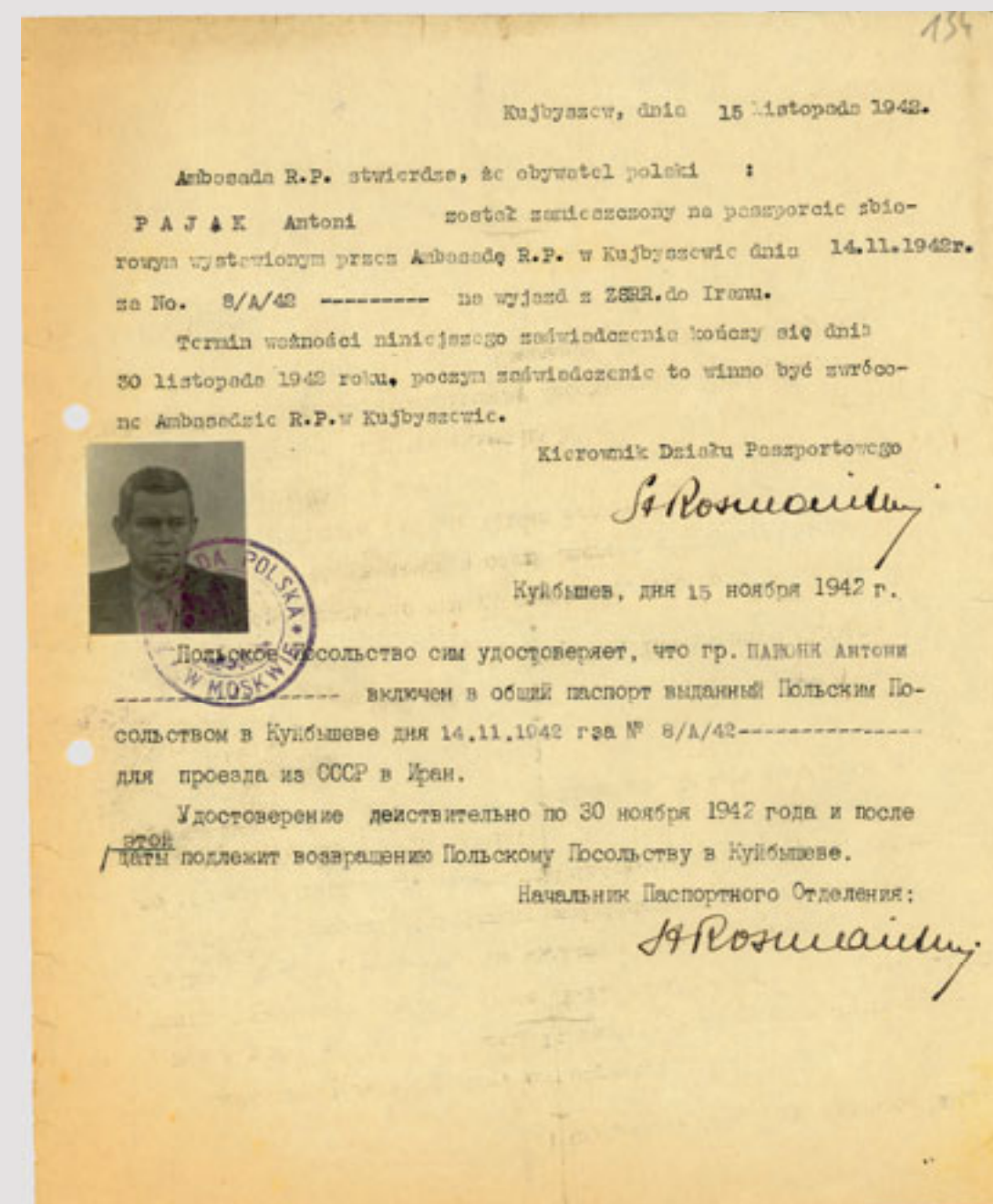

Handwritten notes in Polish and Russian at the bottom left of the passport page.

Fot. 354

Fot. 355

Fot. 356

Pomoc konsularna i sprawy obywatelskie: Iran, Irak i Bliski Wschód

Consular assistance and citizens' affairs.
Iran. Iraq. Middle East

Decyzja o opuszczeniu ZSRR przez Armię Polską i kilkudziesięciotysięczną grupę cywilów znacząco poszerzyła zakres czynności Poselstwa RP w Teheranie. Placówka rozwinęła działania z zakresu pomocy konsularnej dla wszystkich potrzebujących (paszporty, szkolnictwo, opieka medyczna) oraz podjęła wspomnianą już akcję rekrutacyjną. O skali potrzeb świadczą liczby ewakuowanych – w 1942 r. do Iranu trafiło z ZSRR łącznie blisko 116 tys. osób, w tym ponad 78 tys. wojskowych i ponad 37 tys. cywilów.

Oddziały Armii Polskiej zostały wkrótce przetransportowane bliżej europejskiego teatru działań wojennych, przez Irak na Bliski Wschód, do Egiptu

After the decision was taken that the Polish Army and thousands of Polish civilians were to leave the Soviet Union, the Polish Legation in Tehran was confronted with huge tasks. It expanded the scope of consular assistance provided to everyone who needed it (passports, education, health care) and engaged in the recruiting campaign. The scale of the needs is best illustrated by the number of evacuees: the total number of people evacuated from the Soviet Union to Iran in 1942 was close to 116,000, including over 78,000 military personnel and over 37,000 civilians.

Soon afterwards, Polish Army troops were transported closer to the European theatre of war, via

Fot. 357 Dystrybucja zaopatrzenia organizowana przez Poselstwo RP w Teheranie – przy biurku siedzą wicekonsul Stankowski (z lewej) i konsul Witold Okoński (tyłem).

Fot. 358 Pieczęć Poselstwa RP w Bagdadzie.

Fot. 359 Rada opiekuńcza polskiej szkoły w Tel Awiwie w 1942/1943 r. – pierwszy od lewej w pierwszym rzędzie konsul generalny w Tel Awiwie Henryk Rozmaryn.

Photo 357 Distribution of supplies organized by the Polish Legation in Tehran. Seated at table: Vice Consul Stankowski (left) and Consul Witold Okoński (with his back to the camera).

Photo 358 Seal of the Polish Legation in Baghdad.

Photo 359 Assistance commission in the Polish school in Tel Aviv in 1942-1943. First from left in the first row: Polish Consul General in Tel Aviv, Henryk Rozmaryn.

Fot. 357

Fot. 358

Fot. 359

i Palestyny. Wraz z nimi podążyła część ludności cywilnej. Napływ dużej liczby obywateli polskich postawił nowe zadania przed placówkami konsularnymi w Kairze, Bejrucie, Jerozolimie i Tel Awiwie. Służyły one wsparciem dla uchodźców już od końca 1940 r. (Konsulat Generalny RP w Tel Awiwie zorganizował wówczas pierwsze szkoły dla dzieci z rodzin, którym udało się opuścić Polskę we wrześniu 1939 r.), ale zakres pomocy konsularnej został znacznie rozszerzony dopiero w 1942 r., po przybyciu wojska i uchodźców z Iranu.

Fot. 360 Paszport wystawiony w 1943 r. w konsulacie w Tel Awiwie.

Fot. 361 Konsul generalny w Jerozolimie 1940–43 Witold Korsak.

Fot. 362 Konsul generalny 1943–45 w Jerozolimie Aleksy Wdziękoński – stoi pierwszy z lewej podczas poświęcenia 28 listopada 1943 r. tablicy ufundowanej przez 8. Brygadę Strzelców w Jerozolimie; w środku ksiądz Paulus, z prawej ppłk Janusz.

Fot. 363 Tablica z budynku wydziału konsularnego Poselstwa RP w Kairze przechowywana w Instytucie Polskim i Muzeum im. Gen. Sikorskiego w Londynie (zdjęcie współczesne).

Iraq to the Middle East, Egypt and Palestine under British administration. Many civilians followed the troops. The inflow of a large number of Polish citizens meant new tasks for the consular posts in Cairo, Beirut, Jerusalem and Tel Aviv. They began providing support to refugees as early as towards the end of 1940 (Polish Consulate General in Tel Aviv organized the first schools for children from families that fled Poland in September 1939). With the arrival of the Polish Army and refugees from Iran in 1942, the scope of its consular assistance grew significantly.

Photo 357 Passport issued in 1943 in the Consulate in Tel Aviv.

Photo 361 Witold Korsak, Polish Consul General in Jerusalem.

Phot 362 Polish Consul General in Jerusalem Aleksy Wdziękoński (standing left) during consecration of a memorial plate funded by the Eighth Infantry Brigade in Jerusalem on 28 November 1943. Father Paulus (centre), Lieutenant Colonel Janusz (right).

Photo 363 Plate taken from the Consular Section of the Polish Legation in Cairo now in the Polish Institute and Sikorski Museum in London (contemporary photograph).

Fot. 360

Fot. 361

Fot. 362

Fot. 363

Pomoc konsularna i sprawy obywatelskie: Indie i inne kraje Wspólnoty Brytyjskiej

Consular assistance and citizens' affairs.
India and other British Commonwealth countries

Duże grupy ludności cywilnej – część kobiet, dzieci i mężczyzn niezdolnych do służby wojskowej – ewakuowano z Iranu do innych regionów świata – do Brytyjskiej Afryki Wschodniej (obozy m.in. w Tengeru i Ifunda w Tanganicy, w Masindi w Ugandzie i w Rongai w Kenii, łącznie ok. 20 tys. osób) oraz do Nowej Zelandii (obóz w Pahiatua, ok. 800 dzieci). Jeden z rozdziałów dramatycznych losów obywateli polskich ewakuowanych z ZSRR rozegrał się w Indiach. Działający w Bombaju Konsulat Generalny RP, kierowany przez konsula Eugeniusza Banasińskiego, otoczył opieką ok. 600 polskich sierot, przebywających w tragicznych warunkach przy ośrodkach rekrutacyjnych Armii Polskiej. W akcji

Fot. 364 Zaświadczenie dla uczestniczki transportu z Iranu do Brytyjskiej Afryki Wschodniej.

Fot. 365 Wizytacja osiedla dla polskich uchodźców w Kojia w Ugandzie – szósty od lewej stoi konsul w Kampali Jan Chmieliński.

Large groups of civilians – women, children and men who were unfit for military service – were evacuated from Iran to other regions of the world – British East Africa (camps in Tengeru and Ifunda in Tanganyika, Masindi in Uganda and Rongai in Kenya – a total of about 20,000 people) and New Zealand (camp in Pahiatua – about 800 children). One of the episodes of the tragic history of Polish citizens evacuated from the Soviet Union unfolded in India. The Polish Consulate General in Bombay, headed by Consul Eugeniusz Banasiński, took under its care 600 Polish orphans living in appalling conditions in Polish Army recruiting centres. During the operation, organized by the head of the post with Vice-Consul

Photo 364 Certificate issued to a woman who was in a transport from Iran to British East Africa.

Photo 365 Inspection of a Polish refugee camp in Kojia, Uganda: Jan Chmieliński, the Polish Consul in Kampala (sixth from left).

Fot. 364

Fot. 365

Pomoc konsularna
i sprawy obywatelskie:
Indie i inne kraje Wspólnoty Brytyjskiej

Consular assistance and citizens' affairs.
India and other British Commonwealth countries

zorganizowanej przez szefa placówki oraz wicekonsula Tadeusza Lisieckiego i przedstawicielkę Polskiego Czerwonego Krzyża Kirę Banasińską dzieci przetransportowano przez Iran i Afganistan na teren Indii i umieszczono w ośrodku opiekuńczym w Balachadi powstałym dzięki hojności maharadży Jam Saheba.

Fot. 366 Powitanie polskich dzieci po przybyciu do Nowej Zelandii przez konsula generalnego RP w Wellington Kazimierza Wodzickiego, 31 października 1944 r. – na zdjęciu drugi z lewej; w mundurze organizatorka akcji pomocy, żona konsula Maria Wodzicka.

Fot. 367 Konsul w Bombaju Eugeniusz Banasiński – po prawej.

Fot. 368 Akcję ewakuacyjną z ZSRR poprzedzały transporty z pomocą humanitarną organizowane przez placówki konsularne w Indiach z przeznaczeniem dla Polaków gromadzących się w ośrodkach mobilizacyjnych w Kazachstanie – wycinki z prasy brytyjskiej w Bombaju informujące o transporcie zorganizowanym przez tamtejszy Konsulat RP.

Fot. 369 Kierownictwo transportu ewakuacyjnego dzieci z ZSRR do Indii – drugi od lewej wicekonsul w Bombaju Tadeusz Lisiecki.

Tadeusz Lisiecki and Kira Banasińska, a Polish Red Cross representative, the children were transported via Iran and Afghanistan to India, where they were placed in a care centre in Balachadi set up thanks to the generosity of Maharaja Jam Saheb.

Photo 366 Polish children greeted upon their arrival in New Zealand by Polish Consul General in Wellington Kazimierz Wodzicki (*second from left*) on 31 October 1944; Maria Wodzicka, the aid campaign organizer and the Consul's wife (*pictured in uniform*).

Photo 367 Polish Consul in Bombay Eugeniusz Banasiński (*right*).

Photo 368 Evacuation from the Soviet Union was preceded by transports with humanitarian aid, organized by consular posts in India, intended for Poles congregating in mobilization centres in Kazakhstan. Excerpts from articles in the Bombay British press about a transport organized by the local Polish Consulate.

Photo 369 Persons in charge of evacuating children from USSR to India: Polish Vice-Consul in Bombay, Tadeusz Lisiecki (*second from left*).

Fot. 366

Fot. 367

Fot. 368

Fot. 369

Pomoc konsularna i sprawy obywatelskie: Ameryka Łacińska i Daleki Wschód

Consular assistance and citizens' affairs. Latin America. Far East

Pomocy w uzyskaniu dokumentów tożsamości i wiz udzielali obywatelom polskim także placówki w państwach pozaeuropejskich, nieuczestniczących bezpośrednio w działaniach wojennych. Liczne działania na rzecz potrzebujących podejmowały m.in. poselstwa i konsulaty w Ameryce Łacińskiej. Po ewakuacji obywateli polskich z Iranu ok. 1500 uchodźców trafiło do Meksyku. Umieszczono ich w obozie w Santa Rosa koło Leon. Pieczę nad tą

Assistance in obtaining identity documents and visas was also provided to Polish citizens by diplomatic posts in non-European countries that were not directly involved in the war. Legations and consulates in Latin America engaged in multiple efforts to help those in need. After Polish citizens had been evacuated from Iran, about 1,500 refugees were sent to Mexico. They settled in a camp at Santa Rosa, near the city of Leon. The group was looked

Fot. 370 Pismo posta RP w Lizbonie Karola Dubicza-Penthera informujące Poselstwo RP w Rio de Janeiro o przyjeździe pianisty Witolda Małcużyńskiego.

Fot. 371 Poświadczenia tożsamości Juliana Tuwima wydane przez Konsulat RP w Rio de Janeiro.

Fot. 372 Paszport wystawiony Janowi Lechoniowi w Rio de Janeiro.

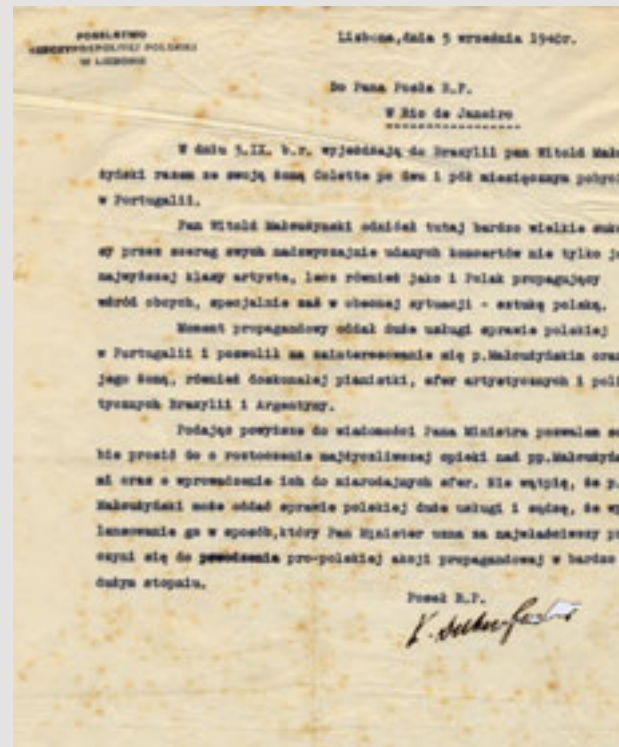
Fot. 373 Korespondencja Konsulatu RP w São Paulo z Ambasadą RP w Waszyngtonie dotycząca przyjazdu poety do USA.

Photo 370 Letter from Kazimierz Dubicz-Penther, Polish Envoy in Lisbon, informing the Polish Legation in Rio de Janeiro about the arrival of the pianist Witold Małcużyński.

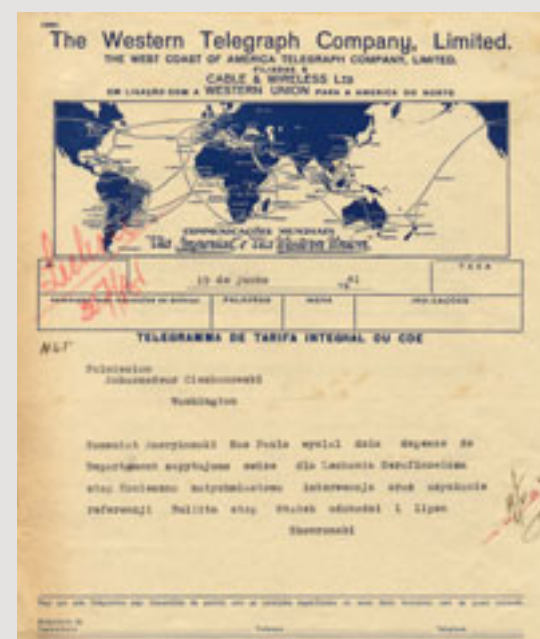
Photo 371 Confirmation of identity of Julian Tuwim, issued by Polish Consulate in Rio de Janeiro.

Photo 372 Passport issued in Rio de Janeiro to Jan Lechoń.

Photo 373 Correspondence between Polish Consulate in São Paulo and Polish Embassy in Washington concerning the poet's arrival in the US.

Fot. 370

Fot. 373

Fot. 371

Fot. 372

Pomoc konsularna
i sprawy obywatelskie:
Ameryka Łacińska i Daleki Wschód

Consular assistance and citizens' affairs.
Latin America. Far East

grupą roztoczyło Poselstwo RP w Meksyku, kierowane od 1942 r. przez Władysława Neumana, doświadczonego dyplomatę, w początkowych miesiącach wojny posła RP w Oslo, kontynuującego potem swą misję przy rządzie norweskim na emigracji w Londynie.

Na Dalekim Wschodzie do czasu zerwania polsko-japońskich stosunków dyplomatycznych jesienią 1942 r. pomocą konsularną obywatelom RP szeroko

after by the Polish Legation in Mexico, since 1942 headed by Władysław Neuman, an experienced diplomat. In the early months of the war, Neuman was the Polish envoy in Oslo and then to the Norwegian government-in-exile in London.

In the Far East, before Japan broke diplomatic relations with Poland in the autumn of 1942, extensive consular assistance was provided to Polish citizens by the Polish Embassy in Tokyo. After it was

Fot. 374 Paszport wydany przez Konsulat RP w Hawanie.

Fot. 375 Pieczęć Konsulatu RP w Buenos-Aires.

Fot. 376 Poseł RP w Meksyku Władysław Neuman.

Fot. 377 Paszport wystawiony przez Poselstwo RP w Meksyku.

Fot. 378 Wizytacja polskiego osiedla w Santa Rosa w Meksyku – stoi trzeci od prawej (w mundurze) *attaché* wojskowy w Meksyku mjr Stefan Dobrowolski, piąty od lewej konsul RP w Meksyku Henryk Stebelski.

Photo 374 Passport issued by Polish Consulate in Havana.

Photo 375 Seal of the Polish Consulate in Buenos Aires.

Photo 376 Władysław Neuman, Polish Envoy to Mexico.

Photo 377 Passport issued by the Polish Legation in Mexico.

Photo 378 Inspection of the Polish settlement in Santa Rosa in Mexico. Major Stefan Dobrowolski, military *attaché* in Mexico (third from right, in uniform); Henryk Stebelski, Polish Consul in Mexico (fifth from left).

Fot. 374

Fot. 375

Fot. 376

Fot. 377

Fot. 378

Pomoc konsularna
i sprawy obywatelskie:
Ameryka Łacińska i Daleki Wschód

Consular assistance and citizens' affairs.
Latin America. Far East

służyła Ambasada RP w Tokio. Po jej zamknięciu zadania podstawowej polskiej placówki dyplomatycznej w tym rejonie świata przejęło Poselstwo RP w Szanghaju.

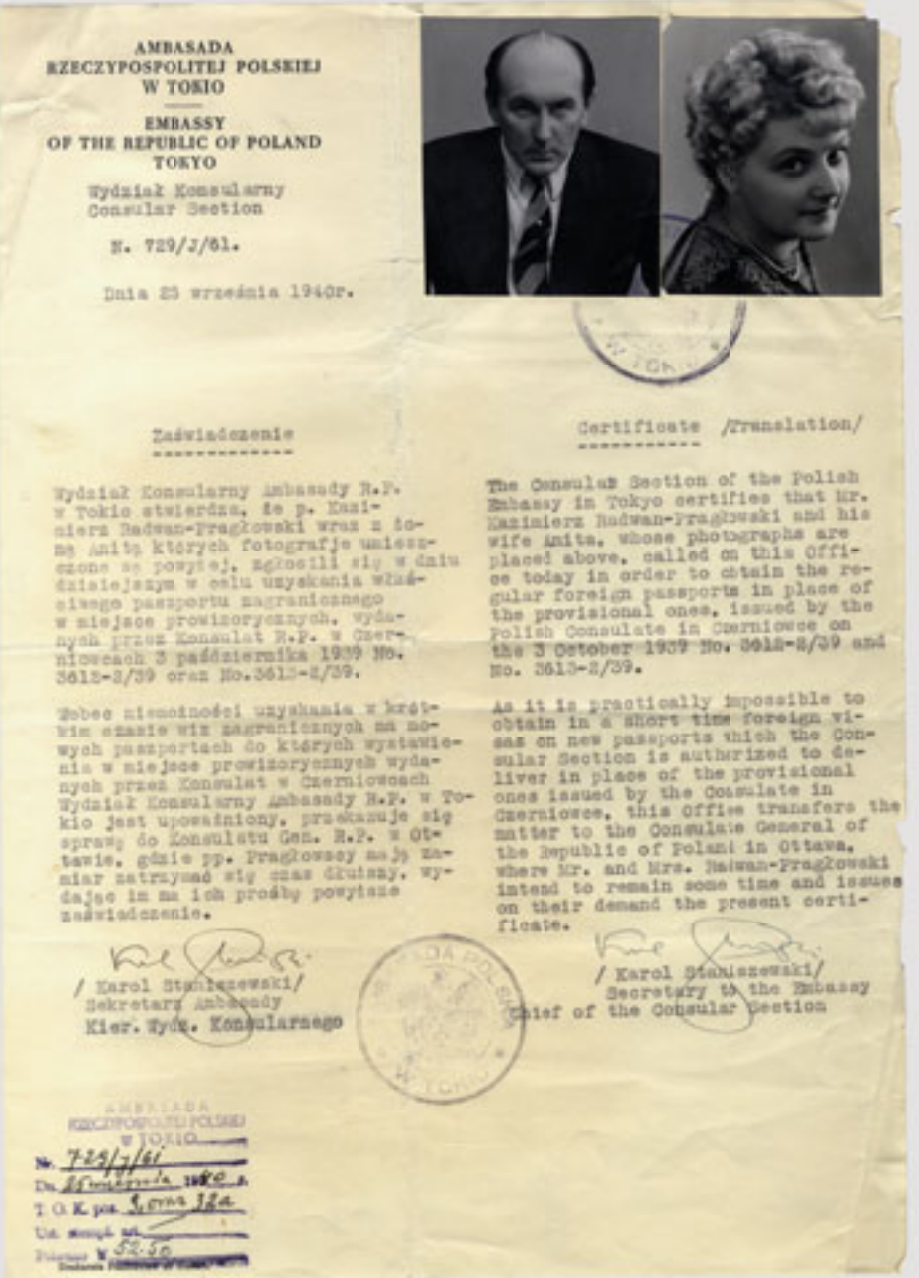
Fot. 379 Zaświadczenie tożsamości wystawione przez Ambasadę RP w Tokio.

Fot. 380 Paszport wydany przez Ambasadę RP w Tokio, a przedłużony już po czterech miesiącach przez Poselstwo RP w Szanghaju.

closed, the tasks of the main Polish diplomatic post in that region were assumed by the Polish Legation in Shanghai.

Photo 379 Confirmation of identity issued by the Polish Embassy in Tokyo.

Photo 380 Passport issued by the Polish Embassy in Tokyo and renewed by the Polish Legation in Shanghai after just four months.

Fot. 379

Fot. 380

Prace dokumentacyjne i analityczne, działalność propagandowo-informacyjna

Documentation and analytical work, propaganda and information activities

Polskie placówki dyplomatyczne i konsularne prowadziły szeroką działalność dokumentacyjną. Szczególne znaczenie miały w tym zakresie wysiłki podjęte przez Ambasadę RP w Moskwie/ Kujbyszewie oraz jej delegatury na terenie ZSRR w latach 1941–1943, okresie realizowania postanowień tzw. układu Sikorski–Majski. Zgromadzono wówczas obfite materiały dotyczące sytuacji Polaków deportowanych na Wschód po roku 1939. Zbiornicze informacje, analizy i opracowania problemowe przygotowywały także placówki w innych

Polish diplomatic and consular posts engaged in extensive documentation work. In 1941–1943, during the implementation of the Sikorski–Maisy Agreement, the Polish Embassy in Moscow–Kuybyshev and its delegations across the Soviet Union carried out important work in this regard. They collected abundant material describing the situation of Poles deported to the East after 1939. Documents, analyses and studies were also prepared by diplomatic posts in other countries. Materials and reports sent from abroad were used by the Foreign Ministry

Fot. 381 Jeden ze spisów obywateli polskich zmarłych w ZSRR sporządzony przez Ambasadę RP w Moskwie.

Fot. 382 Opracowanie na temat zesłańców polskich w ZSRR sporządzone w 1941 r. w Ambasadzie RP w Tokio.

Fot. 383 Wykres ilustrujący zainteresowanie prasy brazylijskiej tematyką polską opracowany w Konsulacie Generalnym RP w Kurytybie.

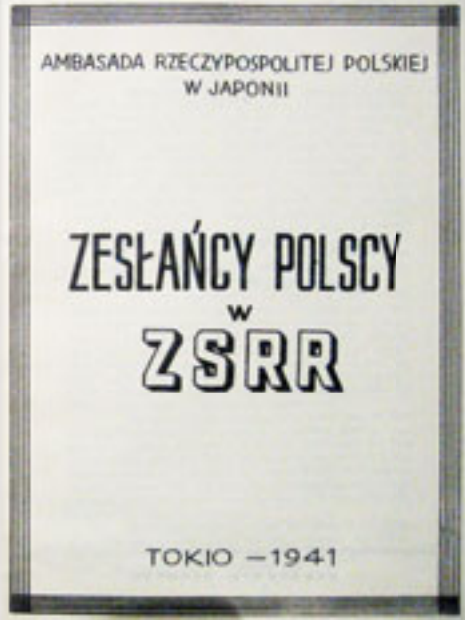
Photo 381 One of the lists of Polish citizens who died in the Soviet Union made by the Polish Embassy in Moscow.

Photo 382 Study by Polish Embassy in Tokyo on deportees in the Soviet Union dated 1941.

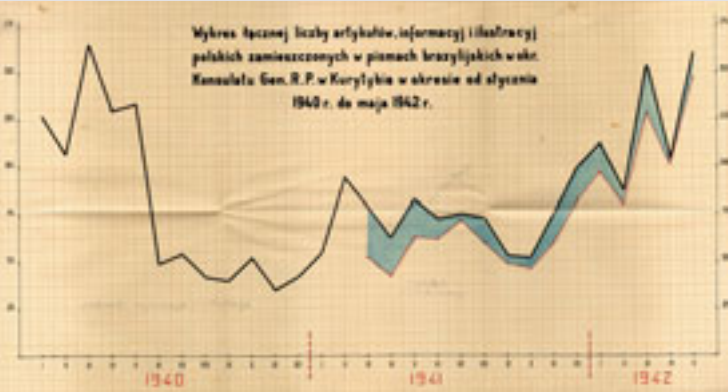
Photo 383 Graph showing coverage of Polish issues by Brazilian press done by the Polish Consulate General in Curitiba.

SPIS OSOB ZMARŁYCH					
A					
Lp. krtow	Nazwisko i Imię	Miejsce i data urodzenia	Miejsce i data śmierci	Zawód	Uwagi
1.480	ABRAHAMOWICZ Mojżesz	Lódź, 1918	kol. Ujusz - Smul		Miejsce zam. w Polsce: Lódź. Zaw. o śmierci: masz. zauf. rej. lengierackiego
1.473	ABRAHAMOWICZ Włodzisław	1939	Tuła, 09.4.1939		adr. rodziny: matka w Korniejewce, rej. Leniński, poln. Kas., zaw. o śmierci: masz. zauf. nesa zauf.
1.472	ABRAHAMOWICZ Izak	Biten, 1930	szpital Biedin 18.6. 1943	fryzjer	M. zam. w Pols.: Biten. Adres rodz.: brat Lejsek w Biedinie. - O śmierci: masz. zauf. Tachikowski
1.476	ADAM Anna	Sokolniki (w. Lwów) 1908	1943 Daurum, 1943		zaw. o śmierci: masz. zauf. Drowadowski Zygmunt
194	ADAMOWICZ Jacek	obl. Nowosyb. 09.6. 1940	w drodze z Białyma do Pasaby		zaw. o śmierci: Adamowicz Eleonora
480	ADAMSKI Julian	Janowo (w. Pomors.) 1889	Czek-Tek (r. Lengieraki) 1943 { st. przed P.P. }		M. zam. w Pols.: Miłoban. - Zaw. o śmierci: masz. zauf. rej. Lengierackiego
1.480	ADLER Gaja	Radom, 1919	Uzun-Azyk		M. zam. w Pols.: Radom. Zaw. o śmierci: masz. zauf. rej. Lengierackiego
1.60 1	ADLER		Lagier w Gorkim ppor. - 5.1941		M. zam. w Pols.: Rzeszów. Zaw. o śmierci: Gryczman Leon z Rzeszowa
1.486	ADOLF		Gorkij, 17.6.1941 sedzia		M. zam. w Pols.: Wilno
1.88	APTAUCHYK Józef	1884	Semipalatynsk, 14.7.1940	nauczyc.	M. zam. w Pols.: Gniatyn. Zaw. o śmierci: Del. Semipalatynska
1.480	ASUBINIER Szal Mojżesz	Warszawa, 1888	Pranża (rej. Lengieraki) 31.1.1943 (włas. Hotelu)		zaw. o śmierci: masz. zauf. rej. Leng. M. zam. w Pols.: Pinak
1.88	ADAMOWICZ Heras z Joloty	Chelm Lub. 1884	st. Dowidukowo k/Ufy 20.1.1943. Kombat. kol.		M. zam. w Pols.: Chelm. Zaw. o śmierci: Oficer łączn. w Ufie, maj. Mastaur
1.821	AKER	1890	Szmarckand, Tradowaja 168, 23.3.1943		zaw. o śmierci: masz. zauf. Sam. Kandy Piotr Nowacki

Fot. 381

Fot. 382

Fot. 383

Prace dokumentacyjne i analityczne,
działalność propagandowo-informacyjna

Documentation and analytical work,
propaganda and information activities

krajach. Nadsyłane z zagranicy materiały i raporty były wykorzystywane w pracy Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz innych instytucji rządowych zaangażowanych w działania propagandowo-informacyjne, m.in. Centrali Informacji i Dokumentacji, Ministerstwa Informacji i Dokumentacji czy Ministerstwa Prac Kongresowych. Strumień informacji płynął także w przeciwnym kierunku – z MSZ do szefów placówek zagranicznych, którzy wykorzystywali swe wpływy w mediach dla kształtowania opinii miejscowych środowisk politycznych.

Fot. 384, 385 Poufny Biuletyn Polityczny MSZ z wytycznymi dla szefów placówek w sprawie „tematów do wykorzystywania w rozmowach oraz dyskretnej inspirowania zagranicznej prasy”.

Fot. 386 Prośba o wywiad dla prasy zaadresowana do ambasadora RP w Waszyngtonie Jana Ciechanowskiego.

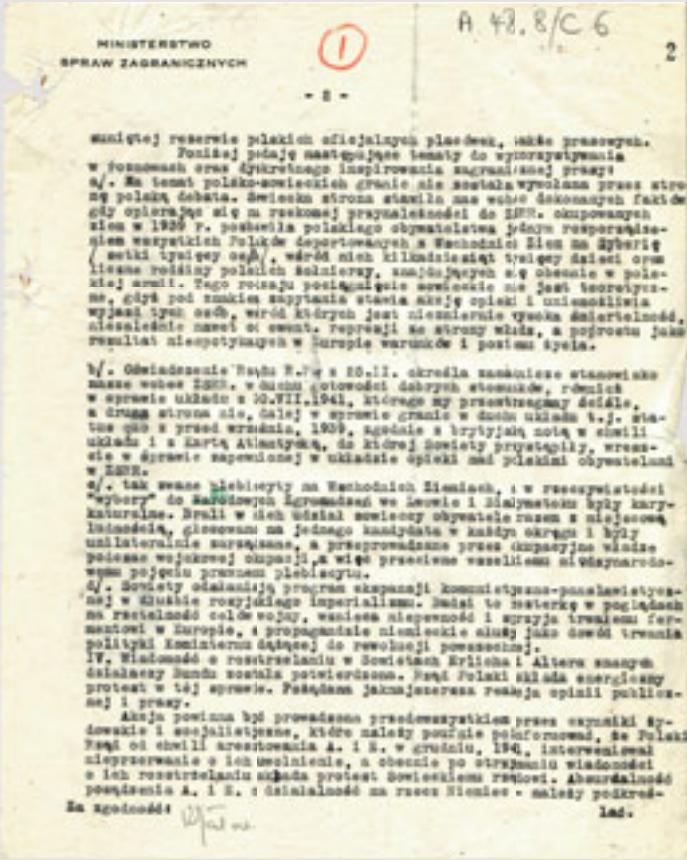
and other government agencies engaged in propaganda and information activities: the Central Office for Information and Documentation, the Ministry of Information and Documentation and the Ministry of Congress Work. Information was also passed the other way – from the Foreign Ministry to the heads of diplomatic posts abroad, who would use their media contacts to lobby local politicians.

Photos 384, 385 Confidential Political Bulletin of the Foreign Ministry with guidelines for heads of diplomatic posts regarding the points to be raised in talks and to discretely inspire the foreign press (English translation on p. 410).

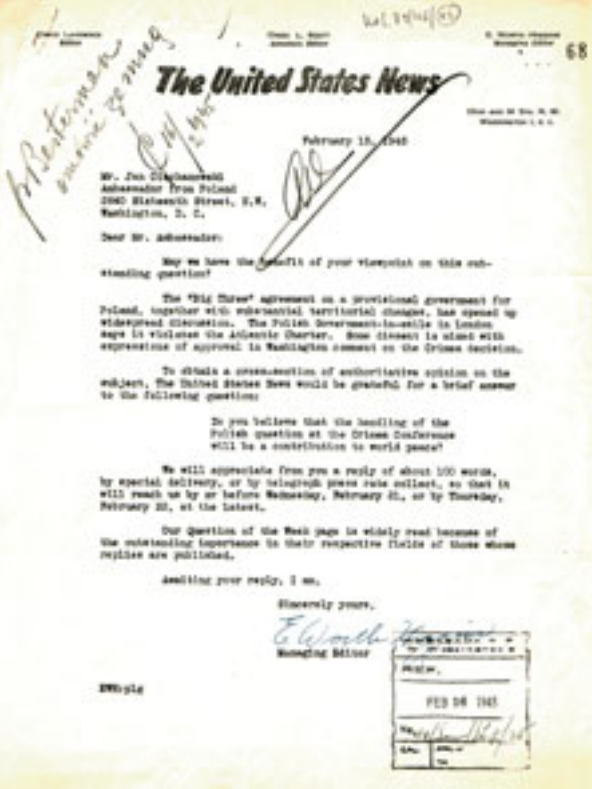
Photo 386 Request for a press interview addressed to the Polish Ambassador in Washington Jan Ciechanowski.

Fot. 384

Fot. 385

Fot. 386

Rozmowy, spotkania i wizyty dwustronne 1939–1943

Bilateral talks, meetings and visits in 1939–1943

Przez cały okres II wojny światowej MSZ uczestniczyło w organizowaniu spotkań dyplomatycznych i wizyt zagranicznych na szczeblu dwustronnym. Specyfika sytuacji wojennej sprawiła, iż zasadniczy ciężar prowadzenia działań dyplomatycznych spoczywał jednak na premierze rządu, w latach 1939–43 na gen. Władysławie Sikorskim, który realizował zamierzenia polityczne z dużą dozą samodzielności. Tym niemniej minister spraw zagranicznych był z reguły uczestnikiem najważniejszych rozmów politycznych prowadzonych przez szefa rządu, a kierownik placówki zagranicznej towarzyszył premierowi podczas wizyt zagranicznych. Pracownicy Ministerstwa przygotowywali materiały poprzedzające spotkania oraz dokumentowali i analizowali ich rezultaty.

W dniach 14–20 listopada 1939 r. premier Sikorski i minister spraw zagranicznych August Zaleski odbyli podróż do Wielkiej Brytanii. W Londynie

Throughout World War Two, the Foreign Ministry assisted in the organization of bilateral diplomatic meetings and visits abroad. But in war-time, diplomacy was mainly the responsibility of the prime minister. In 1939–1943, the then Polish Prime Minister General Władysław Sikorski executed his political plans with a high degree of independence. Nonetheless, the foreign minister usually participated in the most important political talks held by the prime minister, while the head of a foreign post would accompany him during visits abroad. Ministry staff would also draft the relevant materials required for meetings, record them and analyse their results.

On 14–20 November 1939, Prime Minister Sikorski and Foreign Minister August Zaleski visited Great Britain. In London, the Polish leaders called on King George VI and held talks with

Fot. 387

Fot. 387 Premier Władysław Sikorski, ambasador Edward Raczyński i minister August Zaleski w Londynie w listopadzie 1939 r.

Photo 387 Prime Minister Władysław Sikorski, Ambassador Edward Raczyński and Minister August Zaleski in London, November 1939.

polscy przywódcy złożyli wizytę królowi Jerzemu VI i przeprowadzili rozmowy z politykami gabinetu wojennego Neville'a Chamberlaina. Premierowi i ministrowi towarzyszył podczas spotkań ambasador RP Edward Raczyński.

W dniu 9 marca 1940 r. specjalny wysłannik prezydenta Stanów Zjednoczonych, podsekretarz stanu Sumner Welles, złożył w Paryżu wizytę premierowi Sikorskiemu i ministrowi Zaleskiemu.

Wiosną 1941 r. zrealizowany został długo przygotowywany projekt wyjazdu gen. Sikorskiego do USA i Kanady. Premier w licznym gronie polityków i wojskowych przybył 1 kwietnia do Montrealu, gdzie powitał go konsul generalny RP, Tadeusz Brzeziński, ojciec Zbigniewa, późniejszego wybitnego

members of Neville Chamberlain's war cabinet. They were accompanied by Ambassador Edward Raczyński.

On 9 March 1940, special envoy to US President and Under Secretary of State Sumner Welles met with Prime Minister Sikorski and Minister Zaleski in Paris.

In the spring of 1941, plans for General Sikorski's visit to the US and Canada were finalised after extensive preparations. On 1 April, the Prime Minister accompanied by a large group of politicians and military personnel arrived in Montreal. The group was welcomed by Polish Consul General Tadeusz Brzeziński, the father of Zbigniew – a prominent American political scientist and National Security

Fot. 388 Rozmowy gen. W. Sikorskiego z podsekretarzem stanu USA Sumnerem Wellesem w Salonie Błękitnym Ambasady RP w Paryżu – siedzą od lewej S. Welles, gen. W. Sikorski, ambasador USA Anthony Drexel Biddle.

Fot. 389 Konsul Tadeusz Brzeziński na fotografii z przełomu lat 20. i 30.

Photo 388 General Sikorski and US Under Secretary of State Welles hold talks in the Blue Room in the Polish Embassy in Paris. From left: Welles, General Sikorski, US Ambassador Drexel Biddle.

Photo 389 Consul General Tadeusz Brzeziński. Turn of 1920s and 1930s.

Fot. 388

Fot. 389

amerykańskiego politologa i doradcy prezydenta USA Jimmy Cartera. W Ottawie premier RP podpisał polsko-kanadyjską umowę o wzajemnej pomocy w walce z Niemcami i o rekrutacji ochotników polskich na terenie Kanady. Od 6 kwietnia do 5 maja szef rządu przebywał w USA, gdzie złożył wizyty prezydentowi F.D. Rooseveltowi i innym czołowym politykom amerykańskim oraz odwiedził liczne ośrodki polonijne.

W dniu 30 października 1941 r. gen. Władysław Sikorski udał się przez Gibraltar i Maltę do Kairu, gdzie zamierzał oczekiwać zakończenia przygotowań

Advisor to US President Jimmy Carter. In Ottawa, the Polish Prime Minister signed a Polish-Canadian mutual assistance agreement to fight Germany and recruit Polish volunteers in Canada. From 6 April to 5 May, General Sikorski continued his visit to the US, meeting with President F. D. Roosevelt and other leading American politicians. He also met with the large Polish community.

On 30 October 1941, General Władysław Sikorski went to Cairo via Gibraltar and Malta. He intended to stay there until all was set for his visit in the USSR. While in Egypt, the Prime Minister

Fot. 390 Spotkanie gen. W. Sikorskiego z przedstawicielami armii USA w kwietniu 1941 r. – po lewej za premierem stoi ambasador RP w Waszyngtonie Jan Ciechanowski.

Fot. 391 W warunkach wojennych specyficznym forum kontaktów dwustronnych były relacje z władzami krajów goszczących rząd Polski – Francji i Wielkiej Brytanii; na fotografii spotkanie premiera W. Sikorskiego i ministra A. Zaleskiego z członkami rządu brytyjskiego 12 czerwca 1941 r. – od prawej gen. W. Sikorski, A. Zaleski, król Jerzy VI; od lewej premier Winston Churchill, minister spraw zagranicznych Anthony Eden.

Photo 390 General Sikorski meets with US Army officers in April 1941. Polish Ambassador in Washington Jan Ciechanowski stands behind the Prime Minister to the left.

Photo 391 During wartime, relations with Governments of France and Great Britain – countries that hosted the Polish government-in-exile – had taken on a specific form of bilateral contacts; Prime Minister Sikorski and Minister Zaleski meet with members of the British government on 12 June 1941. Pictured from right: General Sikorski, Zaleski, King George VI; from left: Churchill, British Foreign Secretary Anthony Eden.

Fot. 390

Fot. 391

do wizyty w ZSRR. W trakcie pobytu w stolicy Egiptu premier spotkał się m.in. 21 listopada z szefami działających tam misji dyplomatycznych. Z Kairu gen. Sikorski udał się, *via* Bagdad i Teheran, do ZSRR. 30 listopada 1941 r. w Kujbyszewie na premiera i Naczelnego Wodza oczekiwali przedstawiciele Ambasady RP i tworzącej się Armii Polskiej. W rozmowach i późniejszych wizytacjach obozów

Fot. 392 Spotkanie gen. Władysława Sikorskiego z dowódcami alianckimi i szefami misji dyplomatycznych w Kairze w listopadzie 1941 r. – pierwszy od prawej *chargé d'affaires* Tadeusz Załuliński, czwarty – marszałek RAF-u sir Arthur Harris, piąty – szef sztabu Naczelnego Wodza gen. Tadeusz Klimecki, szósty – gen. W. Sikorski, dziewiąty, z tyłu – Józef Retinger, doradca gen. W. Sikorskiego.

Fot. 393 Powitanie gen. W. Sikorskiego na lotnisku w Kujbyszewie 30 listopada 1941 r. – od prawej ambasador Stanisław Kot, gen. Zygmunt Szyszko-Bohusz, gen. W. Sikorski, gen. Władysław Anders, częściowo zasłonięty.

Fot. 394 Rozmowy z przewodniczącym Prezydium Rady Najwyższej ZSRR Michaiłem Kalininem, 1 grudnia 1941 r. – od lewej S. Kot, W. Sikorski, wicekomisarz spraw zagranicznych ZSRR Andriej Wyszynski, przewodniczący M. Kalinin, dowódca Armii Polskiej w ZSRR gen. W. Anders.

attended meetings (one on 21 November) with heads of diplomatic missions stationed there. From Cairo General Sikorski went to the Soviet Union via Baghdad and Tehran. On 30 November 1941, the Prime Minister and Supreme Commander was met in Kuybyshev by representatives of the Polish Embassy and the Polish Army, which was being formed there. During his talks and later visits to

Photo 392 General Władysław Sikorski's meeting with Allied commanders and heads of diplomatic missions in Cairo, November 1941. *Chargé d'affaires* Tadeusz Załuliński (*first from right*), Marshal of the Royal Air Force Sir Arthur Harris (*fourth*), Chief of the General Staff of the Supreme Commander General Tadeusz Klimecki (*fifth*), General Sikorski (*sixth*), Józef Retinger, adviser to General Sikorski (*ninth, second row*).

Photo 393 General W. Sikorski welcomed at Kuybyshev airport on 30 November 1941. From right to left: Ambassador Stanisław Kot, General Zygmunt Szyszko-Bohusz, General Sikorski, General Władysław Anders (partially obscured).

Photo 394 Talks with Chairman of the Central Executive Committee of the USSR Mikhail Kalinin, 1 December 1941. From left: Kot, Sikorski, Vice-Commissar for Foreign Affairs of the USSR Andrey Vyshinsky, Chairman Mikhail Kalinin, Commander of the Polish Army in the USSR General Anders.

Fot. 392

Fot. 393

Fot. 394

wojskowych towarzyszył gen. Sikorskiemu ambasador Stanisław Kot.

Głównym celem drugiej wizyty premiera w Stanach Zjednoczonych (23–30 marca 1942 r.) było uzyskanie wsparcia prezydenta F.D. Roosevelta dla polskich zabiegów, by powstrzymać Wielką Brytanię przed faktycznym uznaniem radzieckich zdobyczy terytorialnych w Polsce w 1939 r. Podróż poprzedziła blisko dwumiesięczna wizyta przygotowawcza kierownika MSZ Edwarda Raczyńskiego.

Trzecia i ostatnia wizyta premiera Sikorskiego w USA trwała od 1 grudnia 1942 do 10 stycznia 1943 r. (wraz z tygodniowym pobytom w Meksyku).

Fot. 395 Premier W. Sikorski opuszczający w marcu 1942 r. Białą Dom po spotkaniu z prezydentem F.D. Rooseveltem – po prawej ambasador Jan Ciechanowski, po lewej Edward Raczyński.

Fot. 396 Spotkanie gen. W. Sikorskiego w Kongresie USA 4 stycznia 1943 r. – od lewej ambasador J. Ciechanowski, kongresmen Sol Bloom, gen. W. Sikorski, kpt. Zamoyski.

Fot. 397 Wizyta w hali produkcji czołgów w fabryce Chryslera; trzeci z lewej J. Ciechanowski, czwarty – gen. W. Sikorski.

military camps, General Sikorski was accompanied by Ambassador Stanisław Kot.

The Prime Minister went on his second trip to the United States (23–30 March 1942) primarily to solicit President Roosevelt's support for Polish efforts aimed at stopping the United Kingdom from recognising de facto the USSR's territorial gains made in Poland in 1939. The visit was preceded by a two-month preparatory visit by Foreign Minister Edward Raczyński.

The third and last visit made by Prime Minister Sikorski to the US lasted from 1 December 1942 to 10 January 1943 (with a week-long stay in Mexico).

Photo 395 Prime Minister Sikorski leaves the White House in March 1942 after a meeting with President Roosevelt. Ambassador Jan Ciechanowski (*right*), Edward Raczyński (*left*).

Photo 396 General Sikorski visits the US Congress on 4 January 1943. From left: Ambassador Ciechanowski, Congressman Sol Bloom, General Sikorski, Captain Zamoyski.

Photo 397 Visit to the Chrysler's tank production plant; Ciechanowski (*third from left*), General Sikorski (*fourth*).

Fot. 395

Fot. 396

Fot. 397

Jej głównym celem było omówienie sytuacji na frontach wojennych, perspektyw przyszłego ładu politycznego w Europie Środkowej oraz kwestii wschodnich i zachodnich granic Polski. W trakcie pobytu w USA gen. Sikorski udał się 27 grudnia w pięciodniową podróż do Meksyku, gdzie rozmawiał m.in. o możliwościach przyjęcia przez ten kraj 28 tysięcy uchodźców polskich z Bliskiego Wschodu.

W swą ostatnią podróż zagraniczną premier Władysław Sikorski wyruszył z Londynu 24 maja 1943 r. Trasą przez Gibraltar dotarł na Bliski Wschód, gdzie m.in. 23 czerwca uczestniczył w Bejrucie w odprawie szefów polskich placówek dyplomatycznych i konsularnych w regionie. W Poselstwie RP w Kairze

Fot. 398 Wizyta gen. W. Sikorskiego w Meksyku na przełomie 1942 i 1943 r. – od lewej gen. W. Sikorski, minister spraw zagranicznych Meksyku Ezequiel Padilla Peñaloza, poseł RP w Meksyku Mieczysław Marchlewski.

Fot. 399 Spotkanie gen. W. Sikorskiego z politykami greckimi w Poselstwie RP w Kairze – od lewej Tadeusz Romer, premier Grecji Emmanouil Tsouderos, gen. W. Sikorski, *chargé d'affaires* RP w Egipcie Tadeusz Załuliński (stoi) oraz król Grecji Jerzy II.

Its main goal was to discuss the situation on the war fronts, prospects for a future political order in Central Europe and issues relating to Poland's western and eastern borders. During his stay in the US, on 27 December, General Sikorski went on a five-day visit to Mexico to sound out the possibility of the country receiving 28,000 refugees from the Middle East.

Prime Minister Władysław Sikorski set off on his last foreign trip from London on 24 May 1943. He came to the Middle East via Gibraltar. On 23 June in Beirut he participated in a briefing of heads of Polish diplomatic and consular posts stationed in the region. In the Polish Legation in Cairo, the Prime

Photo 398 General Sikorski's visit to Mexico at the turn of 1942 and 1943. General Sikorski, Mexico's Foreign Minister Ezequiel Padilla Peñaloza, Polish Envoy to Mexico Mieczysław Marchlewski.

Photo 399 Prime Minister Władysław Sikorski meets with Greek politicians in the Polish Legation in Cairo. From left: Tadeusz Romer, Greek Prime Minister Emmanouil Tsouderos, General Sikorski, Polish *chargé d'affaires* in Egypt Tadeusz Załuliński (*standing*) and King George II of Greece.

Fot. 398

Fot. 399

premier spotkał się z przedstawicielami władz greckich, przebywającymi w Egipcie po upadku Krety zaatakowanej przez Niemców 20 maja 1943 r.

W trakcie swej podróży gen. Sikorski podjął decyzję o utworzeniu w Kairze urzędu Wysokiego Komisarza do Spraw Polskich. Krok ten odpowiadał rosnącej pozycji dyplomatycznej stolicy Egiptu, która stała się siedzibą dowództwa wojsk brytyjskich na Bliskim Wschodzie. Funkcję komisarza powierzono Tadeuszowi Romerowi, który trafił do Kairu przez Teheran po zamknięciu Ambasady RP w Kujbyszewie. Miały mu podlegać wszystkie sprawy blisko- i środkowowschodnie, z wyłączeniem Turcji. W zakresie kompetencji nowego urzędu znalazła się koordynacja polskich działań dyplomatycznych w skali całego regionu.

Fot. 400 W Poselstwie RP (?) w Kairze – od lewej Tadeusz Romer, gen. W. Sikorski, gen. Władysław Anders, dowódca Armii Polskiej na Bliskim Wschodzie, i gen. Tadeusz Klimecki, szef sztabu Naczelnego Wodza.

Minister met with representatives of the Greek authorities residing in Egypt after the German invasion of Crete on 20 May 1943.

During his trip, General Sikorski decided to set up the office of High Commissioner for Polish Affairs in Cairo. This decision was prompted by the growing diplomatic role of Cairo, the General Headquarters of the British Middle East Command and where the Greek and Yugoslav governments-in-exile were planning to move. The function of the Commissioner was assigned to Tadeusz Romer, who arrived in Cairo via Tehran after the closing of the Polish Embassy in Kuybyshev. He was put in charge of all Middle East affairs, except for Turkey. The new office was tasked with coordinating Polish diplomatic operations in the entire region.

Photo 400 At the Polish Legation (?) in Cairo. From left: Tadeusz Romer, General Sikorski, Commander of the Polish Army in the Middle East General Władysław Anders and Chief of the General Staff of the Supreme Commander General Tadeusz Klimecki.

Fot. 400

Rozmowy, spotkania i wizyty dwustronne 1944

Bilateral talks meetings and visits in 1944

Premier Stanisław Mikołajczyk wykazywał na arenie międzynarodowej dużo mniejszą aktywność niż jego poprzednik. Wyplýwało to nie tylko z faktu rozdzielania funkcji szefa rządu i Naczelnego Wodza, które łączył w swych rękach gen. Władysław Sikorski, koordynujący swe podróże polityczne z wizytami inspekcyjnymi oddziałów wojskowych, ale także, i to w pierwszym rządzie, z trudniejszej i bardziej skomplikowanej sytuacji Polski na arenie międzynarodowej w drugiej fazie wojny.

Wkrótce po konferencji aliantów w Teheranie premier Mikołajczyk złożył dziesięciodniową (5–14 czerwca 1944 r.) wizytę w Stanach Zjednoczonych. W spotkaniach towarzyszył mu ambasador RP w Waszyngtonie Jan Ciechanowski.

Fot. 401 Spotkanie premiera Stanisława Mikołajczyka z przewodniczącym senackiej Komisji Spraw Zagranicznych senatorem Tomem C. Connallym – ambasador Jan Ciechanowski stoi pierwszy z lewej.

Fot. 402 Spotkanie z przedstawicielami armii USA – od lewej – J. Ciechanowski, premier S. Mikołajczyk, gen. Joseph McNarney.

Prime Minister Stanisław Mikołajczyk was much less active internationally than his predecessor. This was due not only to the separation of the roles of the head of government and of supreme commander, both previously held by Władysław Sikorski, who would coordinate his political trips with inspection visits to military units, but even more so because of Poland's increasingly difficult and complicated international situation.

Shortly after the Tehran Conference, Prime Minister Mikołajczyk paid a ten-day (5–14 June 1944) visit to the United States. During the meetings, he was accompanied by Jan Ciechanowski, Polish Ambassador in Washington.

Photo 401 Prime Minister Mikołajczyk's meeting with Chairman of the Senate Foreign Relations Committee Senator Tom C. Connally, Ambassador Jan Ciechanowski standing first from left.

Photo 402 Meeting with US Army officers. From left: Ambassador Ciechanowski, Prime Minister Mikołajczyk, General Joseph McNarney.

Fot. 401

Fot. 402

W drugiej połowie 1944 r. szef polskiego rządu odbył dwie wizyty w ZSRR. Obie przebiegły w bardzo trudnych okolicznościach politycznych. Pierwsza, w dniach 30 lipca–10 sierpnia, wkrótce po ogłoszeniu przez Rosjan informacji o utworzeniu 22 lipca Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego jako reprezentacji sił lewicy obejmującej władzę w wyzwolonej Polsce, odbywała się dodatkowo w początkowym okresie Powstania Warszawskiego. Druga rozpoczęła się w kilka dni po zakończeniu walk w Warszawie, 12 października, i zakończyła

Fot. 403 Premier Stanisław Mikołajczyk na lotnisku w Teheranie po przylocie z Londynu, w trakcie pierwszej podróży do Moskwy, 29 lipca 1944 r. – od lewej S. Mikołajczyk, przewodniczący Rady Narodowej Stanisław Grabski, poseł RP Karol Bader.

Fot. 404 Premier w Poselstwie RP w Teheranie po przylocie z Moskwy 11 sierpnia 1944 r. – S. Mikołajczyk w czarnym garniturze, obok, w jasnym ubraniu poseł K. Bader.

In the second half of 1944, the head of the Polish government made two visits to the Soviet Union. Both of which took place in very difficult political circumstances. The first one – from 30 July to 10 August – was scheduled shortly after the Soviets announced the creation of the Polish Committee of National Liberation (PKWN) on 22 July. The Committee was meant as a representation of left-wing forces coming to power in the newly liberated Poland. The first visit coincided with the beginning of the Warsaw Uprising. The second one began on

Photo 403 Prime Minister Stanisław Mikołajczyk at the Tehran airport upon arrival from London during his first trip to Moscow, 29 July 1944. From left: Mikołajczyk, President of the State National Council Stanisław Grabski, Polish Envoy Karol Bader.

Photo 404 Prime Minister Mikołajczyk (*in black suit*) at the Polish Legation in Tehran after his arrival from Moscow on 11 August 1944, next to him Envoy Karol Bader (*in light suit*).

Fot. 403

Fot. 404

18 października. Żadna nie doprowadziła do zbliżenia stanowiska rządu RP w Londynie i władz radzieckich, realizujących swe plany podporządkowania Polski jako fragmentu powojennej sfery swych wpływów.

Fot. 405 Powitanie delegacji polskiej w Londynie po zakończeniu pierwszej wizyty, 13 sierpnia 1944 r. – w pierwszym rzędzie od lewej dyrektor Biura Prezydialnego Rządu Adam Romer, NN, S. Grabski, premier S. Mikołajczyk, wicepremier Jan Kwapiński, minister spraw zagranicznych Tadeusz Romer, minister Władysław Banaczyk, minister Jan Stańczyk, minister obrony gen. Marian Kukiel i były ambasador RP w Moskwie, minister Stanisław Kot.

Fot. 406 Pożegnanie premiera odlatującego w drugą podróż do Moskwy 12 października – od lewej: S. Grabski, T. Romer, S. Mikołajczyk i Tomasz Arciszewski.

12 October, a few days after the end of fighting in Warsaw and lasted until 18 October. Neither visit brought the Polish Government in London and the Soviet authorities closer together. The Soviet Union continued with its plans to bring Poland under its post-war sphere of influence.

Photo 405 Polish delegation greeted in London after the first visit, 13 August 1944. First row from left: Director of the Government Presidium Office Adam Romer, an unidentified person, Grabski, Prime Minister Mikołajczyk, Deputy Prime Minister Jan Kwapiński, Foreign Minister Tadeusz Romer, Minister Władysław Banaczyk, Minister Jan Stańczyk, Defence Minister General Marian Kukiel and Minister Stanisław Kot, former Polish ambassador in Moscow.

Photo 406 Prime Minister Mikołajczyk departing on his second trip to Moscow on 12 October. From left: Grabski, Romer, Mikołajczyk and Tomasz Arciszewski.

Fot. 405

Fot. 406

Reprezentacja Polski na forach wielostronnych: Liga Narodów

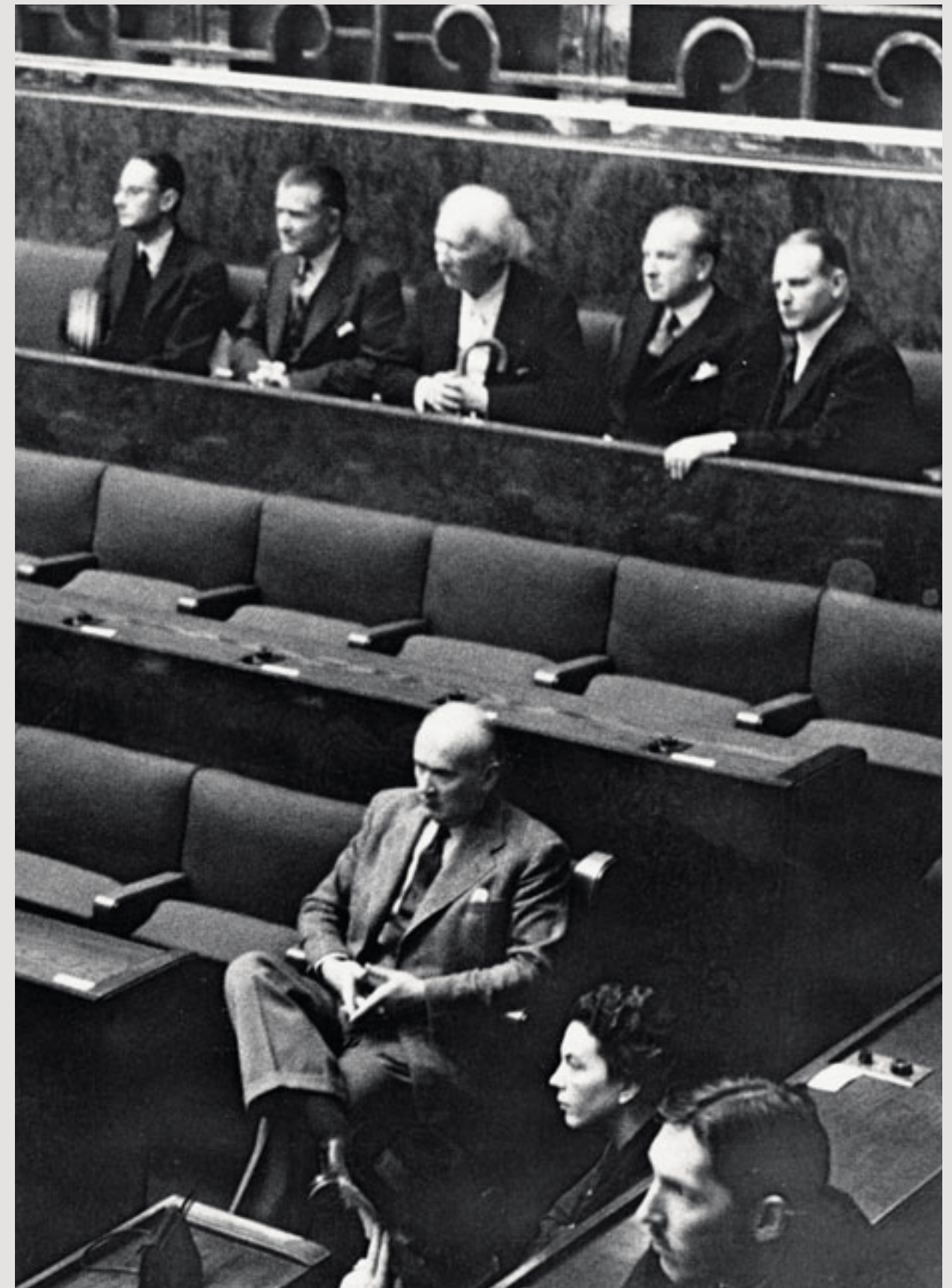
Poland represented in multilateral fora.
The League of Nations

W grudniu 1939 r. delegacja polska wzięła udział w ostatniej, nadzwyczajnej sesji Zgromadzenia Ligi Narodów w Genewie. Tematem obrad była sytuacja powstała w związku z atakiem ZSRR na Finlandię. Wobec faktu, iż Zgromadzenie nie podjęło wcześniej dyskusji nad agresją Niemiec na Polskę, sesja grudniowa mogła stać się dla rządu RP pierwszą sposobnością do przedstawienia na forum Ligi stanowiska w tej sprawie. Ostrożna postawa mocarstw zachodnich i pełna obaw polityka władz Szwajcarii uniemożliwiły jednak sformułowanie przez Polskę oskarżenia dotyczącego wprost III Rzeszy. Przewodniczący delegacji polskiej wice-minister spraw zagranicznych Zygmunt Galiński

In December 1939, Poland took part in the final extraordinary session of the League of Nations Assembly in Geneva. The meeting was called in connection with the Soviet Union's attack on Finland. Since the Assembly had not initiated any discussion about the German invasion of Poland, the December session was seen by the Polish government as the first opportunity to voice its stand in the League of Nations. But its hopes to formulate direct charges against the Third Reich were quashed by the cautious attitude of Western powers and the apprehensive policy pursued by the Swiss government. Faced with no choice, Deputy Foreign Minister Zygmunt Galiński, the head of the

Fot. 407 Delegacja polska w sali obrad; od lewej Stanisław Nahlik, pracownik Poselstwa RP w Bernie, Zygmunt Galiński, Ignacy Jan Paderewski, Sylwin Strakacz, delegat Polski przy Lidze Narodów, Tadeusz Gwiazdoski z polskiego MSZ w Angers.

Photo 407 Polish delegation in the conference room. From left: Stanisław Nahlik from the Polish Legation in Bern, Zygmunt Galiński, Ignacy Jan Paderewski, Sylwin Strakacz, the Polish Delegate to the League of Nations, Tadeusz Gwiazdoski from the Polish Foreign Ministry in Angers.

Fot. 407

Reprezentacja Polski
na forach wielostronnych:
Liga Narodów

Poland represented in multilateral fora.
The League of Nations

wygłosił więc przemówienie, w którym pominął kwestię polsko-niemiecką, koncentrując się na generalnym potępieniu wszelkich wojen agresywnych. Jego intencje zostały jednak odczytane, a wystąpienie spotkało się z powszechnym uznaniem. Sesji przysłuchiwał się przybyły specjalnie do Genewy Ignacy Jan Paderewski.

Fot. 408 I.J. Paderewski wita się z przewodniczącym obradom Josephem Paul-Boncurem z Francji, wiceprzewodniczącym Zgromadzenia Narodów Ligi.

Polish delegation, delivered a speech in which he bypassed the Polish-German issue, focusing instead on a sweeping condemnation of all aggressive wars. Still, the audience got his intentions right and the speech was widely acclaimed. Ignacy Jan Paderewski, who had come to Geneva especially to hear the speech, was in the audience.

Photo 408 Paderewski greets Joseph Paul-Boncour (France), the Vice-President of the League of Nations Assembly.

Fot. 408

Reprezentacja Polski na forach wielostronnych: Rada Międzyaliancka

Poland represented in multilateral fora.
The Inter-Allied Council

W dniu 13 stycznia 1942 r. premier Władysław Sikorski przewodniczył posiedzeniu Rady Międzyalianckiej, w trakcie którego reprezentanci dziewięciu państw koalicji podpisali wspólną deklarację o ściganiu po wojnie zbrodni popełnionych przez państwa Osi. Dokument, zwany od miejsca obrad Deklaracją St. James, zredagowali prawnicy polskiego MSZ – Michał Potulicki, sekretarz generalny obrad, i Władysław Kulski. W imieniu rządu RP zaprezentował go zebrany ambasadorem Edward Raczyński. Deklaracja odegrała potem ważną rolę w genezie procesu norymberskiego.

Fot. 409 Gen. Władysław Sikorski i ambasador Edward Raczyński po przybyciu na posiedzenie Rady Międzyatlantycznej.

Fot. 410 Sala obrad: przy głosie W. Sikorski (po prawej, częściowo zastłonięty), obok niego po lewej E. Raczyński; po przeciwnej stronie stołu pierwszy od lewej ambasador ZSRR Aleksandr Bogomolow, drugi – poseł Republiki Chińskiej Wen She, trzeci – ambasador USA Anthony Drexel Biddle, czwarty – minister spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii Antony Eden, piąty – ambasador Kanady Vincent Massem, szósty – Stanley Bruce, Wysoki Komisarz Australii w Zjednoczonym Królestwie.

On 13 January 1942, Prime Minister Władysław Sikorski chaired a meeting of the Inter-Allied Council, during which representatives of nine Allied countries signed a joint declaration to persecute crimes committed by the Axis countries. The document referred to as the Declaration of St. James's Palace (named after the place it was signed) was drafted by Polish Foreign Ministry lawyers: Michał Potulicki, the meeting's general secretary, and Władysław Kulski. Ambassador Edward Raczyński presented it to participants on behalf of the Polish government. The declaration came to play an important role in the origins of the Nuremberg trials.

Photo 409 General Władysław Sikorski and Ambassador Edward Raczyński arriving for Council meeting.

Photo 410 Conference room. Sikorski holds the floor (*right, in partial view*), Raczyński (*to his left*). Across the table from left: USSR Ambassador Alexander Bogomolov, Envoy of the Republic of China Wen She, US Ambassador Anthony Drexel Biddle, British Foreign Minister Antony Eden, Canadian Ambassador Vincent Massem, Australian High Commissioner to the United Kingdom Stanley Bruce.

Fot. 409

Fot. 410

Reprezentacja Polski
na forach wielostronnych:
Rada Międzyalianska

Poland represented in multilateral fora.
The Inter-Allied Council

Fot. 411 Grono uczestników obrad: od prawej pierwszy Sidney Frank Waterson, Wysoki Komisarz Afryki Południowej, drugi – Jan Masaryk, minister spraw zagranicznych Czechosłowacji, trzeci – A. Bogomołow, ambasador ZSRR, szósty – Hugues le Gallais, poseł Luksemburga, siódmy – Edvard Beneš, prezydent Czechosłowacji, ósmy – A. Drexel Biddle, ambasador USA, jedenasty – Wen She, poseł Republiki Chińskiej.

Fot. 412 Sekretarz generalny posiedzenia w Pałacu St. James Michał Potulicki.

Photo 411 Meeting participants. From right: South African High Commissioner Sidney Frank Waterson, Czechoslovak Foreign Minister Jan Masaryk, Aleksandr Bogomolov, Luxembourg Envoy Hugues Le Gallais (*sixth*), Czechoslovak President Edvard Beneš (*seventh*), US Ambassador Drexel Biddle (*eighth*), Envoy of the Republic of China Wen She (*eleventh*).

Photo 412 Michał Potulicki, the meeting's general secretary, St. James's Palace.

Fot. 411

Fot. 412

Reprezentacja Polski na forach wielostronnych: Narody Zjednoczone

Poland represented in multilateral fora.
The United Nations

Już 12 czerwca 1941 r. przedstawiciel rządu RP wraz z reprezentantami 13 innych krajów wziął udział w konferencji alianckiej poświęconej współpracy dla zapewnienia w przyszłości trwałego pokoju oparte- go na wyrzeczeniu się agresji. Pod koniec września 1941 r. ambasador Edward Raczyński zawiadomił przywódców USA i Wielkiej Brytanii o poparciu władz Polski dla postanowień Karty Atlantycznej, przyjętej 14 sierpnia 1941 r. Dnia 1 stycznia 1942 r. upoważ- niony przez rząd RP ambasador Jan Ciechanowski podpisał w Waszyngtonie Deklarację Narodów Zjed- noczonych. Państwa-sygnatariusze dokumentu wystę- powały od tej pory oficjalnie jako Narody Zjednoczone.

Strona polska brała aktywny udział w działa- niach podejmowanych pod egidą nowo powstałej

As early as on 12 June 1941, a Polish Govern- ment representative took part, together with representatives of thirteen other countries, in an Inter-Allied conference devoted to cooperation to ensure future lasting peace based on rejecting aggression. In late September 1941, Ambassador Edward Raczyński informed the US and British leaders that the Polish Government endorsed the provisions of the Atlantic Charter, adopted on 14 August 1941. On 1 January 1942, Ambassador Jan Ciechanowski, empowered by the Polish government, signed the Declaration by the United Nations in Washington. The state signatories to the Declaration were henceforth officially referred to as the United Nations.

Fot. 413 Uroczystość podpisania Deklaracji Narodów Zjedno- czonych 1 stycznia 1941 r.; za stołem pierwszy od lewej premier Kanady Mackenzie King, drugi – prezydent USA F.D. Roosevelt, czwarty – sekretarz stanu USA Edward Stettinius; stoi drugi od lewej Jan Ciechanowski.

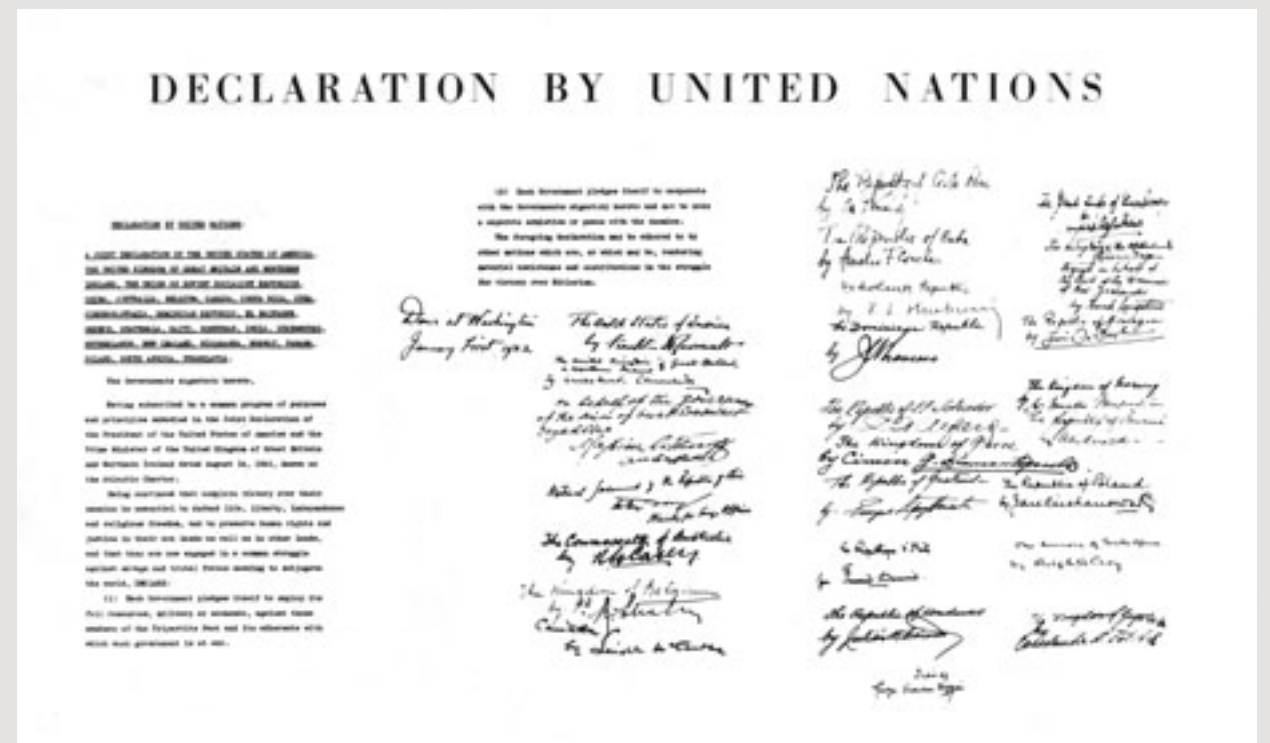
Fot. 414 Oryginał Deklaracji Narodów Zjednoczonych – podpis ambasadora J. Ciechanowskiego w prawej kolumnie trzeci od dołu.

Photo 413 Signing of the United Nations Declaration, 1 January 1941, At the table, left: Canadian Prime Minister Mackenzie King, US President Roosevelt, US Secretary of State Edward Stettinius (*fourth*); Jan Ciechanowski (*second from left, standing*).

Photo 414 Original Declaration by the United Nations with Ambassador Ciechanowski's signature (*right column, third from the bottom*).

Fot. 413

Fot. 414

Reprezentacja Polski
na forach wielostronnych:
Narody Zjednoczone

Poland represented
in multilateral fora.
The United Nations

wspólnoty. Do inicjatyw o najszerszym kręgu oddziaływania należała UNRRA – United Nations Relief and Rehabilitation Administration, organizacja utworzona w 1943 r. z inicjatywy USA, Wielkiej Brytanii, ZSRR i Chin w celu udzielania pomocy obszarom wyzwolonym w Europie i Azji oraz ofiarom II wojny światowej.

Mimo swego zaangażowania w proces budowy Narodów Zjednoczonych, Polska, jako jedyne z państw-założycieli wspólnoty, nie wzięła udziału w Konferencji Narodów Zjednoczonych w San Francisco (25 kwietnia–26 czerwca 1945 r.), gdzie powołano do życia Organizację Narodów Zjednoczonych. Zaproszenie wstrzymano do czasu sformowania w Polsce Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej.

Fot. 415 J. Ciechanowski (siedzi drugi z prawej) podczas spotkania dyplomatycznego poświęconego sprawom UNRRA, 31 grudnia 1944 r.; oprócz przedstawiciela Polski widoczni także (siedzą od lewej) ambasador Wielkiej Brytanii w USA lord Halifax, francuski finansista André Meyer i sekretarz stanu USA E. Stettinius.

Fot. 416 Obrady Konferencji Narodów Zjednoczonych w San Francisco, bez udziału przedstawicieli Polski.

Poland took an active part in initiatives carried out under the auspices of the newly created community. One project which had exerted the widest impact was UNRRA – the United Nations Relief and Rehabilitation Administration. It was established in 1943 on the initiative of the US, Great Britain, the USSR and China, in order to provide assistance to liberated zones in Europe and Asia and World War Two victims.

Despite its involvement in the process of building the United Nations, Poland was the only founding member that did not participate in the United Nations Conference in San Francisco (25 April–26 June 1945) where the organisation was established. The invitation was put on hold until the Provisional Government of National Unity was formed in Poland.

Photo 415 Ciechanowski (*seated, second right*), British Ambassador to the US Lord Halifax (*seated, from left*), French financier André Meyer and US Secretary of State E. Stettinius during a diplomatic meeting concerning UNRRA on 31 December 1944.

Photo 416 Session of the United Nations Conference in San Francisco at which Poland was not represented.

Fot. 415

Fot. 416

Sfera prawno-traktatowa: pożyczka wojenna z 7 września 1939 r.

Legal and treaty issues. Military loan of 7 September 1939

Przez cały okres wojny Polska była uczestnikiem rokowań i negocjacji dotyczących sfery prawno-traktatowej. Rolę wiodącą odgrywał w nich z reguły premier RP, nie zaś resort spraw zagranicznych, co wynikało z dominującej pozycji szefa rządu na międzynarodowej scenie politycznej.

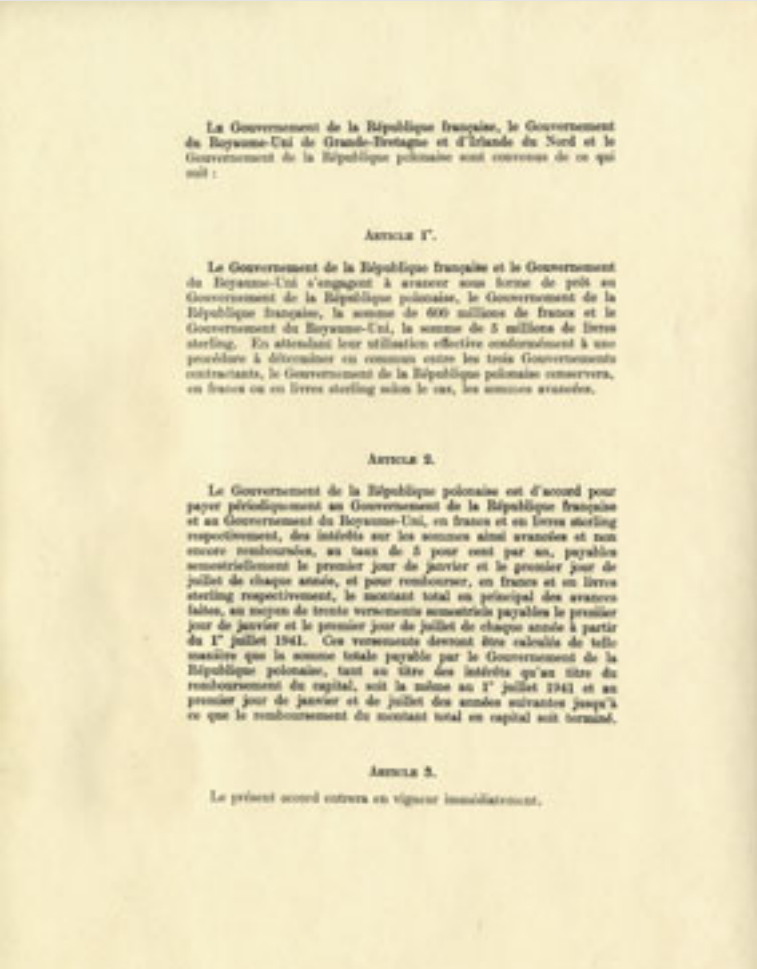
W pierwszych dniach września 1939 r. sfinalizowane zostały rozpoczęte jeszcze w maju tego roku zabiegi o uzyskanie od rządów Francji i Wielkiej Brytanii pożyczki umożliwiającej wsparcie polskiego wysiłku wojennego. Oba kraje przyznały Polsce kredyt w wysokości odpowiednio 600 mln franków i 5 mln funtów. Z sum tych rząd gen. Władysława

Throughout the war, Poland participated in negotiations concerning legal and treaty issues. It was usually the Prime Minister who played the leading role, not the Foreign Ministry. His role was dominant on the international political scene.

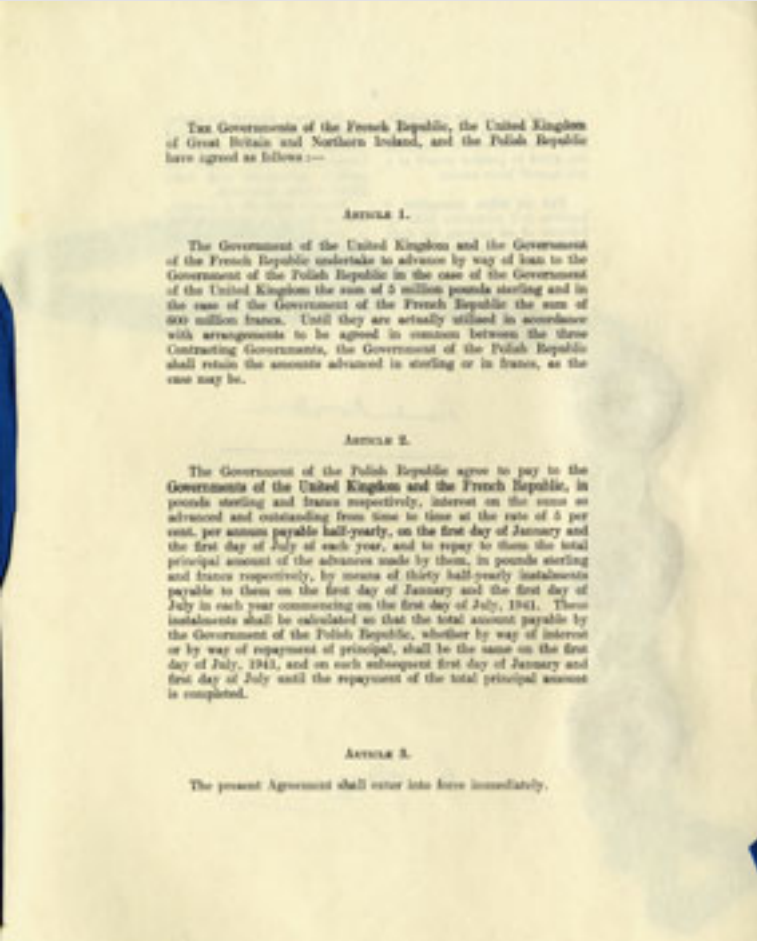
In the first days of September 1939, Poland received a loan from the French and British governments to aid the Polish war effort, first approaching them in May of that year for financial help. Both countries granted Poland a loan amounting to FRF 600 million and GBP 5 million. The loan was used by General Władysław Sikorski cabinet to pay for the Polish posts and their staff and to provide welfare

Fot. 417–419 Umowa o francuskiej i brytyjskiej pożyczce wojskowej zawarta 7 września 1939 r. w Londynie – z podpisami (od góry) André Corbina, ambasadora Francji w Wielkiej Brytanii, lorda Halifaxa, ministra spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii i Edwarda Raczyńskiego, ambasadora RP w Wielkiej Brytanii.

Photos 417–419 Military loan agreement signed with France and Great Britain on 7 September 1939 in London. Signatures (from the top): French Ambassador to Great Britain André Corbin, British Foreign Secretary Lord Halifax and Polish Ambassador to Great Britain Edward Raczyński.

Fot. 417

Fot. 418

Sfera prawno-traktatowa:
pożyczka wojenna z 7 września 1939 r.

Legal and treaty issues.
Military loan of 7 September 1939

Sikorskiego opłacał następnie koszty utrzymania polskich urzędów i ich personelu oraz wydatki związane z opieką społeczną nad uchodźcami. Gdy w drugiej połowie 1941 r., po zawarciu tzw. układu Sikorski–Majski, gwałtownie zaczęła wzrastać liczba Polaków potrzebujących pomocy, niezbędne stało się zaciągnięcie kolejnej pożyczki. Udzielił jej rząd brytyjski, przeznaczając w kwietniu 1942 r. na programy społeczne władz polskich kolejne 5 mln funtów. I te zasoby uległy wkrótce wyczerpaniu. Ostatniego kredytu, także w wysokości 5 mln funtów, Brytyjczycy udzielili rządowi RP w czerwcu 1943 r.

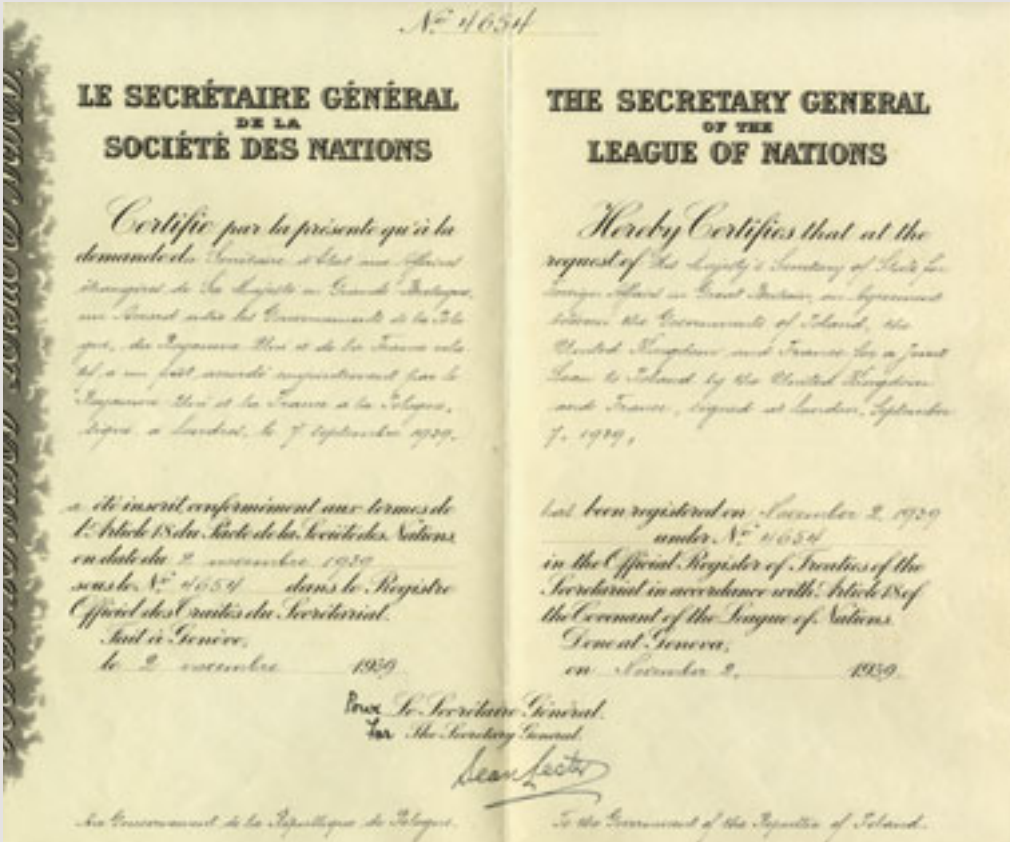
Fot. 420 Wpis powyższej umowy do rejestru Ligi Narodów dokonany 2 listopada 1939 r.

assistance to refugees. In the second half of 1941, when the Sikorski–Maisy Agreement was signed and the number of Poles in need of aid began to grow rapidly, the Polish Government was forced to contract another loan. This time, the financing was provided by the British Government. In April 1942, it loaned the Polish Government another GBP 5 million to cover its welfare programmes. Unfortunately, those funds were equally quickly disbursed. The last loan, also equal to GBP 5 million, was granted to the Polish Government by the British Government in June 1943.

Photo 420 Entry of the agreement in the League of Nations register on 2 November 1939.

Fot. 419

Fot. 420

Sfera prawno-traktatowa: umowa o współpracy wojskowej z Wielką Brytanią z 5 sierpnia 1940 r.

Legal and treaty issues. Polish-British Military Agreement of 5 August 1940

Po upadku Francji i ewakuacji rządu RP oraz części polskich oddziałów do Wielkiej Brytanii kwestią szczególnej wagi stało się uregulowanie zasad współpracy wojskowej z tym mocarstwem. 5 sierpnia 1940 r. premierzy i ministrowie spraw zagranicznych obu krajów podpisali w siedzibie szefa rządu brytyjskiego przy Downing Street 10 umowę, która przewidywała, iż „polskie siły zbrojne tworzą armię suwerennej Rzeczypospolitej Polskiej”. Jednostki

After the fall of France and the evacuation of the Polish government and part of the Polish troops to the United Kingdom, there was a pressing need to define the rules of military cooperation with this country. On 5 August 1940, the prime ministers and foreign ministers of both countries gathered in the British Prime Minister's office at 10 Downing Street to sign an agreement, which provided "The Polish armed forces shall be formed as a sovereign army

Fot. 421 Moment podpisania umowy; siedzą od lewej – minister spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii lord Halifax, ambasador RP w Wielkiej Brytanii Edward Raczyński, premier gen. Władysław Sikorski, premier Winston Churchill, minister spraw zagranicznych August Zaleski oraz członkowie brytyjskiego Gabinetu Wojennego Clement Attlee i Arthur Greenwood. Za Sikorskim stoi brytyjski minister wojny Anthony Eden, za Churchilllem minister spraw wewnętrznych John Anderson, a za Zaleskim minister do spraw dominiów Thomas Inskip (w jasnym garniturze).

Photo 421 Signing ceremony. From the left: British Foreign Minister Lord Halifax, Polish Ambassador to Great Britain Edward Raczyński, Prime Minister General Władysław Sikorski, Prime Minister Winston Churchill, Foreign Minister August Zaleski and members of the British War Cabinet: Clement Attlee and Arthur Greenwood. Behind Sikorski stands British Foreign Secretary Anthony Eden, behind Churchill: Lord President of the Council, John Anderson, and behind Zaleski: Minister for Coordination of Defence, Thomas Inskip (*light suit*).

Fot. 421

Sfera prawno-traktatowa:
umowa o współpracy wojskowej
z Wielką Brytanią z 5 sierpnia 1940 r.

Legal and treaty issues.
Polish-British Military Agreement
of 5 August 1940

wojskowe RP miały zachować narodową organizację, emblematy, stopnie i dowództwo.

Polska była w tym momencie jedynym sojusznikiem Wielkiej Brytanii dysponującym realnymi siłami zbrojnymi. Armie holenderska i norweska skapitulowały w całości, a oddziały Wolnych Francuzów dopiero się organizowały. Podpisaniu umowy nadano zatem specjalnie uroczystą formę.

Fot. 422 Spotkanie w ogrodzie rezydencji premiera Churchilla po podpisaniu umowy; od lewej – Attlee, Sikorski, Churchill i Zaleski.

of the Republic of Poland." Polish military units were to maintain their national organization, insignia, ranks and command.

Poland was at that time the sole ally of Great Britain with substantial armed forces at its disposal. The Dutch and Norwegian forces had all surrendered and the Free French troops were not yet formed. Hence, the signing of the agreement was a particularly solemn occasion.

Photo 422 Meeting in the gardens of Prime Minister Churchill's residence after the signing ceremony. From left: Attlee, Sikorski, Churchill and Zaleski.

Fot. 422

Sfera prawno-traktatowa: układ polsko-czechosłowacki z 19 stycznia 1942 r.

Legal and treaty issues. Polish-Czechoslovak Pact of 19 January 1942

Latem 1940 r., po uznaniu przez Wielką Brytanię czechosłowackiego rządu na emigracji, zintensyfikowano rozmowy o uregulowaniu spornych kwestii w stosunkach polsko-czechosłowackich. Jesienią 1940 r. podjęto dyskusję nad rozważanym już wcześniej projektem powojennej konfederacji polsko-czechosłowackiej. Studia nad zagadnieniami ustrojowymi przyszłego związku rozpoczął Mieszany Komitet Koordynacyjny, który w maju 1941 r. przedstawił „Zasady Aktu Konstytucyjnego Polski i Czechosłowacji”. Po upływie kolejnych miesięcy, 19 stycznia 1942 r., zawarty został układ polsko-czechosłowacki, który był zapowiedzią dalszego zacieśniania współpracy obu państw. Prace nad projektem uległy zawieszeniu w okresie rosnącego zbliżenia czechosłowacko-radzieckiego w 1942 r.

Fot. 423 Podpisanie układu 19 stycznia 1942 r. – od lewej – sekretarz stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych Czechosłowacji Hubert Ripka, poseł Czechosłowacji przy rządzie RP Jan Skalický, kierownik Ministerstwa Spraw Zagranicznych Edward Raczyński, radca prawny Władysław Kulski.

In the summer of 1940, after Great Britain recognized the Czechoslovak government-in-exile, talks aimed at settling disputed issues in Polish-Czechoslovak relations gained momentum. In the autumn of 1940, discussions on a previously considered project of post-war Polish-Czechoslovak confederation were initiated. A Mixed Coordination Committee began to study the political ramifications of a future confederation. In May 1941, it presented the *Rules for Poland's and Czechoslovakia's Constitutional Act*. After several months, on 19 January 1942, a Polish-Czechoslovak Pact was signed providing for stronger cooperation between the two countries. Work on the project was suspended when Czechoslovakia began to move closer to the Soviet Union.

Photo 423 Signing of the Agreement on 19 January 1942. From left: Secretary of State in the Czechoslovak Foreign Ministry Hubert Ripka, Czechoslovak Envoy to the Polish Government Jan Skalický, Polish Foreign Minister Edward Raczyński and Władysław Kulski, a legal counsel at the Foreign Ministry.

Fot. 423

Sfera prawno-traktatowa: układ polsko-radziecki (Sikorski–Majski) z 30 lipca 1941 r.

Legal and treaty issues Polish-Soviet (Sikorski–Maisky) Agreement of 30 July 1941

Po ataku niemieckim z 22 czerwca 1941 r. na ZSRR i wejściu tego mocarstwa w skład koalicji antyhitlerowskiej na porządku dziennym stała się sprawa unormowania stosunków polsko-radzieckich. Kwestia ta stała się już w lipcu 1941 r. przedmiotem rozmów premiera Władysława Sikorskiego z ambasadorem ZSRR w Wielkiej Brytanii Iwanem Majskim. Negocjacje toczyły się w atmosferze wyjątkowego zainteresowania władz brytyjskich. Rozmowy doprowadziły 30 lipca 1941 r. do porozumienia, które przywracało między Polską a ZSRR stosunki dyplomatyczne, unieważniało traktaty radziecko-niemieckie z sierpnia i września 1939 r., przewidywało utworzenie Armii Polskiej w Związku Radzieckim oraz zwolnienie z więzień i miejsc zesłania przetrzymywanych tam Polaków.

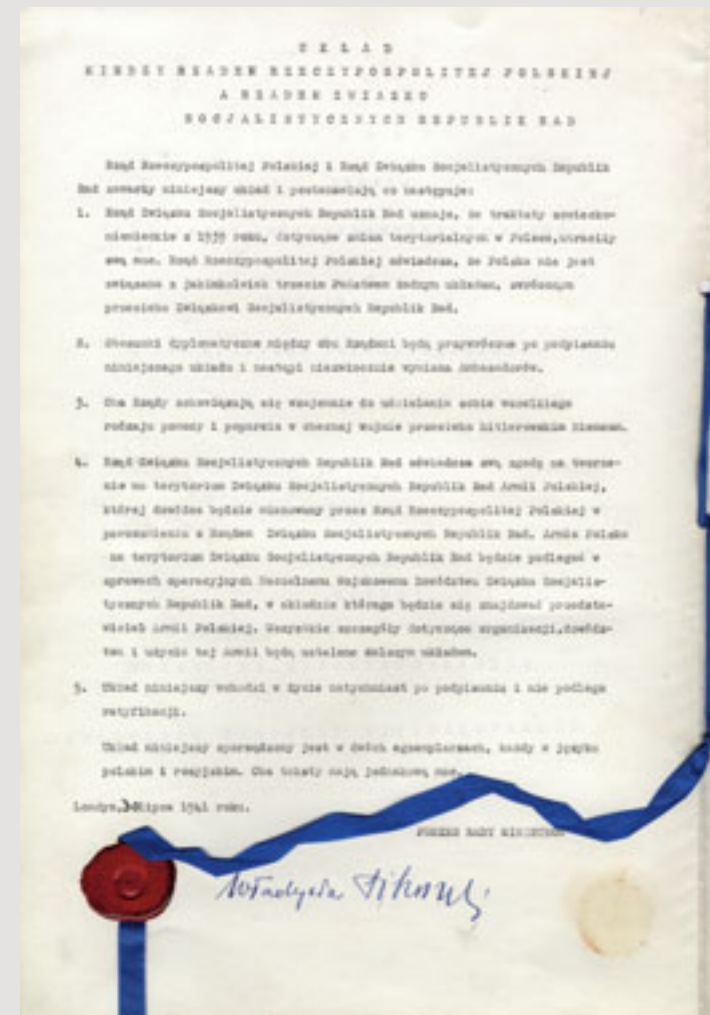
Fot. 424, 425 Układ polsko-radziecki z 30 lipca 1941 r.

Fot. 426 Po uroczystym podpisaniu układu – od lewej gen. Władysław Sikorski, minister spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii Anthony Eden, premier Winston Churchill i ambasador ZSRR Iwan Majski.

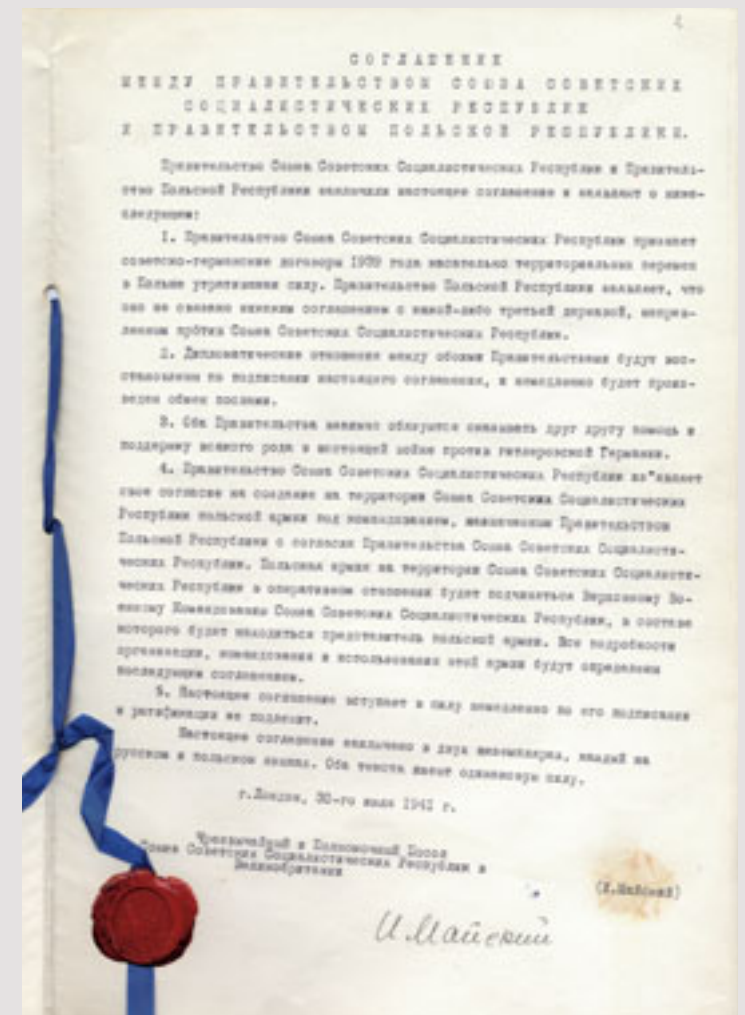
After Germany attacked the Soviet Union on 21 June 1941 and the Soviet Union joined the anti-Hitler coalition, Polish-Soviet relations were an issue that had to be resolved. It was first raised in July 1941, during talks held between Prime Minister Władysław Sikorski and the USSR Ambassador to Great Britain, Ivan Maisky. The Polish-Soviet talks were followed closely by the British government. They led to the signing of an agreement on 30 July 1941 that restored diplomatic relations between Poland and the Soviet Union and invalidated Soviet-German treaties of August and September 1939. The agreement also provided for the creation of a Polish Army in the Soviet Union and the release of Poles detained in Soviet prisons and forced labour camps.

Photos 424, 425 Polish-Soviet Agreement of 30 July 1941.

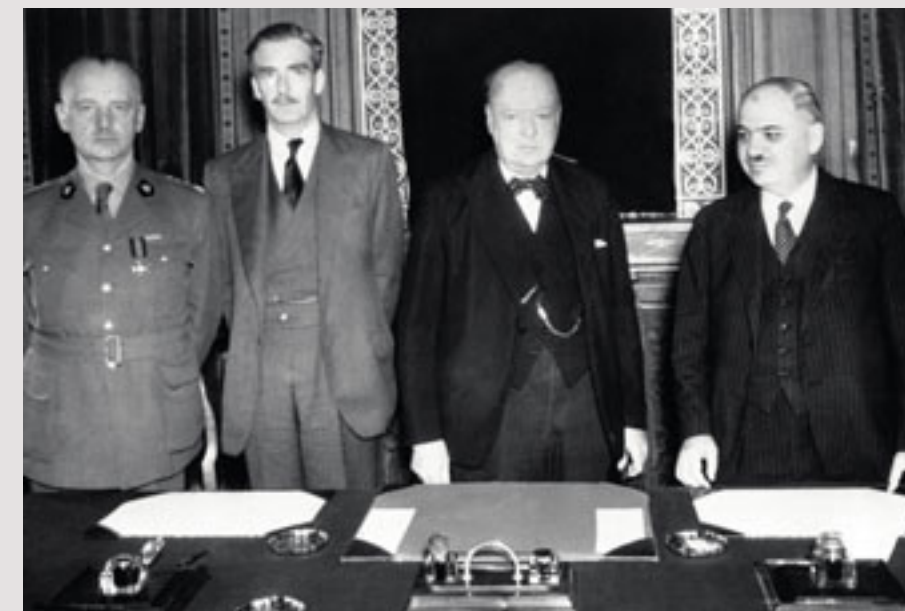
Photo 426 After ceremonial signing of Agreement. From left: General Władysław Sikorski, British Foreign Secretary Anthony Eden, Prime Minister Winston Churchill and USSR Ambassador Ivan Maisky.

Fot. 424

Fot. 425

Fot. 426

Sfera prawno-traktatowa: deklaracja polsko-radziecka (Sikorski–Stalin) z 4 grudnia 1941 r.

Legal and treaty issues. Polish-Soviet Declaration (Sikorski–Stalin) of 4 December 1941

W trakcie wizyty gen. Władysława Sikorskiego w ZSRR, 4 grudnia 1941 r., podpisany został dokument ważny ze względów propagandowych: Deklaracja Rządu Rzeczypospolitej Polskiej i Rządu ZSRR, znana jako Deklaracja Sikorski–Stalin. Treść wspólnego oświadczenia obejmowała zapewnienie o wspólnej walce przeciwko faszystowskiemu Niemcom do ostatecznego zwycięstwa, deklaracje o udzielaniu sobie wzajemnie pomocy wojskowej i stwierdzenia o powojennych gwarancjach trwałego pokoju opartych o nową międzynarodową organizację bezpieczeństwa. O wadze dokumentu świadczył fakt, że jego sygnatariuszem był po stronie radzieckiej sam Józef Stalin, choć z reguły akty dwustronne tej rangi podpisywał minister spraw zagranicznych Władysław Mołotow.

Fot. 427 Moment podpisania Deklaracji; stoją od prawej – Władysław Mołotow, gen. Władysław Sikorski, ambasador RP w ZSRR Stanisław Kot, gen. Władysław Anders, członek Państwowego Komitetu Obrony Gieorgij Malenkov, adiutant gen. Andersa rtm. Jerzy Klimkowski; za stołem siedzi Józef Stalin.

On 4 December 1941, during General Władysław Sikorski's visit to the USSR, a document of particular propaganda importance was signed – the Declaration of the Polish Government and the USSR Government, referred to as the Sikorski-Stalin Declaration. The declaration provided assurances of joint struggle against Nazi Germany until a final victory, of mutual military assistance and a statement on post-war guarantees for lasting peace, based on a new international security organization. The fact that Joseph Stalin signed it attests to the importance of the document. As a rule, bilateral agreements of this rank were signed by Foreign Minister Vyacheslav Molotov.

Photo 427 Signing of the Declaration. Standing, from right: Vyacheslav Molotov, General Władysław Sikorski, Polish Ambassador to the USSR Stanisław Kot, General Władysław Anders, State Defence Committee member Georgy Malenkov, General Anders's aide-de-camp capt. Jerzy Klimkowski; Joseph Stalin (seated).

Fot. 427

Sprawy personalne i budżetowe MSZ

Foreign Ministry's personnel and budget

W specyficznych warunkach wojennych Ministerstwo to było największym cywilnym resortem polskiego rządu na emigracji. W okresie funkcjonowania władz polskich we Francji, w resorcie zatrudnionych było łącznie – według różnych informacji – wraz z kierownictwem od 38 do 70 pracowników. Po ewakuacji rządu do Wielkiej Brytanii centralę MSZ odtworzono początkowo w bardzo skromnym, 18-osobowym składzie. Wiosną 1941 r. personel MSZ wzrósł do 30 osób. W trzy lata później, w 1944 r., w londyńskiej Centrali pracowało już 150 osób, a w placówkach zagranicznych – 577. W ostatnim okresie wojny w Londynie zatrudnionych było 233 pracowników, blisko 340 osób zajmowało stanowiska w Stanach Zjednoczonych, Ameryce Południowej i we Francji.

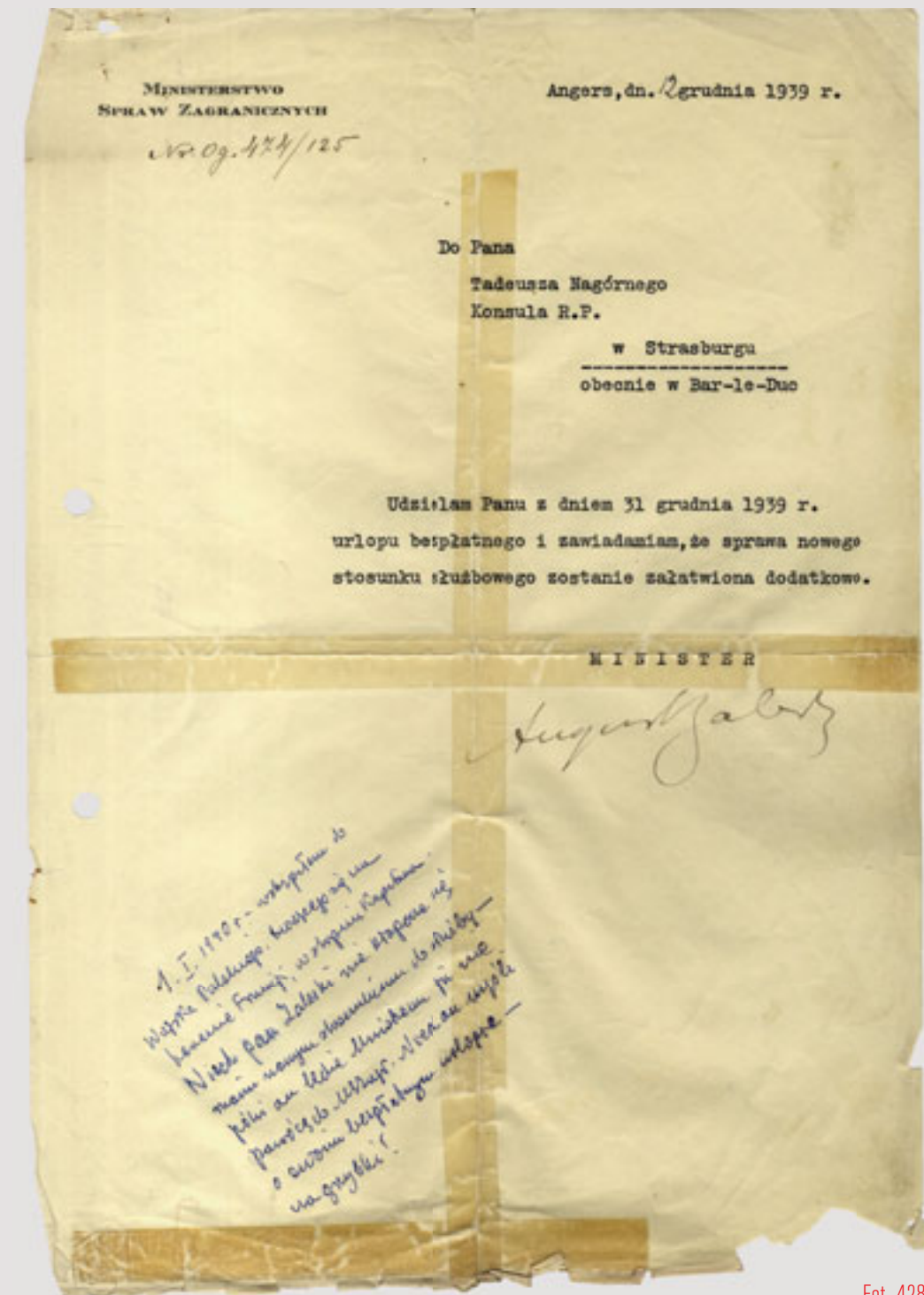
Fot. 428 Pismo ministra Augusta Zaleskiego zawiadamiające Tadeusza Nagórnego, konsula RP w Strasburgu, o udzieleniu mu z końcem 1939 r. bezpłatnego urlopu.

Fot. 429 Przedwojenna legitymacja Jana Lecha Byszewskiego, byłego konsula RP w Detroit i w Pradze, który po ewakuacji rządu RP do Londynu objął w 18-osobowym MSZ kierownictwo referatu personalnego i administracyjnego.

In wartime conditions, the Foreign Ministry was the largest civilian ministry of the Polish government-in-exile. When the Polish government was in exile in France, the Ministry employed from 38 to 70 people, depending on source of information, including senior management. After the government was evacuated to the United Kingdom, the Foreign Ministry's head office staff numbered just 18 employees. In the spring of 1941, Foreign Ministry staff grew to 30. After three years in 1944, as many as 150 people worked at the head office in London, with 577 people being employed in posts abroad. During the last stage of the war, there were 233 employees working in London. Almost 340 people were posted to the United States, South America and France.

Photo 428 Minister August Zaleski's letter informing Tadeusz Nagórny, Polish Consul in Strasbourg, about granting him an unpaid leave as of the end of 1939.

Photo 429 Pre-war identity card belonging to Jan Lech Byszewski, a former Polish consul in Detroit and Prague, who after the evacuation of the Polish government to London assumed the position of the head of the personnel and administration section in the 18-person Foreign Ministry.

Fot. 428

Fot. 429

Zbiory dokumentów i opracowania

Batowski Henryk, *Z dziejów dyplomacji polskiej na obczyźnie. Wrzesień 1939–lipiec 1941*, Kraków–Wrocław 1984.

Historia dyplomacji polskiej, t. V: 1939-1945, oprac. zbiorowe, Warszawa 1999.

Kamiński Marek Kazimierz, Tebinka Jacek, *Na najwyższym szczeblu. Spotkania premierów Rzeczypospolitej Polskiej i Wielkiej Brytanii podczas II wojny światowej*, Warszawa 1999.

Kornat Marek, Morzycki-Markowski Mikołaj, *W rumuńskiej pułapce. Internowanie Józefa Becka i Edwarda Rydza-Śmigłego w dokumentach rumuńskich służb specjalnych*, Gdańsk 2011.

Polacy w Iranie, oprac. Andrzej Krzysztof Kunert, Warszawa 2002.

Polska Służba Zagraniczna po 1 września 1939 r., Londyn 1954.

Polska w polityce międzynarodowej (1939–1945). Zbiór dokumentów 1939, oprac. Włodzimierz T. Kowalski, Warszawa 1989.

Polskie Dokumenty Dyplomatyczne. 1939 wrzesień–grudzień, oprac. Wojciech Rojek, Warszawa 2007.

Polskie Dokumenty Dyplomatyczne. 1940, oprac. Magdalena Hułas, Warszawa 2010.

Polskie Dokumenty Dyplomatyczne. 1941, oprac. Jacek Tebinka, Warszawa 2013.

Rumuński azyl. Losy Polaków 1939–1945, oprac. zbiorowe, Warszawa 2009.

Słownik Biograficzny Polskiej Służby Zagranicznej 1918–1945, t. I–IV, Warszawa 2007–2012.

Sprawa polska w czasie drugiej wojny światowej na arenie międzynarodowej. Zbiór dokumentów, oprac. zbiorowe, Warszawa 1965.

Stypuła Wiesław, *We wszystkie świata strony... Kresy–Syberia–Indie–Świat (Tułacze losy polskich dzieci)*, Warszawa 2007.

Taylor Lyne, *Polskie sieroty z Tengeru. Od Syberii przez Afrykę do Kanady 1941–1949*, Poznań 2010.

Traditions of Polish Diplomacy 1918–1939, oprac. Krzysztof Szczepanik, Warszawa 2008.

Sudoł Adam, *Karol Poznański, ostatni konsul generalny II Rzeczypospolitej*, Bydgoszcz–Toruń 1998.

Szczepanik Krzysztof, *Organizacja polskiej służby zagranicznej 1918–2010*, Warszawa 2012.

Wspomnienia i korespondencje

Beck Józef, *Ostatni raport*, Warszawa 1987.

Czeczot-Gawrak Zbigniew, *Ze wspomnień dyplomatycznych, żołnierskich i innych*, Warszawa 1999.

Emisarski Jan, *Wspomnienia 1896–1945*, Londyn 2004.

Giedroyc Jerzy, *Autobiografia na cztery ręce*, Warszawa 1994.

Hory András, *Misja dyplomaty*, w: „Karta” 64/2010.

Kot Stanisław, *Listy z Rosji do gen. Sikorskiego*, Londyn 1956.

Lipski Józef, *Diplomat in Berlin 1933–1939. Papers and Memoirs*, New York 1968.

Łubieński Michał, *Refleksje i reminiscencje*, Warszawa 2012.

Łukasiewicz Juliusz, *Dyploma w Paryżu 1936–1939*, Warszawa 1995.

Morawski Kajetan, *Tamten brzeg*, Warszawa 1996.

Morawski Kajetan, *Wspólna droga z Rogerem Raczyńskim. Wspomnienia*, Poznań 1998.

Noël Léon, *Agresja niemiecka na Polskę*, Warszawa 1966.

Poland and the Coming of the Second World War. The Diplomatic Papers of A. J. Drexel Biddle Jr., Columbus 1976.

Przed Wrześniem i po Wrześniu. Ze wspomnień młodych dyplomatów II Rzeczypospolitej, Warszawa 1998.

Raczyński Edward, *W sojusznicznym Londynie. Dziennik ambasadora Edwarda Raczyńskiego 1939–1945*, Londyn 1960.

Romer Tadeusz Ludwik, *Listy do żony Zofii z Wańkowiczów (1942–1944)*, Warszawa 2011.

Schimitzek Stanisław, *Na krawędzi Europy. Wspomnienia portugalskie 1939–1946*, Warszawa 1970.

Sokolnicki Michał, *Dziennik ankarski 1939–1943*, Londyn 1965.

Starzeński Paweł, *Trzy lata z Beckiem*, Warszawa 1991.

Stroński Stanisław, *Polityka Rządu Polskiego na uchodźstwie*, t. 1–3, Nowy Sącz 2007.

Szembek Jan, *Diariusz i teki Jana Szembeka (1935–1945)*, t. I–IV, Londyn 1964-1972.

Wrzesień 1939 r. w relacjach dyplomatów, oprac. Andrzej Skrzypek, Warszawa 1989.

Zabiełto Stanisław, *Na posterunku we Francji*, Warszawa 1967.

Document 1 (Photo 28)

Angers, 16 February 1940

Secret

To Heads of Diplomatic Missions of the Republic of Poland

Heads of Missions generally avoid disclosing their sources of information in political reports and use phrases like e.g. "I have learnt from a reliable source that ...," "based on information provided by a well-informed person" etc.

While I understand that Heads of Missions wish to keep their sources confidential, nonetheless I feel obliged to say that it often compromises the value of provided information and makes their reports politically useless.

Therefore, I ask you to disclose the last names of your informers. You can always put these names on separate cards addressed to me personally and reference the relevant report by its number or emphasise its confidentiality.

MINISTER
August Zaleski

Document 2 (Photo 81)

(...)

Bullitt referred to Soviet Russia with clear dislike and disregard.

He went on to say that he did not foresee Germany wanting now to aggressively act in Eastern Europe, because Poland, for one, is too strong, and secondly, i.e. with Hungary, Romania and Yugoslavia, the issue has not yet been clarified and the case for it should be strengthened and the ground should be prepared. However – he went on – I am confident that the Germans will carry out their plan to invade Ukraine, but not before 1940.

I did not discuss the axiom that Bullitt presented; yet, I did ask if such situation came about, whether Western powers would engage themselves and attack the Reich in an alleged defence of Soviet Russia.

Bullitt responded that democratic countries have dismissed, once and for all, any imagined armed intervention to protect any country that would fall victim of German aggression.

Jerzy Potocki
Ambassador of the Republic of Poland

Document 3 (Photo 90)

31 October 1942

My dearest Ziuś! Dear children!

I have just returned from the Kremlin, where at 1 p.m., I presented my letters of credence. Today is a beautiful sunny day, and it feels like autumn which is surprising for this time of the year. My windows overlook the towers, battlements and domes of the Kremlin, clearly silhouetted against the blue sky. Apart from the traces of camouflage painted on some walls, and the curtained windows, there is no sign of war in this big, interesting and surprisingly clean and orderly city... So, the die is cast. I am an active ambassador again and in Moscow of all places! If you could read

my mind when I was walking through the rooms of the Kremlin, surrounded by Soviet dignitaries and reporters' flash lights, you would not have found a trace of pride in the new distinction I now must shoulder. When I was expressing solemn assurances of friendship and cooperation in the fight against our common enemy, the shadows of so many of our beloved ones did not make my heart heavy with remorse. I simply felt as one who, calmly and humbly, consciously and firmly takes upon himself a huge responsibility and who proceeds to fulfil it - with God's help - to the best of his modest abilities, doing his duty, during the first stage, leading to a victory over Germany. How many victims has it taken and will still take to achieve this goal?

(...)

Document 4 (Photo 180)

Secret

Memorandum

Regarding the forced closing of Delegations of the Embassy of the Republic of Poland in the USSR in light of the evidence collected by the Research Commission in Iran.

The memo was based on accounts by former employees of outposts of the Embassy of the Republic of Poland in Moscow who were forced into exile in October and November 1942 by Soviet authorities and who came to Iran. Seventy-eight Polish embassy staff members were expelled from the territory of the Soviet Union; three of them died on the way to Tehran, one employee is in hospital in Mashhad (part of Iran under Soviet occupation), while the other 74 staff members are in Tehran. The deportees represent individual Delegations in the USSR. (...)

Document 5 (Photos 192–194)

Vichy, 27 September 1940

To the Minister of Foreign Affairs

London

On 18 September, I was summoned by Foreign Minister Badouin, who declared that to his and the French Government's utmost regret, he was forced to inform me that in light of the German ultimatum, the French Government has to cease normal diplomatic relations with the Polish Government and put an end to the operation of the Polish official mission in France. Minister Badouin further stated that I should understand how unspeakably sorry he was to communicate this decision to me, but that both our countries are equally unhappy and that France has found itself in a situation where it cannot oppose German demands for fear of bearing the ultimate risk. (...)

Chargé d'affaires F. Frankowski, Minister Plenipotentiary

Document 6 (Photo 206)

Cipher cable

Romer Tokyo

4 October 1941

Deputy Minister of Foreign Affairs unexpectedly notified me this evening that the Japanese Embassy in Warsaw would be recalled and that the Japanese Government considers the mission of the

Polish Embassy and Consular Offices in Japan finished. For the purposes of winding down, a diplomatic privilege is awarded until 25 October. Possibility of maintaining unofficial contact with us is under consideration.

Additional information and conclusions in the next cipher cable.

(...)

Romer

Document 7 (Photos 211, 212)

Minister of Foreign Affairs

London, 17 May 1945

Top secret

Attached please find a draft note which you will kindly present to the Government to which you are accredited in the event that it officially notifies you that it has recognised the alleged new Polish Government established unconstitutionally or that it has revoked its recognition of the present Polish Government.

(...)

2/ In the event that the Government to which you are accredited (...) requests you to hand over official buildings or premises or other State property to the representatives of the alleged new Government, enclosed please find instructions which follow up on and clarify earlier instructions regarding this issue.

3/ In the event that official premises are the property of the Polish State and you have reasons to believe that they cannot be legally protected against being handed over to representatives of the alleged new Government, then they should be handed over, possibly with movables which could not be entrusted to custody otherwise, to the authorities of the host country. An appropriate note should be sent in connection with the hand-over in which you will state that you have been forced into this situation and, wishing to avoid scandalous scenes incompatible with the tragic fate befallen on the Polish Nation, you are handing over the premises listed in the note to the Government of the host country, which from now on will be responsible for the property of the Polish State.

(...)

MINISTER /-/- A. Tarnowski

Document 8 (Photo 215)

Awaiting the impending moment when the revocation of acknowledgement by the British Government of the legitimate Government of the Republic of Poland - forced by war circumstances to remain on British territory for the past five years - will deprive our foreign service, built with great effort and operating against huge odds, of normal working conditions, I appeal to you, Heads of Departments, and all collaborators of this service not to lose faith in the victory of our cause, in the Polish State regaining independence soon.

I trust that our entire foreign service will follow the example of those of you, who in the most difficult conditions - on battle-grounds, in prisons, and concentration camps – have not succumbed to despair even for a moment, even though some have paid the highest price.

I am confident that irrespective of your involvement in future Government, all of you will contribute in the best way you can to the struggle for the victory of ideals, which are dear to every true Pole.

LONG LIVE INDEPENDENT POLAND!

TARNOWSKI

Document 9 (Photo 221)

Comments by MOC, to Prime Minister's cable on Polish-Soviet relations.

We understand that the situation is exceptionally tragic, nonetheless – in fair judgement of the value represented by our nation – we do not believe that our Prime Minister needs to accept every ultimatum. We propose in advance to consider the possibility of not reaching an agreement, of the Government leaving England and losing international recognition.

At the same time, we suggest that the Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs again travel to present counterproposals in the form of ultimatum which reads as follows:

Poland gets East Prussia up to the Pregolya river, the area of the Free City of Gdańsk, Prussian Pomerania as far as the Krzyż-Arnswalde–Starogard railroad line, the islands: Wotycz, Usedom and Rügen, a part of Lower Silesia including the Namysłów and Syców districts and Upper Silesia as far as Neisse. These territories should be taken back from Germans under the guarantee of Great Britain and the United States, and under such guarantee the Germans should leave these territories, which should be incorporated into Poland.

Poland cedes the following provinces: Wilno, Nowogródek, part of Białystok, larger part of Polesie, Wołyń, Tarnopol, part of Lvov and larger part of Stanisławów as far as the line that leaves Hrodna, Hajnówka, Białowieża Forest, Brest-on-the-Bug, Luboml, Sokal, Lvov, Drohobych, Stryi on the Polish side of the border to the Lithuanian, Belarusian and Ukrainian Republics.

(...)

Document 10 (Photo 255)

Cipher cable 54

1 September 1939

Today at dawn Germany launched military operations against Poland by making a deceitful invasion. We shall fight till the end. Please inform the Government there.

Beck

Document 11 (Photo 288)

Cable sent by Bronisław Sobański, Secretary of the Polish Embassy in Bucharest, to the Polish Consulate in Chernivtsi, on 17 September 1939 at 11:30 a.m.

Text of the cable:

Chargé d'affaires Poniński to Minister Beck:

Today at 11 a.m. I received a diplomatic cable from Moscow addressed to Minister Józef Beck, Polmission Bucharest, sent on 17 September.

The cable reads:

Commissar Potemkin sent for me today, 17 September, at 3 a.m. and read me a note from his Government signed by Prime Minister Molotov. The note communicates that the Soviet Government has ordered its troops to cross the Polish frontier. The motives given in the note were of such nature that I refused to acknowledge them and categorically protested against its contents. In view of the absence of Soviet diplomatic representatives from Poland, I agreed only to transmit the above information. I await instructions. Grzybowski.

End of cable.

Chargé d'affaires Poniński subsequently reports that at 10:30 a.m. he received a telephone call from Ambassador Łukasiewicz in Paris, who told him, based on information received from Paris and London that Soviet troops had entered Poland. Ambassador Łukasiewicz awaits instructions.

Chargé d'affaires Poniński ends his cable with a request for instructions.

(...)

Document 12 (Photo 292)

Polmission Moscow

Our troops have put up a strong resistance against the Soviet invasion. I fully approve of your conduct, Ambassador. Please, request passports and leave Moscow. Meeting place: Stanisławów Voivodeship.

17 September.

Beck

Document 13 (Photos 345, 346)

Information for newly arrived persons:

Kuybyshev, 27 October 1942

The Embassy warmly welcomes all arriving Poles and wishes to ensure that their affairs are promptly handled and that the conditions of their stay are the best possible. However, due to its very small premises, the lack of equipment, bed sheets and food, the Embassy can offer only very modest accommodation. Let me also say that the Embassy has established an order for handling all cases which it asks to be observed.

(...)

/-/ Henryk Sokolnicki, Minister

Document 14 (Photos 352, 353)

To Stanisław Kot, Ambassador of the Republic of Poland in the USSR, Kuybyshev

I am a Polish citizen. My personal data: Emil Sommerstein, aged 59, barrister in Lvov, member of the Polish Bar in Warsaw and of its executive section since its inception, deputy to the Sejm of the Republic of Poland from 1922 until the outbreak of the war (1939), and a delegate of Lvov since 1930, president of the Jewish Parliamentary Group in the Sejm and the Senate of the Republic of Poland since 1935. Arrested in Lvov on 27 September 1939. After being detained in prisons in Lvov, Kiev, Moscow, Saratov and Balashov, I was released under the well-known agreement between the Polish Government and the Government of the USSR, by document no. 43915 of 19 November 1941, issued by the UNKVD in Saratov. Yet, I could not enjoy my liberty, because from 10 October 1941, I had been in the prison hospital in Balashov, suffering from a serious case of cellulitis in the right leg. For weeks, I was on the verge of death and when my condition improved, on 9 April 1942, I was transported to the general hospital in Balashov, where I have been ever since. Serious illness, prolonged fever (40 degrees C), substantial blood loss, serious heart strain and everything I have been through have led to a complete exhaustion of my body. (...)

Document 15 (Photos 384, 385)

Ministry of Foreign Affairs

10 March 1943, London

For the President of the Republic of Poland

Confidential Political Bulletin No. 20

(...)

Below please find suggested points for talks and discrete inspiration of foreign press:

(...)

a) Poland has not stirred up a debate about the Polish-Soviet border. The Soviet side placed us before a fait accompli, when on the grounds that the land occupied in 1939 allegedly belonged to the USSR, it stripped of Polish citizenship by the strike of one order all Poles deported from Eastern Lands to Siberia (hundreds of thousands of people), including several tens of thousands of children and very many families of Polish soldiers serving in the Polish army. This Soviet move is not theoretical as it makes uncertain any assistance measures and prevents such persons among whom the death rate is very high, from leaving, notwithstanding possible repressions by authorities, but simply as a result of living conditions and standards never seen before in Europe.

(...)

Anders Władysław 134, 142, 322, 362, 368, 400

Anderson John 392

Arciszewski Miroslaw 294

Arciszewski Tomasz 19, 30, 82, 84, 374

Asgeirsson Asgeir 138

Atatürk Kemal 138

Attlee Clement 392, 394

Babiński Wacław, 152, 153

Bader Karol 134,146, 148, 372

Banaczyk Władysław 80, 374

Banasińska Kira 344

Banasiński Eugeniusz 342, 344

Barbacki Krzysztof 6, 8

Bartel Kazimierz 108

Batista Fulgencio 126

Baumann Johannes 144

Beck Józef 9-12, 20-23, 42, 54, 60, 62, 64, 68, 74, 96, 110, 120, 160, 176, 196, 197, 236, 258, 262, 268, 272, 276, 278, 288, 290, 292

Beneš Edvard 74

Biddle Anthony Drexel 10, 21, 74, 180, 236, 240, 242, 274, 276, 308, 310, 358, 380, 382

Biddle Margaret 276

Bloom Sol 364

Bogomołow Aleksandr (Bogomolov Alexander) 248, 380, 382

Bonarski Alfons 296

Bosch Ridder Rosenthal J.J. van 242

Bór-Komorowski Tadeusz 84, 96

Briand Aristide 34

Bronowski Witold 142

Bruce Stanley 380

Brzeziński Tadeusz 358

Brzeziński Zbigniew 358

Bujnowska Agata 6, 8

Buynowski Tadeusz 292

Byszewski Jan Lech 402, 404

Carter Jimmy 360

Cazalet-Kerr Thelma 102

Ceranka Paweł 6, 8

Chałupczyński Mieczysław 216, 218

Chamberlain Neville 14, 26, 358

Chawky Hussein 278

Chmieliński Jan 342

Chodacki Marian 160

Chromecki Tadeusz 164, 232

Churchill Clementine 102

Churchill Winston 18, 30, 102, 224, 360, 392, 394, 398

Ciano Galeazzo 118

Ciechanowski Jan 86, 88, 124, 126, 354, 360, 364, 370, 384, 386

Clive Sidney 74

Connaly Tom C. 370

Corbin André 388

Cortesi Filippo 236, 238, 244, 272

Coulondre Robert 260

Czeczot-Gawrak Zbigniew 164

Czyżewski Edward 156, 157

Delbos Yvon 92

Dębicki Roman 216, 218

Ditleff Niels Christian 238

Dmowski Roman 78

Dobrowolski Stefan 310, 312, 348

Dormer Cecil Francis 246, 248

Dreyfus Louis 148

Drymmer Wiktor 292

Dubicz-Penther Karol 146, 148, 346

Dunbar, urzędnik brytyjski 19, 31

Dzianot Juliusz 280

Eden Anthony 62, 360, 380, 392, 398

Frankowski Feliks 90, 92, 206, 208

Fritsch Werner von 62

Gafencu Grigore 11, 22

Gajdziński Maksymilian 194

Gaulle Charles de 92

Gawlina Józef 142

Geppert Tadeusz 156, 157

Giedroyc Jerzy 166, 168
Glazer Stefan 212
Gluza Zbigniew 6, 8
Goebbels Joseph 96
Godfrey William 248
Grabiński Mieczysław 194
Grabski Stanisław 372, 374
Graliński Zygmunt 13, 24, 86, 92, 376
Greenwood Arthur 392
Grigorcea Gheorghe 11, 22, 280
Grosfeld Ludwik 80
Gruszka Sylwester 166
Grzybowski Wacław 11, 14, 22, 25, 108, 110, 196, 197, 288, 290
Gwiazdoski Tadeusz 152, 153, 376

Halifax Edward 14, 15, 26, 54, 386, 388, 392
Haller Józef 70
Harris Arthur 362
Hitler Adolf 52, 150, 151
Hoffmann Aneta 6, 8
Huene Oswald von 14, 25

Inskip Thomas 392
Ionescu Take 42

Jałowiecki Bohdan 194
Jam Saheb 344
Janicka Barbara 6, 8
Janikowski Stanisław 212
Janusz, płk 340
Jążdżewski Antoni 152, 153
Jerzy, książę Kentu 102
Jerzy II, król Grecji 366
Jerzy IV, król W. Brytanii 248, 358, 360
Jordan-Rozwadowski Konstanty 218

Kaczyński Zygmunt 80
Kalinin Michaił (Kalinin Mikhail) 106, 110, 248, 318, 362
Karaszewicz-Tokarzewski Michał 142
Karol II, król Rumunii 114

Karski Jan (właśc. Jan Koziелеwski) 74, 174
Karszo-Siedlewski Jan 220
Kawałkowski Aleksander 304, 306
Kelly Edward J. 126
Kennard Howard William 64, 236, 238, 240, 260, 272, 276, 308
Kermenić Oswald 218
Kipa Emil 156, 157
Klimecki Tadeusz 362, 368
Klimkowski Jerzy 400
Klimpel Zdzisław 232
Knoll Roman 18, 29, 230, 232
Kochetkov Andriej (Kochetkov Andrei) 6, 8
Komarnicki Tytus 144, 150, 151, 302
Komorowski Tadeusz zob. Bór-Komorowski Tadeusz
Korytowski Adam 308
Kot Stanisław 80, 132, 134, 318, 332, 362, 364, 374, 400
Kowalska Jadwiga 6, 8
Kriestinski Mikołaj (Kriestinski Nikolai) 46
Kukiel Marian 374
Kulski Władysław 16, 26, 152, 153, 380, 396
Kwapiński Jan 7, 6, 84, 374
Kwieciński Bohdan 312

Lechoń Jan 346
Le Gallais Hugues 382
Leopold III, król Belgów 144
Leśniewski Andrzej 232
Leśniowska Zofia 324
Lipski Józef 50, 94, 96, 98, 160, 192
Lisiecki Tadeusz 344
Lubaczewski Tadeusz 156, 157, 220

Ładoś Aleksander 138, 302
Łossowski Piotr 6, 8, 19, 31
Łubieński Ludwik 11, 12, 22, 23, 176, 292
Łukasiewicz Juliusz 92, 104, 108, 144, 150, 151, 258

Mackenzie King William 384
Maczek Stanisław 156, 157
Majski Iwan (Maisky Ivan) 398
Malenkov Gieorgij (Malenkov Georgy) 400

Malhomme Henryk 160, 220
Małcużyński Witold 346
Mann S. 166
Marchlewski Mieczysław 156, 157, 216, 366
Masaryk Jan 382
Massem Vincent 380
Matusiński Jerzy 196, 197
Mazurkiewicz Władysław 216
McNarneyJoseph 370
Meyer André 386
Meysztowicz Jan 9, 20, 176
Meysztowicz Walerian 142
Mikołajczyk Stanisław 17, 18, 28, 29, 76, 78, 80, 82, 102, 370, 372, 374
Minkiewicz Władysław 232
Mironescu Gheorghe 42
Mniszek Aleksander 318
Moltke Hans Adolf von 282, 284
Mołotow Wiaczesław (Molotov Vyacheslav) 14, 25, 288, 400
Morawski Kajetan 90, 92, 212
Mościcki Ignacy 112, 114, 116, 278
Mościcki Michał 144, 150, 151
Mroczkowska Małgorzata 6, 8

Nagórny Tadeusz 162, 402
Nahlik Stanisław 376
Nascimento e Silva Joaquim 242
Neuman Władysław 348
Neurath Konstantin von 50, 96
Noël Léon 10, 21, 236, 240, 272
Norton Clifford 276
Norwid-Neugebauer Mieczysław 310
Nullo Francesco 118

Okoński Witold 338
O'Malley Owen St. Clair 246
Orłowski Leon 296

Pacini Alfredo 244, 248
Paderewski Ignacy Jan 166, 376, 378
Padilla Peñaloza Ezequiel 366

Papée Kazimierz 140
Patek Stanisław 46
Paternotte de la Vaillee Alexander 242
Paul-Boncour Joseph 378
Pernal Marek 6, 8
Pétain Philippe 206
Piłsudski Józef 34, 36, 60, 108, 116, 136
Pobóg-Malinowski Władysław 282
Poniński Alfred 218, 220
Potiomkin Władimir (Potemkin Vladimir) 108, 110, 288
Potocki Jerzy 120, 122, 124
Potulicki Michał 380, 382
Potworowski Gustaw 146, 148
Poznański Karol 156, 157, 310, 312
Pragier Adam 84
Pruszyński Ksawery 172
Przeździecki Stefan 80

Rackiewicz Władysław 12, 23, 68, 70, 114, 186, 246, 248, 308
Raczyński Edward 16-19, 27-31, 54, 68, 72, 74, 76, 90,100, 102, 112, 148, 152, 153, 248, 258, 310, 356, 358, 364, 380, 384, 388, 392, 396
Raczyński Roger 112, 114, 168, 218
Retinger Józef 132, 166, 170, 362
Réquin Edouard-Jean 308
Ribbentrop Joachim von 288, 290
Ripka Hubert 396
Romer Adam 374
Romer Karol 74
Romer Tadeusz 17, 18, 28, 30, 78, 80, 128, 130, 210, 218, 324, 332, 366, 368, 374, 404
Romer Zofia 130
Roosevelt Franklin Delano 122, 176, 224, 252, 360, 364
Rosso Augusto 196, 197
Rozmaryn Henryk 338
Römmel Juliusz 238
Rubinstein Artur 172

Sapieha Eustachy 34, 36, 42
Savery Frank 246
Schimitzek Stanisław 11, 22

Schuman Robert 170
Schwarzburg-Günther Władysław 220
Sikora Wojciech 6, 8
Sikorski Władysław 12, 13, 16, 17, 23, 27, 28, 66, 68, 70, 76, 78, 98, 100, 102, 106, 110, 114, 124, 126, 130, 132, 134, 136, 138, 166, 168, 170, 188, 230, 240, 304, 308, 318, 324, 356, 358, 362, 364, 366, 368, 370, 380, 390, 392, 394, 398, 400
Skalický Jan 246, 396
Składkowski Felicjan Sławoj 64
Skowroński Tadeusz 10, 21, 156, 157
Skubiszewski Krzysztof 176
Slávik Juraj 242
Sokolnicki Henryk 318
Sokolnicki Michał 136, 138
Sokołowski Seweryn 160
Sommerstein Emil 332
Sosnkowski Kazimierz 36
Stalin Józef (Stalin Joseph) 224, 290, 322, 400
Stankowski, wicekonsul 338
Stańczyk Jan 374
Starzeński Paweł 160
Starzewski Jan 98
Stebelski Henryk 156, 157, 160, 348
Stettinius Edward 384, 386
Strakacz Sylwin 166, 168, 376
Strasburger Henryk 70
Stroński Stanisław 134
Sucharski Henryk 10, 21
Suchcitz Andrzej 6, 8
Sygnarski Jacek 6, 8
Szaronow Nikołaj (Sharonov Nikolai) 10, 21, 272, 274
Szczepanik Krzysztof 6, 8
Szembek Jan 9, 11, 20, 22, 236, 268, 270, 272, 292
Szumlakowski Marian 146, 148

Szumowski Tadeusz 152, 153
Szymański Antoni 98
Szyszko-Bohusz Zygmunt 318, 362

Tabaczyński Jan 318
Taray Kemal Hüsnü 240, 278
Tarnowski Adam 19, 30, 82, 84, 224, 228
Teixeira de Sampaio Luis 14, 25
Teleki Pál 296
Tsouderos Emmanouil 366
Tuwim Julian 346

Vanier George 248
Vetulani Adam 294

Warchałowski Jerzy 194
Waterson Sidney Frank 382
Wdziękoński Aleksy 340
Weese Eugeniusz 196, 197
Welles Sumner 240, 358
Wen She 380, 382
Wieniawa-Długoszowski Bolesław 116, 118
Winiarski Witold 194
Wodzicka Maria 344
Wodzicki Kazimierz 344
Wolikowski Romuald 318
Wszelaki Jan 150
Wyszynski Andrzej (Vyshinsky Andrey) 134, 318, 362
Zabiełto Stanisław 208, 210
Zaleski August 12-16, 23, 24, 26, 27, 42, 66, 68, 70, 72, 74, 86, 88, 90, 122, 124, 136, 148, 150, 151, 166, 186, 188, 208, 246, 356, 358, 360, 392, 394, 402
Zamoyski, kpt. 364
Żaźuliński Tadeusz 362, 366
Zieliński Bronisław 232

Alexander Turnbull Library, Wellington, New Zealand: 366
AP Images / EastNews: 22, 34, 48, 61, 65, 253, 409, 426
Archiwum Akt Nowych: 28, 50, 78, 141, 149, 170, 192–194, 206, 259–262, 292, 296, 297, 306, 308, 315, 330, 331, 337, 338, 345–348, 354, 356, 370–373, 383, 392, 433
Archiwum MSZ: 1–13, 32, 32, 55, 159, 174, 177, 178, 280, 284–287, 303–305, 307, 309, 314, 323, 332, 340–344, 358, 360, 364, 374, 375, 377, 379–381
Biblioteka Narodowa w Warszawie: 25, 39, 41, 87–90, 156, 163, 196, 200, 210, 266, 272, 277–279, 355
BPK / BE&W: 152, 283
Bundesarchiv, Bild 183–M1023–508: 391
Centralne Archiwum Wojskowe: 17
Corbis / Fotochannels: 16
Fondation Archivum Helveto–Polonicum: 105, 310–312
Fot. A. Kochetkov: 175, 176
Fot. B. Janicka: 147
Fot. D. Kondefefer: 146
Fot. K. Smolana: 382
Fot. M. Pernal: 171, 363
Fot. Novichok, Panoramio Image: 23
Fot. P. Ceranka: 160, 222
Getty Images / Flash Press Media: 64, 254, 415
Hoover Institution Archives: 143
Hulton-Deutsch Collection / Corbis / Fotochannels: 387
Instytut Literacki „Kultura”: 135–137
Instytut Polski i Muzeum Gen. Sikorskiego : 14, 15, 26, 27, 29, 30, 35–38, 42, 43, 45, 46, 60, 62, 63, 73, 82, 84, 85, 91, 93, 96, 97, 102, 103, 109–111, 133, 134, 138–140, 150, 155, 157, 177, 186, 197, 203, 208, 209, 211, 231, 237–246, 248, 249, 251, 252, 255, 263, 268, 288–291, 300, 302, 322, 324, 326–329, 333, 334, 336, 339, 349–353, 357, 361, 362, 365, 368, 378, 384–386, 388, 394–399, 402–404, 410, 411, 417–425, 427, 429–432
Library of Congress: 80, 83
Muzeum Historyczne m.st. Warszawy: 154
Narodowe Archiwum Cyfrowe: 18, 19, 21, 24, 31, 33, 40, 44, 47, 49, 51–54, 56–59, 66–69, 71, 74–77, 79, 81, 86, 92, 94, 95, 98–101, 104, 106–108, 113–116, 118–122, 129, 132, 142, 148, 151, 153, 161, 162, 164–169, 172, 173, 181–185, 187, 188, 190, 191, 195, 198, 201, 202, 204, 205, 207, 224–230, 232–235, 247, 250, 265, 267, 270, 271, 275, 276, 282, 294, 295, 298, 299, 301, 317–319, 321, 325, 335, 367, 376, 389, 390, 393, 400, 401, 405, 406, 412
Politisches Archiv des Auswärtigen Amts: 256, 257, 293
UN Archives: 413, 414, 416
United States Holocaust Memorial Museum, courtesy of Julien Bryan Archive: 264
UNOG Library, League of Nations Archives: 407, 408
Zakład Narodowy im. Ossolińskich: 273, 274
Zbiory A.K. Kunerta: 144
Zbiory A. Leśniewskiego: 223
Zbiory Ambasady RP w Rydze: 189
Zbiory autora: 72, 145, 158
Zbiory Fundacji Kresy–Syberia: 369
Zbiory H. Stebelskiego: 123, 199
Zbiory Ośrodka „Karta”: 236, 268, 269, 359
Zbiory T. Szumowskiego: 117
Zbiory T. Nagórnego: 70, 125–128, 213, 320, 428
Zbiory Z. Czeczota–Gawraka: 130, 131

Od autora	5
Piotr Łossowski. Wstęp	8
Traktatowe fundamenty polityki zagranicznej przed wybuchem wojny	
Umowa polsko-francuska z 19 lutego 1921 r.	34
Polsko-rumuńska konwencja o przymierzu obronnym z 3 marca 1921 r.	40
Polsko-radziecki pakt o nieagresji z 25 lipca 1932 r.	46
Polsko-niemiecka deklaracja o niestosowaniu przemocy z 26 stycznia 1934 r.	50
Polsko-brytyjski układ o wzajemnej pomocy z 25 sierpnia 1939 r.	54
Ludzie	
Minister Józef Beck	60
Minister August Zaleski	66
Kierownik MSZ Edward Raczyński	72
Minister Tadeusz Romer	78
Minister Adam Tarnowski	82
Członkowie kierownictwa MSZ: Zygmunt Graliński, Jan Ciechanowski	86
Członkowie kierownictwa MSZ: Kajetan Morawski, Feliks Frankowski	90
Ambasador Józef Lipski	94
Ambasador Edward Raczyński	100
Ambasador Juliusz Łukasiewicz	104
Ambasador Wacław Grzybowski	108
Ambasador Roger Raczyński	112
Ambasador Bolesław Wieniawa-Długoszowski	116
Ambasador Jerzy Potocki	120
Ambasador Jan Ciechanowski	124
Ambasador Tadeusz Romer	128
Ambasador Stanisław Kot	132
Ambasador Michał Sokolnicki	136
Ambasador Kazimierz Papée	140
Posłowie Michał Mościcki i Tytus Komarnicki	144
Posłowie Marian Szumlakowski, Karol Dubicz-Penther, Gustaw Potworowski i Karol Bader	146
Inni dyplomaci i pracownicy MSZ	150
Siedziby	
Pałac Brühla	180
Siedziby MSZ w Paryżu i Angers	184
Siedziba MSZ w Londynie	188
Placówki dyplomatyczne w Niemczech	190
Placówki dyplomatyczne w Związku Radzieckim	196
Placówki dyplomatyczne działające przez cały okres wojny	204
Zmiany w sieci placówek w krajach europejskich	206
Zmiany w sieci placówek w krajach pozaeuropejskich	216

Likwidacja placówek w 1945 r.	224
Sekcja spraw zagranicznych Delegatury Rządu na Kraj	230
Korpus dyplomatyczny akredytowany przy rządzie RP	
Korpus dyplomatyczny akredytowany przy rządzie RP we wrześniu 1939 r.	236
Korpus dyplomatyczny przy rządzie RP we Francji	240
Korpus dyplomatyczny przy rządzie RP w Wielkiej Brytanii	246
Placówki dyplomatyczne państw obcych we wrześniu 1939 r.	252
Funkcje i działania	
Działania dyplomatyczne w obliczu agresji niemieckiej	258
Ewakuacja personelu MSZ i korpusu dyplomatycznego	262
Ewakuacja dokumentów MSZ	282
Działania dyplomatyczne w obliczu agresji radzieckiej	288
Opieka nad uchodźcami i internowanymi w pierwszym okresie wojny: Rumunia	292
Opieka nad uchodźcami i internowanymi w pierwszym okresie wojny: Węgry	296
Opieka nad uchodźcami i internowanymi w pierwszym okresie wojny: inne kraje europejskie	300
Opieka nad internowanymi: Szwajcaria	302
Akcja rekrutacyjna: Francja	304
Akcja rekrutacyjna: Wielka Brytania, Ameryka Północna i Południowa	310
Akcja rekrutacyjna: ZSRR	318
Akcja rekrutacyjna: Iran, Irak	322
Pomoc konsularna i sprawy obywatelskie: Europa	326
Pomoc konsularna i sprawy obywatelskiej: ZSRR	330
Pomoc konsularna i sprawy obywatelskie: Iran, Irak i Bliski Wschód	338
Pomoc konsularna i sprawy obywatelskie: Indie i inne kraje Wspólnoty Brytyjskiej	342
Pomoc konsularna i sprawy obywatelskie: Ameryka Łacińska i Daleki Wschód	346
Prace dokumentacyjne i analityczne, działalność propagandowo-informacyjna	352
Rozmowy, spotkania i wizyty dwustronne 1939–1943	356
Rozmowy, spotkania i wizyty dwustronne 1944	370
Reprezentacja Polski na forach wielostronnych: Liga Narodów	376
Reprezentacja Polski na forach wielostronnych: Rada Międzypaństwowa	380
Reprezentacja Polski na forach wielostronnych: Narody Zjednoczone	384
Sfera prawno-traktatowa: pożyczka wojenna z 7 września 1939 r.	388
Sfera prawno-traktatowa: umowa o współpracy wojskowej z Wielką Brytanią z 5 sierpnia 1940 r.	392
Sfera prawno-traktatowa: układ polsko-czechosłowacki z 19 stycznia 1942 r.	396
Sfera prawno-traktatowa: układ polsko-radziecki (Sikorski–Majski) z 30 lipca 1941 r.	398
Sfera prawno-traktatowa: deklaracja polsko-radziecka (Sikorski–Stalin) z 4 grudnia 1941 r.	400
Sprawy personalne i budżetowe MSZ	402
Źródła i literatura	406
Przekłady dokumentów	408
Indeks nazwisk	411
Źródła ilustracji	415

Publisher's Foreword 7

Piotr Łossowski. Introduction 20

Treaty-based foundations of pre-war foreign policy

Polish-French Agreement of 19 February 1921 34

Polish-Romanian Convention on Defensive Alliance of 3 March 1921 40

Polish-Soviet Non-Aggression Pact of 25 July 1932 46

Polish-German Pact of Non-Aggression of 26 January 1934 50

Agreement of Mutual Assistance between Poland and the United Kingdom of 25 August 1939 54

People

Minister Józef Beck 60

Minister August Zaleski 66

Head of MFA Edward Raczynski 72

Minister Tadeusz Romer 78

Minister Adam Tarnowski 82

MFA senior officials. Zygmunt Graliński, Jan Ciechanowski 86

MFA senior officials. Kajetan Morawski, Feliks Frankowski 90

Ambassador Józef Lipski 94

Ambassador Edward Raczynski 100

Ambassador Juliusz Łukasiewicz 104

Ambassador Wacław Grzybowski 108

Ambassador Roger Raczynski 112

Ambassador Bolesław Wieniawa-Długoszowski 116

Ambassador Jerzy Potocki 120

Ambassador Jan Ciechanowski 124

Ambassador Tadeusz Romer 128

Ambassador Stanisław Kot 132

Ambassador Michał Sokolnicki 136

Ambassador Kazimierz Papée 140

Envoys Michał Mościcki and Tytus Komarnicki 144

Envoys Marian Szumlakowski, Karol Dubicz-Penther, Gustaw Potworowski and Karol Bader 146

Selected other diplomats and MFA staff 150

MFA Headquarters

Brühl Palace 180

MFA Headquarters in Paris and Angers 184

MFA Headquarters in London 188

Diplomatic post network. Germany 190

Diplomatic post network. USSR 196

Diplomatic post network. Diplomatic posts continuing to function during the war 204

Diplomatic post network. Changes in European countries 206

Diplomatic post network abroad. Changes in non-European countries 216

Closure of diplomatic posts in 1945 224

Foreign Affairs Section of the Government Delegation for Poland 230

Diplomatic corps accredited to the Polish Government

Diplomatic corps accredited to the Polish government in September 1939 236

Diplomatic corps accredited to the Polish government in France 240

Diplomatic corps accredited to the Polish government in Great Britain 246

Foreign diplomatic posts in September 1939 252

Functions and actions

Diplomatic activity in the face of German aggression 258

Foreign Ministry after the outbreak of the war. Evacuation from Warsaw 262

Evacuation of Foreign Ministry documents 282

Diplomatic activity in the face of Soviet aggression 288

Assistance for refugees and internees during first years of war. Romania 292

Assistance for refugees and internees in the first years of war. Hungary 296

Assistance for refugees and internees in the first years of war. Other European countries 300

Assistance for internees. Switzerland 302

Recruitment campaign. France 304

Recruitment campaign. Great Britain. North and South America 310

Recruitment campaign. The USSR 318

Recruitment campaign. Iran, Iraq 322

Consular assistance and citizens' affairs. Europe 326

Consular assistance and citizens' affairs. USSR 330

Consular assistance and citizens' affairs. Iran. Iraq. Middle East 338

Consular assistance and citizens' affairs. India and other British Commonwealth countries 342

Consular assistance and citizens' affairs. Latin America. Far East 346

Documentation and analytical work, propaganda and information activities 352

Bilateral talks, meetings and visits in 1939–1943 356

Bilateral talks, meetings and visits in 1944 370

Poland represented in multilateral fora. The League of Nations 376

Poland represented in multilateral fora. The Inter-Allied Council 380

Poland represented in multilateral fora. The United Nations 384

Legal and treaty issues. Military loan of 7 September 1939 388

Legal and treaty issues. Polish-British Military Agreement of 5 August 1940 392

Legal and treaty issues. Polish-Czechoslovak Pact of 19 January 1942 396

Legal and treaty issues. Polish-Soviet (Sikorski–Maisky) Agreement of 30 July 1941 398

Legal and treaty issues. Polish-Soviet Declaration (Sikorski–Stalin) of 4 December 1941 400

Foreign Ministry's personnel and budget 402

Bibliography 406

Translation of documents 408

Index of names 411

Illustration acknowledgments 415

Wstęp
Piotr Łossowski

Projekt graficzny
Darek Kondefer

Redaktor
Kazimierz Stembrowicz

Korekta
Bożenna Lada

Przekład/Translated from Polish by
Wydział Tłumaczeń, Biuro Archiwum i Zarządzania Informacją Ministerstwa Spraw Zagranicznych

Zdjęcie na okładce
© Hulton-Deutsch Collection / Corbis / Fotochannels

© Copyright by Kancelaria Sejmu
Warszawa 2013
ISBN 978-83-7666-285-5

Kancelaria Sejmu
Wydawnictwo Sejmowe
Wydanie pierwsze
Warszawa 2013
<http://wydawnictwo.sejm.gov.pl>
e-mail: wydawnictwo@sejm.gov.pl

Druk i oprawa